

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

BUDENZ JÓZSEF.

TIZENHETEDIK KÖTET.

ELSŐ FÜZET.

BUDAPEST, 1881.

A M. TUDOM. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.)

T A R T A L O M.

Orosz-lapp nyelvtani vázlat. — <i>Dr. Halász Ignác</i>	1
A magyar gyakorító és mozzanatos igék képzése. — II. A mozzanatos képzők. — <i>Simonyi Zsigmond</i>	46
Magyar elemek a déli szláv nyelvekben. — <i>Munkácsi Bernát</i>	66

Ismertetések és bírálatok :

Ahlqvist Ág., Ueber die Sprache der Nord-Ostjaken. — <i>Budenz József</i>	127
---	-----

Kisebb közlések :

A jakut genitivus. — <i>Munkácsi Bernát</i>	149
Magy. leány. — <i>Kúnos Ignác</i>	156
Egy adat a mordvin hangtanhoz. — <i>Kúnos Ignác</i>	158
A csuvas többes-szám. — <i>Patrubány Lukács</i>	159

OROSZ-LAPP NYELVTANI VÁZLAT.

A Nyelvtudományi Közlemények XV. kötetében Genetz Arvidtól mintegy hetvenöt lapnyi orosz-lapp szöveg jelent meg. E közlés úgy szólván egyedüli ismeretforrásunk az orosz-lapp nyelvről. Genetz egyszersmind egy lpK. (= kólai félszigetbeli, vagyis orosz-lapp) nyelvtant is dolgozott ki, valamint egy lpK. szótárt is. Minthogy azonban a közel jövőben egyik munka megjelenése sem várható, elhatároztam, hogy addig is kísérletképpen egy kis vázlatot állítok össze a kólai lapp nyelvről. Legalább másnak, a ki e nyelvvel foglalkozni akar, megkönnyítem a dolgot és megkímélem azon nagy vesződéstől és fáradságtól, melyen magamnak át kellett mennem, midőn minden segítség nélkül a közlött szövegek olvasásához fogtam. A hangtant csak érintem, a szóképzésből is csak a legszükségesebbet adom. Vázlatom alapjául a kildini nyelvjárást vettem, melyen a legtöbb szöveg (Máté evangéliumának 22 fejezete) jelent meg. A többi orosz-lapp dialectusra csak annyiban terjeszkedem ki, a mennyiben egyes kildini alakokat megvilágítanak vagy azoktól eltérnek.¹⁾

¹⁾ A szövegben előforduló rövidítések: lpK. = kólai félszigetbeli, vagyis orosz-lapp; lpS. = svéd-lapp; K. = kildini nyelvjárás; Kl. = a kildini nyelvjárásnak lovozerszki tájbeszéde; A. = akkalai nyelvjárás; T. = ter-lapp nyelvjárás; TJ. = a ter-lappnak jokongai tájbeszéde; N. = notozéri nyelvjárás. — A mely szónak tövét, illetőleg azon alakját, melyből a tövet kifejtettem, a szövegben nem találtam, annak tövét analogia folytán magam reconstruáltam és zárjel közt a ragos szó után tettem.

I. Hangtan.

Az orosz-lapp hangtan megírása a legnehezebb föladatok közé tartozik. Fel kell itt tüntetni az egyes orosz-lapp dialectusok tetemes hangtani eltérését és a ragozásban valamint a szóképzésben nyilvánuló számos hangváltozást. Én sem az egyikre, sem a másokra nem vállalkozhattam. A nyelvényagnak teljes szótári földolgozása és az alaktan minden tüneményének részletes összefoglalása nélkül ehhez fogni nem lehet. Minthogy nekem sem az egyik, sem a másik nincs rendelkezésemre, a következőkben csak röviden utalok azon mással- és magánhangzó-változásokra, melyek az alaktan terén legszembetűnőbbek.

1. Mássalhangzók változása.

Mássalhangzók erősbülése és gyöngülése. Az erősbülés abban áll, hogy eredetileg rövid mássalhangzók hosszúakká lesznek, némely mássalhangzó elé pedig *h* járul; pl. *murfa* (lpS. *muora*); *kütt* kéz (lpS. *käte*); *kütte*-, *käfte*- köszönni (lpS. *käte*-, *käfte*-); *cqrr* (or. царь) király; *nomm* (f. *nime*) név; *ūtte*- (lpS. *ode*-) alunni; *pqhp* pap stb.

A gyöngülés alatt értjük az orosz-lappban a tövégi *t*, *tt*, *k*, *kk*, *s* v. *ss*, *š* v. *šš*, *cc*, *čč*-nek a név- és igeragozás bizonyos eseteiben és személyeiben *d*, *đ*, *g*, *γ*, *z*, *ž*, *z*, *ž*-re változását; pl. *vqldij* vett: *vālte*-; *kīđ*' kezét: *kütt* kéz; *vūlgij* ment: *vūlke*-; *lqrest* fődélben: *lqkk* fődél; *vanzijn* sajkával: *vans* sajka; *rāz'* magot: *rāss* mag; *služij* szolgált: *slušše*-; *sārmužest* mondástól: *sārmuš* mondás; *čā cc* víz: *čāž'* vizet; *kožij* kérdezett: *kočče*- kérdezni; *ačž'* atyát; *ačč* atya. — E változás azonban nem egész rendszeres. Számos szó egyszer követi, máskor meg nem. Azt is látjuk, hogy *kk*, *tt*, *ss*, *šš*, *čč* erős hangoknak megfelelő *γ*, *đ*, *z*, *ž*, *ž* gyöngülések mellett egy fokkal erősebb *g*, *d*, *s*, *š*, *č* is gyakran előfordúlnak, a *t*, *k*, *s*, *c*, *š* pedig sokszor megmarad; másrészt szintoly gyakori, hogy *t*, *k* is *đ* *γ*-vé gyengül.

A gyöngülés egy neme az is, midőn az előbbiekhöz hasonló alkalmakkor *mm*, *nn*, *rr*, *ll*-ből *m*, *n*, *r*, *l* lesz, a *hč*, *hp*, *ht* mellől pedig a *h* elmarad; pl. *nom'* nevet: *nomm* név; *sānest* szótól:

sā,nn szó; *polij* félt: *pollo-* félni; *mūrijn* fával: *mūrr* fa; *tātax* akarsz: *tāhte-* akarni; *pqp* papot: *pqhp* pap.

A gyöngfélést a név- és igeragozás tárgyalásánál, különösen a paradigmákban a mennyire lehetett, mindenütt föltüntettem, de csak a rendes változásokra voltam tekintettel és nem tartottam szükségesnek, hogy ugyanazon szó egyes alakjának többféle változatát is kitegyem.

2. Önhangzók változása.

Az orosz-lappban van az önhangzók egy sajátos elváltozása, mely hasonlít némileg a német ablauthoz. Ilyen, hogy az *ie*, *uo* tőhangzós főnevek e hangzót az egyes-számi allativusban *ea*, *oa-ra*, az *ī*, *uo*, *ū*, *ie* tőhangzós igék e hangzókat a jelen idő egyes-számában *ie*, *oa*, *uo*, *ea-ra* változtatják; azon kívül eredeti *ā* gyakran mély *a*-ra, *a* *o*-re, *o* pedig *a*-ra változik; pl. *ienn* anya, *allat. eanna*; *kuotte* ház, *allat. koatte* | *titte-* tudni: *tiedam*, *tiedax*, *tielt* tudok, *tudsz*, *tud*; *vūlke-* menni: *vuolkam* megyek stb.; *puotte-* jönni: *poadam* stb.; *cie, lhke-* mondani: *cealkam*.

Ennek ellenkezője az *ie*, *uo* ikerhangzónak összevonása *ī*, *ū*-ba; pl. *cie, lhke-*, múlt: *cālkim* mondtam; *pū, ttem* jöttem: *puotte-*.

Egyike a legsajátosabb tüneményeknek az orosz-lappban, hogy bizonyos képzőkkel (*st*, *ht*, *s*) ellátott igéknél a képző előtti tövégi magánhangzónak mélyebb v. magasabb hangú vocalisatiója fejezi ki a jelentő mód jelen és múlt ideje közti különbséget; pl. *uopeast* tanít: *uope, st* tanított (tő: *uopeste-*, *uopse-*); *vūlkaht* küld: *vūlkeht*, *vūlgeht* küldött (tő: *vūlkehte-*, *vūlke-*); *kqvvas* megtér, megfordúl: *kōvvés* megfordúlt (tő: *kqvse-*, *kōvse-*); *tūjašt* tesz, cselekszik: *tūješt*, *tūjišt* tett (tő: *tūješte-*, *tūješe-*).

Mind e hangváltozásokat egész terjedelmükben feltüntetni és megállapítani azomban csak Genetz van hivatva.

II. A l a k t a n.

Névszó.

1. §. Névragozás.

Az orosz-lappban a minden ragozható névszóhoz járuló viszonyesetek a következők:

1. N o m i n a t i v u s. — Az egyes-számban a kildini nyelv-

járásban ugyanaz, mint a végönhangzóját vesztett névszótő; pl. *nomm* név (lpS. *namma*); *a,łk* fiu (lpS. *alke*); *pā,ŕn* fiú (lpS. *pārdne*); *tā,št* csillog (lpS. *taste*); *mūr* fa (lpS. *muora*). — A többi lpK. dialectusban a végönhangzó gyakran megmarad, pl. a Ter-lappban *a,łke* fiu; *na,ŕte* állat; *lo,ŕte* madár; *piejve* nap; *iojve* fej. — A többes-szám nominativusának képzője elveszett. Nyomát a kildini nyelvjárásban legtöbbsnyire csak egy már félig néma önhangzó, melyet Genetz hiányjellel jelöl és a gyöngülésre alkalmas szavaknál a mássalhangzó gyöngülése mutatja; pl. *a,łm*: *a,łm* ég; *sam*: *samm* erő, csoda; *čūhpoj*: *čūhpoj* arató | *a,łg*: *a,łk* fiú; *pīñg*: *pīñk* szél; *kīd*: *kīt* kéz; *lo,ŕnd*: *lo,ŕnt* madár; *rie,łk*: *riełk* bűn; *pap*: *pahp* pap. — Csak kevés szó van, a hol a többes-számiban a végönhangzó is megmaradt, mint: *alge* 8, 12; *pārna* 22, 24; *lajže*: *lajz* adomány 5, 12.

Jegyzet. Az akkakai és a ter-lappban *i*, *ı* képzővel is találunk többes nominativust; pl. *o,łgi*: *o,łk* fiú 23, 31; *ku,vdi*: *ku,vd* kigyó; *kirji*: *kirj* írás A. | *viertazi*: *viertaz* forgács; *olmı*: *olmuj* ember T.

2. Accusativus. — Ragja az egyes-számiban elveszett. Nyomát a rá alkalmas szavaknál a mássalhangzó-gyöngülés mutatja; pl. *pā,ŕn*: *pā,ŕn*; *tā,št*: *tā,št* csillog | *nom*: *nomm* név; *mūr*: *mūr* fa; *čūv*: *čūvv* világosság; *kū,ł*: *kū,łł* hal; *jīn*: *jīnn* hang; *vén*: *vinn* bor | *nījō*: *nijt* leány; *su,đ* v. *sūd*: *sū,tt* ítélet; *kīd*: *kīt* kéz; *a,łg*: *a,łk* fiú; *a,łž*: *a,łč* atya; *rā,z*: *rā,ss* mag; *ārvdoz*: *arvdos* példabeszéd; *vū,žyemuž*: *vū,žyemuš* jel; *kūžtemplo,ŕ*: *kūžtemplo,łk* tizenkettő. — Végző önhangzóval: *lā,vvedvūde*: *lā,vvedvūtt* irgalom; *uojna,łtemvūde*: *uojna,łtemvūtt* erőtlenség, betegség; *kūžtemplo,ŕe*: *kūžtemplo,łk*.

Jegyzet. — A ter-lappban egyetlen egyszer előfordul a hajdani *m* (*ım*) accusativusi rag is a *nījtim*: *nijt* leány szón (*karabe,łšehk vālt močče,ł nījtim kápkenes* a kapitány elveszi a szép leányt nejeül). Több szón a tö végönhangzójának *i*-re változása mutat a hajdani *m*-re; pl. *kari*: *karr* héj; *lāñki*: *lāñgij* sógor; *nījti* (l. *nījtim*); *kīdi*: *kīt* kéz; *mīri* fát (nom. *mīrr*?).

A többes-számi accusativus ragja *ijt*, *ijt*, *jt*; pl. *kobijt*: *kob* betegség; *pīñkijt*: *pīñk* szél, ventus; *lajžijt*: *lajz* adomány; *tūjijt*: *tūj* cselekedet, dolog; *reaklajt*: *reakla* gonosz. — Gyakran önhangzó és néha mássalhangzó-változás is történik, mint: *čel,mijt*:

ča,lm szem; lijbjjt: lejp kenyér; čū,rtijt: čuorht ördög; rikijt: riehk bűn; tītijt: tīht jel; ārvdozijt: ārvdos példabeszéd | vujñsijjt: vujñas lélek; uopsurjijt: uopsurvoj tanítvány.

J e g y z e t. — A többes-sz. accusativus ragjának a többi dialectusokban *ijd, it, oit, t, od, d* változatát is találjuk, pl. *čuoldijđ: čuold karó; peastagijđ: peastag vesszőkötél; čo,lmijđ: čo,lm szem, N. | o,lgit: o,lk fiú; sānit: sānn szó; na,pit i juodit tálakat és poharakat, A. | porto,t: port ház; kīdo,t: kīt kéz, A. | kīmčt: kīmč medve; vierta,t: viertaz forgács; mī,rt: mīrr (?) fa, T. | pukod v. pukod: puk mind; kuytod: kuyt kettő, A.*

3. Genitivus. — Az egyes-számban olyan mint az accusativus; pl. *ō,ssol': ō,ssol szamar; nom': nomm név; cqr': cqrr király; āđ': ātt pokol; peald': pealt szántóföld; a,ǰ': a,čč atya; lqγ': lqkk tető; sārnuž: sārnuš mondás.*

A többes számi genitivus ragja *ij, ij, j* ugyanolyan hangváltozásokkal, mint a többes-sz. accusativusánál; pl. *olmij v. olmuj: olmo ember; viercij: vierc edény; lo,nnij: lo,nn v. la,nn város; čuorhtlaj: čuorhtla ördögös; pārnaj: pā,rn fiú; sijđij: sijt falu; mūrij: mūrr; lo,ndij: lo,nt madár; lqγij: lqkk tető; šerij: ša,kk disznó | uopsurjij: uopsurvoj tanítvány; vujñsij: vujñas lélek; čuhksij: čuokas út; lāmpsij v. lāmsij: lampas juh; pīlij: pielj fül; čū,rtij: čuorht ördög.*

J e g y z e t. — Egyéb dialectusokban *i, o* ragos többes-számi genitivus is előfordúl, mint *mīkij v. mīkki: miekk kard; tuvsniki: tuvsnik lámpás; pajki: pajk hely; pākaldzo: pākaldos szolga, A. | tīlji: tīlje toll, T.* — Megjegyzendő e ragja vesztett többes-sz. genitivus: *vuopnadij v. vuopnadoj: vuopnattij v. vuohpnadoj tanítvány, A.*

4. Comitativus. — Ragja az egyes-számban *ijn, ijn, ju, in, in*, rendszerint mássalhangzó-gyöngüléssel, pl. *Abrāmin, Isākin, i Jqhkijn: Abram, Issak, Jāhk v. Jāk; olmujn: olmo; ovtijn nqpijn* egy pohárral; *ovt* egy; *nqpp (?)* pohár; *ovtin līpin* egy kenyérral; *ovt, lejp; tolijn: toll tűz; mūrijn: mūrr; pīngin: pīnk szél; kulmužijn: kulmuš hallás; kā,hpjozin: kā,hpjos kereskedő; pūlvdoγin: pūlvdokk nemzetség.*

J e g y z e t. — A ter-lapp dialectusban ezen kívül még egy comitativusi rag maradt fönn, *l: vanzel: vans sajka (ja,vre milte vā,łki vanzel a tavon elindúlt a sajkával); nieskemel: nieskem hu-*

soló kés (*nieskemel kovta iocce čački* egy husoló késsel keresztül vágta a homlokát). — Egyszerű *n* raggal is találunk e dialectusban comitativust: *nījdn: nījt* leány (*jiellegiodij nījdn tajn* élt a leánnyal együtt).

A többes-szám comitativusának nincs ragja. Összetétellel képezik a többes-sz. genitívusával és a *guojm*, akkakai *vujm*, ter *gjojm* «-vel» viszonzyszóval; pl. *pūljij guojm* fülekkel; *čelmij guojm* szemekkel, *pārnaj guojm* fiúkkal.

5. **Essivus.** — Ragja az egyes-számban *n*; pl. *čqrr* (*Arzelaj Judējest tī čarren* Arkhelaus van Judeában királyúl); *leasken: leask* özvegy (*nelj ee l. iellim* négy évig mint özvegy éltem, N. 151. l.), — Translativus értékkel: *mūrren: mūrr* (*čunčuv mūrren* fává lesz); *vīlkden: vīlked* fehér; *čqhpden: čqhped* fekete (*ikk uoj ni ovt vūpt tuj'šed vīlkden ili čqhpden* nem tehetsz egy hajszálat sem fehérré vagy feketévé); *nāzaretlinčen: nāzaretlanč* (?) nazareti (*son leanč kohčjed n. n.-nek* fog hivatni).

J e g y z e t. — Az akkakai nyelvjárásban az essivus ragja rendszeren *in*; pl. *ēžin: ič, jēč, ečče* atya 23, 9; *oļgin: oļk* fiú 23, 15; *koļlin: koļ* arany 23, 16; *cerkvin v. cerkven: cerkov* templom.

A többes-számi essivus ugyanolyan, mint az egyes-számi; pl. *su,djen: su,děj* bíró (*sij līnčēn tije su,djen* ők nektek bírókül lesznek); *a,ļken: a,ļk* (*što šontčipped a,ļm-ažant a,ļken* hogy égi atyátok fiaivá legyetek); *šillijen: šillej* halász (*mun tienijt tuj'ša olmuňč-šillijen* én titeket ember-halászokká teszlek).

6. **Inessivus és elativus.** — Mind a kettőnek közös ragja az egyes-számban *st* (*est, e, st*), a többes-számban pedig *ijn, ijn, jn, in*. — Példák az egyes-számra: *kū,tkest: kū,tk* szív; *sajest: saje* hely; *la,nnest: la,nn* város; *rīndest: rīnt* part; *olmu,št: olmo*; *ča,ļme,št: ča,ļm* szem; *po,rtē,št: po,rht* ház | *iemnjest v. iemnest: iemnej v. iemne* föld; *vujūsest: vujūas* lélek; *Ōvnest: Ōvvan* János | *tīvdasvūdest: tīvdasvūt* feleség, tele volta; *kīdest: kīt* kéz; *a,žest: a,čč* atya; *nomest: nomm* név. — Példák a többes-számra: *olmijn v. olmujn: olmo*; *lo,nnijn: lo,nn, la,nn* város; *po,rteijn: po,rht* ház; *pījvijn: pījev* nap; *jurtēijn: jurtej* okos; *uopsuvijjn: uopsuvvoj* tanítvány; *sinagōgin v. sinagōgijn: sinagōkk* zsinagóga.

7. **Allativus, illativus.** — Ragja az egyes-számban legközségesebben *e, a* és néha *o, u*; pl. *nomme: nomm* név; *mie,rrē: mierr* tenger; *čqrrē: čqrr* király; *pulvdo,kke: pulvdo,kk*

nemzetség; *sinagō,kke*: *sinagōkk*; *nījte*: *nijt* leány | *sievńdesse*: *sievńdes* sötétség; *kīhčelemu,šše*: *kīhčelemuš* kísértés | *vonse*: *vons* és *vonnas* hajó; *Orve*: *Orvan* János | *čū,tsińče*: *čuotsańč* százados || *a,čča*: *a,čč*, *ajč* atya; *ajhta*: *ajht* csűr; *ńalma*: *ńalm* száj; *lanna*: *la,nn*, *lo,nn* város; *alma*: *a,lm* ég, *coelum* | *pealja*: *pielj* fül; *juolka*: *jū,łk* láb | *iemnja*: *iemnej* föld; *Abrmā*: *Abram*; *voltra*: *voltar* oltár; *slušja*: *sluššej* szolgál; *uopsurja*: *uopsurvoj* tanítvány | *carstvo*: *carstva* ország; *qto*: *qtt* (*qttā*?) pokol; *pīlto*: *pealt* szántó-föld | *rintu*: *rint* part. — Találtam még egy *i* illativusi ragot is a kildini nyelvjárásban, de csak ez egy szón: *pahpi*: *pahp* 8, 4, és néhány példán *s* ragot is: *lajnas*: *lajna* (*lajnas vā,łted* kölesön venni 5, 42); *peajvas*: *piejv* (*mien' tārmeńč lejv' a,nt mije tānn peajvas* a mi mindennapi kenyerünket add meg nekünk ezen napra 6, 11); *keazas*: *kiečče* (?) (*majt tij tū'γa čuońčbetteđ tā,st keazas piejv'* mit álltak itt tétlenül a nap végeig 20, 6). Ugyancsak az *s* illativusi rag eléfordul több illativus-alakú névutón, határozón és személyragok előtt.

Jegyzet. — A ter-lappban gyakori az *i*, *i* ragos illativus, mint: *vanzi*: *vans* csónak, hajó; *jo,kki*: *jo,kke* folyó; *uksi*: *uks* ajtó; *čucciji*: *čiozaj* nyáj, csorda; *avti*: *avt* egy; *rinti*: *rint* part; *konaga,ssi*: *konagas* király.

A többes-számi illativus ragja ugyanaz, mint a többes-sz. accusativusáé; pl. *olmijt* v. *olmujt*: *olmo*; *sāmajt*: *sāmm* csoda, erő; *jīńkijt*: *jīńk* lélek; *jū,łkijt*: *jū,łk* láb; *puodejijt*: *puodej* jövő | *sijđijt*: *sijt* falu | *jā,mjejt*: *jā,mej* halott; *čūhpjijt*: *čūhpej* arató; *lāmpsijt*: *lāmpas* juh.

8. Partitivus. — A többi három fő lapp nyelvjárás ezt már nem ismeri. Ragja az egyes számban *đ*, *etted*, *etted*; pl. *ša,kked*: *ša,kk* disznó (š. *šurr čucco* nagy disznócsorda); *prōrokked*: *prōrok* próféta (*šū,reamp p.* nagyobb a prófétánál); *sāmmēđ*: *sām* erő, csoda (*sōń* *sāmmēđ ienam* több csodája); *ė,kked*: *ė,k* év (*kūztemplo,je* *ė,kked* husz évig); *mitta,red*: *mitta,r* vámos, publikanus; *reaklińčēđ*: *reaklańč* bűnös (*iennyer mitta,red i reaklińčēđ* sok p. és b.); *lejpēđ*: *lejp* kenyér (*tonn viert l.* annyi kenyeret, finn: *niin monta leipää*) | *cirkvetted*: *cirkev* templom (*šū,reamp c.* nagyobb a templomnál); *prōroke,ttēđ*: *prōrok* próféta; *lāmpse,ttēđ*: *lāmpas* v. *lāmpes* juh; *uopsurje,ttēđ*: *uopsurvoj* (*kūztemplo,kk u.* husz tanítvány); *čūpje,ttēđ*: *čūpej* arató (*lejp-sujneđ iennyer, a čūpje,ttēđ vā-*

nas az aratás sok, de az arató kevés); *iemnjetted*: *iemnej föld*; *lo_{nt}né_tted*: *lo_{nt}* (dimin. *lo_{nt}nej*) madár (*tij lieppede pureamp ienney u_cc lo_{nt}né_tted* ti jobbak vagytok sok kis madárkánál); *olm_{ie}t_ted*: *olmo* (dim. *olm_{nej}*).

Jegyzet. — Az akkalai és ter-lappban az egyes-számi part. ragja *t*; pl. *jennoj niezanot* sok asszony: *niezan*; *vit talantet* öt talentum: *talant*, A. | *sist ču_ttet akca* náluk kilencz csúd van: *ču_tte* csúd T.

A többes-számban a partitivus ritkábban fordul elé. Ragja *ijt* (az akkalai és notozeroiban *it*), *ij*, *ij*, *j*; pl. *qsgijt*: *qsey* (csak többes-számban) ruha (*jī_{nk} ijja lea šu_{reamp} pōrmuššed i ro_{nk} ijja lea šu_{reamp} qsgijt* a lélek nem több [tkp. nagyobb]-e az eledelnél és a test nem több-e az öltözetnél? 6, 25); *siemaj*: *siema* mag; *pukij*: *pukk* minden (*lī u_cmus pukij siemaj* legkisebb minden magnál 13, 32); *sentijj*: *sontej* fű 13, 32 | *akce kār_nassijt* kilencz holló: *kār_nas* T. | *jenap ko_ztaplōgit legiōnit a_njelijit* többet tizenkét légio angyalnál 26, 53. A. — *iannij lī tu_jjit mu_nne* sok fáradtságom van nekem: *tuj*, *tuoj* fáradtság, N.

9. A b e s s i v u s. — Az orosz-lapp abessivus se más, mint a névszó genitivusának összetétele a *χā*, *χα* elkopott viszonyzóval; pl. *tūj'χα* dolog nélkül: *tūj*; *cistχα* tisztelet nélkül: *cist*; *jū_lkχα* láb nélkül: *jū_lk*; *kīd'χα*: *kītt* kéz. — A többes-számban: *nīznijχā*: *nīzan* asszony (többes-sz. genit. *nīznij*); *pār_najχā*: *pār_n* fiú (többes-sz. gen. *pār_naj*).

2. §. A névszóhoz járuló viszonyesetek áttekintése.

E g y e s - s z á m.		T ö b b e s - s z á m.
Nom.	—	—, ' A. <i>i</i> , T. <i>i</i>
acc.	—, ' T. <i>im</i> , <i>i</i>	<i>ijt</i> , <i>ijt</i> , <i>jt</i> N. <i>ijd</i> , A. <i>it</i> , <i>o_t</i> , <i>o_d</i> , <i>o_d</i> , T. <i>t</i>
gen.	—, ' T. <i>i</i>	<i>ij</i> , <i>ij</i> , <i>j</i> A. <i>i</i> , <i>o</i> , T. <i>i</i>
com.	<i>ijn</i> , <i>ijn</i> , <i>jn</i> , <i>in</i> , <i>in</i> T. <i>l</i> , <i>n</i>	[<i>ij guojm</i> A. <i>ij v. i -vujm</i>]
ess.	<i>n</i> A. <i>in</i>	* <i>n</i> A. <i>in</i>
iness. } elat. }	<i>st</i> (<i>est</i> , <i>e_{st}</i>)	<i>ijn</i> , <i>ijn</i> , <i>jn</i> , <i>in</i>
allat. } illat. }	<i>e</i> , <i>a</i> , <i>i</i> , <i>s</i>	<i>ijt</i> , <i>ijt</i> , <i>jt</i> stb. mint az accusativusban.

part.	<i>ð, etted, etted</i> A., T. <i>t</i>	<i>ijt, ij, ij, j</i> A. N. <i>it</i>
abess.	[<i>χā, χa</i>]	[<i>ijχā, ijχa</i>].

3. §. Paradigmák a névragozásról.

A) Egyes-szám.

Nom.	<i>vīlj</i> fitestvér	<i>cqrr</i> király
acc.	<i>vīlj'</i>	<i>cqř'</i>
gen.	<i>vīlj'</i>	<i>cqř'</i>
com.	<i>vīljijn</i>	<i>cqrijn</i>
ess.	<i>vīljen</i>	<i>cqřren</i>
iness. } elat. }	<i>vīljest</i>	<i>cqřest</i>
allat. } illat. }	<i>vīlje</i>	<i>cqřra</i>
part.	<i>vīljed</i> v. <i>vīlje,tted</i>	<i>cqřred</i>
abess.	<i>vīljχa</i>	<i>cqřχa</i>

Nom.	<i>porht</i> ház	<i>kītt</i> kéz
acc.	<i>porht'</i>	<i>kīd'</i>
gen.	<i>porht'</i>	<i>kīd'</i>
com.	<i>porhtijn</i>	<i>kīdijn</i>
ess.	<i>porhten</i>	<i>kītten</i>
iness. } elat. }	<i>porhtest</i>	<i>kīdest</i>
allat. } illat. }	<i>porhte</i>	<i>kītte</i>
part.	<i>porhted</i>	<i>kītted</i>
abess.	<i>porhtχa</i>	<i>kīd'χa</i>

Nom.	<i>pūlvōokk</i> nemzetség	<i>a,čč, ajč</i> atya
acc.	<i>pūlvōoř'</i>	<i>a,čž'</i>
gen.	<i>pūlvōoř'</i>	<i>a,čž'</i>
com.	<i>pūlvōořin</i>	<i>a,čžin</i>
ess.	<i>pūlvōokken</i>	<i>a,ččen, ajčen</i>

iness. } <i>pūlvδo₁rest</i>	<i>a₁žest</i>
elat. }	
allat. } <i>pūlvδo₁kke</i>	<i>a₁čča, ajča</i>
illat. }	
part. <i>pūlvδokked</i> v. <i>pulvδo₁ke, t-</i>	<i>a₁ččed, ajččed</i>
	<i>ted</i>
abess. <i>pūlvδo₁χa</i>	<i>a₁ž'χa</i>

Nom. <i>rā₁ss</i> mag	<i>sārnmuš</i> mondás
acc. <i>rā₁z</i> v. <i>rā₁z'</i>	<i>sārnmuš</i>
gen. <i>rā₁z</i> v. <i>rā₁z'</i>	<i>sārnmuš</i>
com. <i>rā₁zijn</i>	<i>sārnmušijn</i>
ess. <i>rā₁ssen</i>	<i>sārnmuššen</i>
iness. } <i>rā₁zest</i>	<i>sārmužest</i>
elat. }	
allat. } <i>rā₁ssa</i>	<i>sārnmušše</i>
illat. }	
part. <i>rā₁ssed</i>	<i>sārnmuššed</i>
abess. <i>rā₁zχa</i>	<i>sārnmušχa</i>

Nom. <i>uopsuvvoj</i> tanítvány	<i>ienn, iēnn, anya</i>
acc. <i>uopsuvvoj'</i>	<i>ienn</i>
gen. <i>uopsuvvoj'</i>	<i>ienn</i>
com. <i>uopsuvjijn</i>	<i>īnnijn</i>
ess. <i>uopsuvjen</i>	<i>iennen</i>
iness. } <i>uopsuvjest</i>	<i>ienest</i>
elat. }	
allat. } <i>uopsuvja</i>	<i>eanna</i>
illat. }	
part. <i>uopsuvje, tted</i>	<i>ienned</i>
abess. <i>uopsuvvojχa</i>	<i>ien'χa</i>

B) Töb b e s - s z á m.

Nom.	<i>lajx', lajxe adomány</i> (<i>lajx</i>)	<i>mūr' fa (mūrri)</i>
acc.	<i>lajxijt</i>	<i>mūrijt</i>
gen.	<i>lajxij</i>	<i>mūrij</i>
com.	<i>lajxij guojm</i>	<i>mūrij guojm</i>
ess.	<i>lajxen</i>	<i>mūrren</i>
iness. } elat. }	<i>lajxijn</i>	<i>mūrijn</i>
allat. } illat. }	<i>lajxijt</i>	<i>mūrijt</i>
part.	<i>lajxijt, lajxij</i>	<i>mūrijt, mūrij</i>
abess.	<i>lajxijxa</i>	<i>mūrijxa</i>
<hr/>		
Nom.	<i>kīd' kéz (kītt)</i>	<i>pārri', pārna fiú (pārri)</i>
acc.	<i>kīdijt</i>	<i>pārnajt</i>
gen.	<i>kīdij</i>	<i>pārnaj</i>
com.	<i>kīdij guojm</i>	<i>pārnaj guojm</i>
[ess.	<i>kītten</i>	<i>pārren]</i>
iness. } elat. }	<i>kīdijn</i>	<i>pārnajn</i>
allat. } illat. }	<i>kīdijt</i>	<i>pārnajt</i>
part.	<i>kīdijt, kīdij</i>	<i>pārnajt</i>
abess.	<i>kīdijxā</i>	<i>pārnajxā</i>
<hr/>		
Nom.	<i>nizan' asszony (nizan)</i>	<i>a,lg', alge fiú (a,lk)</i>
acc.	<i>niznijt</i>	<i>a,lgijt, o,lgijt</i>
gen.	<i>niznij</i>	<i>a,lgij, o,lgij</i>
com.	<i>niznij guojm</i>	<i>a,lgij v. o,lgij guojm</i>
[ess.	<i>niznen (nizanen?)</i>	<i>a,lken]</i>
iness. } elat. }	<i>niznijn</i>	<i>a,lgijn v. o,lgijn</i>
allat. } illat. }	<i>niznijt</i>	<i>a,lgijt v. o,lgijt</i>
part.	<i>niznijt, niznij</i>	<i>a,lgijt v. o,lgijt</i>
abess.	<i>niznijxā</i>	<i>a,lgijxā, o,lgijxā</i>

4. §. Névutók.

a) Genitivussal járók:

1. *a₁ln*, A. *a₁ln* -n, ra; *ol'*, *ol* -ra.

2. *bajas* -ról (*kāldij sīnijt sārmen ižes bajas* megtiltotta nekik, hogy róla beszéljenek).

3. *čod'*, T. *čot* által, keresztül (a ter-lappban elativussal is: *čot tāvtest* a csonton keresztül).

4. *gieččen*, *gieččen* -tól, ért, -úl (*olmij gieččen* emberektől; *tonn gieččen* azért; *uopsevūd' g.* bizonyosságul 10, 18.)

5. *guojk* -ért, miatt.

6. *guojm*, *kuojm* T. *giojm* A. *vujm* -val, -vel.

7. *gorren*, *gorren* ról, felől, től; A. *ga₁rn* -nál; *gūrest* -n, mellett, -nál (*čuškas g.* az ú'on, út mellett); *gorra*, *korra*, A. *gāra* -hoz (*tōn'gorra* hozzád; *ižes korra* magához 3, 7; A. *tijji gāra* hozzáatok; *māgojid gāra* az árusokhoz 25, 9); Kl. *monij kuotte-gurris* ment a háza közelébe.

8. *kaska*, T. *kaski* közepett, közepén, közben; *koskest*, A. *koskost* között; *ko₁ske*, *koski* közé.

9. *lu₁nn*, A. *lu₁n* -nál; *luz'*, *luz* -hoz.

10. *mietta* mentében, T.

11. *nalla* (csak bizonyos adverbialis kapcsolatokban: *ieres nalla* másképpen, különben; *ovt nalla* hasonló, tkp. egyre; *tūt nalla* teljes).

12. *ovtel* és *ovdest* előtt; -ért, helyett, -nek; *o₁vte*, *evte*, T. *a₁vti* elé.

13. *pajjel*, A. *pejžil*, T. *pijjele*, *pijjele* által, át.

14. *pírr* körül.

15. *rajest* -tól fogva (*ted' rajest* attól fogva, azonnal; A. *an₁rečē* r. mostantól fogva, *отнынѣ*); *rajje* v. *rajja* -ig.

16. *sajja* -ért, helyett (*ča₁lm ča₁lm sajja i pā₁nn pā₁n' sajja* szem szemért és fog fogért).

17. *sisn*, T. *sizn* -ben, -ből; T., N. *si₁t* ben (közt); *size*, *siz*, T. *siz* (ter-lapp *siz* illativussal is: *nārodu siz* a nép közé: *nārot*) be (közé).

18. *tieht*, *dieht* N. -ért, A. *det*.

19. *tū₁kken* -n túl, mögött; -n *Jordan tū₁kken* a Jordánon

túl; *k̄r̄šel' mun' tū,kken* könyörülj meg rajtam); *tuokka* mögé, tulsó félre.

20. *v̄aras* ért, végett, miatt.

21. *vuln* alatt, alól (Kl.), A. *vo,ln*, T. *vi,ln*; — *vuolla*, A. *volla*, N. *vuolla*, *vuoll'*, T. *vi,le*, *vi,l* alá.

b) Viszonyszók genitivussal, elativussal és partitivussal:

22. *mañña* után.

23. *pā,le*, *pā,l'*, *bā,l'* -kor (*tānn p.* akkor); *pa,lest* -től fogva (*teð' p.* ettől fogva).

24. *milt*, Kl. *milti*, A. *melt*, *mielt*, T. *milte* szerint, mentében, után, -vel.

c) Viszonyzók illativussal és partitivussal:

25. *a,lt* -nál, mellett, hosszában, mentében (partitivussal); -hoz (illativussal); *a,ltila* -hoz (*mi,ñne a,ltila* hozzám 15, 8).

d) Viszonyzók illativussal:

26. *ra,ste*, T. át, fölött (*ra,ste mieri* a tengeren át, *ra,ste kimne az üst* fölött).

27. *p̄ijjas* föl, fölfelé (*p. jogi* a folyón fölfelé), T.

J e g y z e t. Genitivussal van az utóbbi kettő?

e) Viszonyzók genitivussal és illativussal:

28. *vuosta*, T. *viosta* ellen, elé.

5. §. Igehatározók.

A) Helyre vonatkozók:

1. *ko* (kérdő névmástő): *ko,st*, Kl. *ko,ste* hol, a hol; *'koñg'*, a hol; *kōz'*, Kl. *kozo*, T. *kōz*, *kozi*, N. *kōs* hová, a hová, T. *ni kozi-gen* sehová se.

2. *to*, *tu* (mutató névmástő): *to,γ'*, T. *togo* oda (*togo-že* ugyanoda); *to,mpe* onnét, A. *tombe* ott, amott; T. *tōbelt*, *tobelt* ott, onnan; *tu,mpla* onnét el; T. *tu,mpele* odább.

3. *ta*, *tø* (mutató névmástő): *tā,st*, N. *to,st* itt, ott; T. *ta,ssi*,

ta,sse oda; *ta,mpe* ott; *ta,mpet*, *ta,mbet*, *ta,mpeð* onnan, ott; Kl. *tā,le*, *ta,l* ott (*ta,lli* ott van).

4. *te* (mutató névmástő): *test* itt, innen, onnan; *tēre*, T. *tiege* ide.

5. *čorast* oldalról, *čorro* félre, N.

6. *ku,hken* távol, messze; A. *ku,keldago,št* távolról; T. *kukkiž* messzire.

7. *lāhptest* mellette, közel, T.

8. *māst*, Kl. *māzo*, *māz'*, A. *māsa,t*, N. *māsat*, T. *māzīt* vissza.

9. *olguš*, *olkuš*, A. *olgas*, T. *olkis*, *olkuzi* ki; *olge,lt*, A. *olgo,lt* kívül, kívülről; A. *olg-bie,lt* kívülről; (A. *olg-ga,šn* távolról).

10. *a,lt*, A. *o,lt* közel.

11. *ovdos* tovább.

12. *pajjel*, A. *pejžil* át (*vūjjed p.* átúszni, -hajókázni).

13. *pagro*, Kl. *pagu*, T. *pāgi* el, weg (f. *pois*).

14. *pīrr* körül (*p. monned* k. menni).

15. *sīrdi* előtte, N. (149. l.)

16. *sisn* bent, belül; *sīst* belül A.; *siskelt* belül, belülről, A.; *size* be.

17. *volas*, T. *violas* le, lefelé.

18. *pajas* föl, T. *pejas* fölfelé.

19. *vuosta*, A. *vosta*, T. *viosta* vissza.

20. *kīytlas* kétfelé, T.

21. *kuo,dest* otthon; T. *koatta,s* haza.

B) Időre vonatkozók :

1. *kuo,ss*, T. *kiō,ss*, N. *kua,ss*, *kue,ss* mikor, valamikor; — *ni kuo,ss* soha.

2. *tiošs* akkor T. (*tiošs-a,l-kiōšs* valamikor, tkp. akkor vagy mikor).

3. *tanna* akkor; *tā,l*, T. *ta,lle*, *ta,le*, N. *to,lle*, *tol*, Kl. *taž* ekkor, akkor | *tonn vuor'* akkor | *dé hát*, akkor.

4. *tel* Kl., *te* most, N.; *testyana*, *tedexanna* mindjárt.

5. *tula*, T. *tu,l* régen, hajdan | *ju,kke vuor'* mindig; A. *ju,kk bā,l* mindenkor.

6. *a,tt*, T. *a,tte* most.

7. *ākša* megint, T.; *ovta*, T. *avta* megint, ismét; A. *das* ismét; *vā,št* ismét | *veal'*, T. *veala* még.

8. *jie,χxe* mindig T.
9. *juš* Kl., *jū* T. már; *uže*, T. *ušte* már.
10. *keačča* végre.
11. *ku,kke* sokáig, T.; *kū,ħk* id., N.
12. *mañña*, *maññelest*, *ma,ñlest*, *mañña test*, A. *mañña dost* azután; T. *ma,ññelest* utoljára; — *ma,ñ'mu,ssse*, A. *majimu,ssse*, T. *ma,ñemi,s* végre, utoljára.
13. *mo,ññed* későn.
14. *ovtel*, T. *avti,le* előbb, inkább; *ovtlest*, N. *ovdlest* előbb, először.
15. *tovj'* gyakran.
16. *vaktiñne* azonnal; *vaktamp*, A. *viktap* hamar; *tovda* mindjárt.
17. *inccekk*, *incék*, Kl. *inciejk*, *incejka* T. *jintsiejke*, N. *iedesin* reggel; *piejvaga* nappal, T. *iekna*, *ieknañ*, N. *ieħke,ld*, *ieħkild* este; *ikka*, A. *jehka*, T. *jekka*, *jikka* éjjel; *tā,rm* ma; *jenta* holnap; *talva* télen.

C) Módhatározók:

1. *aktis* egybe, össze, T.; *oχto* egyedül, külön; *ovtest* együtt.
2. *aštu* igazán, valóban T. *ošte* valóban, Kl.
3. *čevta*, *čuovta*, A. *čotta*, T. *čitta*, *čitte* igen, nagyon.
4. *dā* igen (ja).
5. *iesk* (tel *iesk* csak most) Kl.; *jiesk'* csak T. (*ta,ł* j. csak akkor).
6. *koχt*, *koht* mint, a mint | *monn* mint 18, 13.
7. *korsiñne* nagyon.
8. *kuvtit*, *kuvti,t* T. ketté | *kaskit* ketté, T.
9. *lapta* külön.
10. *nitt* így, úgy.
11. *maχt*, *maht*, A. a mint, a hogyan.
12. *losdiñne* gonoszúl | *tuvta* sebesen T. | *mealgaj* halkán T. *kommat* fölfordítva T. | *vovse* egészen N. | *pureap* inkább A.
13. *ma,ne*, *ma,n* miért Kl.

6. §. Birtokos személyragok.

A casusragokhoz járuló birtokos személyragok az orosz-lappban ezek :

Egyes-szám.	Többes-szám.
1. szem. <i>m, n</i>	1. szem. <i>n</i>
2. » <i>nt, t</i>	2. » <i>nt</i>
3. » <i>s</i>	3. » <i>s</i>

Mínt hogy nem minden casusban találkoztam birtokos-ragos szókkal, nem is adhatok rendszeres paradigmákat, hanem csak a talált alakok legföltűnőbb példáit sorolom föl.

A) Egyes-számi birtokosragokkal:

1. Egyes-számi I. személyre.

Egyes-sz.

- Nom. *a,žńam, a,ččan* atyám, T. *vĭljim* bátyám; *ĭorpnam* hugom.
 acc. *a,lkan* fiamat | *nĭjtĭm* a leányomat T.
 gen. *a,ččan* 10, 33 | N. *ajjĭzan* atyácska, T. *jeačan, jeanan* atya, anya.
 com. *kū,tkĭjnan* szív | N. *sejbinam* fark, T. *ĭorpnan* hug (*ĭorpen*).
 iness.-elat. T. *nakkareastan* és *nakkareasan* álmomban.

2. Egyes-számi II. személyre :

Egyes-sz.

- nom. T. *ĭorpnat* hugod; N. *neažžaht* anyád.
 acc. *lajĭant* adomány; *a,žant* atya.
 allat.-illat. *koatsant* házadba, haza.
 com. *vĭljĭnant* testvér; *ujvinant* fej | T. *ĭorpnant* (*ĭorpen*) hug.
 iness.-elat. T. *nakkareasant* álmodban.

3. Egyes-számi III. személyre :

Egyes-sz.

- nom. T. *ā,hkes* (*ā,hke*) feleség; *nĭjtĭs, nĭjtĭs* leány; *ajges* nagypapja.
 acc. *a,žés* atya, *ĭā,hkes* lélek | T. *ā,hkes* feleség; *nĭjtĭs, nĭjtĭs* leány, N. *čolmēs* szem.
 gen. *iennēs* anya, *vĭljes* testvér.
 com. *ĭnnĭjnis* anya | T. *ĭienĭjnes* anya, *ajĭjĭnes* öregatyja | T. *kūdles* kezével (*kĭtt*).
 ess. T. *kāpkenes* feleségül.

iness.-elat. *kāpkestes* feleség, *slā,veses* dicsőségében 6, 29 | T. *ajges* nagyapa (*ajge*); *vī,ssises* zsák (*viss*); *vīljes* bátya.
 allat.-illat. *vīljes* 18, 35; *vīljis* 5, 22, *vīljes* 22, 24 testvér; *jīnko,s* lélek | T. *jeāčča,s* atya (*jiečče*); *iōrpnes* (*iōrpen*); *kāpkis* feleség (*kāpke*); *vanzis* csónak (*vans*).

Többes-sz.

nom. T. *pārna,s* gyermekei; *čieles* belei.
 acc. *kīdijdis* kezeit | T. *nīrijdes* kötél; *čē,lmides*, N. *čilmeas* szem.
 com. N. *juo,ljines* lábaival.
 allat. illat. T. *nijtis* leányaihoz.

B) Többes-számi birtokosragokkal.

1. Többes-számi I. személyre :

Egyes-sz.

Többes-sz.

ess. N. *nuorrenen* fiatal ko- allat.-illat. *vealgljādan* adósaink-
 runkban. nak.
 allat.-illat. N. *portsēn* házunkba.

2. Többes-számi II. személyre :

Egyes-sz.

Többes-sz.

gen. *a,lm-ažant* égi atya 5, acc. *qsrijđant*: *qseř* ruha 5, 40.
 45. gen. *vīljent* *guojm* testvéreitekkel
 5, 47.

3. Többes-számi III. személyre :

Egyes-sz.

Többes-sz.

nom. T. *a,lkes* fiúk; *mīris* —
 fájuk.
 acc. *vonsēs* hajójukat; *a,žes* *kīdijdis* kéz; *sqjmijdis* háló
 atya | T. *nijts* leány, N. (*sqjm*); *kāsvajdis* orcza.
sejbes fark.
 gen. — *kīdijdis* *a,ln* kezeiken 4, 6.
 com. *ožijnis* atyjukkal; *jīnkij-* *nq,lmis* *guojm* szájaikkal 15, 8.
nis lélek.
 allat.-illat. T. *jeanna,s* anyjuk-
 nak.

Az orosz-lappban is találunk viszonzyszókat birtokosragokkal: *vuolnan* alattam; *mieltant* magaddal, *mīlđes*, T. *mīlđes* magá-

val, vele; *kosknés, kosknis* magukban, egymás közt 21, 25.; T. *tiokkenant* mögötted.

Jegyzet. A birtokos személyragok helyett a lpK-ban is sokkal gyakrabban használatos az illető szó a személynévmás genitivusával vagy elativusával és néha a refl. névmás gen.-val összekötve; pl. *mun' sluššej* szolgám; *tōn' roñk* tested; *sōn' kqmgijt* saruit; *mien' ajč* v. *ačč mīnest* atyánk; *tien' ajč* atyátok; *ku,tk tienest* szívetek; *sien' ča,lm'* szemeik.

7. §. Névmások.

A) Személynévmások.

A lpK.-ban, a többi lappsággal ellentétben, a duális teljesen kiveszett. Csak egy helyen találtam nyomát, midőn a többeszámot és dualist egy-képen jelölő *sij* 3. személyű névmás mellett *sonaj* alakra is akadtam, még pedig tisztán dualis értékkel: *sonaj lejjēn kū,ll-šilej* űk [ketten] halászok voltak 4, 18. Többször sem ezen, sem más dualis alak a közlött szövegekben sehol sem fordul elő.

A lpK.-ban a személy-névmások ragozása a következő:

	Első személy.	
	Egyes-sz.	Többes-sz.
nom.	<i>mun, mon</i>	<i>mij</i>
acc.	<i>mūn', mun', Kl. muno A. mū T. muni</i>	<i>mienij, mienij N. mijjit</i>
gen.	<i>mūn', mun', Kl. muno A. mū, T. muni</i>	<i>mienij, mīnīj, mien', mīn T. mīni, A., N. mij</i>
com.	<i>munijn A. mujn</i>	<i>mīnīj goojn</i>
iness.-elat.	<i>munest, munst A. mu,st, T. must</i>	<i>mīnest A., T. mīst</i>
allat.-illat.	<i>mu,ne, mī,ne, Kl. minni, minne T. mī,ni, menne</i>	<i>mijje, Kl. mijji A., N. mijjit.</i>
part.	<i>munneō</i>	

Második személy.

	Egyes-sz.	Többes-sz.
nom.	<i>ton</i>	<i>tij</i>
acc.	<i>tōn', Kl. tonō T. toni, A., N. tū</i>	<i>tienij, tienij A. tijjit, tijjid</i>

gen.	<i>tōn'</i> T. <i>toni</i> , A., N. <i>tū</i>	<i>tienij</i> , <i>tīnij</i> , <i>tiene</i> , <i>tien'</i> , <i>tīn'</i> A. <i>tijje</i> , <i>tijji</i>
com.	<i>tōnijn</i> A. <i>tujn</i>	A. <i>tijji-vujm</i>
iness.-elat.	<i>tōnst</i> , <i>tonst</i> A. <i>tu_ist</i> , N. <i>tust</i> , T. <i>tost</i>	<i>tiene_ist</i> , <i>tīne_ist</i> A. <i>tīst</i> , <i>tīst</i>
allat. illat.	<i>to_inne</i> T. <i>to_inni</i> , A. <i>tu_inne</i> .	<i>tijje</i> A. <i>tijj_it</i> , <i>tijj_id</i>
part.	—	<i>tijjed</i> .

Harmadik személy.

	Egyes-sz.	Többes-sz.
nom.	<i>sonn</i> , <i>son</i>	<i>sij</i>
acc.	<i>sōn'</i> T. <i>soni</i> , A. <i>sū</i>	<i>sieni_it</i> , <i>sīni_it</i> , <i>sīni_it</i> A. <i>sijj_it</i> , T. <i>sieni</i>
gen.	<i>son'</i> T. <i>soni</i> , A. <i>sū</i>	<i>sieni_ij</i> , <i>sieni_ej</i> , <i>sīni_ij</i> , <i>sien'</i> , <i>sīn'</i> A. <i>sijji</i> , <i>sij</i>
com.	<i>sōnijn</i> , <i>sōnijn</i> , <i>sōnin</i> A. <i>sujn</i> .	<i>sīni_ij guojm</i> A. <i>sijji-vujm</i>
iness. elat.	<i>sōne_ist</i> , <i>sōnst</i> , <i>sonst</i> A., N. <i>su_ist</i> , T. <i>sost</i>	<i>sieni_est</i> , <i>sieni_est</i> , <i>sīne_ist</i> , 10, 26. <i>sieni_in</i> A., T. <i>sist</i>
allat. illat.	<i>so_inne</i> , <i>su_inne</i> T. <i>so_inni</i>	<i>sijje</i> , Kl. <i>sijji</i> T. <i>sijj'</i> , A. <i>sijji</i> , <i>sijj_it</i> , <i>sijj_id</i>
part.	<i>sōnne_d</i> .	<i>sieni_it</i> 6, 26; <i>sijjed</i> 22, 28.

Harmadik személyű dualis nominat. *sonaj* 4, 18.

B) Reflexiv névmás: *ičč*, A. *ič*, *īž*, T. *jičč*, *jīč*, N. *jiehč* a mondatbeli alanynak megfelelő személyragokkal. A nominativusban rendszeren nem veszi föl a személyragokat. Genetz szövegeiben a következő esetekben fordul elő:

Első személy. Egyes-sz. nom. *mon ičč*, N. *mon jiehč*; gen. *iččan*, A. *ičen*. A többes-számiban nem fordul elé.

Második személy. Egyes-sz. nom. *ton ičč*; acc. *īžant*; gen. *īžant*; elat. *īž'sant*, all. *ičsant*, A. — Többes-sz. nom. *īžant*, A.; gen. *īžant*, A. *īžit*; iness.-elat. *ičsant*; allat. *ičsant*.

Harmadik személy. Egyes-sz. nom. *son ičč*, N. *jijjis* (152. lap); acc. *jijjes* N.; gen. *īžes*; com. *ičnis*; iness. *ičnis* 12, 26 (*ju_ikke carstva, k_ū r_qtk_ij ičnis* minden ország, mely megoszlott magában v. meghasonlott magával, *всякое царство, раздѣлившееся само въ себя* 12, 25); allat. *iččis*, T. *jīččis*, A. *ičses*;

part. *iččedes* 12, 45. — Többsz. nom. *īža*, acc. *īžes* (*īža īžes* önmagukat) 19, 12; gen. *īžes*, *iččes*, *iččis*, *iččes*; allat. *iččes*, *īžijdis*. — Többsz. számi iness. vagy comitativus? *ičnis* külön, finn *erinnänsä*, or. *наединѣ* 17, 19.

Nyomatékos refl. alakok: *šqbešt īžant ałtmuš goitt ičč īžan* szeresd felebarátodat mint tenmagadat 19, 19; *ič ičsant tenmagadnak* 27, 40; *ič ičses* önmagának 27, 42.

C) Mutató névmás.

1. *tätt* ez, az.

Egyes-sz.

Többsz.

nom. *tätt*, Kl. *taitte* | T. *taittē* *tākk* | T. *taikke*, *tāk*, A. *tak*

acc. *tānn* | A., N. *tan*, T. *tājt*, *tāit* | A. *tajd*

taimme

gen. *tānn* | T. *tānne*, *taanne*

com. *tājn*

iness.-elat. *tāiđ'*, *tađ'* | T. *taist*, *tājn*, *tajn*.

taide

allat. *taissi* T.

part. *tāđ'*, *tāiđ'*.

2. *tott*, T. *toitte* az, ez (egyes-sz.: acc. *tonn*, *ton*; gen. *tonn*, *ton*; iness.-elat. *toist*; allat. *tos*. — Többsz. nom. *tokk*; acc. *tojt*; gen. *toj*; iness.-elat. *tojn*; allat. *tojd*, A.).

3. *tu,tte* amaz, T. (gen. *tun* Kl.; iness.-elat., *tu,đ'*; part. *tu,đ'*. — Többsz. nom. *tukko* Kl., *tu,kke* T., *tuk*, *tok* N.).

4. *tett* (?) ez, az, (iness.-elat. *ted'* *test*, *test*; part. *ted'*).

5. *to-lahte* 18, 4, *to-lajte* 13, 34, *to-lajne*, *to-lajn'*, 20, 14; 7, 12. ez; (A. *tāllan šond ol* ezen nemzetségre 23, 36).

6. *mukka*, *muka*, A. *mokkam* ilyen; *tēle-mukkem* ilyen (csak többsz. genitivusban találtam: *tēle-mukmij lī ałm-carstva* ilyeneké a mennyország, *таковыхъ есть царство небесное* 19, 14).

D) Kérdő és relativ névmások.

1. *mī* mi, a mi (acc. *monn*; T. *mom*; gen. *monn*; com. *mijn*, *mojn*, T. *majn*, *maile*; iness.-elat. *maist*, *mast*, T.; allat. *mos*, *moz'*, *moz*. — Többsz. nom. *mokk*, acc. *mijt*, *mojt*, T. *majt*; gen. *moj*; iness.-elat. *mojn*).

2. *kie*, *kī* ki, a ki (acc. *kienn*; gen. *kienn*, *kien*; com. *kiejn*,

kienn; iness.-elat. *kiest*, *kie, st*; allat. *kiez*. — Többes-sz. nom. *kiekk*; acc. *kiejt*).

3. *kū*, *ku ki*, *a ki* (acc. *konn*, *kon*; gen. *konn*, *kon*; iness.-elat. (adverbiumpként) *ko, st* hol, honnan; allat. *kōz*, *koz*. — Többes-sz. nom. *kūkk*, *kukk*, *kokk*, A. *kok*; acc. *kojt*; gen. *koj*; iness.-elat. *kojn*).

4. *kuoŋoč a ki* A. (com. *kōbo, n a ki* által 26, 24; iness.-elat. *kōbest*, *kobest* 25, 28).

5. *koambaj* melyik, melyikük, T.

6. *ma, nte*, A. *mo, ntem* milyen, a milyen.

7. *koňka a mennyi*, T.

8. *momet hány* A. (*momet vārr* hányszor 23, 37).

E) Határozatlan névmások.

Kie, kī valaki; *mī nī* valami (*go, tt kie cūlkiñč* tije *mojt nī* ha valaki mondana nektek valamit 21, 3); *ni-kie*, A. *ni-kī* senki; *nī mī* semmi; *ju, kja*, *ju, kjañč*, *ju, kke*, *ju, kjēñče*, N. *juo, kke*, A. *jukikanč*, *joksoñč* (all. sing. *jokseñče*) minden, mindenki; *kuolea-kokk* 12, 38 és *kuolea kiekzenn* némelyek 16, 28.

Névmásszerű fő- és melléknevek: *pūkk* mind, minden, egész; *ienne, r*, T. *jienni, j*, A. *jenno, j*, N. *ianni, j*, *jennaj* sok, sokan (*ienamp* több); *vāras* kevés; *kāžno*, Kl. *kāžnoj*, *kāžnī, j*, minden, mindenki; *mutam* valaki, némely, A. *muottam* némely, T. *muttam* néhány, K. *muta* néhány; *mutta, m* másik, T. (*mutta, m a, vti* karra b a másiknak eleibe futnak. — Az akkalaiban: all. s. *motne* a másiknak 25, 15); *ie, res*, *iers*, T. *jieres* más, egyéb, a többi (plur. nom. *earras* 22, 6); *nu, mp*, *nu, mb*, T. *nu, mpe* másik, más (*o, xti* az egyiknek, *numpa* a másiknak 8, 9. — A. *juo, gest ovtet* numbin elválasztja egyikeket a másiktól 25, 32; — *nu, mp nu, mpas* egyik a másiknak 21, 38); *kā, nc* *kā, nces* T., *ka, nc* *ka, nzes*, A. egymással; *ju, kke-nalšem* mindenféle; *lišša kie* bárki (*kōpčēn pūhk*, *kiejt lišša kō, vnēn* összegyűjtöttek mindenkit, bárkit [a kit csak] találtak 22, 10); *lišša mī* bármi (*lišša son mojt āna, hč* bármit kérne is 14, 7).

8. §. Számnevek.

A) Alapszámnevek: 1. *o, xt*, *o, vt*, T. *akt*, *avt* (afti *kār-nast* egy hollótól); 2. *kū, xt*, *kū, jt*, Kl. *kū, it*, A. *ko, xt*, *kuo, xt*, T. *kī, kt*, *kī, tt* (elat. *kī, vte*); 3. *kolm*; 4. *nīel, j*, T. *nīel, je*, N. *nel, j*; 5. *vitt*,

A. *vīt*, N. *vīht*; 6. *kutt*; 7. *kiččem*; 8. *kāvc*; 9. *aγc*, T. *akca*, *akce*; 10. *lo_{kk}*; 100 *čūtt*; 1000 *tōfant*, *toafant*.

Szerkesztett tőszámnevek: 11. *oγtomplo_{kk}*; 12. *kūγtomplo_{kk}*; 13. *kolmomplo_{kk}*; 14. *nieljemplo_{kk}*; 15. *vittomplo_{kk}*; 16. *kuttemplo_{kk}*; 17. *kīžemplo_{kk}*; 18. *kāvcemplo_{kk}*; 19. *aγcemplo_{kk}*; 20. *kūγt-lo_{kk}*; 21. *kūγt-lo_{kk} oγt*; 30. *kolm-lo_k*; 40. *nielj-lo_{kk}* és *nieljemplo_{kk}*; 90. *aγc-lo_k*; 99. *aγc-lo_k aγc*.

Jegyzet. — A tőszámnevek az egyes-sz. iness.-elativusában nem *st*, hanem *ō* ragot kapnak; pl. *oγtēd la_{nnest}* egy városban 10, 23; *mañña kutted piejvest* hat nap mulva 17, 1.

B) Sorszámnevek az 1. és 2.-on kívül az alapszámnevekből *nt*, az akkalaiban *t* képzővel alakúlnak: 3-dik *koalmant*, A. *kolmat*; 4-dik *nieljant*, A. *nieljat*; 5-dik *vidant*, A. *vīdat*; 6-dik *kudant*, A. *kūdat*; 7-dik *kiččant*, A. *kīžat*; 8-dik *kāvcant*, A. *kavcat*; 9-dik *avcant*, A. *avcat*; 10-dik *loγant*. — Az «első» *vūsmus*, *a_vtmus*, *a_vdmuñč*, *a_vtmuñč*, *o_vtlinč*; a «második» *nu_{mp}*; az «utolsó» *ma_ñemus*, *ma_ñmuñč*.

Szerkesztett sorszámnevek: 11-dik *oγtomploγant*; 12-dik *kūγtomploγant*; 17-dik *kīžemploγant*; 20-dik *kūγtloγant*; 21-dik *kūγt-loγant oγt*; 22-dik *kūγt-loγant nu_{mp}*; — az akkalai nyelv-járásban 23-dik *koγt-lo_k-kolmat*; 24-dik *koγt-lo_k-nieljat* stb.

C) Collectiv számnevek. — *kūjtas* (acc. *kuohtas* 11, 2; elat. *kuoγtsest* 21, 31), Kl. *ku_{tes}*, A. *koγttest* 24, 20 (elat. *kuo_{test}* 27, 21), T. *kiōfta* ketten, *двое*; *kolmas* hárman; *vittas*, *vīts* öten, Kl. — *kūγto* mind a kettő, *оба* 9, 17, T. *kukt* beide.

D) «hányszor» kérdésre csak egy képzett számnevet találtam az akkalai nyelvben: *kolmoēst* háromszor 26, 34. — Egyébként a *vuorr* szóval összetéve alkotják: *čū_{de}-vuorred* ienamp százszor több 19, 27; *kiččem vuorred kiččo_{γe} rajja* 77-szerig; *kiččem vuor' rajja* hétszerig 18, 21.

E) A «hányszorosan» kérdésre megfelelő számnevek: *čuotsinčē* százszorosan; *kuttlo_γelinčē* hatvanszorosan; *kolmlo_γelinčē* harminczszorosan. Ezek tkp. allativusi alakok. Nominativusok, egyéb analogiák szerint: *čuotsanč* (ilyen alakban, de «százados» jelentéssel többször előfordúl), *kuttlo_γelanč* hatvanszoros; *kolmlo_γelanč* harminczszoros volna (v. ő. *sā_{ml}anč*, allat. s. *sā_{ml}inčē* lapp ember).

I g e.

9. §. Igeragozás.

A) I n d i c a t i v u s (jelentő mód). Külön módképzője nincsen. — A p r a e s e n s b e n a tőhöz (mely több személyben gyöngülni is szokott) járúlnak hozzá a személyragok. Az egyes-szám első személyének ragja *m* (*am*, a ter.-lappban *im* is); pl. *sārnam*: *sārne-*; *tuj'sam*: *tuj'se-* | *cealkam*: *cielhke-* mondani; *oajam*: *uojje-* birni, posse | *tātam*: *tāhte-* akarni; *kītam*: *kītte-*, *kīhte-* köszönni; *antam* és *andam*: *ante-* adni; *ko,žam*: *ko,čče-* kérdezni || *toskjadim*: *toskjade-* búsulni; *manim*: (*manne-*) menni, T. — Az *m* rag néha el is maradhat: *cealhka* (v. ö. *cealkam*); *mun poada*: *puo,tte-* jönni | T. *nūji* lemegyek: (*nūje-*); *čāñi*: (*čāñe-*) lépni, merülni.

A többes-szám 1. személyének ragja *p*; pl. *vū,łkep*: *vū,łke-* menni; *monnep*: *monne-* menni; *uojjep*: *uojje-*; *cie,łhkep*: *cielhke-* mondani; *tātep*: *tātte-* tudni, ismerni. — A notozeroi dialectusban a *p* előtt hosszú *ē*-t is találunk: *sierēp*: (*sierre-*, *sirre-*) játszani; *ūrēp*: *ūrē-* futni; *jōrēp*: *jorre-* (*jōre-*) leesni.

A p r a e s e n s 2. személyének ragja *χ* (*aχ*), a többi dialectusokban (a lovozerszkiban is) mindenütt eredetibb *k*; pl. *tuj'saχ*: *tuj'se-* cselekedni; *sāraχ*: *sārne-* mondani | *ko,čaχ*, *ko,ččaχ*: *ko,hče-* hívni; *pūtaχ*: *pū,tte-* vinni; *tātaχ*: (*tāhte-*) akarni; *oajaχ*: (*uojje-*) birni; *poadaχ*: *puo,tte-* jönni; *antaχ*, *andaχ*: *ante-*; *tiedaχ*: *tātte-* || A. *čūppak*: *čūppe-* aratni, T. *tātak*, N. *kirjtak*: *kirjtemegczifráz*.

A többes-sz. 2. személyének ragjai *be,tted*, *bētted*, *bo,tted*, *be,tted*, *βo,tted*, *bītted*, *buotted*, N. *vettet*, A. *vētte*, *vette*, *viette*, továbbá *epped*, A. *eppe*; pl. *vā,łtbētted*: *vā,łte-* venni; *ujnbe,tted*: *ujne-* látni; *uojβe,tted*: (*uojje-*); *sūtbo,tted*: *sūtte-* itélni; *ielbitted*: (*ielle-*) élni | N. *sirvetted*: *sirre-* játszani, A. *tātvētte*: *tāhte-* akarni; *porvette*: *porre-* enni; *ujneviette*: *ujne-* látni. — *tuj'seped*: *tuj'se-* tenni; *pa,žyeped*: *pa,žye-* bőjtöltni; *vū'łyeped*: (*vū'łye-*) aggódni; *mie,rdeped*: *mie,rde-* mérni | A. *tujješeppe*: *tujješe-* tenni; *močideppe*: (*močide-*) ékesíteni.

A p r a e s. egyes-sz. 3. személyének nincs ragja. Némely igenél magánhangzóváltozás történik; pl. *sārn*: *sārne-*; *vikk*:

vikke- vezet; *occe*: *occe*- keres; *čuoňč*: *čuoňče*- állni; *porr*: *porre*- enni; *jukk*: *jukke*- inni | *poatt*: *puo,tte*- jönni; *oast*: *ū,ste*- venni, emere; *kuott*: *kū,tte*- elhagyni; *vuolk*: *vū,lke*- menni, indúlni; *luošt*: *lū,šte*- elbocsátani; *miekk*: *mīkke*- eladni; *liext*: *līyte*- kimenni; | *mann*: *monne*- menni; *kavn*: *kqvne*-, *kōvne*- találni | *uopeast*: *uopse*- (*uopeste*-) tanítani; *tūjašt*: *tūj'se*- (*tūjēšte*-) tenni; *vūlkaht*: *vūlkze*- (*vūlkehte*-) küldeni; *koccall*: *koccolle*- fölkelni; *kqvvas*: *kōvse*- megtérni; *vōttatt*: *vōttotte*- járni (v. ö. præt. s. 3.)

— A többi dialectusban az egyes-sz. 3. sz. gyakran teljesebb a végű alakot tüntet föl, mint *pitta*: *pítte*- (K. *bitt*) kelleni; *cealka* mond; *alka*: *alke*- (K. *a,lk*) kezdeni, Kl. | *sārna* mond; *porra* eszik; *poatta* jön; *violka* indúl; *oajja* bír, T. | *kahča*: (*kahče*-) kérdez; *poahta* v. *poaht* jön; *oajna* v. *oajn* lát (T. *ujna*, K. *ujn*) N.

A többes 3. sz. ragja a kildini lappban *b*, gyakrabban β , β , a ter-lappban *b*, *v*, az akkalaiban *t*, a notozeroiban semmi; pl. *a,anneb*: *a,anne*- bírni; *orreb*: *orre*- ülni, maradni, lakni; *sārneβ*, *sārneβ*: *sārne*-; *ujneβ*, *ujneβ*: *ujne*-; *cielhkeβ*: *cielke*- mondani *puotteβ*: *puo,tte*- jönni; *šqb'se,β'*: *šqb'se*- szeretni | *ko,ččeb*: *ko,čče*- kérdezni; *piottev*: *piotte*- jönni; *manniv*: *manne*-, *manni*- menni, T. | *cełket*, *cielket*: *cielke*-; *sarno,t*: *sarno*-; *pījjet*: *pījje*- tenni; *puo,det*: *puo,de*- jönni A. | *cie,lke* mondanak; *ka,vne*: *ka,vne*- találni; *sierre*: *sierre*- játszani; *poarre*: *porre*- megenni; *avē*: (*avve*-) kinyitni, N.

Az indicativus praeteritum jele *ij*, *i*, *é*.

A præt. egyes-sz. 1. sz. ragja *em*, *em*, *m*; pl. *pū,ttēm* v. *pū,ttēm* jöttem; *vū,lkēm*: *vū,lke*- menni, járni; *tuj'sēm*: *tuj'se*- tenni. — A többi dialectusokban sűrűn találunk *im* ragot is: *cilkim* mondtam: *tittim*: *tütte*- tudni; *vu,lkim*: *vū,lke*- menni, A. | *vī,lkim* indultam; *šīžnim* szerteszét jártam; *tīdim* tudtam, T. | *iellim* éltem; *kieltim* megtagadtam, N. — Néha a személyrag el is marad: *puhti* hoztam, Kl.; *mun űkku* álmodtam, T.

A több. 1. sz. ragja *ijm*, *jm*, *im*, *ém*, *m*; pl. *tuj'sijm*: *tuj'se*-; *vuojxijm*: *vuojze*-, *vujze*- kihajtani | *ujnim*: *ujne*-; *vū,lkim*: *vū,lke*-; *qntšim*: *qntše*- érteni | *pū,đim*: *puo,tte*-; *kū,đim*: *kū,tte*- hagyni | *sārnajm*: *sārne*-; *ńurgajm*: *ńurge*- sípolni; *kū,ndēm*: *kū,nde*- viselni; *lavlom*: *lavle*- dalolni.

A præt. egy. 2. személye *ix, êx, ez*, a többi nyelvjárásokban *ik*; pl. *vierjix*: *vierje*- hinni; *pâhtix*: *pâhte*- elrejtteni; *pũttêx*: *puotte*- jönni; *tuj'sez*: *tuj'se*- tenni | *cilkik* mondtál; *tättik* ismertél, A. — *ka,vnik* találtál, *úikkuk* álmodtál, T. — *ma,nnik* megcsaltál, N.

A többes-sz. 2. személyének ragja *ijt, ijt*; pl. *kulijt, kulijt*: *kulle*-; *vũlkiyt*: *vũlke*- menni; *vũltiyt*: *vũlte*- venni; *qntšiyt*: *qntše*- érteni; *vqrdiyt, vqrdiyt* menni. — Az akkai nyelvjárásban más rag *van*: *in, en*, az *it* ritkán fordul elő; pl. *ku,ddin*: *ku,dde*- elhagyni; *va,ldin*: *va,lde*- befogadni; *kĩčcin*: *kĩčče*- nézni, látogatni; *jugoten*: *jugote*- itatni; *tievv'ten*: *tievv'te*- befödözni; *kullo,n*: *kullo*- hallani | *tij ko,ndit* megöltetek 23, 35.

A præt. egyes-sz. 3. személyében *ij, ij, i, j* a rag, néha pedig semmi rag se látszik; pl. *kommordolij*: *kommordole*- könyörögni; *ujnij*: *ujne*-; *lũvtij*: *lũvte*- kimenni | *vujgij, vujkij*: *vujke*- kinyújtani; *šondij, šondi*: *šonte*- lenni, születni; *šontij*: *šontte*- szülni; *vũlgij, vũlkij*: *vũlke*- menni | *kulij*: *kulle*- hallani; *polij*: *polle*- félni; *monij*: *monne*- menni; *tãtaj*: *tãhte*- akarni; *pu,tij*: *pu,tte*- hozni | *pũdij*: *puotte*- jönni; *tĩdij*: *tĩtte*- tudni, ismerni; *ũdij*: *ũtte*- aludni; *kũdij*: *kũtte*- elhagyni; *vi,rij*: *vikke*- vinni; *mĩ,rij*: *mĩkke*- eladni; *slu,žij*: *slu,žše*- szolgálni; *ko,žij, ko,čče*- kérdezni | *vãldij, vãltij*: *vãlte*- venni; *q,lgij, q,lkij*: *ãlke*- kezdeni, fogni; *vã,ncij*: *vã,nce*- menni, járni; *o,ntij, o,ndij*: *a,nte*- adni; *kolvij*: *ka,lve*- vetni, säen; *bẽdij*: *bitte*-, *bitte*- kelleni; *ẽdij*: *itte*- megjelenni | *ãnaj*: *ã,nne*- kérni; *sãrnaj*: *sãrne*-; *kocaj*: *kocce*- fölkelni, fölébredni; *pãkaj*: *pãkke*- parancsolni; *oraj*: *orre*- maradni | *šondi*: *šonte*-; *ujni*: *ujne*-. Különös præt. alakok, melyekben a képző előtti tövégző magánhangzón van megjelölve a múlt képzés funkciója: *tũjišt* v. *tũješt* cselekedett 13, 28 és 21, 33; *salĩšt* könyörült 14, 14; *vãlmišt* készített 20, 23, *tĩdist* tudott 12, 14; *kĩčĩšt* nézett 19, 26; *o,ldint* kinyújtott, *простеръ* 14, 31; *putta,sm* megtisztult, *очистился* 8, 3; *mahcẽl* visszatért 21, 18; *vũlgeht* küldött 21, 1; *uope,št* tanított 5, 2; *q,ve,đ* kinyitott 5, 2; *kõrvẽs* megfordult 9, 22 (v. ö. præsens sing. 3. sz.: *tũjašt* tesz; *ka,vvas* megtér, megfordul; *uopeast* tanít; *vũlkaht* küld stb. és Hangtan). — A notozeroiban is: *pĩj*: *pẽj* tette; *vuelk* elment; a losvoszerszkiban: *koccest* fogta. — A többi dialectusok is úgy ké-

pezik a praet. 3. személyét, mint a kildini, csak hogy az *ij* mellett az *i* gyakrabban előfordúl.

A többes-sz. 3. sz. ragja *in, in, én, en, n*; pl. *jammin*: *jam-me-* meghalni; *vū,łkèn, vū,łken*: *vū,łke-*; *pū,ttèn, pū,ttèn*: *puo,ttè-* jönni; *mo,nnèn*: *monne-* menni; *tättèn*: *tütte-* megismerni | *čuńćun*: *čuńće-* állni; *ōrrun*: *ōrre-, orre-* lenni, maradni, lakni, letelepedni; *luńńun*: *luńńe-* nevetni | *qnnun*; *ā,anne* kérni; *sqrnun*: *sārne-*; *q,łken*: *a,łke-* kezdni, fogni; *tqhtun*: *tahte-* akarni | *cīłhken*: *cie,łhke-* mondani; *pū,ttèn*: *puo,ttè-* jönni. — A terlappban *in, in*, a lovozerszkiban is gyakran *in*, az akkalaiban *iš, eš, š (oš)*, a többes 3. sz. ragja, a notozeroiban pedig elveszett és csak a végmagánhangzó megnyújtása mutatja a nyomát; pl. *illin* éltek; *cīłhkin* mondtak, Kl. | *kiptin*: *kepte-* főzni; *iottin*: *iotte-* alunni; *porrin*: *porri-* enni; *vī,łkīn, vīłkin, vī,łke*: *vī,łke-* indúltni; *lioptin*: *liopte-* elvégezni, T. | *ištiš*: *ište-* ülni; *porriš*: *porre-* enni; *vałtiš*: *vałte-* venni; *sarnuš*: *sarno-, sarne-*; *takkuš*: *takke-* ostorozni, ütni; *pu,ttēš* jöttek; *o,ntoš* adtak; *pajnoš* föltámadtak, A. | *šo,ttè* lettek; *sij vuejjilē* hajtani kezdtek; *tierlē* elszöktek, N.

10. §. Az igékhez járuló személyragok áttekintése.

1. Praesens.

	Egyes-szám.	Többes-szám.
1. szem.	<i>m (am, T. im)</i> , — (<i>a, p (ep)</i> , N. <i>ēp</i> T. <i>i</i>).	
2. »	<i>χ (ax) k (ak)</i>	<i>be,tted, bētted, bo,tted, βe,tted, βe,tted, bitted, buotted N. vettet, A. vētte, vette, viette; — epped A. eppe.</i>
3. »	— — (<i>a</i>).	<i>b, β', β T. v, A. t, N. — (e, ē).</i>

2. Praeteritu m.

	Egyes-sz.	Többes-sz.
1. szem.	<i>m (ēm, em) in, i</i> , —	<i>m (ijm, jm, im, ēm)</i>
2. »	<i>χ (iχ, ēχ, eχ) k, (ik)</i>	<i>t (ijt, ijt) A. jt (it), n (in, en)</i>
3. »	— (<i>i, ij, i, j</i>).	<i>n (in, en, en) T. in, in, A. iš, š, N. — (ē, e).</i>

Paradigmák az indicativus praesens és praeteritumbeli ragozásról (*ujne*- látni; *sārne*- mondani; *puotte*- jönni; *vū, lke*- menni; *cie, lhke*- mondani; *tuj'se*- tenni).

Praesens.		Praeteritum.	
Egyes-sz.		Egyes-sz.	
1. sz. <i>ujnam</i>	<i>sārnām</i>	<i>ujnēm</i>	<i>sārnēm</i> (<i>sarnum</i> ?)
2. » <i>ujnaχ</i>	<i>sārnaχ</i>	<i>ujnéχ, ujniχ</i>	<i>sārnéχ</i>
3. » <i>ujn</i>	<i>sārn</i>	<i>ujnij</i>	<i>sārnaj</i>
Többes-sz.		Többes-sz.	
1. sz. <i>ujnep</i>	<i>sārnep</i>	<i>ujnim</i>	<i>sārnajm</i>
2. » <i>ujneβted</i>	<i>sārnβéted</i>	<i>ujnijt</i>	<i>sārnajt</i>
3. » <i>ujneβ', ujneb</i>	<i>sārneβ</i>	<i>ujnén</i>	<i>sārnun.</i>

Egyes-sz.		Egyes-sz.	
1. sz. <i>poadam</i>	<i>vuolkam</i>	<i>pū, ttem</i>	<i>vū, lkēm</i>
2. » <i>poadaχ</i>	<i>vuolkaχ</i>	<i>pū, ttéχ</i>	<i>vū, lkéχ</i>
3. » <i>poatt</i>	<i>vuolk</i>	<i>pū, dij</i>	<i>vū, lkij, vūlgij</i>
Többes-sz.		Többes-sz.	
1. sz. <i>puottep</i>	<i>vū, lkép</i>	<i>pū, dim</i>	<i>vū, lkim</i>
2. » <i>puoteβted</i>	<i>vū, lkβéted</i>	<i>pū, dijt</i>	<i>vū, lkijt</i>
3. » <i>puotteβ</i>	<i>vū, lkéβ</i>	<i>pu, ttén</i>	<i>vū, lkén.</i>

Egyes-sz.		Egyes-sz.	
1. sz. <i>cealkam</i>		<i>cālkēm</i>	
2. » <i>cealkaχ</i>		<i>cālkéχ</i>	
3. » <i>cealk</i>		<i>cālkij</i>	
Többes-sz.		Többes-sz.	
1. sz. <i>cie, lhkep</i>		<i>cālkim</i>	
2. » <i>cielkβéted</i>		<i>cālkijt</i>	
3. » <i>cie, lhkeβ</i>		<i>cālkén.</i>	

Egyes-sz.		Egyes-sz.	
1. sz. <i>tuj'sam</i>		<i>tuj'sēm</i>	
2. » <i>tuj'saχ</i>		<i>tuj'séχ</i>	
3. » <i>tujašt</i>		<i>tujišť, tuješt</i>	

Többes-sz.	Többes-sz.
1. sz. <i>tuj' šep'</i>	<i>tuj' šijm</i>
2. » <i>tuj' šeppeð</i>	<i>tuj' šijt</i>
3. » <i>tuj' šepʒ'</i>	<i>tuj' šèn, tuj' šin</i>

B) Imperativus (fölszólító mód). — Mődjegye *k* (*ekke*), mely azonban csak a többes-sz. 1. és 2. személyében lép föl.

A fölszólító mód egy.-sz. 1. személyére csak egy példát találtam a kildini lappban: *što i mun monam* hogy én is menjek 2, 8; és egyet a ter-lappban *kozi manim* hova menjek. Ragja tehát *m*. — A 2. személyben nincs személyrag és sok esetben csak a gyöngülés vagy a tö véghangzójának megmaradása mutatja a hajdani teljesebb alak nyomát; pl. *lū,št*: *lū,šte*- elbocsátni; *čūp*: *čūhpe*- vágni; *vā,lt*: *vā,lte*- venni | *cielk*, A. *celk*: *ciellhke*-mondani; *mōn'*, *mon'*: *monne*- menni; *pū,t*: *pū,tte*- vinni; *kīč*: *kīčče*- nézni; *ko,č*: *ko,hče* hívni; *poz'*: *posse*- mosni, megmosni; *mīγ'*: *mīkke*- eladni; *kūð'* v. *kū,ðe*: *kū,tte*- hagyni, megbocsátni; *puoðe*: *puo,tte*- jönni | *vujke*: *vujke*- kinyújtani; *kocco*, *kocc'*: *kocce*- fölkelni; *suohpe*: *suohpe*- vetni.

A 3. személyt összetétellel képezik a jelentő mód jelen idő egyes-sz. 3. személyével és az *q,nn*, A. *a,n* szóval; pl. *q,nn pazγw* szenteltessék meg; *q,nn poatt* jöjjön; A. *a,n son koll* halljon (inf. *kullo,t*) 25, 30; *a,n poatta* jöjjön 23, 35.

A többes-sz. 1. személyének ragja *p*, *aka*, A. *ekkep*, T. *a*, *akka*; pl. *vuolkep*, *kontaka sōn' i vāltaka sōn' kuotjej eal'* menjünk, öljük meg őt és vegyük el az örökségét 21, 38 | A. *va,nlekkap* menjünk el 26, 46 | T. *rajknatkīottep* szúrjuk egymást; *vanlahtap* nyújtjuk; *lieγta olkīs*, *vī,lšeakka* menjünk ki, nézzük | N. *vuolkap*, *vuolkahp* menjünk.

A többes-sz. 2. személyének ragja a kildini nyelvjárásban *ð*, *ekkeð*, (*jekkeð*); az akkalaiban *d*, *ekked*, *ekked*, *iekked*, *ekke*, *jekke*, *iekke*, *ikke*, *ēppe*, többször pedig semmi rag; a ter-lappban *d*, *t*, a notozeroiban *t*, *ð* és semmi rag; pl. *monneð*: *monne*-; *cie,lhkeð*: *cie,lhke*-; *puo,tteð*: *puo,tte*-; *vīččeð*: *vīčče*- futni | *kīčšekkeð*: *kīčše*-nézni; *qntšekkeð*: *qntše*- érteni; *vuj'žekkeð*: *vuj'že*- kiüzni; *vīlšžekkeð*: *vīlšže*- tekinteni; *ealžekkeð*: *ealže*- föltámasztani; *kuotje,kkeð*, *kuotjēkked*: *kuotje*- maradni 10, 11 és 5, 48 | *suohp-*

je,kked: *suohpe-* vetni (*suohpje-* vettetni) 22, 13; *kocje,kked*: (*kocce-*) fölkelni. (Lehet különben, hogy az utóbbi két példában a *j* nem is tartozik az imperativusi képzőhöz, hanem a passiv, illetőleg inchoativ igetűhöz; — v. ö. szóképzés) || A. *va,lted*: *va,lte-* venni; *kiccéd*: *kiccé-* látni | *vuor,tlékked* maradatok, legyetek 26, 38. *vuop'stiekked*: *vuopeste-* tanítani | *valvotékke*, *valvodékke*: *valvoté-* vigyázni; *su,hp'jekke*: *su,hpé-* vetni; *koccojékke*: *kocco-* fölkelni; *kicstiekke*: *kicste-* nézni; *vuopestiekke*: *vuopeste-*; *vāredikke*: *vārete-* óvakodajtok, берегитесь, 24, 4. | *rukk'déppe*: *rukkedo-* megtartani 23, 3 | *vu,ste*: *vu,ste-* venni, emere 35, 9; *puo,tte*: *puo,tte-* jönni 25, 34; *va,lte*: *va,lte-* venni 24, 32 || T. *ma,nned* menjetek; *pihted* hozzatok; TJ. *viččet* fussatok; *kohčat* hívjatok || N. *čuovet* gyújtsatok; *pijijt* tegyetek; *poahted* jöjjetek; *kuotte* vigyetek.

A többes-sz. 3. személyére csak az akkai dialectusban találtam példát. Szintén úgy képezik, hogy a jelen idő többes-sz. 3. személye elé *a,n-t* tesznek: *a,n určēt* fussanak 24, 16.

C) *Conjunctivus*. — Módjegye *hč, č, (či, čé, če)*. Gyakran előfordúl föltételes mondatokban is. Az igetűben előforduló magán- és mássalhangzózaváltozások olyanok, mint a jelentő mód jelen idő egy.-sz. 1. és 2. személyében láttuk.

Egy.-sz. 1. sz. *če*, A. *čim*; pl. *što mun sienijt tīrvyatče* hogy meggyógyítsam őket 13, 15 | *kon tātvtette, štoč mun luošč'čim tījijt* kit akartok, hogy elérsek nektek 27, 17.

2. sz. *čič, čéč*: *što ton poad'čič* hogy te jöjj 8, 8; *lajč jimla tott, mojn ton oajčéč munst vie,kčuvvod* ajándék az istennek, a mit (tkp. a, mivel) te tőlem élvezhetsz, чемъ бы ты отъ меня пользовался 15, 5.

3. sz. *hč* (*ahč, a,hč*), A. *čij, či, č*; pl. *lišša son mojt āna,hč* bármit kívánjon is 14, 7; *što son vuolka,hč* hogy menjen 8, 34; *što son vülkča,hč* hogy küldjön 9, 38; *što šontahč* hogy beteljesedjék, hogy legyen 2, 15 | A. *što leńči kuot-čozjin tied'či, kon vartjem-bāl sul pōtt, tanna son valvočij i ij andočij kojvod ižes kuod* hogyha tudná a házi gazda, mely órában (tkp. őrállás-kor) jön a tolvaj, akkor ő vigyázna és nem hagyná (tkp. adná, даль бы) aláásni az ő házat 24, 43; *što ujnočij kieže* hogy lássa a végét 26, 58; *lečči mu,ne galgoč i jāmmed tujn* ha nekem meg kellene is hálnom veled 26, 35.

Többes-sz. 1. sz. *čep*; pl. *tātčep mij tonst ujnēd vūzχemuž* akarnánk (хотѣлось бы намъ) töled jelt látni 12, 38.

2. sz. *čipped*, *čeppeđ*, *čeppeđ*, *ehčbe,ttēđ*; pl. *što tij tiedčipped* hogy ti tudjátok 9, 6.; *što šontčeppeđ a,lm-ažant a,ken* hogy legye-tek égi atyátok fiaivá 5, 45; *go tij tied'čeppeđ mī tātt lī . . . to ieppeđ vier'zehčbe,ttēđ vierχemmes olmujt* ha ti tudnátok mi az . . . nem itélnétek el az ártatlan embereket 12, 7; *mojt tij ānošgoad'čeppeđ, leańč tije mun' a,lm-a,žest* a mit kértek (чего бы ни попросили), meglesz nektek égi atyámtól 18, 19.

3. sz. *čhčēn*, *čēn*, *čīn*, *čēn*, A. *čīs*; pl. *što āvnehčēn mīnest ča,lm* hogy megnyílnak szemeim 20, 33; *što sij vuolg'čēn . . . i oast'čēn* hogy elmenjenek . . . és vegyenek 14, 15; *što olmo eal'čēn* hogy az emberek cselekedjenek (tkp. éljenek) 7, 12; *što ujnčēn tienijt* hogy lássanak titeket 6, 1 | A. *što šondočīs prōrokit kirji* hogy beteljesedjenek a proféták írásai 26, 56; *štobi ujn'čīs sijit olmu* hogy lás-sák őket az emberek 23, 5; *štobo olmu ko,ččičīs sijit* hogy az emberek hívják őket 23, 7.

Jegyzet. A notozeroi nyelvjárásban *hč* (*hči*), *iš*, *iž* mód-jegyvet találunk, eltérő személyraggal; pl. *ūdehčim mon* adnék én; *ūttišūt mu,ņne puje-ronn'* adnátok-e nekem egy kövér meddő réntehenet; *ūdižit mu,ņne puojt-rōn'* ha adtok nekem egy kövér meddő réntehenet; többes-sz. 2. személyére példa: *šall'jehčevhēd* méltóztassatok.

D) Előfordúl egy alak, melyet minthogy *što* «hogy» után soha, föltétes mondatokban azonban gyakrabban előfordúl, *conditionalisnak* (föltétes módnak) nevezhetünk. Mójjegye *ińč*. Egyedül a kildini nyelvjárásban és ott is csak az egyes-sz. 2. és 3. személyében találtam; pl. 2. szem. *ińčij*: *go ton vujexinčij mienijt* ha te kihajtasz bennünket 8, 31; *mun pūkk to-lajte to,ņne andam, būdi ko,ņmerinčij mī,ņne juolka* mind ezt neked adom, ha lábam-hoz borúlsz 4, 9. — 3. sz. *ińč*: *go,tt kie cūlkińč tije mojt ni* ha valaki mond(ana) nektek valamit 21, 3; *go,tt son kōvnińč sōn'* ha megtalálja őt 18, 13; *būdi sū,ll kādχinč sāmajdis* ha a só elveszti erőit 5, 13 | *kie peahotōdīńč munest* a ki megtagad engemet (wer sich lossagt von mir, кто отречется отъ меня) 10, 33; *mī tije vū,lginč, antam tije* a mi nektek jár, megadom nektek 20, 4; *kuo,ss pūdinč vēnn-ajd'* *χo,χjen* mikor eljő a szöllő gazdája 21, 40.

E) *Concessivus*. — Azért nevezem így, mert alak s néha

jelentés szerint is hasonlít a finn concessivushoz. A többi lapp nyelvjárás ezt a módot nem ismeri. Módjegye: *ń* (*ńe, ńi*).

Egyes-sz. 1. sz. *ńem*: *što kűskńiem sńń' qsz'įjt, to tanna mun tńrvxvam* hacsak érintem is ruháit, hát akkor meggyógyulok 9, 21.

2. sz. *ńiř*: *go ton tńńiř lied' tńvt nalla* ha tökéletes akarsz lenni 19, 21; *mun vuolkam tńń' mńlt, řoř ton kńoř' mńń'ńiř* veled megyek, bárhová mégy (куда бы ты ни пошелъ) 8, 19; *tńńiř, mij vűlkep* akarod-e, elmegyünk (хочешь ли) 13, 28; *mejť kńoř'ńiř iemmej a,ln, totť leańč i o,lmijn kńořmańč* a mit megkötsz a földön, az meg lesz kötve az egekben is 16, 19.

Többes-sz. 2. sz. *ńipped, ńepped, ńepped*: *go,tt tij cűlkńipped mi,ńne* ha megmondjátok nekem 21, 24; *q,ńeřűđ'ńipped vier'* ha hitetek lesz, если будете имѣть вѣру 21, 21; *mejť tij ńń'-ńepped ... vűlńbetteđ* a mit ti kértek (чего ни попросите), megkapjátok 21, 22: *go,tt tij tńńepped vűlńteđ* ha el akarjátok fogadni 11, 14; *bűđi tij q,lgńepped olmįjt pro,řťjed sien' řiķķijť* ha meg fogjátok (tkp. kezditek) az embereknek bocsátani az ő bűneiket 6, 14.

11. §. Határozatlan többesi alanyra mutató igeragozás.

a) Jelentő mód. — 1. Jelen idő. Ragja *tt, t*; pl. *a,ńtett man* gibt: *a,ńte-* adni 13, 12; *va,ńtett man* nimmt: *va,ńte-* venni, elvenni 13, 12; *sűrńe,tt*: *sűrńe-* mondani 11, 18; *puo,ńtett*: *puo,ńte-* megégetni 13, 40; *ű,ńsett*: (*ű,ńse-*) elvenni 9, 15; *vűlett*: *vűle-* önteni 9, 17; *ie,le,ť*: *ie,lle-* élni 22, 30; *q,řđett*: (*q,řđe-*) kinyitani; *lořo,tt*: (*lokke-*) számlálni, tartani, 21, 27; *tűđett*: *tűtte-* megismerni 12, 33. (cselekvő jelentéssel: *kűo,řs ű,ńķeťť vűj'řeđ tienįjt* midőn titeket tűzni fognak (tkp. kezdenek) 10, 23; *ie,le,ť go,tt jimnel ieńkał' a,łmest* élnek mint isten angyalai az égben 22, 30; *kűo,řs tienįjt a,ńteřqűo,đett* midőn titeket átadnak 10, 19. — Szenvedő jelentéssel: *műhčđatt* gyötrődik, *vűivataań* 8, 6; *műrr tűđett řantaj mńlt a fa* megismertetik gyümölcséről; — az akkalaiban: *kűořest lű, o,ńtlat ... a kűořest elleak, su,řť valťlat i tot, mi lű* a kinek van, annak adatik... és a kinek nincs, attól elvétetik az is, a mi van 25, 29. — Az utóbbiak azonban aligha tartoznak ide, hanem minden valószínűség szerint igazi szenvedő alakok (v. ö. Szóképzés); mert ezen ragozásnak, nem úgy mint a finnben, e most felsorolt példákön kívül mindenűtt cselekvő jelentése van.

b) Múlt idő : *iš, eš, eš* raggal ; pl. *pu_ihtiš man brachte : pu_ihte- ; o_intiš : a_inte (i pu_ihtiš son' uoju' jū_id' a_iln, i o_intiš nįjte és hozták az ő fejét tálon és odadták a leánynak 14, 11) ; *ištiš : ište* ülni 13, 48 ; *kissiš : kisse*- húzni ; *köpčiš : kōpče*- kiválasztani (*kuo_{ss} son šondįj tįvt, kįssiš rįntu, di ištiš i kōpčiš šįr kųlijt q_istja* mikor tele lett, kihúzták a partra és leültek és kiválasztották a jó halakat az edénybe 13, 48) ; *ko_iččēš* kérdezték : *ko_ičče- ; tuj'šēš : tuj'še*- tenni 17, 12 ; *pu_ihtēš* v. *pu_ihteš* : *pu_ihte*- hozni 12, 22. — Különös alak : *a sienest ku_ihken pi_inēš ša_ikkeđ šųrr čūce* és tőlük távol legelt egy nagy csorda disznó 8, 30.*

J e g y z e t. Az akkai dialectusban a határozatlan többesi alanyra mutató ragok kiszorították a praesens és praeteritum többes-sz. 3. sz. ragját és most annak a funkcióját is végzik. — A ter-lappban is találjuk már e ragokat határozott alanyra mutatóval : *olmuj va_ilteš, vikkeš sōn', avta rāppuš kīččem solleđ* emberek fogták, vitték őt, verembe ásták hét ölnyire. — Ugyancsak a ter-lapp jokongoi dialectusában a praeteritumban *iž* ragot találunk : *soni vāltiž ja ujniž* őt meglátták (tkp. vették v. fogták és látták) ; *nārot pik sįjniž* a nép mind nevetett.

c) Kötőmód : *sluščēš (olmo a_ilk ij tōnn vāras poatta_ič, što so_inne sluščēš* az ember fia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak 20, 28) ; *kōrčiš (tos' lehč pu_ireamp, go kōrčiš so_inne mielnehc rājk-kieđg' pįrr čāpo_it* annak jobb volna, ha malomkövet kötnének nyaka köré 18, 6).

12. §. A *lie* ige ragozása.

Praesens.

Egyes-sz.	Többes-sz.
1. sz. <i>leam</i> T. <i>lam</i>	
2. » <i>leax</i> A. <i>leak</i> , N. <i>leakk</i>	<i>liepped</i> A. <i>lēpped</i>
3. » <i>lā</i> A. <i>lij</i> , N. <i>lea</i>	<i>lieβ', lieβ</i> A. <i>lēb, leb, lēv, lev,</i> <i>liet, lie</i> T. <i>liev.</i>

Praeteritum.

Egyes-sz.	Többes-sz.
1. sz. A <i>lejm</i> , <i>lejjim</i>	
2. » A. <i>lejik</i>	
3. » <i>leaj</i> T. <i>lej, liej</i> , N. <i>laj</i>	<i>lējjen, lējijn, lijjen</i> T. <i>līn</i> , A. <i>lejjis.</i>

Imperativus.

A *lie*- ige imperativusa a lpK.-ból kiveszett. Helyette az egyes és többes-sz. második személyében a conjunctivust, az egyes-sz. 3. személyében az *q,nn*-nal összekötött futurumot használják; pl. *lēχčēχ mijje lā,ved* légy nekünk irgalmas 9, 27; *lehčebetteđ jurtej go,tt kū,vō* legyetek okosak, mint a kigyók 10, 16; *q,nn leańč* 6, 10, A. *a,n leńč* 23, 11, legyen.

Conjunctivus.

Egyes-sz.	—	Többes-sz.
1. sz. —	—	
2. » <i>lehčēχ, lēhčēχ</i>		<i>lehčebetteđ</i>
3. » <i>lēhč</i>		<i>lehčēn, lehčēn</i> N. <i>lehče</i> (föltétes mondatban).

Conditionalis.

A *lie*- igének conditionalisa csak az akkalai nyelvjárásban maradt meg e jelentéssel és a következő alakokban találjuk: egy.-sz. 2. sz. *leńžak* (l. *jumme,l o,ik* ha isten fia vagy 27, 40); 3. sz. *leńži, leńči, ležži, lečči* (*leńži tot pākaldos kaχn* ha azon szolga gonosz 24, 48; *leńči son Izrail car* ha ő Izrael királya 27, 42; *pōreap lečči ton olmože* jobb volna azon embernek 26, 24. — Többes-sz. 1. sz. *leńžim* (l. *mij ičēn ječčēn pejvid* ha atyáink napjaiban lettünk volna, если бы мы были 23, 30). — A harmadik személyű *lečči, ležži*-nek már egész kötőszói értéke lett «ha» jelentéssel és az egyes és többes-sz. számokban ragozott ige van utána: *ležži ki cealk tijjit* ha valaki mondja nektek 24, 23; *lečči ce,łket tijjit* ha mondják nektek 24, 26.

Az eredeti conditionalisnak a kildini nyelvjárásban és nagyobbára az akkalaiban is, oda módosult a functiója, hogy futurum lett belőle. Ragozása e szereplésében a következő:

Futurum.

Egyes-sz.	—	Többes-sz.
1. sz. <i>línčēn, línče</i>		
2. » <i>línčēχ</i>		<i>línčēbetteđ, línčēbetteđ</i> A. <i>leńživette</i>
3. » <i>leańč, línče</i> A. <i>leńč</i>		<i>línčēn, línčēn</i> A. <i>leńžet</i> .

Személytelen *línčēš*.

Jegyzet. — Az akkalaiban az egyes-sz. 3. személyében egyszere (23, 26) *leńči*, is előfordul, de «legyen» jelentéssel.

A *lie*-nek még egy föltétes alakját találjuk, de csak a többszám 3. személyében *lĕkkus* alakban (*go,tt Tĕrest i Sidonest vūzȳańĕ lĕkkus sām'...to tula sij lĕkkus kajĕotmańĕ* ha Tirusban és Sidonban történtek volna csodák ... hát régen bűnbánatot tartottak volna (покаяться) 11, 21. — E *lĕkkus*-ban valószínűleg a hajdani imperativus nyoma maradt fenn, és ép úgy vált föltétesé, mint a kötő-mód.

Az ige névszói alakjai.

13. §. Participiumok.

1. Participium praesentis képzőjéül az orosz-lappban *-j* szerepel; pl. *oĕcej* kereső; *uoĕsej* tanító; *uoĕsuĕvej* v. *uoĕsuĕvej* tanítvány; *puottej* jövendő; *kĕhĕlej* kísértő; *ka,ĕvej* magvető; *annoj* kérő. — Az akkalaiban a *j* mellett *ij*, a notozeroiban csak *ij* képzős jelen idejű igenév fordul elő, mint: *lokkij* olvasó; *o,ntij* adó, geber; *vuopnattij* tanítvány, A. | *ĕacc-kuoddij* víz-hordó; *puollij* égő; *šĕlij* halász; *pōrij* evő, N.

2. Participium praeteriti képző a kildini nyelv-járásban négy is van.

a) *m*. Ez csak ritkán fordul elő; pl. *šq,b'šem*: *šq,b'še*, *šq,bešte*-szeretni (*tātt lĕ mūn' šq,b'šem a,ĕk* ez az én szeretett fiam 3, 17); *mu,rtem*: *mu,rtē*- törni (*košk-mu,rtem sujn* eltörött nád 12, 20); *peacluššem* siralmas, печальный 11, 17.

Az akkalai dialectusban ez igenévi alak már gyakrabban előkerül s megtaláljuk a notozeroiban is; mind a kettőben azonban *a* van az *m* előtt: *antam*: *ante adni*; *kirjetam* írott, írva; *vuopeſtam* tanított, tanítva A. | *prohpam* dőglött N.

b) *ma*. Ez is ritka. Csak a kildiniben találjuk s egyszer *amma* alakban az akkalaiban is; pl. *ĕikjuĕma* elrejtett 10, 26; *vier'ĕuma* kárhoztatott, kárhoztatva 12, 37; *suohpma* vetett, vetve 13, 47; *sūtma* ítélve 7, 1; *kovnma* talált, találva 21, 19 | *vulgotamma* küldött 23, 37, A.

c) *mańĕ*: *ko,ĕmańĕ* meghívott (*ĕie,ĕkĕd k. olmĕjt* mondjátok a meghívott embereknek 22, 4); *kātmańĕ* elveszett (*k. lām-psij gorra* az elveszett bárányokhoz 10, 6); *luońmańĕ* megcsalva (*Irod tanna ujnĕ ižes luońmańĕ* Herodes ekkor magát megcsalva látta 2, 16). Ez, és

d) *ańč* a kildini nyelvben leggyakrabban előforduló múlt idejű igenévképzők. Az *ańč* is előfordul jelzőként és önállóan; pl. *čqjdańč* eltévedt: *čqjjede-* (č. *lāmpas* eltévedt bárány 18, 12); *kalvańč* elvetett (*k. pealt* elv. föld 12, 1); *šqβ'sańč mun' pārn* szeretett fiam 12, 18; *leańč vātańč* lesz elvéve, elvételik 21, 43.

A *lie-*, A. *leajje-* «lenni» igének múlt idejű igenévét csak az akkalaiban találtam *leamańč* és a notozeroiban *leamma*, *leameš* (v. ö. lpS. *lāmač*) alakban: *sarnatiš šořmuš pāpōt puk mī lī leamańč* elmondtak a fő papoknak mindent, a mi történt 28, 11.

Jegyzet. — A *mańč* képzős part. praet. a kildinin kívül csak még az akkalaiban, az *ańč* képzős pedig egyedül a kildiniben fordul elő. — A ter-lappban mind e most felsorolt part. praet. képzői közül egyet sem ismernek. Alakja ott *majjn*, *mijn*; péld. *kiptemajjn* megfőzve: *kipte-*; *pihtamajjn* hozva, hozott: *pihte-*; *poattamajjn* jött: *piotte-* | *pormijn* evett; *šantmijn* születve, született; *pijmijn* téve; *rońkmijn* kiásva. — Jelzőkül e participialis alakokat a ter-lappban nem láttam alkalmazva.

Az összetett múlt csak igen ritkán használatos. Ilyenkor, mint a lpS.-ban, a *lie-* igét találjuk összekötve a múlt idejű igenévvel, még pedig a kildiniben csak a *mańč*, *ańč* képzőssel; péld. *kāđ'xańč lī* elvesztette 10, 39; *leaj antańč* adott volt 9, 8 | *leaj sontmańč* történt 18, 31; *lējjen nealkmańč* megéheztek 12, 1. — A ter-lappban: *mun lam poattamajjn* jöttem; *pallamajjn lī* megölte; *mun lam šičkantmijn*, *mun lam porstičmijn* megfáztam, megéheztem. (Ez utóbbiak tkpen mind gerundialis alakok); — a notozeroiban: *prohpm lī* megdöglött. — Az akkalaiban nem láttam összetett múltra.

A *lie-* ige a múlt idejű igenévvel összekötve rendszeren a szenvedő alakot fejezi ki; pl. *lī kirjxańč* írva van; *leaj peajhtańč* el volt rejtve (elrejtetett): *mokk lējjen kalvańč* a mik elvettettek; *leańč tije antańč* lesz nektek adva (adatik); *pohtańč lējjen so, nne pārna* hozva voltak (hozattak) hozzá gyermekek | *pūkk lieβ lokmańč* mind megszámláltattak 10, 30; *līńčōtteđ sūtmańč* el lesztek ítélve (eliteltettek) 7, 2; *līńčēn suohpmańč* lesznek kihajítva (kihajítatnak) 8, 12 | *lī suohpma* vettetett 13, 47; *līńčiz vier'xwma* lesz kel kárhoztatva (kárhoztatol) 12, 37.

14. §. Gerundiumok.

A) Az infinitivus. Képzője a kildiniben δ (*d*), az akkالاiban δ , *t*, δ , a notozeroiban δ , *d*, *t*, a ter.-lappban *t* (*et*, *it*), *d*; pl. *vū,łkeđ* menni; *mūhced* kínozni; *cie,łhkeđ* mondani; *pōrred* enni; *sārned* mondani; *pa,šyed* bőjtölni | *sarnod* mondani; *pōrred* enni; *juhkeđ* inni; *sarnet* mondani; *čojetet* megmutatni; *kullo,t* hallani; *va,łted* venni, A. | *še,łled* halászni; *vā,cced* jární; *juhkeđ* inni; *kuotteđ* és *kuetteđ* hordani, vinni; *sirret* játszani, N. | *suktet* evezni; *lioptet* elvégezni; *tievtet* megtölteni; *vikkít* vinni; *ussít* szedni; *ocčít* keresni; *vī,zeded* mutatni; *porrid* enni, T. — A létigének infinitivusa a kildiniben *lieđ*, az akkالاiban *leajjed*, *leajd*.

Az infinitivust a *lie*-igének futurumával összekapcsolva alakúl a jövő idő; pl. *ton lūčič so,anne sārned nom'* te fogod neki mondani a nevet 1, 21; *leaič son sotteđ a,łr'* fog ő szülni egy fiút 1, 21; *čelmij guojm lūčbetteđ kīhced* szemekkel fogtok nézni 13, 14; *lūččen vikked tienijt* fognak titeket vinni 10, 18. — Néha a jövő idő kifejezésére az *a,łke*-igét kapcsolják össze az infinitivussal; pl. *nu,mp alk sq,š'šed* a másikat fogja szeretni 6, 24; A. *ā,łget sarnet* fogják mondani 24, 5.

B) *mm*, *m* képzős gerundium; pl. *vā,ncemm* jární (*son' ujnēn mier' mīlt vā,ncemm* őt látták a tengeren jární 14, 26); *vqrdemm* jární (*sij ieβ' ujn olmo pā,rn vqrdemm* ők nem látják az ember fiát menni 16, 28) | *monnem* menni (*son polij to,r' monnem* ő félt oda menni 2, 22); *sārnem* beszélni, *vottotem* jární, *ujnem* látni (*olmo tovtu,ššēn, go ujnēn ū,žēma,htmijt sārnem .. lohksijt vottotem i ca,łmzemijt ujnem* az emberek csodálkoztak, midőn látták a némákat beszélni... a sántákat jární és a vakokat látni 15, 31); — *va,łtam* venni (*son' uopsvvoj' oaj,łtohtēn vā,łtam libijt* tanítványai elfelejtettek kenyeret venni 16, 5).

E gerundiumnak ragos alakjai: a) *emmen*; pl. *pōtlemmen* (*ielled ca,pced sīnijt pōtlemmen mun' gorra* ne tiltsátok őket hozzáj jönni 19, 14; *mā,hclemmen* (*što sij... mā,hclemmen ieβ kīškīehče tienijt* hogy ők... visszafordulván el ne szaggassanak titeket 7, 6).

b) *men*; pl. *sārmen* (*kīlōij sīnijt sārmen ižes bajas* megtiltotta nekik [tkp. őket], hogy róla beszéljenek 12, 16); *kīhčmen*

(*majt tij vqrđijt pu,št sajest kähēmen mit mentetek a pusztában látni 11, 7*); *liešmen (ujnij sön' vuonna,m liešmen pū,lle kobest látta az ő napát feküdni láz betegségben [въ горячкѣ] 8, 14*); *pūcmen (leaj p. beteg volt 9, 20)*; *leanč ielmen eleven lesz 9, 18*; *polmēn kukχol'skū,ttēn félvén kiáltoztak 14, 26*; *koccaj Uo,sk uo,t-men fölébredt József az álomból 1, 24.* (az akkالاiban: *kavnač sijjīt uo,dmen* találja őket alva 26, 40).

Jegyzet. — A ter-lappban is megtaláljuk a *men* (rövidülve *me, ime*) végű gerundiumot; de ezen kívül *majn, mījn* alakúra is akadunk. Ez utóbbi azonban, mint említettük, nagyobb-részt participialis szerepű lett.

C) Sajátságos gerundialis alak még ez is: *vā,ngznelle* gyalog (tkp. járván), *vā nce-* járni igétől (*olmo...vū,łken lo,nnijn vā,ngznelle sön' mūlt* az emberek elindultak a városokból gyalog utána, народъ... пошелъ за нимъ изъ городовъ пѣшкомъ 14, 13).

15. §. Tagadó ige.

Egyes-sz.	Többes-sz.
1. sz. <i>im</i> A. <i>jim, im</i>	<i>iepp, ie,pp, iep</i> A. <i>jēp, jep, N. ichp, je</i>
2. » <i>ikk, Kl. ik</i> A. <i>jik, ik</i>	<i>iepped, ie,pped</i> A. <i>jēpped, jēppe, jeppeđ, jiepped, jieppe</i>
3. » <i>ij, Kl. i</i> T. <i>jī, A. ī.</i>	<i>ieβ' ieβ, Kl. ieb</i> T. <i>jieb, jiev</i> A. <i>jē</i>

Imperativus.

Egyes-sz.	Többes-sz.
2. sz. <i>iel', Kl. iel</i> A. <i>jel, T. jiel</i>	<i>ielled, ielled</i> A. <i>jelled, jelled, jelle, jielled, N. iele.</i>
3. » <i>jeallas</i> (csak az akkالاiban).	

Személytelen: *ie,tt, A. jet.*

16. §. Tagadó igeragozás.

1. A tagadó ige önállóan: *mun pū,ttēm ko hčed im vūjk olmujt, a reaklajt* jöttem hívni nem az igaz embereket, hanem a bűnösöket 9, 13; — *ton leaχ a,li ikk te vāgy-e vāgy nem*; — *oskbe,tted, iepped, što mun oajam tojt tūjšed* hiszitek-e (vagy) nem,

hogy én meg bírom ezt tenni 9, 28.; T. *vāncin jieb kukkiz* mentek nem messze.

2. A személyragos tagadó ige után a lpK.-ban is nagyobbára a főige módalakjának töve (a hol lehet, gyöngült töve) járúl.

a) Jelentő mód. — Jelen idő: 1. *im tāt* nem akarok; 2. sz. *ikk a_{nt}* nem adsz; 3. sz. *ij vālt* nem vesz; *ij bēd* nem kell (*bitte-*); *ij pōr' da ni jur' ij* se nem eszik, se nem iszik; többes-sz. 1. sz. *ie_{pp} tād'* nem tudunk vagy ismerünk; 2. szem. *iepped ujn* nem láttok; *iepped tīde v. tīd'*; 3. sz. *ieβ šabešt* nem szeretnek; *ieβ rā_β' i suolent ie_β* ki nem ássák és el nem lopják (*rāppe-, suolne-*); *ieβ uoj' ko_{nted}* nem ölhetik meg.

A tagadó alak m űltj á t úgy képezik minden dialectusban, hogy a személyragos tagadó igét összekapcsolják valamelyik múlt idejű igenévvél; pl. egyes-sz. 1. sz. *im kq_{ma}nč* nem találtam; *im poattanč* nem jöttem; 2. *ikka ton siehtma_{nč} munijn o_zted dinārējest* nem szerződötél-e velem egy denárban? 20, 13; *ikk ton... kalva_{nč}* nem vetettél-e? 13, 27; 3. *ij tūstma_{nč}... ko_ččed* nem mert... kérdezni 22, 46; *ni kie ij oajja_{nč} cīl_hked* senki se mondhatta meg 22, 46; *sonst ij kov_nma ni mojt go ovtij_t lostij_t* rajta nem talált semmit mint csak leveleket 21, 19; — többes-sz. 1. sz. *mij lij_{bi}jt iep vā_{ta}nč* mi kenyereket nem vettünk; 2. *tij iepped lokma_{nč} ti* nem olvastatok; 3. *sij ieβ kulma_{nč} ōk* nem hallották; *ie_β ujna_{nč}* nem láttak; *sij ie_β jāk_zolma tonn* ōk nem hallgattak erre 22, 5.

b) Főlszólító mód. — Egyes-sz. 2. sz. *ie_l ko_{nt}* ne ölj; *ie_l' vī_r' mienij_t kihč_{le}mu_šše* ne vigy minket kísértetbe; 3. sz. csak az akkalaiban: *tot jeallas luoš_tlat* az le ne szálljon 24, 17; *tot jeallas po_nlat mā_sa_t* az vissza ne térjen 24, 18; — a többes-sz. 2. személyében a főige személyraga is megmarad: *ie_lled kōpčed* ne gyűjtsetek; *ielled polled* ne féljetek | *ielled ont_{le}k_hked* ne adjatok 7, 6; *ie_lled vū_l'zekked* ne aggódjatok.

c) Kötő mód: egyes-sz. 2. sz. *ik ton kūs_kč_e keadga jū_l-gijnant* ne botolj kőbe lábaddal 4, 6; 3. sz. *što ni kie ij tied'č_e* hogy senki se tudja 9, 30; A. *ni-kī ij kē_zoči tij_{ji}t* senki el ne tévelyítsen titeket 24, 4; *i šondači* ne legyen 24, 20; — többes-szám 2. sz. *što tij... iepped rā_d'č_e* hogy ti...ki ne gyomláljátok 13, 29; A. *što jē_ppe vār'č_i kūt_{al}mu_ze* hogy ne essetek kísértetbe 26, 41; 3. sz. *tonn-vā_ras što ie_β ujnč_e č_elmij guoj_m, i ie_β kul'č_e*.

pilji guojm, i ieβ qnšéhčé kūt,tkijnis, i ieβ macče, što mun sienijt tīrvzatče azért, hogy ne lássanak szemükkel és ne halljanak fülükkel és ne értsenek szívükkel és meg ne térjenek, hogy őket meggyógyítsam 13, 15.

Találunk a kötő módban egy-két olyan példát is, a hol a főigén is megmaradt a személyrag; pl. többes-sz. 2. sz. *go tij tied'čeppeđ, mī tātt iī...to ieppeđ vier'zehčeb,ted viegžemmes olmajt* ha ti tudnátok, mi az, nem kárhoztatnátok az ártatlan embereket 12, 7; — személytelen: *sudj ij antčé tōn' slušja, i tōn' iett išt'zehčiš turma* a bíró ne adjon téged a szolgának és tégedet ne vesse nek a tömlőcbe 5, 25; — többes-sz. 3. A. *ko,t jē uonnadaččiš tok pejv, ij pastodoči ni oyt lešk'* ha meg nem rövidültek volna azon napok, nem szabadúlna meg egy test sem 24, 22.

d) Conditionalis: egyes-sz. 3. sz. *gott kie...ij kūt-linče tien' sggijt* ha valaki... meg nem hallgatja szavaitokat 10, 14; — többes-sz. 2. sz. *gott tij ieppeđ kovsinče* ha ti meg nem tértek 18, 3.

e) Concessivus: egyes-sz. 3. sz. *gott ij jākžol'ne sīnijt* ha meg nem hallgatná őket 18, 17; *gott kie tienijt ij vq,ltne* ha valaki titeket nem fogad be 10, 14; — többes-sz. 2. sz. *a ieppeđ q,lgne pro,štjed olmijt sien' rīkkijt* de ha nem fogjátok megbocsátani az embereknek bűneiket 6, 15. — A lovozerszki kildini nyelvjárásban: *ik monēni ortel muno* ha (talán) nem mégy előbb nálamnál 147. l.

3. A tagadó ige személytelen alakja: *ea'jem-pā,l iett naqhtlottut i iett monnut kujjo, a iele,t gott jimmel ieňkal' a lmest* a föltámadáskor nem házasodnak és nem mennek férjhez, hanem élnek mint isten angyalai az égben 22, 30; *i nitt-še iett vq,lo vors ven' uo,mm vierc size* és szintígy nem öntenek új bort régi edénybe 9, 17; A. *jet tujjed* nem cselekszik 23, 3; — *iett tīd'žanč sōn'* nem ismerték őt 17, 12; A. *jet jortmaňč* nem gondolták 24, 39. (l. még föntebb a tagadó kötő módot).

4. Passiv v. reflexiv igével összekötve: *ij ontod so,ņne ie,ges vū,žyemuš* nem adatik neki más jel 12, 39; *tīht ij onto sijje* jel nem adatik nekik 16, 4; *ij eallo föl* nem támad (*ea'ljed* föltámadni) 17, 9; *ij teavto* be nem teljesedik 5, 18.

5. A tagadó ige a *lie-*, A. *leajje* «lenni» igével összekötve. — a) Jelen idő: egyes-sz. 1. szem. *jim leakku* nem vagyok, A. 26,

11; *im mon leakku vier* nem vagyok bűnös, A. 27, 24; 2. sz. *ik lea* nem vagy; 3. sz. *ij iennez lea* nem sok van 7, 14; *illea šureamp* nem nagyobb 10, 24; *kie st illea* a kinek nincs 13, 12; *kie ij leaz* a ki nincs 12, 30; *illeaz* 18, 4; 22, 17; A. *tāt veal elleak kieč* ez még nem a vége 24, 6; T. *jella, jillak* nem, nem van (*ni kiotte jillak, ni m̄-gen jillak* se lappház nincs, se semmi sincs); — többes-sz. 3. sz. *ieʒ leaz* nincsenek 2, 18; 12, 5; *ie-leaz* 9, 36. — b) Múlt idő: egyes-sz. 3. sz. *ij līnč* nem volt 9, 33; *kozt sonst illiñč mojn maxsed* midőn neki nem volt miből fizetni 18, 25; — többes-sz. 3. sz. *ieʒ līnč* nem voltak 22, 8; 22, 25. — Az akkalaiban és a notozeroiban a tagadó múltat így találjuk kifejezve: *elmañč* nem volt 24, 21, A. — a notozeroiban: *je mij kūhk leamma* nem sokáig voltunk és *iehp kūhk leammeš* nem sokáig voltunk. — c) Jövő idő: egyes-sz. 3. sz. *ij liñče ienamp* nem lesz több 5, 20; *illiñče ni m̄* nem lesz semmi 17, 20; *a illiñče q'ʒej* de ha nem lesz méltó 10, 13; *tijje ij ličče p̄ā, lhk* nektek nem lesz jutalmatok 6, 1; — többes-sz. 2. sz. *go,tt tij...iepped liñče muka kozt p̄arna* ha ti... nem lesztek olyanok mint a gyermekek 18, 3. — Conditionalis: *leñzim mij ičen ječčin pejvid, jep leñzim ovtšanč siji prorokij vorr vāllest* ha atyáink napjaiban lettünk volna, nem volnánk részeseik (tkp. részeseek nekik) a próféták vérenek kiontásában, A. 23, 30.

17. §. Mondatszerkesztő segédszók (nyomatékosító particulák, kötőszók).

A) Encliticus conjunctiók és nyomatékosító particulák:

1. *-že, še* ugyan, szinte, pedig (*tūješt tonn-še* tedd ugyanazt; *nitt-še* szintúgy; *Orvan-že* Iván pedig); T. *tozo-že* szintén (*kona-gaz n̄jt s̄ijnij tozo-že* a király leánya nevetett szintén).

2. *gen «is»* tagadó mondatban a ter-lappban: *ajges jillak, ni kiotte jillak, ni m̄-gen jillak* nincsen se nagyapja, se lappház, semmi sincs.

3. *-kas, -gas «is»* a ter-lappban: *koalmant-kas vintim piōdij* harmadik kérő is jött; *ta ssi-gas* annak is.

4. *ja, a, T. ga «-e»* kérdő szócska: *l̄ija v. l̄ijja tienij kos-kest mukka olmuñč* van-e köztetek olyan ember 7, 9; *iepeda tij lokmañč* nem olvastátok-e? — T. *piejvaga p̄šta* nap süt-e.

B) Önálló kötőszók: *i*, T. *ja, ji, ju* és; *de, di* és, *is*; *a* és, *de*, *pedig*; *mieltsat* szintén, T.; *ili, ili, a- , T. a vagy, *oder*; *ni*, T. *ni* sem; *ni-ni* sem-sem; *što*, T. *ušta*, A. *štobi, štobe* hogy; T. *a,tte* hogy; *tonn guojk što, tonn milt što*, A. *ton-det što* mert; *tā,št-γo* mert; A. *mojt* mert (23, 23; 25, 27); *tōnn-milt*, *tānn milt*, A. *ton-det* azért; *go,tt, go*, A. *ko,t*, T. *ko,tt* midőn, mikor, ha, mint; *ko,xt* a mint, mint; *monn* mint (18, 13); *būdi, buđi* ha; *to* akkor, hát, úgy; *kuo,ss*, N. *kue,ss*, A. *ko,s* midőn, mikor; *konn* míg; *ovtel konn, ovtel tonn kuo,ss* mielőtt; *γo,t* noha, ámbár 26, 60; *dā* igen; *γošše, γoš* bár, ámbár; *nu* no; *vaj'*, *vaj* N. *voj* vaj, vajjon, vagy; *ovt* csak (ragozva: *ovt so,nnne služ'* csak neki szolgálj 4, 10; *ovtijt papijt* csak a papoknak 12, 4).*

S z ó k é p z é s.

Csak azon névszó- és igeképzőket akarom felsorolni, még pedig csakis a kildini nyelvjárásból, melyeknek functiója világos s a melyek a szövegben gyakrabban előfordúlnak. A szóképzők teljes összeállítása, mint már a bevezetésben is említettem, szótár nélkül lehetetlen.

18. §. Névszóképzés.

I. Névszótötől névszótő.

a) Kicsinyítő névszó (nom. diminutivum). 1. *-ńc* képzővel; pl. *olmuńc*: *olmo* ember: *uczańc* (essivus: *uczińcén*): *ucza* kicsiny; *viljińc*: *vilj* testvér (*kūxt viljińc*. — v. ö. lpS. *väl-jecéh*). — 2. *-j* képzővel; pl. *olmuj*: *olmo*. — Gyakoribb e képző a ter-lappban: *kállazaj*: *kā les* férj; *ākaj*: *ā hke* feleség; *nijđij*: *nijt* leány. — 3. *-ńe* (*nej*) képzővel, melyet csak ragok előtt talál-tam: *lo ntńe*- (partit. *lo,ntńetted*): *lo,nt* madár; *a,žńe*- (*a,žńam* atyám): *a,čč*; *nějńe*- (*nějńam* leányom, T. *nijńis* leánya): *nijt*.

b) Nomen possessorist jelentő képzők: 1. *-s* (*as*): *türvas* egészséges: *türv* egészség. — 2. *-jés*: *sqmjés* erős: *sāmm* erő. — 3. *-la, lańc*: *kob'la, kob'lańc* (allat. *kob'lińce*) beteg: *koš'* betegség; *kūxtla, kūxtlańc* képmutató: *kūxt* kettő; *vealgla, veal-glańc* adós: (*vealg* adósság); *vā,nn-vierla* kis hitű: *vierr* hit; *kuo,tla* lakós: *kuo,tt* ház; *vā,ltlańc* hatalmas: *vā,lt* hatalom; *vuost-lańc* (essiv. *vuostlińcén*) ellenség: *vuoste* ellen.

c) «Valamihez tartozót» jelentő névszó: 1. (a) *né* képzővel; pl. *čuōtsańc* százados: *ču tt* száz (collectiv alak volna: *čuittas, čuottas*). — 2. *-jeńc, -jińc* képzővel időt jelentő szók mellett; pl. *tārmjeńc* mai: *tārm* ma; *jentjińc* holnapi: *jenta* holnap.

d) «Valamiféle állapotot» jelentő névszó. 1. *-os* képzővel; pl. *peajhtos* titok: *peajht* titkos; *sievńdos* sötétség: *sievńed* sötét. — 2. *-vűtt* képzővel; pl. *lāp'đesvűtt* irgalom: *lāp'đes* (*lāpved*) irgalmas; *sievńedvűtt* sötétség: *sievńed* sötét; *uojnahtemvűtt* erőtlenség: *uojnahtem* erőtlen. — 3. *końt* (f. *kunta*) összetétellel: *iemńe-końt* tartomány.

e) «Valami nélkül valót» jelentő névszó (nomen caritivum) *-zemm, zem, zemmes, zemes, htem* (*ahtem*) képzőkkel; pl. *čalmzemm, čalmzem* vak: *čalm* szem; *sām'zemes* erőtlen: *sāmm* erő; *zākonzemmes* törvénytelen: *zākon* törvény; *čāz'zemes* víztelen: *čāz* víz; *nūxčmahtem* néma: *nūxčem* nyelv.

f) Hasonlítást, fokozást jelentő névszók: 1. Középfok (comparativus) *-amp, A. -ap*. 2. fölső fok (superlativus) *-mus* képzővel; pl. *šureamp* nagyobb; *šuremus* legnagyobb: *šurr* nagy; *pureamp* jobb; *puremus* legjobb: *pu'rr* jó; *ienamp* több: *iennery* sok; *kiehpsamp, kiepsamp* könnyebb: *kieppés* könnyű; *nūozepam* rosszabb: *nūozés* (*nūozs*) rossz; *altmus* felebarát (tkp. legközelebbi): *alt* közel; *poarsemus* legöregebb: *poares* öreg. — A *pureamp* mellett ilyen középfokot is találtam: *pu'rea* 18, 8 és 18, 9; — a *ma'ńemus* utolsó és *avtmus* első superlativusi alakok mellett *ma'ń'muńc* és *avtmuńc* alakok is használatosak (12, 45).

II. Igetőtől névszótól.

a) Cselekvőt jelentő névszó (nom. agentis v. actoris) *-j* képzővel (l. participium praesentis).

b) A cselekvést vagy a cselekvés tárgyát, eredményét jelentő névszó (nom. actionis v. acti).

1. *-m* nom. actionis képzővel; pl. *čūhpem* aratás: *čūhpe* aratni, vágni; *lujhkem* sírás: *lujhke* sírni; *uoņem* tanítás: *uoņse* (*uoņeste*) tanítani; *sūttoțtem* törvénykezés: *sūttoțte* törvénykezni; *majkem* elvesztés, megölés: *majke* elvesztetni, megölni.

2. *-muš* képzővel; pl. *šontmuš* születés: *šonte* születni; *pāhkmuš* parancsolat: *pāhke* parancsolni; *pōrmuš* étel: *pōrre* enni; *sārnmuš* mondás: *sārne* mondani; *kulmuš* hallás: *kulle* -hallani.

3. *-us, os* képzővel; pl. *šontus* fajzat, порождение: *šonteszületni*; *ārvodus, ārvodos* példázat, притча: (*ārvode-?*); *törtmus* megfertőztetés: *törtme-* (— v. ö. *törtmaht* megfertőztet 15, 18).

4. *-ivos* (tkp. *vos*) képzővel: *pašovos* szolga: *pāhke-* parancsolni.

c) Fosztó képzés igéktől:

1. *-na,htem* képzővel; pl. *ku'na,htem* siket: *kulle-* hallani; *ujna,htem* erőtlen: *uo'jje-* bírni.

2. *-χanna* képzővel; pl. *χākχanna* (*tien' a,č' pākχanna* a ti atyátok akarata [parancsa] nélkül): *pāhke-* parancsolni: *uo,ste-χanna* ingyen, даромъ: *ū,ste-* (*uo,ste-*) venni; *pōr'χanna* étlen: *pōrre-* enni.

19. §. Adverbiumképzés.

Csak a módhatározó képzőkről (illetőleg ragokról) szólunk. Legközönségesebb *-st*; pl. *vujkest* igazán: *vujk* igaz; *puorest, puora,st* jól: *pu,rr* jó; *peajhta,st* titkon: *peajht* titkos. — 2. a superlativusból a módhatározó *te* (*hte*)-vel készül, de ekkor a superl. végső *s*-je elmarad; pl. *puremu,hte* nagyon jól, gondosan: *puremus* legjobb. — 3. *iinine*; pl. *lōsdiinine* gonoszúl: (*lōssed?*); *vāk-tiinine* azonnal (v. ö. *vaktamp* hamar).

20. §. Igeképzés.

I. Igetőtől igető.

Az eredeti vagy továbbképzett igetőtől következő igetők származnak:

a) Visszaható igető (verbum reflexivum) *-uvve* (*uvvu*) képzővel; pl. *uopsuvve-* tanulni: *uopse-*, *uopeste* tanítani; *vū, z-χuvve-* mutatkozni: *vū zχe-* (*vū zeh-te-*) mutatni; *tūj'šuvve-* készülni, történni: *tūj'še-*, *tūješte-* készíteni, cselekedni.

b) Szenvedő igető (verbum passivum) 1. *-je* képzővel; pl. *kontje-* megöletni: *konte-* ölni; *kohčeje-* hivatni: *kohče-* hívni; *mākje-* eladatni: *mākke-* eladni; *kuotje-* megbocsáttatni: *kütte-* hagyni, megbocsátani, erlassen. — 2. *-tte* (*otte*) képzővel; pl. *tovv'notte-* öltözni, ruháztatni (v. ö. *tov'naht* ruház); *loktotte-* számláltatni: *lōkke-* számlálni; *antotte-* adatni (*ij antōd so, mne* nem adatik neki 12, 38): *a,nte* adni. — 3. *-s* képzővel; pl. *ko,čse-* neveztetni 10, 25: *ko,čče-* hívni.

Szenvedő és visszaható képzők összetétele: *-suvve*, *-šuvve* és *-juvve*; pl. *porsuvve*- megéhezni: *pörre*- enni; *mühkšuvve*- fáradozni, vesződni (v. ö. *muhce*- kínozni); *suohpjuvve*- vettetni: *suohpe*- vetni, hajítani.

c) Míve ltet ő iget ő (verbum causativum):

1. *-de*, *-te* képzővel; pl. *jā,m'de*- megölni: *jā,mme*- meghalni; *a,v'de*- (præs. egyes-sz. 1. sz. *a,v'dam*) kinyitni: (v. ö. *āvne*-nyílni); *pie,ste*- szabadítani: *pie,se*- szabadúlni; *šontte*- szülni: *šonte*- születni.

2. *-hte* (a ragozás legnagyobb részében *χe* alakú képzővel); pl. *puttesma,hte*- megtisztítani: *puttesme*- megtisz-túlni; *vülkhte*-, *vülgehhte*-, *vülkχe*- küldeni: *vülke*- menni; *jugahte*- itatni: *jukke*- inni.

d) Gyakorító iget ő (verb. frequentativum, continuativum):

1. *-dotte* (*d + tt*) képzővel; pl. *āndotte*- könyörögni (præt. sing. 2. *āndō,ttēχ*; sing. 3. *āndōdij*): *ā,nne*- kérni.

2. *-le*, *-lle* képzővel; pl. *vīčle*- futni: *vīčče*-; *ontle*- *a,nte*-adni; *ju,rtele*- gondolkodni: *ju,rte*- gondolni | *tomtsall* megvall, *tomtsolam* megvallom 10, 32 | *vülkχolam* küldök; *vülkχal* küld: *vülkχe*- küldeni.

e) Hirtelen beálló v. egyszeri cselekvést jelentő iget ő (verb. nomentaneum): 1. *-lle* képzővel; pl. *koccolle*- föltámadni: *kocce*- ébredni (præs. sing. 3. *koccall* 12, 42). — 2. *-st* képzővel; pl. *tātaste*- *tāhte*- akarni. — 3. *-ne* képzővel; pl. *vijðene*-: *vijðe*- kimenni.

f) Kezdő cselekvést jelentő iget ő (verbum inchoativum):

1. *χuo,tte*, *-χo,tte*, *-kuo,tte* megelőző *š* frequentativ képzővel; pl. *a,ntešχuo,tte*- átadni, elárulni: *a,nte*- adni; *cie,škešχuo,tte*-: *cie,ške*- mondani; *ānešχuo,tte*-: *ā,nne*- kérni; *ko,ččešχo,tte*-: *ko,čče*-hívni; *ristleškuotte*-: *ristle*- megkeresztelni; *piņeškuo,tte*-: *piņe*-elszenved, elszível.

2. *-je* képzővel; pl. *ealje*- föltámadni: *ie,lle*- élni; *koccaje*- fölébredni: *kocce*- ébredni.

3. *ealsolle*- föltámadni (*jqm-olmo eal,olle*, a halottak föltámadnak 11, 5): *ielle*- élni.

II. Névszótötől iget ő.

a) Valamit-tevést, csinálást, valamivel-tévést, bánást, ellátást jelentő iget ő:

1. *-e* (*-te?*) képzővel; pl. *sütte*- itélni: *sütt* ítélet; *ristte*- keresztelni: *rist* kereszt.

2. *-de* képzővel; pl. *mie,rde*- mérni: *mürr* (*müerr?*) mérték.

3. *-χα,hte*, *-χatte* képzővel; pl. *türvχα,hte*, *türvχatte*- meggyógyítani: *türv* egészség (præt. s. 3. *türvχottij*).

4. *-še* (*-šte*) képzővel; pl. *tuj'se*- tenni: *tuj* dolog (præs. s. 3. *tujašt*; præt. s. 3. *tujışt*).

5. *-nte*, *-ne* képzővel; pl. *suolente*- lopni: *süll* tolvaj (negat. imperat. s. 2. *ie,l' suolent* ne lopj, præs. többes-sz. 3. sz. *su,ne?* lopnak 6, 19 és 20); *čüvne*- fényleni, világítani: *čüvv* világosság, fény.

b) Valami vé válást jelentő igető:

1. *-m* képzővel: pl. *puttesme*- megtisztulni (præt. s. 3. *put-ta,sm*): *puttes* tiszta.

2. *-ne* képzővel; pl. *altne*- közeledni: *a,lt* közel.

Az *nt*, *št*, *st*, *ht* képzős igéknek e teljesebb alakja megmarad még a nyelvtanban fölemlített eseteken kívül, az imperativus egyes-sz. 2. személyében és a tagadó ragozás jelentő mód jelen idejében; pl. *tüješt* tedd: *tüjše*- (*tüješte*-) tenni; *vu,zeht* mutasd; *vu,zχe*- (*vu,zχehte*-) mutatni; *ie,l' šqbešt* ne szeress: *šqbeše*- (*šqbešte*-) szeretni. — A tagadó ragozás jelentő mód jelen idejére l. egy-két példát a 38. lapon.

Pótlások.

5. lap, a genitivushoz. Az akkakai nyelvjárásban a többes-sz. genitivusának egy *-it* ragját is találunk; pl. *pākaldozit*: *pākaldos* szolga (*tojt pākaldozit χozjin* ezen szolgáknak gazdája 25, 19); *prōrokit*: *prōrok* próféta (*što šondočis prōrokit kirji* hogy beteljesedjenek a próféták írásai 26, 56). — Valószínűleg genitivusi alakok ezen időhatározók is: *tojd pejvid* azon napokban 24. 9; *Noj pejvo,t* Noé napjaiban 24, 37 (v. ö. kildini: *toj pājvij* azon napokban 3, 1. és lpS. *tāi pejvi* id., melyek kétség kívül genitivusi alakok).

6. lap, inessivus-elativushoz. Az egyes-számi iness.-elativusban a főnév előtt álló számnévi jelző rendszeren, a melléknévi jelző pedig néha a rendes *-st* helyett *đ* ragot kap; pl. *oχted la,nnest* egy városban (l. 22. lap) | *šūrred slā veses* nagy dicsőségében: *su,rr* nagy 6, 29. — A többes-sz. iness.-elativusában pedig a szokott *-ijn* helyett egyszer *-ist* ragot találunk: *jotksist* az utcákon, на улицахъ: (*jotkas*) utca 6, 2. — Lehet különben, hogy ez is csak egyes-számi alak (v. ö. 11, 16. *jotksist* az utcán, на улице).

Dr. HALÁSZ IGNÁCZ.

A MAGYAR GYAKORÍTÓ ÉS MOZZANATOS IGÉK KÉPZÉSE.

B) A mozzanatos képzők.¹⁾

Élénken érezhető mozzanatos jelentéssel a mai magyarságban csak négy képző dívik: <an en, <int, <ít, <all ell; péld. *suhan csattan, érint emelint kavarint, emelít kaparít pödörít, lövell rivall.* — Mi az elsorolt öt ug or képző alá csoportosítjuk a hátralevő adatokat, s itt tárgyaljuk egyúttal az illető mozz. képzőknek gyakorítókkal való kapcsolatait is.

VII. -m (-n).

65. -m.

Egyszerű -m alakjában e képző talán csak a *töm tom nyom* igékben maradt fenn, l. B.; mert már az <am-végű igékben is valószínűleg más képzővel van összeforrv. — Van azonban két főnévképző, melyeknek első elemében úgy látszik az egyszerű mom. -m lappang: *-mány -mény* és *-más -més*, l. Ny. V. 100—101.

¹⁾ Az I. részt l. a NyK. XVI. kötetében 237—269. — Újra ide iktatjuk a leggyakrabban előforduló rövidítéseket: Ny. = *Magyar Nyelvtud.*, MNy. = *Magyar Nyelvtud.*, NyK. = *Nyelvtud. Közlemények.* Erd. = *Erdélyi, Népdalok és Mondák.* K. = *Kriza, Vadrózsák.* Kr. = *Kresznerics szótára.* Mt. = *Molnár Albert Kresznericsnél.* T. v. Tsz. = *Társzótár.* B. v. Bud. = *Budenz Magyar-Ugor szótára.* Be. = *Bécsi codex.* M. = *Müncheni codex.* F. = *Faludi.* A. = *Arany Költeményei* (csal. kiad. három köt.). Vör. = *Vörösmarty Munkái* (csal. kiad. hat köt.).

66. -n.

Magában szintén csak kevés szóban maradt fönn, s ezek közül is csak kettőnek van élő alapszava: *csap* — *csapon(ik)* GKat., Ny. II:117, *csaponyón* MNy. VI:319. *összecsaponyuló* Ny. IV. 70; *csök(ik)* — *csökön(ik)* PPáp. lat. s. v. *vacuus* || a többi: *köszön*, *gyapon*, *gyón*, *hány*, l. B. | *oson?* | *esennen*: *esengve*, **esén-vén?* | *dagonag*: *daganat* Wp. 81 | *ilon-káz* Ny. IV:172, V:182 | *iszon-kod-ni*: a jégen csuszkalni III:232 | *iszonyú*, *iszonyod(ik)*, *iszonkod(ik)* l. B. | *szürönköd(ik)* MNy. VI:351 | *fonnyad* l. B.; *pirnyad* a. m. *pirkad* 91. sz., *pirosodik* | *rikkongat* Erd. II:211 | *kotonoz* (*kotomáz* AL. népm. 173), *motonoz* | *hadonáz*, v. ö. *hadaz* | *sékonyál* Ny. II:45, v. ö. *sékod-*, *síkolt* | ? *sajnál*, v. ö. a 27. képzőt.

Csaponó mellett van *csapinó*, *csapinós* is; és ugyanezen hangváltozással: *csorinkál* BSzemle 1:177; *bilinkel*: *billegve jár* MNy. VI:319 | *szabinál*, *lóginal* Ny. II:277.

Omlik ont, *bomlik bont*, *romlik ront*, *önt*, *dönt*, *számlík szánt*: l. Bud. *Hasonlík*, *azelőtt hasonlík*.

67. -v.

Az er. *m h. v* alakban jelenik meg e mom. képző a -*mány* -*mény* egyértékűjében: a névképző -*vány* -*vény*-ben; továbbá a névképző -*val* -*vel*-ben, melynek ragos alakjai az *ir-ván* és *ir-va(l)*-féle igenevek, l. Ny. IV:343. — Hasonló szerepe van még e *v*-nek a *sérvés* = *sérés* főnévben (Pázm. öt lev. 234, MNy. V:127, Ny. IV:277), a *folyvást lépvést*-féle határozókban (l. Ny. IV:101), s a *gyülevész* és *gyüjtevész* (Ny. VIII:567) szókban.

Megtaláljuk még e *v*-t különféle gyakorító képzők előtt: *örvend*,¹ v. ö.: *öröm*, *örül* || *letyved* (*letyhed*, *lettyed*) | *hervad*, *sorvad*, l. B. | ? *szenved*, *senyved*: v. ö. *sín(lik)*, *sind(ik)*, *csün(ik)* B. | ? *posvad* (*poshad*, *possad*) SK. || *sindevész*, *csenevész* B. = *sanyavész* ? (v. ö. *sanyar-*) | *csökevész*' melléknév, l. Ny. V:150.

68. <ám.

A gyak. -*j* beolvadásával: *vyllyamat fulgur* Ehr. 138, *villamnak* 3. pl. Zr. 1:91; *villámó*, -*ás* MA. | *csillám-ik*, *csillámó* micans, *coruscus* MA, *csillám-lik*, *csillám-pol*, *csillám-poz-ik*, *székely* | *falámol*: fal Debr. Ny. VII:189.

69. <án.

Bocsánat, rég. *megbocsánja*, *bocsánandó bűn*: v. ö. *bocsát*, *búcsú* | *kíván* Bud.

Továbbképezve: *siván-koz(ik)*, *botrán-koz(ik)* **botl-án-koz-*, *nyulánkoz-* MNy. VI:243, *iszánkóz-* Ny. IV:284, *dőlénkez(ik)* III:355, Mikes | *ficán-kol* A. II:251; ? *csimbánkul* Ny. III:178 | ? *tikán-csol*, v. ö. *tikog*, Ny. VI:425; *pisláncsol*, Belényesi kar. én. 7, 41. — Csakhogy ezek ép oly jól lehetnek (*l*: *n* változással) <ál <él-képzős gyakoritók továbbképzései; v. ö. fönt a 27. és 52. képzőt.

70. <am, <em.

Az <ám <ém rövidülése, v. ö. a régi *villám(ik)*, *csillám(ik)* igéket (68. sz.). — Az <am <em képzős igék ma mind elavultak s csak továbbképzésekben maradtak fenn:

futam Gyöngy. 1:93 (*futamatnyi föld*; *futamat*, Abonyi A mi nót. II:116; különben ma csak *futamodik*, *futamlik*) | *folyam-* (*folyamat*: kis hegyi patak, deésaknai szó. Ny. 1:381, különben ma csak *folyamodik*, *folyamlík*) | *félem(ik)* Be. M. | *élem(ik)* = *élemedik*; *megélemet* étellel való férfiú: *vir ætate prove-tus* Be. 90; *megélemet*: *processit* M. 107; *élemetes* | *uszam(ik)* SzD. *uszamás* MA. SzD. | *csuszam(ik)*: folytonosan (?) *esúszik*, *sikamlík*, *csuszamít* [F.]: eszközli, hogy vmi *esuszamjék*, *csuszamékos*, *csuszamós*: *csuszós*, *sikamlós* CzF; rendszeren *csuszamodik*, *csuszamlík* || *forramat*: *folyameredet*, *székelyeknél* Ny. 1:381 | *út válamat-ja*, *székely*, MNy. VI:353 | *hegy nyilamat-ja*, *nyiladéka*, *székely*, K. | *írlemet* Kisz. S. bold. szer. 115. dal || *fogamzik* || *iszamos* A. = *izamtekos* Ku. c. 79 ||

loham(ik) Ny. II:328, v. ö. *lohamodik*, *lohad* | *ficamik*, v. ö. *ficánkol*, *fickándoz*.

71. <an, <en.

Élő alapszóktól: *fog* — *fogan* (v. ö. *fog* és *fogad* u. a. jelentéssel Be., s másutt, és viszont *fogan* „fogad” jelentésével ebben: «*foganatos* a szüzesség istennek előtte» Erd. 149. stb. = *acceptus*) | *hull*: a visszaeső vízcsapok hullanása Jók. Erd. 159 | *ri*: a mely kutyát éri a kő, az *rivanik* el Erd. közm.; *megrian* Kisz. S. kes. szer. 163. dal; a Balaton *rianása* | *sí*, *sívít*: *sivan* T., *sian* szék. | *szív*: *szívanó* (*szérvonó*-ból elváltozva?) Ny. IV:183.

Elavúlt alapszóktól: *dagad* — *dagan-at*; v. ö. *daonag* 66. sz. | *borzad*: *borzanat* Kazinczy | *cselleg*, *csellen* Bud. 400 | *csattog*, *pattog*: *csattan*, *pattan* | *horkol*, *horkan*; *meghorkanyodik* Ny. III:182 | *pihég*: *pihen*, *tulajdk. lélekzetet vesz*, p. PG. 129 | *zuhog*: *zuhan* | *rohan* | *duzzog*, *duzzad*: *fel-duzzan-kodik* Érs. 840 | *illog*, *bolyog*, *illaszt*, *szalaszt*: *illan* | *virrog*: *virran* MNy. VI:355 | *göbbedez*: *el-göbben*, *elmerül* K. | *héppég*, *lassan jár*: *le-heppen*, *leesik* K. | *rostan*- Ny. II:467; v. ö. *rastagott* u. o. | *harsog*: *harsan*; *oh te semmirevaló!* mondja föl *harsanva* az anyja K. 483 | *meg-torpanik*: *meghökken* a ló Ny. I:333 | *gerjenetbe hozni*: *anblasen* Kaz. m. VIII:125.

Bökken *bukkan* *csökken* *csukkan*(ás Ny. III:226) a *bök* *buk* *csök* *csuk* igéktől, melyeknek eredetibb alakja **bökk* **bukk* **csökk* **csukk*, ill. **bövk-* **buvk-* (a *búv-* *buj* igétől) **csövk* *csuvk*. *El-lappan*, *el-szellent* (szelet *bocsát* Ny. II:325, v. ö. *szellentyű*) *h-hépzős* denominatív igék származékai; a denom. *-h* látható még a *verhenő*, *derhenő* szókban M. 44.

Valami közbevetett deverb. képző lappanghat a nagyszámú *csörren* *dörren* *mozzan*-féle igékben az *<an* *<en* képző előtti mássalhangzónyújtásban (talán a 67. sz. a. tárgyalt *v?* vagy a gyak. *j*-nek egy *h* változata? ¹⁾). Példák:

önállóan is élő alapszóktól: *csúsz-* *bele-csússzan* a rák a csöbörbe, Gyulai Költ. 243 | *lök*, *lük* (így Kecskeméten): *lükken* Tsz., *elé-lükken*: véletlen előáll K. | *roggyan* PG., Kónyi J.; *roggyan s omlik* F. 66; *olyat int*, hogy a parasztnak *megroggyan* a lába, Györy V. «Havi Szemle» 1:47 | *sül*: *megsülent* a puliszka K:398 | *é-zök-ik* Ny. II:176: *megzökken* o. 86 ||

önállóan nem élő alapszóktól: *bugyog*: *buggyan* | *csurog*: *könnye csurran* BSzemle 17:380 | *fityeg*: *fittyen* | *hibog*, *hibbad*: *hibban* K. | *leffég*: *leffen* T. | *libég*, *libbég*: *libben*, *libbent* T. | *lobog*: *lobban*, *lobbant* | *meg-mozzan*, Kemény Zs. Er. és ill. 15 | *rézég*: *rézzen* | *szotyog*, *szotyolog*, *szotyong*: *szottyán*; *megszottyán* Ny. III:182 | *topog*: *toppan* | *zörög*: *zörren* | *zubog*: *zubbán* III:375 | *zupog*: *zuppan* stb. számos egyéb *-g*-végű gyakorító mellett, v. ö.

¹⁾ Ilyen deverbális *h*-nak van néhány nyoma: *törheszt* Kr., *verhődöm* és *verhüdöm* SK., *sérhüdik* (vagy tán volt egy **sér* főnév is? v. ö. *sérez*).

a 18. számot || *röpül, röpköd, röpít*: *röppen* | *burunkozik*: dong a cserebogár MNy. VI:318: *burrán* ‚*röppen*‘ u. o. | *iramodik, irongál*: *el-irran, elillan*‘ o. 323 | *csikorog*: *csikkan* o. 319 | *vigyorog*: *viggyan* K. || *rokkan (lerokkan* Ny. III:182, *rokkant*), v. ö. *rogy*, l. Bud.

72. <aml(ik), <eml(ik).

Hogy <áml(ik) <éml(ik) elrövidülése, azt bizonyítják a még hosszú hangzóval megmaradt *villámlik, csillámlik*, melyek a *villámik, csillámik* igék *l*-képzős gyakorítói. Az <aml(ik) <eml(ik) képzős igék mind inchoativ-értékűek; ma legközönségesebbek: *szólamlik, félemlik, vetemlik, futamlik* (p. Kaz. munk. VI:189), *csuszamlik*, és nem élő alapigéktől: *sikamlik* (v. ö. *siklik*, l. Bud.), *ficzamlik* || *folyamlik* 1780-ból idézve Ny. IX:326 | *nyilamlik* MNy. VI:323: 1) hirtelen megnyílik, 2) a székelyeknél a. m. előre nyulamodik, a ló elényilamlott vagy nyilamodott (K) CzF. | *meggyükemlik* a lába: félre csuklik, Borsod, Ny. IX:332; v. ö. *gyökint, gyökent* | *háramlik*, v. ö. *hárúl, hárít* | *gyülemlik* a holló (nagy tömegben összegyűl), Vajda J.

73. <amod(ik) <emed(ik).

Van *villog* és *villámlik* mellett *villamod(ik)* Pz. MA. és *vilámod(ik)* T., *meg-vilámodik*: megvilágosodik hirtelen NyK. III:13; az <ám képzőhöz itt a gyakorító *d* járult. Nyilván ezen <ámód(ik) rövidülése az <amod(ik) képző, mely — mint <amlík — ma csupa kezdő igében fordul elő. — Ma legszokottabbak: *futamodik folyamodik vetemedik iramodik* (v. ö. *irongál, el-irran*) *ficzamodik* | *élemedett*: éltes; *élemedik* Batsányinál költ. 38 a. m. éled | *uszamodik*: uszásnak indul, úszni kezd CzF. | *csuzsamodik*: csuszásnak indul, csúszni kezd CzF. | *iszamodik* u. a. | *sikamodás*, Brassai Szép. Figyelő 1:289, a m. *sikamlás* | *nyilamodik* a. m. *nyilamlik* 72. sz. | *jutamodol*: ibis 1780-ból Ny. IX:325 | *hülemédni* kezdett «Ébresztő kakasszó» 1707. címlap; meghülemedett a vére Czegl. En. III:20; Megy. zsin. 5; Emb. GE. 151 stb. | *hullamodik* SK. | *lohamodik* MNy. VI:338; v. ö. *lohamik, lohad* 80. sz. | *füremedik*: *fürge* Ny. II:345; megelevenedik, frissen megindul K:364; *meg-füremít*: *fürgít* u. o. — V. ö. *ánd, énd* 46. sz.

73. -mol -mél -möl.

A gyak. *l* képzővel.

Törmöl : morzsol MNy. VI:352, Ny. II:32 (v. ö. *zsúr-mol?*) | *gyurmol* Lőrincz Károly Ny. II. | *vermel-ödik* SzD. Magy. vir. told. || *mormol*, v. ö. *morog* | *dörmöl*; *dörmölődik* A. | ? *zékmelődik* MNy. V:160.

Ide tartozik a régieknél *hasoml(ik)*, ma *hasonl(ik)*: v. ö. *hasad hasít hasáb*.

Denom. *bajmol*, *bajmolódik*; *káromol*, v. ö. *kárhoztat* denominativ *h*-val.

Az *l r*-re váltva és tovább képezve: *keczmérég*, *keczmerkedik* (*keczmeredik* Ny. 1:279), v. ö. *kecel*, *keczél keczeficzél* ,szalad, ugrál'.

Az *m*-nek kasonló továbbképzése, de gyak. *g*-vel: *szusz mog*, a. m. *szuszog*, *szoszmotol*, *szöszmötöl*; *piszmog?*

75. -mál -mél.

A gyak. <*ál* <*él* képzővel.

Szuszmál-kodik, v. ö. *szuszmog*, *szuszog* | *duzmál* Ny., *duzmálódik* K., v. ö. *duzzog*, *duzmad* | *kászmálódik* Mer. Er. népm. 106, v. ö. *kászolódik* | ? *kuszmál* a. m. *kuszál* SK. | *kegymél* «elkényeztetni v. gondosan növelni» moldvai csángó szó Ny. V:378, talán abból a *kegy*-igétől, melytől *kegyelem* s a HB.-beli *kegigen* | ide tartozhatik a *becsmél* ige is, mert az alapül szolgáló *becs*-igéből magyarázható a *becsü* főnév is; az *l : r* hangváltozással lett *becsmérel* és *böcsmérez* F. (tehát nem a *mér* igével). — *Fitymál* talán abból a *fitymá*-tól származik, mely a Bc.-ben praeputiumot jelent. Az *eszmél* igeről l. Bud.

76. -mad -med.

Támad dermed förmed l. Bud. V. ö. *támaszt dermeszt förmeszt*.

VIII. -t.

77. -t.

Élő alapszóktól: *félt*, *irt* (v. ö. *irdatlan* ,faragatlan'; *irdal* ,meghasogat' T.; az *ir* szóhoz csatolnám, mert ez is jelenthetett bevésést, rovást; *irt* mellett van *ort* és *orot* : *orotás*, *orotvány*, *ortovány* T., K.; az *orot*-féle két-magánhangzós alak ellene

szól Budenz azon véleményének, hogy *irtani a rittani* metathesise | *kísért* a. m. kísér, Esztergom, B.-Gyarmat || *hánytorog, hánytorgat*.

Más képzésekből könnyen kifejthető alapszókakal: *kiált, kajált*, v. ö. *kajabál, és kajál-bajál* MA., Zvon. | *hajt a szavára* a. m. *hajol a szavára* | *sejt: sejdit* | *sért: sérés, sérelem* stb. | *tilt: tilos, tilalom, tilódik* | *árt: ármány; ár-ik, romlik* a csángóknál, Simonyi Tanulm. 1:94 | *siet: sied* («ne siedjen: ne siessen» K. Szép. Figy. II:2:14), *sieszt*.

Nyelvhasonlítás útján kifejtett alapszókkal: *jut fut süt* (lesüti szemét, *sötét*), *tet-ik tetszik, löt lát tát, sujt, tart, fest* (*feseték* Ehr., *fesető* M. c.), *csatangol csótolog kótorog v. kujtorog tántorog*: mindezekről l. Bud.

Némelyek csak továbbképzésekben élnek: a) az álló helyében, p. AL. népm. 199; *ültő* helyén Ny. III:31, 361, IV:419, Abonyi A mi nót. II:122; egész *létűő* [*létő*, azaz *lévő, álló*] nyárba MNy. V:160 || b) *akartva* Ny. III:354, *kész-a*; *vélte* és *el-vétve* **véltve* ? || c) cselekvést jelentő névszók: <al <el képzővel (mint *fonal, lepel*): *étel ital tétel vétel létel vitel hitel* | <alom <elém képzővel: *tételem*: Ehr., *ótalom: óvni* | *-mány, -mény*: „*kértemény* PP. s. v. *petitum*;... olyan a szintén régi *tétemény, szötemény, étmény*“ Ny. III:500 | <ék (v. ö. *maradék, keverék*), és röv. <ék <ok (v. ö. *rejték: rejtek, ajándék: ajándok*): *érték mérték, éték, birtok*.

78. <at <et.

Valószínűleg <ajt <át rövidítése, melynek rendes mai alakja <ít, l. alább. Valóban hosszú hangzóval találjuk a szerét igét a Peer- és Sándor-codexben, l. Sim. Tan. 1:25. — Ide tartoznak: *sirat, szeret: szerelem, vezet: vezér, nevet*, l. Bud., illet l. Bud. 893. sz. | ? *büzlet* MNy, VI:318. — Továbbképzéssel: *hullatszik* (szenvedő <at- ?), *havatozik* SK. | *csalatozik* (*csalatozik* Ny. IV:412, *csalat-ság* o.), *nyilatkozik, szövetkezik* (v. ö. *szövet-ség* és *ismeret-ség* ?), *fogatozik, fogyatozik* (v. ö. *fogyat-ék*), *hagyoatozik* Ny. V:37, (v. ö. *hagyaték*), *hivatkozik* (v. ö. *hivatás* ?) *vonatozik, unatozik, keletkezik, ? szabatozik* Ny. IV:376, v. ö. *szabódik*. — Névszói továbbképzések: *hivatal hozatal menetel jövetel* | *hagyaték fogyaték*.

A *vágtat rugtat léptet-félék* valószínűleg csak a míveltető képzés különös alkalmazásai.

79. -lat -let.

Azaz *l+at et*. A *-lat -let* végzet egységes képzőnek látszik a következőkben: *vizslat* SzD. *vislat* MA.; v. ö. *vizsgál* | *kóslatok*: *divagor* SK., *koslat*: *kószlál* T. | ? *nyaslat*: *koslat*, *peslet*, *járkál* T. | *nyüslat*: *ide-oda jár* Ny. VI:272; v. ö. *nyüzsög* ? | ? *caflat*: *haszontalanul jár-kél* o. 273; *caplat*: u. a. II:135 | *baklat*: *koslat* T.; v. ö. *baktat*, *bagdácsol* | ? *iklat*: *ösztönöz*, p. *ökröt* T. | *zaklat* ?

Íde tartoznak talán *l:r* változással a következők is: *katrat*: *apróságot keres*, *szedeget* K. v. ö. *katat*, *katat*, *kotonoz* | ? *dékret*, *dökret*: *zörget*, *zakatol* K. | ? *satrat*: *ide s tova kap*, *kikap* T.; *nyüstöl*: a *fejérnép*, mikor mindenfelé *satrat* o.

80. -gat -get.

Hosszú hangzóval van *halgaat* a Peer- és *yaygaat* a Sándor-codexben (l. Sim. Tan. 1:25), tehát *gat* = *g+át*, mely utóbbi a mozzanatos *<at et* föltehető régibb alakja. Mai nyelvünkben legélelénkebben érzett s legkiterjedtebb használatú gyakorító képzőnk. Példák:

a) A kéttagúak ritkák: *duggat* (és *dugogat*); *lüget*: *taszít*, *üt*, *dob* Tsz. azaz **lük-get*: *lük*, *lök*; ? *nézget*: *idem ac nézeget* F.-ból Kr.; *csóggat* 'csókolgat' l. Ny. VI:193; *lyuggat* l. c). — Leginkább az *indulatszókból* származók: *jajgat*, *jujgat*, *ugat*, *búgat* (a *dobosgém*), *béget*, *böget* SK., *csáгат*, *csíгат*: *csítít*, *hóгат* MNy. VI:333, *nóгат*, *ühm-get* és *hm-get* A., *ünet*, *hünet* SK. (de *ümmöget* Tompa), *krú-gat* Tompa 1:299, *höget* Lisznyai | *té-get*, *tégez*, *téz* Gyarm. Nyelvm. 1:148, Tsz. — Az *aggat faggat-féléket* l. alább a c) pontban.

b) Háromtagúak egytagú alapigétől: *tész*: *tévéget* *évéget* *ivogat* (Kisf. S. kes. szer. 122. dal) — Örségben: *meg-ijogat* *tééget* *lééget* *vééget* *mééget* e h. **ménéget* Ny. VII:469, Göcsejben: *lööget* *vööget* *mööget* Ny. III:179, 180, II:44 — *észéget* (csángó *észéget*, l. Sim. Tan. I.) *iszogat* *tészéget* (Dunán túl) — végre *élléget* *illogat* freq. *l-lel* a. m. *eveget*, *ivogat* | *jövöget* BSzemle VI:147; *szövöget*, *rovogat* | *hivogat* *szivogat*, *rivogatás* Ny. III:359 | *kéréget* *veréget*

irogat töröget varrogat; járogat Ny. III:375, SI, «megérem még azt az időt, j.-sz a házam előtt» Népd. | *csalogat*; Göcsejben: *lölögeti a hideg* Ny. VII:86, és *éleget* 1:376, émez a csángóknál is, Sim. Tan. I.; *állogat* Kaz. lev. 1:150 | *nyomogat, vonogat; hunyogat* | *huzogat rázogató nézégét; mosogat, nyeseget* | *lopogat, szopogat* | *rakogat* | *hagyogat; adogat; tudogat* csáng. Sim. Tan. I. | *látogat; tátogat* Kisf. S. kes. szer. III. én.; *kötöget; ütöget; ötüget, öntözget* Ehr. | *öntöget, döntöget, bontogat; rántogat* Erd. nd. II:22; *bántogat* MA, Pázm. | *hajtogat, bujtogat, uyujtogat, gyujtogat; gyűjtöget, rejtöget* | *mártogat, sértöget, oltogat* | *osztogat, fosztogat, vesztöget* | *foldogat*. — Névi alapszóval (v. ö. Ny. VI:193): *csövöget* lactat, Káldiból Kr.; *gyorsogat* Ballagi; *sulyogat* Vör. — Indulatszók től: *ümmöget, ejh-jeget* Tompa; *pisszéget; hësséget*; v. ö. a c) pontot.

c) Háromtagúnak kéttagú alapigétől, sokszor gyakoritótól: *cirögat*: v. ö. *cirökál* | *kapargat, kavargat, keverget, takargat, tekerget, csavargat* | *ápolgat, beszélget* (reciprocum jelentésével), *csókolgat, dörgölget* Ny. III:178, *felelget, irkálgatás* III:356, *járkálgat* Mer. Dun. 1:55, *kapálgat, lakálgat* Ny. IV:239, *nézelget* III:35, *szörpölget, szurkálgatás* III:359, *törölget, találgat* (conativ jelentéssel), *vizsgálgat; készülget, tanulgat; nehezülget* Gyulai | *izenget, köszönget* | *kérdézet, példázgat* | *halászgat* Gyulai, *vadászgat* | *okvasgat, rakosgat; rebesget*, v. ö. *rebég* | *áztatgat* Kaz. c. 130, *siratgat, mutatgat; szaggatgat* N. II:167 | *aprítgat* o. 385, *simítgat, tisztítgat, öblítget, fordítgat, készítget; Aeskulap^{us} kevesítgeté* a Tartarusz országát Kaz. 1:362; *tanítgat* Kaz. Berzs. 189; *visítgat* Kaz. lev. 15 | *halasztgat, meresztget; élesztgeté* virágait Jókai Népv. II:8; én impertinenciának nézem vendégemet *marasztgatni* Kaz. Berzs. 185 | *tekintget, kacsintgat*.

A t-végű alapszók ilyenkor különféle rövidítéseket is szenvednek: 1. at-végűekből *mutat-gat* h. *mutogat, fitat-gat* h. *fitogat, hullat-gat* h. *hullogat, áztat-gat* h. *áztogat* Kr., *siratgat* h. *sirogat* Ny. II:421 | 2. ít, rég. ojt, éjt-végűekből: *simojtgat, simítgat* h. *simogat, tisztít: tisztogat, aprít: aprogat, puhít: puhogat* (Balaton mell.), *öblít: öblöget, borít: borogat, hasít: hasogat, szárít: szárogat, terít: teréget, fészít: fészéget; hurít: hurogat; említ: emleget; fenyít: fenyéget; szépít: szépeget; ? lapít: a gyermek fejét meglapogatta*, Belényesi Kar. én. 125, 127; ? *enyhít: enyéget*; — még

további rövidítéssel van *hasogat* h. *hasgat* (p. Abonyi, A. mi nót. II:101), **szakojt-gat* **szakogat* h. *szaggat*; v. ö. a 3. pontot; — az *o-gat é-get* hangja az alapszó mai *i* hangjához alkalmazkodik néhol a népnyelvben: *tisztít: tisztigat*, Veszprém; *hasít: hasigat* N. II:275; *terít: teríget* Ny. V:89 | 3. aszt eszt-végűekből: *halaszt-gat* h. *halaszgat* stb. főleg a népies kiejtésben; *terjeszget* Kónyi, Ábel h. 97, *éleszget* Kármán, Fanni L. stb.; aztán az *sz* is elvész: *halaszt: halogat*, *választ: válogat*, *tapaszt: tapogat*, *borzaszt: borzogat*, *virraszt: virrogat* SI. Kaz. Berzs. 126. *ébreszt: ébréget* Tel. ev. 32, SI., *ereszt: eréget*, *terjeszt: teréget* Csokonai; *riaszt: riogat*; — további összerántással: **akaszt-gat* **akogat* h. *aggat*, *fakaszt: faggat*, *lyukaszt: lyuggat*, *ragaszt: raggat*; *nyegget* ? | 4. nt-végűekből: *tekint-get* h. *tekinget*, *kacsint: kacsingat*, *kacsongat*, *orront: orrongat* MNY. VI:343, *kurjant: kurjongat*, s ezeknek analogiájába átmenve *borzogat* (**borzasztgat*) mellett is dívik *borzongat*; — tovább rövidülve van *kurjongat* mellett *kurjogat* (Dunán túl), *pillantgat* h. *pillogat* SK., A. III:235, *rézzenget* h. *rézzenget*, *hörpöntget* h. *hörpöget*, *szörpöntget* h. *szörpöget*; végre **nyakont-gat*: **nyakogat* h. *nyaggat* (ezen föltevés mellett nem volna szükség a Budenztól föltételezett **nyakojt* igére; a **nyakont* alapszóra nézve v. ö. a meglevő *nyakint* igét).

Névi alapszóval (l. Ál-deverb. képzések Ny. VI:193): *előget*, *igazgat*, *édésget*, *ékésget*, *csinosgat*, *hímésget*, *üresget* (tszó Ball.); *karajgat* Ball.; *bátorgat* Dank.; *hamargat* Biró Mból Kr.; *égyenget*, *bizongat*, *istenget* Ny. IX:478; vereséggel illeték osztán haza *szégyengeték* PG. mes. 57; *közelget*; *szelédgeti* a lovat Com. jan. 88. — Indulatszófélékből: *óbé-gat*; *mió-gat* 'nyávog'; *tüllü-get* Ny. II:563; *kurráh-gat* «Ellenör» IX:484; *nosza: noszo-gat*, az *ümmöget-félék*hez hasonló alakkal.

d) Négytaguak háromtagú alapszótól: *igazítgat*, *parancsolgat*, *tatarozgat* stb. | *egyenesget* Vitk. cod.

Némely igéknek a *-gat*-képzős alak mellett egyszerű *g*-képzős alakjuk is van: p. *bég: béget*, *bög: böget* SK., *búg: búgat*, *zúg: zúgat* (zúgatni kezdik, hogy ma-holnap papnak teszik. K. 478); *jajog: jajgat*, *pisszeg: pisseget*, *tüsszög: tüsszöget*, (*ujjong: ujjongat*) | *tátog: tátogat*, *bólog* Kr.: *bólogat*, *vonyogó* (l. 18. sz.): *vonogat*, *enyelég: enyelget* 'tréfál' Ny. IX:376. — *Közelget* mellé újabban keletkezett *közelég*.

Vannak más ilyen párok is, de az <at et végzetük míveltető képző; így mozog: mozgat, rézég: rézget, csöng: csönget, inog: ingat, zörög: zörget; lóg: lógat; sürög: sürget, *kerég: kerget, bolyog: bolygat | suhog: suhogat, kopog: kopogat, kótog: kóto-gat, kocog: kocogat | nyomorog: nyomorgat, sanyarog: sanyargat, háborog: háborgat, agyarog: agyargat stb.

81. <it.

Azelőtt -jt: ajojt, ajejt stb., ma ahít, áhít(at-os); alojt alajt, később alít; v. ö. még hurít mellett huro(jt)gat, fenyít: fenyé(jt)-get. Megmaradtak ohajt sohajt felejt (v. ö. feled); taszít is még néhol taszajt Halász szerint Ny. IV:213. Elavúlt vellett 'vesz' a vev-töböl gyakorító l közbejöttével (»ég kiéinded úgodalmnak vtanna esmeg ég kiéinded erőt velleythe«, Nádor c. 359). — Más-kép fejlődött bocsját: bocsát (v. ö. bocsánat, bocsánandó, búcsú, — bulcsú: bulcsát HB.), és sirat, szeret stb. I. 78. sz. Talán ugyanez az -át lappang a rováték: hagyaték, fuját: fuvat, jelönét szerzét nemzét stb. (I. Simonyi Tanulm.-ban I:27): jelénét szerzet nemzet-féle képzésekben, ha föl vesszük Budenzzel, hogy az <at et név-képzőben mozzanatos képzést kell látnunk, mely mellett az igazi névképző v (ildetv, kezdetv, hitves) elveszett.

Az -ít képzővel ma nem igen alakulnak új szók (minő pl. vetít azaz projiciál a geometriai műnyelvben), de mozzanatos jelen-tése — különösen a még élő alapszavúakban — élénken érezhető.

a) Élő alapszóval:

mer: merít; sí: sivit (v. ö. visít); nyom: nyomít Ny. I:222 («Czifra bunda válla hegyét nyomítja, a sallangja lába fejét borítja» pusztai dal, CzF.); szop: szopít székely; hagy: hagyít, hajít; told: tódít; tosz: toszít, taszít; vág: vágít ebben: favágító Ny. VI:325, VII:189; szól: szólít; vár: várít (várét Tsz., ién aztot hallottam, hogy a Mikluósiék asszonya váriétt te rád MNy. V:161); von: vonít a kutya, «hidegen vonítasz vállat» A. II:161, elővonít vmit PG.; húný: szöm-hunyítás Ny. VIII:85 | ? áll: beállít vhová, belép, megjelenik ||

emelít PG.; ízelít Ny. IV:373; színelít o. 121 | takarít (taka-rító: nagy kendő 1:422), vakarít kaparít kuporít csavarít csikorít tekerít; megkavarít Tsz.; zavarít turbulento PP., fölzavarít Gvad. p. för. 23; sodorít Ny. III:95; pödörít, pöndörít.

b) Elavúlt alapszóval:

hunyorit nyomorit sanyarit kanyarit vigyorit vicsorit ||
ásit fenyit menyit nyerit segit (segéd segédelem) sejdít l. Bud.;
konyit Ny. III:540; ? *sandit bandsit* (v. ö. *sandal sanda, bandsal*);
szundit, v. ö. *szunnyad szunyókál*; *be-támít*, váratlan bemegy, Ny.
 II:135, (ellenben 'támaszt' jelentésű, mivelteő *támít* VII:125):
 v. ö. *támolyog tán-torog*; *el-tökít*, ellop' v. ö. ugyanolyan jelentés-
 sel *eltökél*, azaz eltesz, félretesz a *té(sz)* igéből; *csatít* lármáz
 VI:137: v. ö. *csataj, csataráz, csattog* stb. | ? *lombít* a tűz Ny.
 IX:137; ? *csahít*: nicto SK.; *kuhít* MA.: v. ö. *kuhant* SI. | *hurít*,
 v. ö. *hurogat, uszít* | *kukorit*: egyet kukorékol, Dunán túl.

82. -nt.

Mozz. *n + t*: *fogont-ozik* K. 441, Ny. IV:183; *kacsont*, köszön:
köszönt, osont: *osont* l. Bud.; *iront* és *iron(t)gál*: v. ö. *iramodik*,
irran; *boszont*: v. ö. *boszú*. — V. ö. 84. sz.

83. <ánt ént.

A 69. sz. alatti <án + t: *ér*: *érent* MA.; *tet(szik)*: **tetént*:
teként(él MA.); *illetént*- és *mondánt*- Geleji Katonánál; *segéd segit*:
segeench meg Erd. 594 b | az őrségi nyelvjárásban: „*fujánt*: egyet
 fuj, *hujjánt*: felkiált egyszer, p. lakodalmon, *kurjánt* v. *kurjant*:
 kiált» Ny. VIII:469. — V. ö. 85. sz.

84. <ant ent.

Az így végződő igék közül némelyik csak az -nt-képzős
 -ont-végű szók nyiltabban ejtett alakja, így fogantyú = *fogantó*
 Ny. II:93, v. ö. *fogontozik*, *boszont*: *bosszant*. De a nagyobb rész
 valószínűleg <ánt ént-képzős ige rövidítése; v. ö. *kurjánt* és
kurjant.

Élő alapszóval: *csíp*: *csippent*, Abonyi, A mi nót. II:127,
el-csippent «Havi Szemle» 1:154; *si*: *sivan* Tsz.: *sivant*; *hal*: *ha-*
lantoz- Ny. II:522.

Nem élő alapszóval: *illan*: *illant*; *ussant* SK. = *osont*;
irant: *biczeg* Ny. 1:279, v. ö. *irran* 71. sz.; *horkan*: *horkant*,
 Kálmány Vadvir. 207, a magyarnak elég egy *horkantás* Erd. köz-
 mond.: v. ö. *horkol, hortyog*; *hörpent* | *csillent* ,esen', **csen-*

l-en-t ? | *meg-illent* : berühren, Kaz. munk. 1:338. 342 | *ujjant* Ny. V.272 : v. ö. *ujjong* ; *suppant* : csapint II:89.

(Ezekkel nem tévesztendőek össze az <an en-végű igéktől -t képzővel származó míveltető igék, minők *pattan* : *pattant*, *durran* ; *durrant*, *böffen* : *ki-böfönt* ; *leheppen-t-i magát* K. ; *döllen-t* : félre billent MNY. VI:322 ; *csubban-t* : csubbot üt úszva o. 320).

85. <int.

Élénken érezhető momentán értékkel dívik (legnagyobb kiterjedéssel a székelységben), de csak újabb időben keletkezett, még pedig — úgy látszik — három különböző módon.

a) Némely igékben a régi <ont végzet (82. sz.) újabb változata, így *kacsont* : *kacsint*, *osont* : *usint* (*kiusint* Ny. VI:179), *boszont* : *boszint* (így ejtik p. Veszprémben), **nyakont* : *nyakint*, v. ö. **nyako(nt)gat* : *nyaggat* 80. sz., **bólon* : *bólint*, v. ö. **bólo(nt)gat*. A hangváltozás ugyanaz volna, mint a *szállong* : *szállingózik*, *abroncs* : *abrincs*, *asszony* : *achscin* (*grádus* : *grádics*, *poczok* : *poczik*) stb. példákban. De lehet, hogy az idézett igék nem egyszerű ngváltozás útján keletkeztek, hanem csak a b)-pontbeliek analog ja alatt.

b) Másokban régibb <ánt ént vagy <ant ent végzet képviselője s ilyenkor <ént-ből keletkezhetett a szokott é : i változással ; így lett a régi *érént*, *teként* igékből *érint*, *tekint* ; így sorakozik az őrségi *fujánt* mellé a székel *fuvint* K. 428, 439, N. 1:177. Így van továbbá *kollant* h. *kollint* MNY. VI:335, *toppant* h. *toppint* K. 441, *kortyant* : *kortyint*, *leggyent* SK. : *legyint*, *gyökkent* : *gyökint*, *lökkent* : *lökint*, *illent* (? Kazinczynál a. m. *illet*) : *illint*, *koppint* K., *el-surran* és *el-suhan* mellett *el-surrint*, *el-suhint* K., *kuhant* SI. mellett *kuhint* Pósházi, Matkó. — (Még a míveltető <an-t en-t-féle igéknek is fejlődtek ilyen mellékalakjaik újabban ; így *zuhan* : **zuhan-t* : *zuhint* SK., A. II. ; *suhan* : *suhint* SK. ; *koczczan* : *koczczant* : *koczczint* ; *csattan-t* : *csattint* ; *pattan-t* : *pattint* BSzemle 1:189 ; *koppan-t* : *koppint* Üstökös 1874. aug. ; *komman-t* : *kommint* ; *réccsent* : *réccsint* Ny. IX:565 ; *pécczent* : *pécczint* o.

c) Végre némelyekben újabban a 81. számú mozz. <ít végzet helyébe lépett, még pedig a mozz. -nt <ánt ént <ant ent végűek hatása által, vagyis az *ít*-végű igék fölverték az *n* hangot

az *-nt*-végű mozz. igék jelentésbeli rokonsága miatt. Így a *kuhint* ige talán *kuhít*-ből lett a *kuhant* analogiája miatt. Így lett újabban *hagyít*-ből *hagyint*, *taszít*: *taszint*, *nyomít*: *nyomint* (leniter, molli-ter premit Kr.; MNy. VI:337; vmit kis nyomással illet, Háromszék, Ny. III:373), *vonít*: *vonint*, *várít*: *várint* („*várints!* — felelet: *várintok*“ Göcsej, Ny. II:473 | *emelít*: *emelint* («felemelinté magát az ágyból» Dugonics, Szer. 345); *izelít*: *izelintő* «Ellenőr» XIII:237. sz. 3. l.; *vakarít*: *egy vakarintás* BSzemle V:157; *csavarít*: *csavarint* Ny. IV:141; *csikorít*: *csikorintom* torqueo SK. II:127; *kavarít*: *kavarint* A. II:215; *sodorít*: *sodorint* «Fővárosi Lapok» XVII:1341; *pödörít*: *pödörint*; *tekerít*: *tekerint* Ny. VI:280. — (Az imént idézettek mintájára még miveltető *-ít* végű igék is átváltoztatták képzőjüket *-int*-re, így *térít*: *térint*, *fordít*: *fordint*, *hárít*: *hárint*, *fitít*: *fityintsd* Ny. III:181, *kényszerít*: *kényszerint* már Matkónál, stb.; sőt denominatív igék is: *búsít*: *búsint* [*busintó* Ny. IV:383], *hibít*: *hibint* Ny. IV:229 stb.).

Így fejlődött nyelvünkben lassanként a különálló *-int* képző. A következő példák közül lehet, hogy némelyek azelőtt szintén *-ít* végzettel voltak használatosak, csak hogy erre nézve bizonyító adatok nincsenek rendelkezésünkre, de a nagyobb rész a már önállóvá fejlődött *-int* képző odaragasztásával keletkezett:

tap (SI. említ egy régi *tap* ‚csap‘ igét — ?): *tapint* | *hal-
lint*, foghegygyel *hallint* K., MNy. VI:330; *verint* SI.; *csapint* SzD.; *dobint* K.; *húz*: *huzint* «huzines kü az asztalfiát» Ny. VII; *köppinteni* (köpni ?) székely, Ny. V:175; *lépint* gradior SK., *lépint* Ny. II.; *lopint* már Matkónál Ny. II:120; *nyalint* K.; *rázint* («megrázintván kaczagányát» Fazekas, Ludas Matyi I.; «megrázintá fejceskjét» Abonyi, A mi nót. IV:38; *rázintás* «Üstökös» 1874. aug.) | *körmölint*: *körmöl* egyet MNy. VI:336; *meg-szémélint* o. 341; *büzölint* o. 319; *ferralint* K.; *kotorint* Ny. V:124 || névszók től: *lappint* ‚lapjával üt‘ (v. ö. *lapogat*, *lappogat*: ütöget vmely lapos tárgygyal Ny. IX:563), *lábbint* v. *lábint* ‚lábával nyomint‘ MNy. VI:397 (a második a *lább-ani* ige származéka is lehet) *le-kaszarint*: *leszel*, p. kenyeret, Ny. III:87, v. ö. *kaczor*: ágnyeső görbe kés | *el-gágintotta magát* a lúd K. 203.

Úgy látszik, hozzájárult e képző néhány nem-élő alapszóhoz is, úgy hogy ezeknek végéről előbb egy-egy másféle képző elmaradt s mintegy helyet engedett az új képzőnek; így *ill-ogat*;

illint ,kortyant' K.; *csikl-and*: *csiklint* Ny, V:181; *kacz-ag*: *kaczintani* ,gyengén kaczagni, rövid kaczagás' Ny. III:229.

Továbbképző szótagok mássalhangzója előtt elmarad az <int t hangja: *kacsin(t)gat*, *hajin(t)gál*, ? *kérin(t)csél* K.

86. -tol.

Mozz. -t+ gyak. -l: *csevetől* Veszprémben a. m. *csevég*; *lefetél*, *lafatol* Tsz.: *lefég*, *lepetyől* Ny. II:92; *rököl* és *rökötöl* Tsz.; *supától* = *supákol* K. 425. | homályosabbak, de talán szintén ilyen képzésűek: *habatol* Tsz., *hebetel* Ny. IV:330, *hepedel* II:136; *kahitol* 1:279; *letyető* azaz *letyetől* IV:514; *meszetől* V:12; *zakatol* IV:329, *zökötöl* stb. | *szöszmötöl*- IV:521, *szoszmotol*; *kasmatol*, *piszmatol* SK.; *izmatúnyi* azaz *izmatolni* Dunán túl stb. | *csótolog* l. Bud. || *léletélék*: *lélekzek* Tsz.; *neszetél* v. *neszlet*: zajt csinál MNy. VI:342.

Kótolog és *kótorog*, *kujtorog*; **tám-tol-og* *tántorog* l. Bud.; *hánytorog* *hánytorgat*; *kustorog* Ny. II:131: v. ö. *kushad*; ? *hentéreg*.

87. -tál.

Mozz. t+ gyak. <ál: *szab*: *szabítál* Ny. III:177; *tapog*: *tapotál*; *kapar*: *kapirtyal* a tyúk Pázm. pr. 175; *kentéfitél*, **kentélfentél* ? azaz *keneget-feneget* Ny. IV:520, SK.; *kolotál* (kolt, koczog a ló) Ny. IV:420; *csahítál* Tsz.; *lómbítál* Ny. II:372; ? *börbitél* V.175 || *fiaz*: *fiaztal* Ehr.; *nehéz*: *neheztel* ?

IX. -p, -b.

88. -p.

Tisztán kiváló alapszóval: *hagy*: *hagyap* ,köp' a nyelvemlékekben; *állap* (*állapot*, -at, mív. *állaptat*, *állapít*) u. o., ma továbbk. *állapodik*: *ülep* főnév, talán képzővesztett származéka a föltehető **ülep*-igének, melyet ma *ülepédik* és *ülepszik* helyettesít (újabb szótárainkban *ülepül*, *ülepít*, *ülepeszt* is található); *hülepedik* Tel. ev. 172, K. 730 | *csempész* talán a *csen* igétől.

Már nem élő alapszóktól: *harap* l. Bud. | *terped* *terpeszt* úgy látszik a *terjed*, *tér* igék rokona, *terepéd(ik)* SzD., s a **terep*-igéből *terepélyes* v. *terebélyes* és *terepes* vagy *terebes* (úgy látszik, ide való a *Terebes* helynév is, mely mellett *Terebesd*, *Terebő* is van,

ez utóbbi tiszta igenév volna) | *teleped(ik) telepít*: v. ö. *televény föld* | *csillapod(ik) csillapsz(ik) csillapít*: v. ö. *csillaszt* MNy. VI:320 | *csillámpol csillámpoz(ik)* o. 219. a. m. *csillámlik csillog* | *csiápol* Ny. V:180, talán **csi-ál-pol a sí (sívít)* igéből | *csörömpöl*: v. ö. *csörög*, mozz. *m-mel* | *szörpöl, hörpöl*.

89. -bol, -ből.

A -p-nek lágyabb -b alakja leginkább a gyakorító -l és -ál társaságában fordul elő; máskép ritkán: *löcsbötöl* Ny. II:336, a. m. *löcsből, löcsköl, locsol*; *hörbötél* a. m. *hörpöl*; *túr: turbikol* SK. *turbokol*; ? *bób-iskol* a. m. *bólogat, bó-kol* | *terebélyes, terebes* l. 88. sz.; ? *les-b-eteg*: *farkas, lupus, székely sz.* Tsz.

A -bolból képzővel: *ziürből: szürcsöl, tájszó*, v. ö. *szörpöl*; *zurbol* SK., MNy. VI:355; *löcsből* NyK. II:377: *locsol*; *sarabol*: v. ö. *sarval*, l. Bud.; „*begy-bel-ék: böngy-ül-ék*“ Ny. II:171; **bugybol-ék: bugyborék*, v. ö. *bugyog, buggyan*; *tombol*: v. ö. *tom, nyom, töm, tomakodik, tolakodik*; *rombol*, v. ö. *romlik, romt: ront* | mozz. *m-mel: zörömböl: zörög*; *dorombol, dörömböl (doromb fn.)*, v. ö. *dorol, dong* a légy, székely szó, *dörög* stb.: v. ö. *csörömpöl* 88.

90. -bál.

Nyír: nyirbál; *lóg ló-dúl: lóbál: kajdász, kajált kiált: kiabál* (talán csak újabban esatlakozott az itt tárgyalt igék analógiához, v. ö. *kajabajál* Tasi Gáspárnál, *kajál-bajál* Zvonaricsnál Kr. idézete szerint); *sí, sík-at, sikkán, sikít: sikobál* Ny. X.; *hin-tó hin-ta: him-bál, -ódzik*; ? *fel-tambalodot: fellábadott*, Dávid Ferenczből id. Ny. VI:358, *támbálódni (fel)* Tsz.: v. ö. *föltámad, betámít* 81. sz. b); ? *kaczimbálni: rángatni, húzkodni*, Békésben és Félegyházán Ny. III:525, IV:559; *csimbál csimbá(l)kol*: v. ö. *csimpaszkodik*; *locsbá(l)kol: locskol*, szatmári szó | e gyakorító -bál végű igék mintájára van Dugonicsnál módosítva a (*kaszab* névszótól képzett) *kaszabol* ige ezzé: *le-kaszabál* Dugonics, Szer. 403 s többször.

X. -k.

Többnyire gyakorító képzőkkel szövetkezve gyakorító igékben fordul elő, csak néhány szóban maradt fenn tisztán vagy más mozzanatos képzővel folytatva.

91. -k.

A *csök- csuk buk* (födre *bukka* K. 92) igéket s a képzővesztett *nyak titok szitok* névszókat (*nyakint, nyaggat*) l. Bud. szót. : mozz. továbbképzéssel *csökken csukkan bukkan | serken, serked* v. ö. *serény sűrög* stb. | *ri, riv-* : *rikkan, mív. rikkat* SK., *rikat* ; *si, sív-* : *sikkan, sikolt, sikít, síkat | hortyog* : *horkol, horkan | rogy* : *rokkan* Bud. | mozz. <at képzővel: *részket *rész-ket, v. ö. rézég rézdül, viszket ?*: Dunán túl *részked viszked | pirkad* : *pirosodik, pirkál* : *pirít | szakad szakasz szakaszt szakít szaggat | pörzsöl, pörgöl* : *pörköl ; el-pörkent* a hajdina MNy. V:163.

92. -dok -dök -dék.

Gy. *d + m. k.* — Elavult s ma továbbképzés nélkül nem használt igék: *esdekem* SK., *esdekve* még A. II:341 ; *érdeknie kezdik* BB. 192 ; hozzá *faldok* Gyöngy. II:21, „ismét régi okadását *faldokja*“ Matkó, GKat.; *jövdök-ni* szintén GKat. (Ny. III:499); *öldök* : *öldökend* M. 21, *ember-öldökések* M. 43, *öldöktet* Döbr. c. | ? *nyomdokóra* egy gyermekversben Pap palócz népk. 146.

93. -dokol -dököl -dékél.

Mindenekelőtt mint az előbbi *-dok-végűek* újabb származékai lépnek föl: *esdekél érdekél faldokol* (Ny. V:255) *öldököl*. — Egyebek talán ezeknek mintájára egyszerre a *-dokol* képzőt vették föl: *neldecles* Nyelvemléktár II:IX.; *haldokol* (*haldoklik* Ny. III:228); *fuldokol* ; *tündököl* ; *ondokol* : nyugtalankodik, Hétfalu, Ny. V:377 : *onszol, unszol ?* ; *hajdokol* : hajlogatni magát MNy. VI:329 ; *búdokol* Ny. III:355 ; *nyildokol* Vör. 1:62, II:418 ; *bukdokol* SzD. ; *sérdekel* SI.

94. -kol -köl.

M. *k + gy.l* ; gyakorító igék képzésére szolgál: *tudokol, nyomkol, tosz* : *tuszkol, jár* : *járkol* Ny. IV:372, *ri* : *riakol*, N. 1:53 ; *tapikol* Ny. III:565 | *titkol* l. Bud. ; *pörköl* v. ö. *pörken, pörzsöl* ; *burkol* : v. ö. *burít, borít* ; *bókol* : v. ö. *bólogat, bóbiskol* ; *zavukol* Tsz. v. ö. *zavar* | hangutánzóok : *dávorikol* Ny. III:564 : v. ö. *dávorig* IV:66 ; *csubokol* : *csubbol* MNy. VI:320 ; *tüszköl* : *tüsszög* ; *horkol* : *hortyog*, v. ö. *horkan* ; *bulikol* | ? *zöcsköl, röcsköl* SK. | ? *vezekél, bandúkol* Abonyi, A mi nót. IV:174 | *zihá(l)kol* Ny. IV:379, *csim-*

bá(l)kol, locsbá(l)kol: l. 90. sz.; *sikál-kol: sikánkol, csuszkál SK. | pipákol Belényesi kar. ének 101, u. a. BSzemle III:176 | habzsikol SK.: v. ö. habzsol; tapsikol: v. ö. tapsol; bóbiskol, bólogat' 89. sz.; dömösköl, dömöcsköl, dömöszköl Bud. 230; töcsköl (*tömöcsköl?) Ny. IV:328, V:570; mérecksönyi azaz méreckselni, Bakony vid., ész-méricskelés Dug.; tör, dörgöl, dörzsöl: döröcsköl, összezúz, gyúr, töm' SzD.; lopocskol Balásfinál Ny. III:405; lubicskol, lubiczkol, = habuczkol Gvad.; türücsköl Ny. IV:560; kepiczkel, lipiczkel SK. | pöfékél AL. 248; szunyákol Ny. IV:446; supákol K.; toporzékol: v. ö. toborzó; turbékol | bilinkel: billegve jár MNy. VI:319; nyulánkol *nyulál-kol? | budákol K. 417: *búdál-kol?

Továbbképzések:

hánykol-ódik, leskel-ódik; csapkol-ódik Ny. II:474; kóstaukolaudik azaz kóstolkol-ódik, Ny. |

-kol-ál h. -kor-ál: úszkorál (Kr.), csuszkorál (SK.), mászkorál Ny. I:378; mászkirál II:468; iszkurál Tsz.; sütkörél MNy. VI:348 |

-kol-ász h. -kor-ász: sütkörész Tsz.; futkorász Brassai; hajkurász Ny. II:369: fütükörésznek a madarak SzD.

95. -kál -kél.

A -gat -get után legelevenebb gyakorító képzőnk:

Leginkább egytagú igékhez járúl: *tökél a té(sz) igétől; síkál* l. Bud. | *járkál, irkál (firkál; belőlük elvonva írka-fírka), turkál, szurkál; nyirkál* MNy. V:82; *mérkél* Kisz. Sán. bold. szer. 147. dal | *nyulkál* AL. 185, «Ellenőr» IX:251. sz. | *bujkál; vájkál; fujkál* Gogol beszélyei 31 (innen *fujkás*), *fúkál* Belényesi kar. ének 71 | *nézkél-ódik* N. I:507; *uszkál, csuszkál, mászkál* | *véskél* F. ue. 47, *áskál* F. ue. 47, Kisz. S., *eskél* SzD. || *kóskál* Ny. I:280, v. ö. *kolt, kollant* stb.; *kurkál* Ny. III:181; *fitykél* V:380; *péskél* || *rikácsol* *ri-kál-csol ||

Kéttagú igéktől: *evezkél* Ny. V:379; *botol-: botorkál* | *sánti(t)kál, sandi(t)kál* Tsz., *kandi(t)kál?*; *szundi(t)kál* Ny. II:189, Abafy tréf. népd. 85 | *szunyókál, czirókál* N. I:427; v. ö. *cziróogat*, elvonva belőle: *cziróka* | *matikál* Tsz. v. ö. *matat, motoz*; ? *móczi-kál* Ny. III:182; *danikál: danol* MNy. VI:321; *penzíkél: cubo, jaceo, mollitor* SK. = *penzél-* | *szapirkál* Ny. IV:378; *szaporá-ból*, v. ö. *kapargál* h. *kapirgál*.

Irocskálás Thewrewk J. nykincsek 35; *lapocskál* Ny. III:556; *kukucskál* Abafy tréf. népd. 78 = *kukucsál*; *dugucskál* Ny. II:181; — a többi mind *i* hanggal: *vájicskál* SI.; *fujicskál* Ny. III:178; *szopicskál* II:277; *tapicskál* K. 393; *kapricskál* Ny. IV:142 (másképp keletkezett *faricskál* = *faracskál*, hangátvetéssel ebből: *faragcsál*) || *eviczkél*: v. ö. *evez*; *epeczkél* SK.; *tepeczkél* Ny. II:358; *bóczikál* 1:424: v. ö. *bódáz*; *ránczigál* h. is *ránczikál* SK. || *turbi-kál*, v. ö. *turbikol*, *turbokol*.

Továbbképzések: *-kál-ol* h. *-károl*: *sikárol* Gvad. RP. I:1, v. ö. *sikál*, *sikáll* | *-kál-oz* h. *-károz*: *futkároz*; *sütkérez*- Tsz.; *nevetkérez* Ny. IV:521.

96. *-kod*, *-kéd*, *-köd*.

Csap-kod, *kap-kod*, *csip-kéd*, *nyom-kod*; *töm-köd* Borsszem Jankó 480:2. — *Cselekéd-ik* *veszekéd-ik* *verekéd ik* stb. inkább a visszaható *-kod-ik* *-kéd-ik* (*er. *-kód-ik* *-köd-ik*) képzővel magyarázhatók.

97. *-kos*.

Úgy látszik, csak a *futkos* szóban.

98. *-koz*.

Fut-koz; *átkoz* **áld-koz*; ? *szitkoz-ódik* **szid-koz-ód-ik*; *tudakoz(ódik)*, *tudakozá* A. II:123.

99. *-kász*, *kész*.

Tur-kász = *tur-kál*; *kurkász*: v. ö. *kurkál*; *fürkész*: v. ö. *fü(r)tet* Ny. IV:330, *firtat* o. 425; ? *csürkész* K.

100. *-kotál*.

Mozz. *k* + mozz. *t* + gyak. *-ál*: *jár-kotál*: *járkál*; *vi-kotál-ód* és *vikotol* ‚veszekedik‘ Tsz., K. 464 «ne sokat vikotálódj» | *szirkotál* Tsz.; *szérkétél* Ny. IV:121.

X. *-l*.

Kétféle alakban fordul elő, t. i. erősítve (talán vmi lappangó képzővel) *-ll*, és a mozz. *t*-vel bővítve *-lt*.

101. <all ell.

Fú: *fuwall*, *fuall* M.; *rí*: *rívall*, *meg-rívallik* Matkónál Ny. 1:166; *sí*: *sívall* Tsz., «Duka Jancsi *megsívalla*: várj meg nagy ajakú czafra» K. 91; *sir*: *sirall*- Tsz.; *szív*: *szívallás* GKat. Corp. gram. 328; *lő*: *lövel*, *lövell*; *súg*: *sugall*; *fog*: *fogall* NyK. II:467; *szök-ell*; ? *nézell*, *aspectat*, *inspectat*, *meg-n.* *perspeculatur* | Ruffinus, hogy fejét fősöllené, éré *meg-nyuzallani* fejét a fősőnek foga Lép. hal. 31 | *emel* l. Bud.

102. -lt.

Ezt a képzőt látja Budenz a *kiált*, *rikolt*, *sikolt*, *süvölt* (*sí*? v. ö. *sütyőt* Ny. III:181), *üvölt* igékben.

SIMONYI ZSIGMOND.

MAGYAR ELEMEEK A DÉLI SZLÁV NYELVEKBEN.

I. A nyelveknek egymásra való hatása nem történik mindig egyoldalúlag. A népeknek azon szoros érintkezése, melyet minden nyelvbéli kölcsönvétel feltételez, már eleve is természetessé teszi, hogy egy műveltségben aránylag hátramaradott nép is gyakorolhat bizonyos viszonyos ellenhatást a népre és nyelvére, melytől műveltsége első elemeit s kultúrshavait elsajátította. De különösen áll ez az eset, ha a szellemileg befolyásolt népnek vannak egyes nemzeti, sajátos ügyességei, melyek tekintetében a reá hatást gyakorló fölött kitűnik, vagy — a mi szintén gyakori — ha politikai és társadalmi viszonyai helyezik emennek föléje. Az orosz általában nagy mértékben szolgáltatott jövevényszókat az altaji nyelveknek; a magyart kivéve, minden ugor nyelvben kimutathatók elemei s a tatár nyelvek jó része is megőrizte az e népek között lezajlott százados sűrűlódások nyomait. Azonban félre ismerhetetlenül mutatkozik az ellenkező irányú kölcsönzési befolyás is azon számos török átvett szóban, mely az orosz nyelv szókinésében található s egyes szólásokban, melyeknek mást, mint ugor eredetet aligha tulajdoníthatunk, (minő pl. az, hogy a szlávos *имѣю* «habeo» helyett az *у меня есть*, finn „*minulla on*“-féle kifejezősmód van használatban). Még nagyobb arányban tűnik elének e viszonyos kölcsönzési áramlat a szláv s altaji nyelvcsoporthok két más tagja, a szerb (úgyszintén bolgár) és oszmán török nyelvek között. A déli szlávág sok tekintetben volt közvetítője az európai törökségnek a nyugati műveltséggel s nem egy szava került épen amannak révén nyelvébe; de ezekkel ellentétben százakra rúg azon déli-szláv kölcsönshók száma, melyek a törökségből jutottak oda emennek nem magasabb szellemi fejlettsége,

hanem politikai és társadalmi fensőbbsege következtében. Ilyen kölcsönös egymásra hatás tényét lehet megállapítanunk a magyar és szláv nyelvek viszonyában is. Eddigelé ha nem is teljesen kielégítőleg, de mindenesetre méltatva volt e viszony kérdésének azon része, mely a szláv nyelveknek a magyarra irányult hatására vonatkozik; beható nyomozások alapján kitűnt, hogy az európai civilizáció megismertetésében a déli szlávok voltak első mesterünk. De egyáltalában nem irányult a figyelem a kérdésnek másik részére, hogy t. i. vajjon azon évezredes együttlét, mely e két faj történetét együvé fűzi, s melynek folyamában a magyarság a mellett, hogy állandóan az uralkodó elemet képezte, egyes kulturai tényekben pl. mezőgazdaságban s némely iparágban felül is múlta mestereit — vajjon nem hagyta-e ez meg a maga nyomát a szlávok nyelvében is, nem találhatók-e benne magyar eredetű elemek? Pedig e kérdés korántsem jelentéktelenebb az előbbinél; mert ha elfogadjuk bizonyos kriteriumok döntő erejét a nyelvbéli hatások nagyságának megítélésében, úgy van okunk, melynek alapján vélhetjük, hogy a magyarság hatása, ha nem is nagyobb, de legalább nem sokkal is csekélyebb fokú a szlávokénál. Ez t. i. azon tény, hogy míg a magyarban összesen csakis egy ígét bizonyíthatunk kétségtelenül szláv eredetűnek, addig csak a déli-szláv nyelvek szókinésében 14 ige és 3 kötőszó fordul elő, melyeknek magyar részről való származása elvitázhatatlan — mi elég nyomós körülmény, hogy egy másiknak erejét, mely szerint a magyarból átment szavak csak harmadrésznyi számát teszik ki a szláv kölcsönzőknak, ellensúlyozhassa.

De bármily kevésbé is volt méltányolva a feladatnak ezen része, nem mondhatjuk, hogy minden előmunkálat nélkül állunk. Legalább ilyenekül tekinthetjük a szláv-magyar egyezéseknek mindazon összeállításait, melyeket a szláv hatás kutatói is kútforrásaikúl vallanak, s melyek nem tekintve a szempontra, hogy sok esetben a magyar is lehet kölcsönadó fél, általában oly kritikátlanul járnak el a gyűjtött anyag feldolgozásában, hogy a magyar hatás vizsgálója is haszonnal tanulmányozhatja. Már Verancsicsnál is — ki tudvalevőleg 1595-ben megjelent szótárának függelékében korához képest csodálatosan kevés hibával állította össze dalmát-magyar egyeztetéseit — több hasznavehető adatot találunk tárgyunkra nézve. Ott leljük már meg a magyar

beteg, bírság, kép, kutya, lopó, ország, rovás, sátor, város megfelelő szláv kölcsönszavait. Már sokkal kevésbé jelentősek a debreczeni grammatika és Gyarmathi gyűjteményei, de annál inkább kiemelendő mint hálás forrás Dankovszky, kinek czélunkhoz képest éppen hibája vált jelességévé, a mennyiben figyelmét nehezen kerülhette ki magyar szó, melyre a «slavica primitiva» bélyegét rá süthette s így még a legvilágosabban magyar eredetű szó mellé (pl. *bánt-, enged-, viraszt-*) sem mulasztotta el a megfelelő — véleménye szerint eredetibb — szláv alakot oda tenni. Nem így Leschka, ki jóval előbb megírt Elenchus-ában kora nyelvtudományi viszonyaihoz képest megemlítésre méltó tiszta felfogással lép elének a nyelvek egymásra való hatását és a kölcsönszók természetét illetőleg. Ő sem ment ugyan a tévedésektől, s mint a részletes tárgyalásból kitűnik, éppen ezeknek vettük kiváló hasznát; de hogy általában mily helyes elveket vall, jellemzőn mutatja azon nézete, melyet műve védelmében a debreczeni grammatika ellen hoz fel; a «testrészek»-ről szólva ugyanis kimondja, hogy «In hisce nullum est peregrinum, quia hæc omnia iam in Scythia habuerunt maiores Magyarorum; sed simul ac artibus, opificiis et oeconomiae semet dediderunt, illico ab aliis gentibus, a quibus artes, opificia atque oeconomiam didicerunt, vocabula etiam ad susceptum hoc vel illud negotium pertinentia acceptarunt, genioque linguæ suæ accomodarunt». — A déli szláv nyelvekben előforduló magyar elemekkel érdemlegesen csak is egy munka foglalkozik, Miklosich «Die Fremdwörter in den slawischen Sprachen» című értekezése (Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Classe XV. köt.), melyben a legkülönfélébb eredetű szláv kölcsönszók sorában több magyar származásút is felvett. De ezen mű is, a mellett, hogy alig öleli fel tárgyalása keretébe az átment magyar szókinés felényi részét is, mint Budenz ismertetéséből (Ny. Közl. VI. 299.) kitűnik, sok tévedést tartalmaz, úgy hogy a kérdésnek újból való felvetését s magyar szempontból történő önálló vizsgálatát egyáltalában nem tehetné fölöslegessé.

II. A kölcsönvételeknek egyik legtanúlságosabb oldalát teszik a rajtuk mutatkozó hangváltozások. Érdekesek a kölcsönvevő nyelvre, melynek hangtani természetét legvilágosabban bizonyíthatják; de érdekesek a kölcsönadóra is, melynek gyakran értékes

maradványait, teljesebb alakjait őrizik meg. A szláv kölcsönszók terén is vizsgálni fogjuk tehát mindenelőtt, minő hangalakok állanak szemben a megfelelő magyar szavaknak s mit lehet azokból a régiség hagyományának tartani. A rendszeres tárgyalás szempontjából itt lesz egyúttal helyén tekintet alá venni a jelentés és szóképzés körében felmerülő változásokat is s kiemelni az azokon észlelhető régiség nyomait — A hangváltozásokat illetőleg következő esetek érdemelnek kiválóbb említést:

A. Szókezdő *h* többnyire elesik; így lesz: hadnagy: *adnađ*, halász: *alas*, háló: *alov*, hajma: *alna*, hám: *am*, hant: *anta*, hordó: *ardov*, harmincz: *armicija*, haszon: *asna*, huszár: *usar* || hegedű: *egede*, hintó: *intov*. Ugyanily eljárást tapasztalunk más idegen nyelvekkel szemben is, így pl. az oszmanli *zazine*, *hejvan*, *zaber*, *hamal*, *hambar*, *hanžar*, *žaraž* szavaknak a szerbben *azna*, *ajvan*, *aber*, *amal*, *ambar*, *anžar*, *arač* alakok felelnek meg. — De nem kevésbé gyakori a szókezdő *h*-nak megmaradása is; így a fentebbi példák közül is előfordúlnak: *hordov*, *harmicija*, *hasna*, *halov*, *hegede*, *hintov*; ezeken kívül: *harcz*: *harc*, *herczeg*: *herceg*.

Szókezdő *k t*-vé változik e szókban: kába: serb *taba* és kard: szerb *torda*. Az ilyféle hangváltoztatás szintén kimutatható több példában is; így az oszmanli *kitab*, *kejf*, *köprü*, *kesse*, *kebe* szavak is a szerbben *titap*, *tef*, *tuprija*, *tesa*, *tebe* alakot öltöttek.

A déli szláv nyelvek hangbeli természetével össze nem férő szókezdő *f* az átment magyar szókban *v*-re változott: -féle: *vela*, fertály: *vertal*, font: *vunta*. Erre is találunk jó számú analogiát; török *faide* a szerbben *vajda*, olasz *fazzolo*: *vatel*, német *feldscher*, *fährich*, *freicorps*: *velčer*, *venrik*, *vrajkor* (Nyelvőr X, 388.).

Szókezdő magánhangzó elé *j* van toldva e kölcsönszókban: *jezero*: ezer, *jarek*: árok és *japa*: apa. Zártabb hang van az *oproda*: apród, nyiltabb az *ardov*: hordó szláv szavakban, viszonyítva a köznyelvi magyar alakhoz. Magashang mélyhangba csapott által ez esetben: *arñevi*: ernyő. — A kezdőhang elisiójának érdekes példája az ószlovén *rusag*: ország, HB.-beli *uruság*. Efféle tünevény — különösen *r* hang előtt — nem éppen ritka a déli szláv-ságban; ilyen a *remeta* szó: v. ö. gör. ἐρημίτης; horv. *rečin* ohrgehänge: v. ö. olasz *orecchino*; horv. *red* heres: v. ö. olasz *erede*; ószerb *revitv* v. ö. gör. ἐρῆβυδος (l. Mikl. Fremdw. 121.).

B. A szóközépi mássalhangzóváltozások közt érdekes a

magyar *t*-nek *č*-vé és *đ*-vé változása ezekben: *fačuk*: fattyú, *kuče*: kutya, *pačolat*: patyolat || *konda*: konty. Jésetetlen *t* áll vele szemben e szlovén alakban: *foživ*: fattyú. — Magyar *n*-nek *n* felel meg, *kormanoš*: kormányos, v. ö. *korman*; *kasarna*: kaszárnya. — *v* mutatkozik *f* helyett: *provonta*: prófont; *j h* helyett: *mijol*: műhely. — Közbeszúrást tapasztalunk ez adatokban: *aršov*: ásó és *tolnač*: tanács.

Nagyobb számban találkoznak a szóközépi magánhangzó-változások. A köznyelvi magyar hangzáshoz képest *a) z á r t a b b* vocalisuak, még pedig *a* helyett *o*-val valók ezek: *foživ*: fattyú, *korda*, *torda*: kard || *šilbok*: silbak | *inoš*, *virostuvati*, *parlog*. — *á* helyett *o*: *radoš*: ráadás. — *o* helyett *u*: *bussia*: bosszú, *čunta*: csont, *durunga*: dorong, *gumb*: gomb, *šura*, *sura*: sor, *šunka*, *šunkaš*, *tutlav*: totyó || *doput*: gyapot, *orgunaš*: orgonás, *šipuš*: sípos, *satura*: szatyor. — *é* helyett *i*: *bir*: bér, *bileg*: bélyeg, v. ö. *belega*, *kip*: kép, *rif*: réf, rőf, *riteš*: rétes || *dumbir*: gyömbér; *mertik*: mérték; *tašir*: tányér, *tindir*: tündér, *točir*: töcsér. — *b) Nyil-t a b b* hangzót látunk a következőkben: *o* helyett *a*: *kapov*: kopó, *tarai*: torony, *funtaš*: fontos, *cukar*, *sarampov*. — *i* helyett *e*: *heus*: hiúz. — *c) Egyéb* változások, jelesen a szlávnaak alkalmazatlan magy. *ö*, *ü* főlváltása: *e* helyett *a*, *o*: *talek* telek, *mijol* műhely; *é* helyett (illetőleg *ö*, *o* helyett) *u*: *mertuk* mérték (mértök), *szurdak*, *szurdék* (szurdok); *o*, *u* helyett *e*: *hasen* haszon, *jarek* árok, *feletar* fullajtár; — *ö* helyett *e*: *beden* bődöny, *terkul* törköly; *ö*, *ü* helyett *u*: *biruš* bérös (béres), *gudura* gödör, *menuš* ménös (ménés), *terkul* törköly, *sursabov* szürszabó; *ö h. i*: *siraj* sőre; *ö h. o*: *točir* töcsér; *ü h. i*: *tindir* tündér, *fizer* füzér. — *d) magánhangzó* van közbeszúrva e szlovén szóban *tolovaj*: tolvaj (v. ö. *doloman* és tör. *dolman*, orosz *golova* és *glava*: fej).

C. Kiválóan tanulságosak azon hangalakulások, melyek a szlávba átment magyar kölcsönvételek végső szótagjain történnek. Sok mássalhangzón végződő névszót a szláv főnevek analogiájára szóvégi *a* hanggal találunk megtoldva, így: *hant*: *anta*, *bakkancs*: *bakkanča*, *bélyeg*: *belega*, *konty*: *konda*, *kenőcs*: *keňača* sor: *šura*, *fiók*: *fioka*, *perecz*: *pereca*, *harmincz*: *harmica*, *prófont*: *provonta*, *bitang*: *bitanga*, *kincs*: *kinča*, *csont*, *čunta*, *palaczk*: *palacka*, *dorong*: *durunga*, *kard*: *korda*, *apród*: *oproda*, *font*: *funta*, *gödör*: *gudura*, *taraczk*: *taracka*. Valószínűleg más eredetű vég-

hang és pedig a magyar egyes-számi 3. személy ragja van ezen kölcsönszókbán: *fara*: hajófara, *sara*: csizmaszára és *asna*: v. ö. *hasen*. Más véghanggal mutatkoznak ezek: *šarke*: sark, *rojte*: rojt és *jezero*: ezer. Sajátságos változáson ment át e szó *čuka* (gen. *čukla*, adj. *čuklav*): csukló.

Egyéb mássalhangzó-változások a szóvégén: *g* helyett *k*: *verak*: virág; *biršak*: birság; *č* helyett *d*: *dold*: gyolcs és *kin-duriti*: ékesíteni, ebből *kinča*; *v* helyett *l*: *sabol* v. ö. *sabov*; *š* helyett *ž*: *derež*: deres. A végső hangelem elkoptatása látszik e szókbán *čalar*: csalárd, *maj*: majd. — Szóvégi hosszú hangzóval bíró magyar szó legtöbbször *v* mássalhangzóval bővített alakban szerepel a déli szlávországban; így a magy. -ó = szláv -ov: *alov*: háló, *ašov*: ásó, *čakov*: csákó, *birov*: bíró, *čatlov*: csatló, *dakov*: dákó, *kankov*: kankó, *kapov*: kopó, *koršov*: korsó, *latov*: látó, *lopov*: lopó, *logov*: lógó, *sajtov*: sajtó, *sorompov*: sorompó, *sabov*: szabó; de *csomó*: *čom*. — Magy. -ő = szláv -evo: *mezevo*: mező; -ő helyett -evi: *arševi*: ernyő; -ő h. -ov: *merov*: mérő, *meredov*: merengyő, merettyű; de *keszkenő*: *keskene*. — Magy. ú-nak megfelel szláv -ov és -iv ezekben: *valov*: válú és *fotiv*: fattyú; azonban az elvárható *egeduv* helyett van *hegeda* és *egede*: hegedű; de hegedűs: *egeduš*.

Tapasztaljuk ezen *v*-féle járulékmássalhangzót még némely oly magyar kölcsönszó végén is, melyek ugyan a mai magyar nyelv egész területén csak rövid véghanggal ejtetnek; de nyelvemlékeink tanúságai s a szófejtés követelményei szerint régebben okvetetlenül hosszúval hangzottak, ilyenek *tušav*: stumpsinnig v. ö. *tunya*; *šantav*: sánta; *gingav*: träge, v. ö. *gyenge*. Analog ezekkel e szó is: *širaj* sőre, mely más alakulatot mutat, mint egyéb hasonló végű szavak, melyeknek *šeka*: cseke, sekély és *kecela*: kezele.

Az igék általában az -ovati képzővel alakulnak s a jelenidő 1. személyében -ujem-nek hangzanak pl. áld: *aldovati*, *aldujem*; bánt: *bantovati*, *bantujem*. Mint érdekes továbbképzések emelhetők ki még: *fačuk*: fattyú; *kučak*: kutya; *šorak*: sor, v. ö. *fotiv*, *kuče*, *šura* alakjaikat és *ajduk*, hajdú; továbbá; *hamišija*: hamiság, *bussia*: bosszú és *armicija*: harminczad hivatal, melyeknek megfelelő magyar szavaik csak ily alakban fordulnak elő.

Jelentésváltozásokat illetőleg kétféle tüneményt

tapasztalhatunk a magyar-szláv kölcsönvételekben. 1. Teljes jelentés-változást, még pedig a fogalom-együttjárás, metonymia útján, ilyenek: *gingav* «träge» Pop. és Wesz.; de még Jambressichnél «tener, debilis», v. ö. m. *gyenge*; *tuívar* «stumpfsinnig, blöd» v. ö. m. *tunya* (analog e jelentésfejlődéssel az észtt *toğu*-é, melynek értelme: träge, schläfrig, einfältig Bud. MUSz. 224.); *čalov* Mikalja szótárában (1649) «dolosus»-szal van visszaadva, de már a szerb *talov*, horv. *čalov* «dummkopf» jelentéssel bírnak; a régi írók *lopó*: dieb szava csak e főnévi származékokban *lopovstvo*, *lopovluk*, *lopovština* jelent «dieberei»-t, egyébként csak «schurke, «schelm» értelmű || *beteg* már a régibb szótárakban is «infirmitas, morbus» szókkal van fordítva, tehát eredetibb konkrét jelentése absztrakttá vált || a magy. *bosszú* a szl. *bussia*-ban «insidiæ» jelentését vette fel, míg *vár* a talán eredetibb «turris»-t tartotta fönn. 2. Részleges jelentésváltozást a fogalomkör megszorítása alapján; ilyenek: *čom* «ein päckchen tabak» Wesz. v. ö. *csomó*; *čopor* csak «grex porcorum,» de pl. PP. szerint *tsoport* «rotte, versammlung,» s ezenkívül: «erdscholle». Ilyenek továbbá *engeduvati* «concedere» Jambr., míg a szerbben csak «laxare» (Mikl. Fremd. 86.); *fara* specialiter «hintertheil des schiffes» Pop. Wesz.; *fioka* csak is «asztalfiók»; *funtaš*: flachs, der pfundweise verkauft wird Pop. Wesz. v. ö. m. *fontos*; *fizer* «frontale» Jambr., v. ö. m. *füzér*; *đam* szűkebb körű, mint a m. *gyám*, a mennyiben csak «querholz am boden grosser wannen» Pop.; *anta*: markhaufen, v. ö. m. *hant*; *kenőcs* a szerb *keñača* szóban kiválólag a «wagenschmiere»-t jelenti; *kinč* a mai illirben «schmuck, zier» Fil. Wesz.; de még Jambressichnél »thesaurus»; *šarke* csupán türangel Wesz.; *vagaš*: geleise Pop., v. ö. *kerékvágás*, *vèrak* «alchemilla vulgaris» Pop., v. ö. *virág*.

Ime azon változások, melyekkel a magyar eredetű kölcsönzők déli szláv alakjaikban élénk tűnnek. Ha ezek után végig nézünk rajtuk s vizsgáljuk, mit lehet belőlük a magyar nyelvrégiség maradványának tartanunk, valóban megütközünk a csekély eredményen, melyet észlelhetünk. Mert még több oly eset is, mely látszólagosan ilyenre vall, jobban szemügyre véve, elveszti ebbeli értékét. Így volt többek között az a vélemény, hogy a szláv *ov*, *-ev* végzet ezekben: *sabov*, *birov*, *mezevo* stb. megfelelné ugyanannak, mely a HB. *uolov*, a Bcod. és Mcod. *előuek*, *utouak*, *ejenlőuek* alakjaiban mutatkozik (Nyőr. X, 99.); de ellene szól azon körül-

mény, hogy ilyen megfelelést találunk aránylag újabb keltű magyar kölcsönszókban is, melyek előbb sohasem hangzottak *-ov-*-val, mint *čakov* csákó, *dakov* dákó, *ringlov* ringlő, *reine claud*, *šorompov* sorompó, s ezenkívül, hogy *-a*, *-e*, végűek is nyerhetnek ily alakot, mint *tuňav*, *šantav*, *šunjav*, *gingav*. Az sem kétségtelen, hogy a *rusag* adatban a HB. *uruzag* második *u*-ja maradt fenn, mert a szókezdő hangzó elisióján kívül lehetett akár metathesis is, mely szerint *rusag* ebből vált: *ursag*; legalább erre is találunk analogiát a déli szláv nyelvekben: szlov. *raka* «sepulcrum» = gót *arka*, ófeln. *archa*, *arche*; *ramen* vehemens = ófeln. *irmin* magnus; *rake* rechen im flusse = középfeln. *arch* vorbereitung zum fischfange. (Mikl. Fremdw. 121.) Önként következik ezekből a tanúság, hogy a magyar kölcsönszók legnagyobb része aránylag csak az utóbbi századok folyamában kerülhetett által a déli szlávsvágba; de hogy ama nyelv hatása már régibb időktől fogva történik, bizonyítja nemcsak azon körülmény, hogy néhány magyar kölcsönszó, mint *ur*, *varoš*, *rusag* már a régibb szláv nyelvemlékekben is előfordul, hanem néhány elavult kifejezés is, melyeknek egy része még legrégebb történeti emlékeinkből sem mutatható ki, de mégis a magyar szókinés egykori elemének bizonyul. Ilyenek *aldov* sacrificium, holocaustum Jamb.; *latov* aufseher bei der maut und überfuhr Wesz.; *lopov* schurke Pop., fur Mikl.; *vagov* art wiegemesser Pop., *meredov* fischhamen Fil. Ezek közül a két első (*áldó*, *látó*) legalább ily jelentésben nem fordul elő nyelvemlékeinkben; a *lopó* előfordul ugyan, de csak régibb íróinknál, míg a *vágó* ma csak ezen összetételben: *vágó kés* s a *meredő* (? *merető*) ezen másaiban: *meregyő*, *merettyü*. — A magyar nyelvtörténetben a magánhangzók fejlődése a zártabb fokról a nyílt felé történik, ennél fogva régibb hangállapot képviselőinek tekinthetők e zártabb hangzójú alakok: *bussia*, *rusag*, *gumb*, *šunka* || *đoput* (v. ö. tör. *japuk*), *šipuš*. — *oproda* || *virostuati*, *inoš*, *parlog* — *gingav*. Ilyenek e nyiltabbak is: *verak*, *heus* (hiúz). — Eredetibb hosszú véghangzónak nyoma van a következőkben: *tuňav*, *šantav*, *gingav* és *širaj*.

Dialektikus alakok: *bir* bér, *kip*, *rif* réf, *rőf*; *riteš*, *mijol* || *mertik*, *taňir*, *dumbir*, *točir* || *durung*. — *vapa* vápa, *láp*; *maj*: majd, *keňača*: kenyőcs, *alma*: hajma, *gingav* genge, *armicija*: harmicz-, *bapka*: batka.

III. A tényezőket, melyeknél fogva egyik népnek és nyelv-

nek a másakra való hatása történik, legvilágosabban mutatják ki azon főbb fogalomkörök, melyekbe kölcsönszavaik csoportosúlnak. Tárgyalásunk anyagában ezeket a következőképp állíthatjuk össze:

1. Ház i és mez őgaz dasá gi fog al ma k, még pedig a) a talaj elnevezései: *mező, tanya, telek, parlag* || *szurdék, kerékvágás, gödör* || *láp, vápa, seke, sziget* || *lugas*. — b) épület és részei: *kastély, szállás: meierhof, szoba, tár* || *sark, rostély*. — c) gazdasági s egyéb állatnevek: *marha, söre, (birka),¹⁾ barna der gaul, kópó, kutya,* || *ménes, csorda, csoport grex porcorum* || *nyuszt, oroszlán, hiúz* || *tűzök, csóka, szarka, héja, (gém)* || *ikrás t. i. hal*. — d) gazdasági növénynevek: *virág, koró, bokor* || *hagyma, lapú, futó, vargánya*. — e) gazdasággal foglalkozók: *gazda, béres, csikós, csordás* — f) gazdasági eszközök: *vágókés, ásó, dorong, hordó, tölcser, karika abroncs, sajtó, törköly, válú, baglya* || *hintó, lógó (t. i. lógós ló), hám, ernyő t. i. szekéernyő, kantár, rúd, saráglya, csatló, kenőcs*. — g) házi eszközök: *asztal, fiók, tükör, tányér, palaczk, korsó, bödöny, kép, szatyor* || *vánkos, dunha*. — h) öltözéknevek: *keczele, keszkenő* || *kincs ékszer, fűzér, rojt, gomb, szár csizmaszár* || *konty*. — i) ételnevek: *paprikás, rétes, gánicza, perecz, (cipó)*.

2. Törvénykezésre vonatkozó és jogfogalmak: ú. m. a) törvénykezési terület: *ország, vármegye, város, sor uccza, határ* || *Erdély*. — b) a törvény eszközlői: *császár, herczeg, úr* || *biró, esküdt* || *hajdú, (pandúr), hóhér, bakter, látó*. — c) a törvénykezés módjai: *bánt, fegy, rendel, ment, enged, vall, fundál* || *tanács*. — d) törvénykező eszközök: *harminczad, birság, bér, bélyeg* || *sorompó, deres*. — e) mértékek: *mérték, mérő, akó, meszely* || *font, fontos, rőf* || *hant határdomb* || *fertály, ezer*. — f) pénznemek: *máriás, fillér, forint, batka*.

3. Hadakozási fogalmak és pedig a) hadiszemélyek: *hadnagy, kapitán, káplár, huszár, baka* || *silbak, sipos, fullajtár*. — b) hadi eszközök: *kard, pallos, bárd, pajzs, taraczk, kartács, dob, síp* || *csákó, bakkancs* || *prófont*. — c) hadihelyek és műveletek: *vár, sereg, kaszárnya* || *harcz, csata*.

4. Kereskedelemre és iparra vonatkozó fogal-

¹⁾ A zárójelbe foglalt névszók azon szláv-magyar egyező szók osztályába tartoznak, melyekre nézve nincsen kriteriumunk, hogy melyik a kölcsönadó fél s melyik az átvevő nyelv.

mak, mint a) képviselői: *kofa* || *mester*, *szabó*, *szürszabó*, *varga*. — b) tárgyai: *gyapot*, *gyölcs*, *patyolat*, *bársony*, *karmazzin*, *perém* || *gyöngy*, *zománcz* || *gyömbér*, *czukor* || *remek*. — c) helye és eszközei: *vásár*, *műhely* || *szerszám*, *rovás*, *csomó* || *haszon*, *ráadás*.

5. Vízi műszerek és foglalkozás: *hajós*, *kormányos*, *inas* t. i. *hajósinas*, *halász*, *sajkás* || *kerep* || *kormány*, *fara* || *háló*, *merettyű*, *komp*.

6. Testi és lelki állapotok: *betegség*, *kín* || *tunya*, *totyó*, (*mamlasz*), *gyenge*, *kába* || *sánta*, (*kankó*) || *ún*, *bosszú*, *hamis*, *bátor*.

7. Vallás és néphit: *áld*, *áldó*, *áldomás*, *tündér*, *báj*, *óriás* || *barát*, *érsek*, *orgonás*, *remete*.

8. Vegyesek, nevezetesen a) testrészek: *csont*, *csukló*. — b) rokonság: *apa*, *sógor*, *fattyú*. — c) foglalkozás: *apród*, *koldus*, *koldúl*, *lopó*, *tolvaj*, *bicskás*, *bitang*. — d) kötőszók és határozó: *bátor*, *bár*, *bezzeg*, *majd*.

IV. A kölcsönszavak felosztását illetőleg legtermészetesebb alapúl kínálkoznak azon kriteriumok, melyeknél fogva azok eredetibb hovátartozósága eldönthetővé válik. Ezek szerint négy fő osztályba sorozhatjuk a déli szlávtságba átment magyar szókat: A) Vannak ugor eredetű magyar szók, azaz olyanok, melyeknek magyarsága kétségtelen, a mennyiben még megfelelő másaik a rokon nyelvekben is kimutathatók. Ezek a) igék, b) névszók. — B) Magyar szók, melyeknek ugor eredete nincs kimutatva ugyan, de a melyeknek magyarsága a szlávval szemben többféle kriteriummal megbizonyítható. Ezen kriteriumok lehetnek 1. hangtaniak pl. a *fattyú* és *kába* szóknál; 2. alaktaniak, mint a *béres*, *birság*, *város* stb. példákban; 3. jelentéstaniak, midőn pl. a magyar egész kiterjedt jelentés-ágazattal bír, míg a szláv ennek csak egy specialis részét mutathatja fel, (minő a *gyenge* szó, mely a szerbben csak *lustá-t* jelent, vagy *hant*, mely ugyanitt csak a «*határdomb*»-ot fejezi ki); szolgálhat végre kriteriumúl a magyarság mellett azon körülmény is, hogy míg valamely szó a magyarban az egész nyelvterületen ismeretes, addig a déli szlávtságban csak egy dialektusra szorítkozik (megvan pl. a szerbben, de nincs meg a szlovénben, a hogy ezt többek közt a *mező* szónál tapasztaljuk). Ezen csoportban is különválaszthatjuk a) az ige b) a névszók osztályát. — C) Magyar szók idegen ere-

dettel és pedig *a)* török, *b)* német, *c)* latin, *d)* szláv származású szók (mely utóbbiak tehát a szlávban visszakölcsönzött szók); *e)* melyeknek idegen eredetét ugyan nem mutathatjuk ki, de a melyek jelentésüknél fogva a magyarban is kölcsönözteknek tekinthetők (pl. *baka*, *bakkancs*). A kriteriumok ez osztályban ugyanazok, mint az előbbiben. — *D)* Egyező magyar-szláv szók az eredetibb hovátartozás kriteriumai nélkül.

A) Ugor eredetű magyar szók.

a) Igék.

1. áld- MUSz. 795.¹⁾ — szlov. *aldovati* ein unblutiges offer darbringen Kleinm.; *aldujem* offero, sacrificio, immolo; *alduvanye* oblatio, sacrificatio; *alduvecz* sacerdos, oblator Jambr., Mikl. Dank.

2. bán- MUSz. 479. — horv. *banovati se*, bulg. *banuva*-Mikl.; *banujem* bánom Dank. — rut. *banovati* sich sehnen. Mikl.

3. bánt- MUSz. 479. — *bantovati* stören Wesz.; *bantujem* offendo, molesto, impedio, *bantuvanye* offensio, *banta* id. Jambr., Bell.; bulg. *bantura*. Mikl. ó-serb *bantova* id. — rut. *bantavati* Csop.

4. enged- MUSz. 857. — *engedujem* concedo, *engeduvanye* cessio Jamb.; bulg. *enjeduva*-Mikl.; serb *engedujem* laxare Mikal. — rut. *engedavati*, *engedlavati* Csop.

5. fegy- Bc. Mc.: increpare, arguere, MUSz. 526. — *fégam* objurgo, reprehendo, *féganye* objurgatio, *fégavecz* objurgator Jambr.

6. felel- MUSz. 536. — serb *felelovati* cavere Mikal. E jelentés ugyanaz, mely a «felelek érte, felelős» szólásban mutatkozik.

7. koldúl- MUSz. 43. — szlov. *koldüvati* mendicare; *koldovati* koldúl Dank. Az előbbi alakot Miklosich hozzá fel a szlávból ájtott magyar kölcsönszók tárgyalásában a *koled* szó származékának tekinti; holott emennek sokkal jobban megfelel a *koledovati* és *kolendati* «um das neue jahr von haus zu haus gehen und ge-

¹⁾ E számok Budenz «Magyar-ugor összehasonlító Szótára»-nak czikkeire vonatkoznak. — Alább, e közlemény végén, a rövidítések teljes jegyzéke található.

wisse lieder singen.» Az *-l* hang hiányát a szláv alakban megmagyarázza a dunántúli *koldúni*.

8. *men t-* MUSz. 651. — horv. *mentovati* befreien, losmachen, zuvorkommen, berauben; (*mentovao me je moga dobra er beraubte mich, mentuj bog gott behüte!*) Fil.; szlov. *mentovati*, *mentujem* berauben Kleinm.; szerb *mentovati* berauben, verlieren, entbehren Pop.; bulg. *mentuva* Mikl.

9. *ún-* MUSz. 964. — *unovati*, *unujem* fastidio Lesch., Dank. — rut. *vnavati* Csop.

10. *vall-* *fateri* MUSz. 590. — szlov. *valovati* bekennen Wesz.; *valujem fateor, valuvanye* professio. Jambr.

11. *virraszt-* MUSz. 619. — *virosztujem* vigilo; *virosztuvanye* vigilantia, *virosztujuchi* vigil Bell. Jamb.; horv. *virost* vigiliae Mikl. Dankovszky is felhozza mint illir szót.

b) Névszók.

12. *apa* MUSz. 807. — *japa, japek, japieza* pater Jambr.; szerb *japa* väterchen Pop.; szlov., vend., horv. *japek, japa* papa Fil. Wesz. Dank.

13. *apród* MUSz. 809. — szlov. *oproda, oprodnik* waffen-träger Kleinm., *oproda* armiger Marc.

14. **áldó* MUSz. 795. — szlov. *aldov* ein unblutiges opfer, *aldovina* opfergeld Kleinm.; horv. *aldov* das opfer Fil. Wesz.; *aldov* holocaustum Jambr. E magyar szó nem maradt fenn ezen jelentéssel, de a melléknévi igenév ily használata a legközségesebbek egyike (v. ö. *vető* mag, *ivó* víz stb.)

15. *áldomás* MUSz. 795. — *aldomás* honorarium Jamb.; szerb *aldumaš* trinkgeld Pop.; horv. *aldumaš* id., leihkauf Fil. — rut. *aldamaš* és *odomaš* Csop.

16. *ásó* MUSz. 820. — horv. szerb. *ašov* eiserne schaufel Fil., Pop.; *aršov* id. Wesz.; szerb *ašo* ligo Mikal. — rut. *aršiv* id. Csop.

17. *baglya* MUSz. 488. — szerb *bagla* büschel heu und stroh, *baglati* heubüschel machen Pop. Wesz.; horv. *bagla* id., *baglič* ein kleiner heuschober.

18. *beteg* krank, MUSz. 485. — *beteg* infirmitas, *betežam* ægroto, *betežen* æger, infirmus Jambr.; *betegh* betegsegh Ve-

rancs.; szlov. *beteg* krankheit, *betegovati* kränkeln Kleinm.; horv. *beteg* id., *betežnik* ein kranker Wesz.

19. *bíró* judex, MUSz. 486. — szerb *birov* der richter Pop.; szlov. *birov* dorfschulze Kleinm.; horv. *birov* dorfrichter (in Syrien und Banat) Fil. — rut. *béröv* id. Csop.

20. *bosszú* rache, MUSz. 497. — *bussia* insidiæ, *bussiu chinim* insidior Jambr.; *busija* hinterhalt Wesz.; horv. *busija* versteck, wegelagerung, hinterhalt (*naíci na bušiju* in den hinterhalt geraten) Fil. Ide tartozik-e *busiti* «aufstören, aufscheuchen» Fil.?

21. *esomó* MUSz. 395. — horv. *čom* bund, pack Fil., szerb *čom* ein päckchen tabak Pop. Wesz.

22. *csukló* gelenk, kniebug MUSz. 403. — szerb *čukał* gen. *čukla* kniebug, *čuklaiv* pferd, welches im laufe die knie an einander reibt; horv. *čukał* kniebug, schinkenbein Fil.

23. *dob* MUSz. 262. — szerb *dob* trommel, *dobovati* trommeln Pop. Wesz.; horv. *dobar* trommelschläger, *dobovañe* das trommeln. Különös, hogy *doboš* a szótárák egybehangzó tanúsága szerint «die trommel-»t jelenti, holott egyebütt az <os nak nom. possessoris értéke megmaradt. V. ö. a 244. czikket.

24. Erdély Transylvania. Ösmagyar szó, melynek részei *erdő* és *elve*. MUSz. 864. 848. — Erdély Transsylvania Jambr.; szerb *Erdel'* Pop.; szlov. horv. id.; slavice etiam *Erdiel* Lesch.

25. *ernyő* MUSz. 868. — szerb *arñevi* dach eines, sonst offenen bauerwagens von reifholz und rohrmatten Wesz. Pop.; horv. *arñevi* id. Fil.

26. *esküdt* MUSz. 873. — szerb. *eškut* dorfschulz, geschwornor Pop., Wesz.; horv. *eškut* id. Fil. — rut. *eškil* id. Csop.

27. *falat*¹⁾ MUSz. 519. — *falat* frustum, *falachez* frustulum Jamb.; horv. *falat* stück, bissen Wesz., Fil., Dank.; szerb *falat* buccella Mikal. — rut. *falat* Mikl.

28. *far* hintertheil, MUSz. 522. — szerb *fara* hintertheil des schiffes Pop., Wesz.; horv. *fara* id. Fil.

29. *-féle* art, gattung MUSz. 533. — *fela* species, genus

¹⁾ Dankovszky «a *fal* «paries» szó mellett egy illir *fol* azonos jelentésű szót hoz föl sőt a *folyosó*-nak is ismeri mását a *folas*-ban; de a szótárák egyikét sem ismerik.

Jambr.; szerb *fela*, *vela* art, gattung Pop., Wesz.; horv. *fela* die sorte Fil.

30. fiók asztalfiók MUSz. 552. — szerb *fijoka* tischlade Pop., *fioka* fach Wesz. — rut. *fioka* schublade Csop.

31. futó MUSz. 573. (föf-futó növény). — szerb *fatačica* ackerwinde Pop. Ez alak e helyett van: *futavčica*, mely éppen úgy van képezve mint a legtöbb növénynév, v. ö. *popačica* leontodon taraxacum Pop., *ivičica* art apfel Pop., *jabučica* schweinbrod Pop. *zubačica* klette.

32. fúzér MUSz. 580. — *fizèr* frontale Jambr.

33. hadnagy MUSz. 89. 415. — szerb *adnađ* gendarme, lieutenant Pop., Wesz.; *adnađ* id. Fil.

34. hajós MUSz. 96. — *hajoš* bootsknecht, matrose auf den flüssen Wesz.; szerb *hajoš* schiffsknecht Pop.; horv. *ajoš*, *hajoš* matrose Fil. — rut. *hajiv* schiff Csop.

35. halász MUSz. 98. — szerb *alas* der fischer Pop.; horv. *allas* ribar Fil. — rut. *halas* id. Csop.

36. harminczad MUSz. 111. — *harmicza* tricesima Jambr.; szlov. *harmicza* zoll, *harmičar* zöllner, zolleinnehmer, *harmičarnica* zollhaus Kleinm.; horv. *harmica*, *harmičar* id. Fil. Wesz.; szerb *armicija*, *harmicija* dreissigstamt, zollhaus Pop.

37. haszon MUSz. 115. — *haszen* utilitas, *hasznim* prosum, *hasznovit* utilis Jambr.; szlov. *hasek*, *hasen* nutzen, *hasliv* nützlich, *hasnost* nützlichkeit, *hasnovati*, *-iti* nützen, zuträglich sein, *hasniv* nützlich, vortheilhaft Kleinm.; horv. *hasna* der vortheil, nutzen, gewinn, *hasniti* nutzen, frommen, fruchten, zu gute kommen, conveniren (*ovaj će liek hasniti* diese arznei wird gut thun) Fil.; szerb *asna* nutzen, *hasna* id., *asniti*, *hasniti* nützen, *asnovit*, *hasnovit* nützlich Pop.; bulg. *hasna*: id. Mikl. — rut. *chosen*, gen. *chisna* nutzen, *chisnovati* nützen Mikl.

38. háló MUSz. 103. — szerb *alov* grosses fischernetz Wesz.; *halov* id. Pop.

39. hordó fass, MUSz. 140. — *hordòv* dolium Jambr.; *hardov* id., *ardavica* id. Mikal; szerb *ardov* fass, *hordov* id. Pop.; horv. *hardov*: *bačva* Fil.; bulg. *vordov* id. Mikl. — rut. *hordüv*, *ordiv* Csop.

40. inas MUSz. 896. — *inoš* bedienter, kammerdiener Wesz.; horv. *inaš* der lakai, nachtreter Fil. Dank. — rut. *inaš*,

inašiti Csop. Nincs összefüggésben az ószlov. *junoša* jüngling szóval; v. ö. ugor alakjait: vog. *mañ* klein, lapp *māna* infans, osztj. *moña* jüngerer bruder, melyek ellene szólnak, hogy a magyarban egy régibb **junoš* alakot tegyünk fel (a mint pl. a régi *jonkább* = mai *inkább*). Ki is mutatható még ez utóbbi szónak családja a szlávban: *juna* jüngling, *junak* wackerer kriegler, held, diener, *junac* der junge ochs, *junost* jugend stb.

41. *karika* MUSz. — szerb *karika* ring, glied in einer kette, reif, *karikača* art runder mütze Pop.; horv. *karika* reif, ring am gewehre, kettenglied, gelenk, die haft, rinke, *kariklija* eine art runder mütze der Herzegowiner. — rut. *karika* ring Csop.

42. *keszkenő* MUSz. 31. — vend *keszkene* Dank.

43. *kettős* egy neme a táncznak, szokottabban «kállai kettős»; MUSz. 31. — szerb *ketuš* art serbischen tanzes Pop.

44. *kofa* anus, vetula MA., MUSz. 42. — szerb *kofa* kufe, höckerweib Pop., Dankovszky is felemlíti mint illir szót.

45. *koldus* MUSz. 43. — horv. *kolduš* mendicus Mikl., Denk. *koldiški* adj. mendici Mikl. — rut. *kolduš*, *koldoš* id. Mikl.

46. *kutya*, dial. *kucsa*, MUSz. 75. — *kuchya*: dalm. *kuchya* Verancs.; szerb, horv. *kuće* hündchen, *kučak* hund, *kučov* id., *kučif* hündchen, *kučka*, *kučica* hündin Pop., Fil. Leschka szerint «apud pleras gentes slavicas occurrunt vocabula *kutya*, *kutyka*, *kotyuha* ... in Moravia et Hungaria *kotya*»; de e szó elterjedtsége korántsem oly nagy a szlávországban: nincs meg a déli szláv dialektusok közül a szlovénban (hol a déli szlávországban közkeletű *pes*, gen. *psa* van használatban); nincs meg az oroszban, hol *cočaka* a közönséges kifejezés a kutya jelölésére s így a vog. *kuša*, votj. *kuča*, mord. *kučka* ugarságát s ezekkel együtt a *kutya* magyar eredetét kétségessé nem teheti.

47. *lapú* MUSz. 735. — *lopuh* lappa Jambr. szlov. *lopúh* grosse klette Kleinm.; horv. *lopuh* klettenartige pflanze, klette, grosse klette, rossklette, *lopušac* huflattig, *lopušje* krautblätter, Fil.; szerb *lopuh* id. Mikl. — rut. *lopuch* id. Mikl. Leschka s utána Dankovszky és Miklosich is e szót a magyarban szláv kölcsönvételnek tekintik; ez utóbbi különösen a szlávban is idegennek s a középkori latin *lapatica*, *lapatiuum* szóktól származtatja. E nézetükben nyilván az lehetett irányadó, hogy a lengyelben és oroszban is fellelhetők másai *lopuch*, *lapuch*, *lopian* alakokban. De nem vették

tekintetbe, hogy míg szláv téren e szó minden további rokonság nélkül áll s etymonját sem lehet meghatározni, azalatt a magyarban s rokon nyelveiben igen kiterjedt jelentéskörrel bír, melynek a szláv jelentés csak igen kis része. Kétségtelen ugyanis, hogy a *lapú* ép úgy kicsinyítő képzése a magy. *lap* «fläche, blatt,» szónak, mint a székely-csángó *lapi baumblatt, krautblatt*. Képzésének világos analogiái vannak a *hattyú, odú, nedű, fiú, hosszú, keserű* s számos más példában, melyet a szófejtés ilyenül mutatott ki. De még specialis jelentésének kifejlődése is igen régi korra vezethető vissza, a mennyiben különféle ugor nyelvek egyező alakokat, egyező jelentéssel őriztek meg; így említi Budenz a vog. *luopta blatt*, levél, (*iu-l.* falevél, *kanziñ-l.* virág, tarka levél); vogK. *lupte* id.; mord. *lopa blatt*, laub (l. MUSz. 683. l.) alakokat. Az tehát, hogy az oroszban és lengyelben is vannak hasonló alakok, nem lehet más mint ugor nyelveknek, talán épen a magyarnak hatása. A lengyelben különben is több magyar szó található, az oroszhoz pedig, ha más nem, alkalmas közvetítő nyelvül szolgálhatott a kis-orosz vagy a rutének nyelve is. Az sem teheti a dolgot kéteessé, hogy a szláv alakok végén gutturalis hangot találunk; efféle eset nem épen példátlan: így felel meg *fattyú*-nak *fačuk*, *kutya*-nak *kučak*, sőt *sor*-nak is *sorak*. Továbbá vegyük figyelembe, hogy a magyar hosszú zárt véghangzókat egyéb esetekben is egy végző spiranssal adják vissza a szláv nyelvek, t. i. *-ov, -ev* szóvéggel s hogy a gutturalis spirans itt épp ily szerepű lehet (v. ö. erre nézve Dankovszkynál és Leschkánál *batoh* batú, *battyú* és *kotyuha* kutyó). De még mindezek felül van egy hangtani körülmény, mely a magyar alaknak szlávból való származtatása ellen döntőleg nyilatkozik, t. i. az, hogy a magyar szóban nincs nyoma a szláv végső χ hangnak, mely egyebütt fenn szokta magát tartani; azaz hogy nem mondjuk a többesben s egyes accusativusban: *lapuhok, lapuhot* (mint ez pl. történik a szláv *měhъ* (cseh *mech*), *мъхъ, pyh* (cseh *puch*), **дъхъ, плъхъ* (cseh *plch*), orosz *potroch* szavaknak megfelelő magy. *méh, moh, pih, doh, peleh, potroh* másaiban: v. ö. *méhek, mohot, pihes, potrohon, peléhes, pelyhes* stb.).

48. lá p MUSz. 736. — horv. *lap* weicher boden, wässeriger boden, moorboden, quellboden Fil.; szerb *lap* id., *lapav* morastig Pop.

49. *látó der seher (aufseher); MUSz. 738. — horv. *latov*

aufseher bei der maut und überfuhr, zollbereiter, überreiter Fil.; szerb *latov* id. Pop.

50. lógó das beipferd; MUSz. 764. — szerb *logov* beispannerpferd, freigerinne bei der mühle Pop.; horv. *logov* id. Fil. — rut. *logošnyj* lógós Csop.

51. l u g a s laube, MUSz. 773. — szerb *lugoška* grosse weinranke Pop.; horv. *lugoška* eine grosse weinrebe, die sich an häusern, bäumen hinaufrankt Fil. Nem fűgg vele össze a szerb-horv. *lug* forst, wald, hain, gehölz, rohr, röhrig Fil., mint ezt Dank. hiszi s töle Miklosich átvette.

52. m a j d MUSz. 634. — bulg. *maj fast*: *beh maj na griž* ich besorgte fast Mikl — rut. *maj aliquanto*: *maj bilšyj* aliquanto major, *majže fere*. A végső mássalhangzó elkopására nézve v. ö. *csalárd* és szlov. *čaler* homo fraudulentus.

53. * m e r e d ő, m e r e g g y ő, m e r e t t y ú, (*meringlő*): rúdra kötött zsákhaló Simai; azon zsákforma háló, melylyel a halat a bárkából kivesszik, kimerítik; MUSz. 655. — horv. *meredov* (in Baranya) der fischhamen Fil.; szerb *meredov* id. E szónak a *mer-* igével való összetartozása alig vonható kétségbe.

54. m é r ő metzen, kübel, MUSz. 657. — szerb *merov* ein getreidemass von 80 oka im Banat Wesz.; id. metzen Pop.

55. m é r t é k MUSz. 657. — *mertuk* mensura Jambr.; szlov. *mertuk* massstab, richtschnur Wesz.; szerb *mertik* mass Pop.; horv. *mertuk* landmass, *mertik* weindeputat Fil.; ó-szerb *měrtikъ hlěbnyj i vinnyj* Mikl., *mirtuk* glagol. Mikl. — A ruténban csak *mireš* mérés, de a szláv nyelveken át eljutott az új görögbe is *μερτικόν* alakban. Alapszavát hibásan tartja Miklosich szláv eredetűnek, l. erre nézve MUSz. 617. l.

56. m ű h e l y MUSz. 684. 160. — szerb *mijol'* werkbank Pop. Wesz.; horv. *mijol'* id. Fil.

57. n y u s z t zobel MUSz. 454. — szlov. *úust* zobel Kleinm. Dankovszky ismeri a vendben is mását.

58. o r s z á g, H B. u r u z a g MUSz. 966. — dalm. *ruszag* ország Verancs.; *orszåg* regio, *orszachki* provincialis Jambr.; szerb *rusag* staat, geleite Pop.: horv. *rusag* die provinz, region, *rusačie* eine kleine provinz, *orsag* land Fil. — rut. *orsag*, *arsag* ország, országút Csop.

59. ó r i á s MUSz. 966. — *oriaš* gigas Jambr.; horv. *orijaš*

riese, hüne, koloss, recke, *orijašica* riesin Fil.; szerb *orijaš* id.; szlov. *orjak* riese, *orjina* riesin, *orjaški* riesenartig Kleinm. — A különös alakulású szlovén szókra nézve l. a *szürke* czikket, 75. szám alatt.

60. r á a d á s MUSz. 668. 779. — szerb *radoš* aufgabe, zugabe Wesz. Pop.; horv. *radoš* nachlass, erlassung, zugabe, aufgabe, drangabe, rabat Fil. — *radaš* id. Csop.

61. r e m e k, r e m é k: *mester-remék* specimen opificii (MUSz. 698.). — horv. *remek* meisterstück, meisterwerk Fil.; szerb *remek* id. Pop.

62. r o j t MUSz. 718. — szerb *rojte* falten, fransen, Pop., Dank.; horv. *rojte* garnitur, troddel, fransen, quasten, tressen, *rojtica* quästchen, *rojtas* fransig. Ezekhez tartozik valószínűleg e növénynév is: *rojtaš* kragenblume Fil. — rut. *rojta* franse Csop.

63. r o v á s MUSz. 710. — dalm. *rovás* rovas Verancs.; *rovàs* crena Jambr.; horv. *rovaš* kerbe, kerbholz, einschnitt am ohr (z. b. des schweins als kennzeichen), ohrmal (*na moj rovaš* auf meine gefahr, auf meine rechnung), *rovašac* kerbezahn, *rovašie* das gekerbe, zeichnen, markiren, *rovašiti* kerbeln, *rovašiti uho* ein ohr schlitzen Fil.; szerb *rovaš*, *raboš* id. Pop.; szlov. id. Kleinm. — rut. *ravaš* id. Csop.

64. s a j t ó MUSz. 337. — szerb *šajtov* schraube Pop.; horv. *šajtom* (!) id. Fil.

65. s a r k MUSz. 338. — szerb *šarke* türangel und türband Pop., Wesz.; horv. *šarke* id. Fil. — rut. *šarka* id. Csop.

66. s e k é l y, c s e k e untiefe, vadum MUSz. 347. — horv. *sèka* untiefe Fil.; szerb *sèka* id. Pop. A kezdő mássalhangzó elváltozására nézve v. ö. *sor* (azaz *šor*) és szerb *sura* Reihe.

67. s o k MUSz. 358. — szlov. *šok* haufe, eine ziemliche anzahl; vend *šok* id. Dank.

68. s o r Reihe, loos MUSz. 359. — horv. *šor* gasse, *šorak* loos Fil., Wesz.; szerb *šor*, *šorak* id., *sùra* Reihe, *sùra drva* Reihe klafferholz Fil. — rut. *šar* id. Csop.

69. s ő r e gemästetes rindvieh. MUSz. 362. — horv. *širaj* ein ochs mit weit auseinander laufenden hörnern Fil.; szerb *širaj* id. Pop. Itt a jelentés leírásában a szótárírók nyilván a *šir*, *širok* breit szóra lehettek tekintettel.

70. s z a b ó MUSz. 269. — szerb *sabov* schneider Pop.; horv.

sabol id. Wesz.; *sabov* schneider für gröbere arbeiten, *sabovka* die schneiderin Fil. A szlovénban a közkeletű *krojač* mellett a »szabó« kifejezésére ez alak is dívik *sambol* schneider Kleinm. Ebben alig tarthatjuk az *m* hangot egyébnek, mint afféle járulék mássalhangzónak, minő pl. van az *eplény* szó tájdivatú *emplény*, vagy a *pázsit*-nak *pázsint* alakján, v. ö. szláv *oplin* és *pažitī* (I. Nyőr VI. 448). Magyar nyelvrégiségnek semmi esetre sem tekinthetjük: v. ö. ugor alakjait vog. *sup*, *šup*, oszjtj. *šub*, mord. *šapi-*, lapp *cape-* (I. MUSz. 263). — rut. *sabüv* id.

71. szállás herberge, gasthof MUSz. 276. — szerb *salaš* maierhof, fruchtscheuer Pop.; horv. *salaš* meierhof Fil.; szlov. *salašuvati* habitare Mikl. — rut. *salaš* quartier Csop.

72. szár, pl. csizma szára MUSz. 279. — szerb *sara* stiefelröhre; horv. *sara* stiefelschaft, pumpenstiefel, pumpencylinder Fil.; *sare*, *sari* plur. id. Kleinm. Wesz. — rut. *sara* id. Csop.

73. sziget; Bc. *sziget* insula MUSz. 285. — Leschka szerint „*sziget* derivatur quidem in gramm. Debr. a radice *szeg*, *szezet* postea *sziget*; sed gentes slavicae, utut *ostrow* habeant, etiam dicunt *sziget*, . . . *szyhot*“. E két alakot Dank. is ismeri. — rut. *sihat* insel Csop., tót *sihot* (Jancs., Loos).

74. szurdék engpass, ofenwinkel, schlupfwinkel. MUSz. 312. — szerb *surduk* hohlweg Pop. Wesz.; horv. *surduk* die bergrieise Fil. «etiam slavi dicunt *szurdek*, *szurdjk*, *szurdok*“ Lesch. — rut. *surdek* winkel Csop.

75. szürke MUSz. 329. — horv. *surkast* graulich Fil.; Wesz.; szerb *surkast* id. Pop.; horv. *surkac* (konj) braunschimmel, *surka* ein brauner rock || *sur* braun, blass (v. d. farbe), dunkelgrau, *surina* brauner rock, bauernrock, *surinac* brauner rock, art mantel Fil.; szlov. *surka* ein oberkleid der südslaven. — Kétségtelen, hogy mindez alakoknak alapszava azon *sur* névszó, mely hangbelileg teljesen megegyezik a magy. *szürke* alapszavával (v. ö. szürszabó *sursabov*, ménös *menuš*, gödör *gudura*) s mint a «blass, dunkelgrau» értelemből a *surkast* «graulich», a *surkač* «schimmel» jelentéséből kitünik, jelentésbelileg is. Itt nyilván kölcsönzéssel van dolgunk, csak az a kérdés, melyik nyelvben kelljen a szót eredetinek tartanunk? Első tekintetre a szlávtság részére ítélnök oda az ősisébséget; itt van még a származék mellett a szónak alaptője is, míg a magyarban csak is továbbképzésében fordul

elő; azután meg a szlávtság amúgy is adott már egyéb színnevet is a magyarnak, minő a *barna* szó a *rós*, *róska* (rötlich) s milyen valószínűleg a *piros* is. De vizsgáljuk az ügyet kissé közelebbről. 1. A magy. *szürke* szónak ugor etymológiája egyike azoknak, melyekhez a legcsekélyebb kétség sem fér; társalakjai az osztj. *sur* grau, zürj. *zor* id., lapp *čuorkok* id. hangbelileg s jelentésileg teljesen megfelelői; 2. míg a magyar *szürke*, habár csupán e származékban is, az egész nyelv területen el van terjedve s *szölke*, *szöke* teljesen megfelelő mellékalakja is van (v. ö. *szőkéllik* az ég e. h. virrad, Szolnok vidékén); azalatt a horv. *sur* még csak legközelebbi testvérdialektusaiban, a szerbben és szlovénban sem mutatható ki s még kevésbé a távolabbi, északi szláv nyelvekben, pl. az oroszban. Nagyobb területen — s ezen is csak a szerbet és horvátot értve — csak a képzett *surka* és adjectivuma *surkast* «graulich» ismeretes,¹⁾ mely körülmények világosan arról tanuskodnak, hogy valójában a magy. *szürke* ment át a déli szlávtságba; de itt aláesett az analogia hatásának, a mennyiben eredeti alakjának és jelentésének megtartása mellett, mellékalak gyanánt egy dialektus több más hasonló, párosan (kicsinyítő képzővel és a nélkül) előforduló alakok mintájára az elvont *sur* tőszót is alkalmazásba hozta. Az alapszóknak ily elvonása nem tartozik ugyan a szokottabb jelenségek közé, de megbizonyul az néhány a szlávból átjött magyar kölesönszón, pl. a *palaczka* poloska szón, «melynek tájbeszédileg rövidített *palacz*, *palacz-féreg* mása is divatozik, úgyszintén ezeken: *poszáta*, *porzsáva pipacs*, *pizsitnek*, *permete*, melyekből a *posza*, *poszka*, *porzsa*, *pip*, *pizsit* és *perme* alakok elvonvák» (Nyör X. 342.). Ilyen a szlov. *hasek* nutzen, az általános déli szláv *hasen* : *haszon* alak mellett (l. 37. czikk), *oroslavnica* : *oroslan* mellett és végül ilyennek mutatkozik az is, hogy a világosan ugor eredetű *óriás* szó, mely az egész déli szlávtságban csak *orijaš* alakban ismeretes, az egy szlovén dialektusban még *orjak* és *orjina* alakokban is fordul elé (l. az 59. cikket).

76. s z ű r s z a b ó MUSz. 269. — szerb, horv. *sursabov* grob-schneider.

77. t e h e r, t e r h MUSz. 210. — *térh* onus Jambr.; szlov.

¹⁾ Nem vehető itt tekintetbe a szlovén *surka*; mely Kleinm. szerint «ein oberkleid der südslaven», e nyelvben csak mint horvát kölesönszó él.

terh last, ladung; horv. *terah* last, fracht, *teret* last, fracht, frachtgut, beladung, beschwerlichkeit, z. b. *bez tereta* unbeschwert, lastfrei, *javni tereti* öffentliche lasten stb., *teretan* beladen, belastet Fil.; szerb *teret*, *teretan* id. Pop. E szónak kétségtelen magyarságát a szláv ellenében Halász Ignác mutatja ki (Nyör X. 352.). Bizonyításához hozzá járulunk még azzal, hogy a magyarban (Szatmár vidékén) él még egy alak, mely a rokon nyelvi vog. *tarvit*, finn *tärkeä*, cser. *šerge*, osztj. *tägert* alakokhoz közelebb áll: ez a *tergenyös* szó, melynek *tergenye* alapszavát is ismeri Leschka s mely (Nyör X. 441) így van magyarázva: «megrakodott, pakkos.»

78. *tolvaj* MUSz. 231. — *tolvaj* praedo, latro, *tolvajstvo* praedatio, latrocinium Jambr.; szlov. *talovaj*, *tolovaj* räuber, *tolovajka* räuberin Kleinm., *tolvaj* razbojnik, lupež, hajduk Wesz.; vend *tolovaj* id. Dank. Miklosich a török *tolvaj* dieb, räuber szótól származtatja, holott ez kétségtelenül újabb időben átment magyar kölcsönszó (Zenker szótára is magyarnak jelzi).

79. *tölcser* MUSz. 214. — szerb *točir* trichter Pop. — rut. *tivčarj* id. Csop. Képzésére és a *tölt-* igével való egybetartozására nézve l. Halász «Ritkább és homályosabb képzők» (Nyör VII, 62); v. ö. még *tötike* lihu (Somogym.) Nyör X, 477. Nincs köze tehát a szláv *točiti* schenken, einschenken igével, melytől különben a magy. *tölcser* hangalakja sem volna magyarázható s mely ellen az is szól, hogy a szláv *točir* csakis a szerb nyelvterületen ismeretes.

80. *tunya* faul, träge, MUSz. 232. — szerb *tuňav* stumpfsinnig, blöd Pop.; horv. *tuňav* id., *tuňavost* stumpfsinn Fil.

81. *tündér* die fee MUSz. 221. — szerb *tindir-grad* zauberschloss Pop. Képzését s a *tün* igével való egybetartozását l. Halász «Ritk. képzők» cikkében (Nyör VII, 62.). Budenz valószínűleg a török *tün-* «fenylik, ragyog»-ra való tekintetből a magy. *tün-* igét kihagyta szótárából, holott igen világosan tünik elénk mint mom. képzése azon ugor *t_{sg}-* «fényleni» igének, melyből a *teként-*, *tet-*, *tetsz-* magyar képzések is valók s annál kevésbé tartható kölcsönvételnek, minthogy *tündököl*, *tünedez*, *tünet* PP. ritkább képzései is vannak. Ilyeneket a török kölcsönvételeknek határozottan kimutatható igéken nem találunk; úgy hogy a török *tün-* igével való viszonya, mint sok más esetben, legfeljebb csak ösrokonságinak tartható.

82. ú r MUSz. 966. — óbulg. *уръ* «wahrscheinlich dominus: *sarakinstii urove bell. troi. 18. 36. urove grъcstii 23. 25. urove grъctii 36. 37. šestъ urovъ grъcъskyhъ urove grъcstii 37. 40. velmažiei urove 40.*» Mikl. (Slav. elem. im Magy.)

83. v á g á s, *kerék-vágás* MUSz. 583. — horv. *vagaš* spur, geleise Fil.; szerb *vagaš* geleise, *vagašliv* voll geleise Pop. — rut. *vagaš* holzschlag Csop.

84. v á g ó, *vágó-kés* MUSz. 583. — szerb *vagov* art wiegemesser, fig. dumm, tölpel. Pop. Wesz. — rut. *vāgokēs* hackmesser Csop.

85. v á p a lacuna MUSz. 736. — ószláv *vapa* stagnum Mikl. — rut. *vapa* pfütze Mikl. Ez adatokat Miklosich a magy. *vápa* szlávságának bizonyítására hozza fel; de nézetének ellene szól a kétségtelenül hozzá tartozó *láp* alak s ennek rokonyelvi másai; továbbá hogy a *vápa* jelentése tágabb körű, t. i. annyit is tesz, mint «höhlung», pl. a *kanál vápája*.

86. v a r g a MUSz. 595. — szerb *vorga* sutor Mikal. — rut. *varga* gärber Csop.

87. v i r á g MUSz. 618. — szerb *verak* alchemilla vulgaris Pop.

88. v i r r a s z t ó vigil MUSz. 619. — *virostov* vigil Jambr., *virostov nochni* Bell.

B) Magyar szók az ugor eredet kriteriumai nélkül.¹⁾

a) Ige.

89. c s a l. — szerb *čalovati* decipere Mikal. — rut. *čalavati* id. Csop.; Magyar eredetét mutatja két képzőstül átment származéka is, a *csalárd* és *csaló*.

b) Névszók:

90. b i r s á g geldstrafe. — *biršak* multa, multa, *biršažim* mulcto Jambr.

¹⁾ Azaz olyan magyar szók, a melyeknek ugor eredete *egyelőre* még nincs biztosan kimutatva (a melyeket jelesen Budenz «Magyar-Ugor-Szótára» még nem vehetett föl). Igazi magyarságukat, legalább a szláv ellenében, részint képzésük, részint egyéb, főleg hangalaki momentumok mutatják meg.

91. **b o k o r** gebüsch, bund, strauss. — horv. *bokor* das büschel, *bokor od cvieća* blumenstock, staude, *bokorenje* die bestaudung, *bokoriti* sich bestauden, bestocken, *bokorniaća* staudgewächs Fil.; szerb *bokor* büschel, blumenstrauss, bouquet, staude, *bokoriti* sich bestauden Pop. — Teljesen magyaros képzésű szó, épp úgy viszonylik a *bog* névszó alapjául szolgáló ugor *b_og_s*-igéhez (MUSz. 488.) mint a kimutatható ugor *s_og_s*-hoz a *csokor*, v. ö. még *batyu* és *butyor*; ezenkívül van még egy ritkább származéka is, mely magyarsága mellett szól: *bokréta* e h. **bokréka* v. ö. *csukorék* innen: *csukor*. Tekintetbe veendő még a magyar jelentés szélesebb köre is, v. ö. *bokrot kötni* és *bokros ló*.

92. **c s a l á r d.** — *chalaren astutus*, *chalaria fraudulentia*, *dolus*, *astus*, *chalarim fraudo*, *chalaro* fraudulentus Jambr.; szlov. *čaler* homo fraudulentus Mikl., *čalaren* eitel, leer, *čalarija*, *čalarnost* eitelkeit, leere Kleinm. Képzésének magyar voltát Halász fejtegeti Nyőr. VIII, 293. l.

93. **c s a l ó.** — szerb *čalovno* dolose Mikal, szerb *čalov* dummkopf Pop.; horv. *čalov* budala: narr, thor Fil. — rut. *čalivnyj* csaló. A régibb «*dolosus*» értelemnek mai «*narr*» jelentésre való átmenetelét a szlovén *čalaren* «eitel, leer» értelme világosítja meg.

94. **c s o n t.** — szlov. *čunta* knochen, *čuntovina* knochenteil Kleinm.; vend *čunta* id. Dank. A szó alakja, jelentése, elterjedési köre egyképpen a szláv eredet ellen szól.

95. **f a t t y ú.** — *fachuk* nothus, spurius Jambr.; szlov. *fačuk* bastard uneheliches kind Wesz., *fativ* id. Mikl. — rut. *fattiv* id. Cso., *fativ* famulus Mikl. A szónak szláv eredetével a kezdő ajakhangú spirans ellenkezik.

96. **g o m b** knopf, knoten. — *gumb* nodus *gumbar* nodifex Jambr.; szlov. *gumb*, *gumba* knopf, *gumbar* knopfmacher, *gumbati* knöpfeln, *gumbnica* knopfloch Kleinm.; horv. *gumb* der knopf, *gumbača* spännadel, *gumbačnak* brief (von stecknadeln), *gumbar* schnürmacher, *gumbnica* stecknadel Fil.; szerb *gomba* geschnürter knopf, *gombar* knopfmacher Pop. Miklosich mind e szókat az új-görög *κομπί, κομπί* szóból magyarázza, holott ennek ily alakot kellett volna felvenni a szlávtságban **kumpia*, v. ö. oszmanli *bički*, *deli*, *harami* és szláv *bickia*, *delia*, *haramia*. Más részről a magy. *gomb* alig választható külön magashangú párjától, a *gömb*

szótól, melynek pedig *gömbölyü*, *gömbölyeg* stb. magyaros képzései vannak. V. ö. még *gombolyít* és *gömbölyít*.

97. *gödör* grube; tal (csángó: Nyör. X. 154). — horv. *gudura* gebirgspass, die schlucht, bergschlucht (*gudura medu stienami felsental*) Fil.; szerb *gudura* enges, tiefes tal, schlucht Pop. Csak a magy. *gödör* alak változhatott a szlávban *gudura*-ra; mert szláv *gudura* a magyarban is csak *godora* maradt volna, v. ö. *csutora* és szláv *čutura*, *kusziora* és szerb *kustura*, *poltura* és szláv *polъ vьtora*.

98. *gyám* támasztó, erősítő, tartó rúd; vormund. — horv. *dam* querholz am boden grosser wannen; szerb *dam* id. Magyarságát a ritkább képzésű *gyámol* főnév (pl. *gyámol-talp*, *gyámolt vet*) s *gyámolít* származéka bizonyítja, melyhez még a magyar jelentés szélesebb köre is tekintetbe jöhet.

99. *gyenge* schwach, zart (dial. *genge*). — *gingav* tener, debilis Jambr.; szlov. *gingav*, *gingavast* schwächlich, kraftlos Kleinm.; horv. *gingav* id.; zart, häcklig, dösig, pimpelig, träge, *gingavac* schwächling, zärtling, *gingavost* schwächlichkeiten, häkligkeit, trägheit. Fil.; szerb *gingav* träge. Pop. — rut. *denglyvyj*. Magyar eredetét bizonyítják az egész magyar nyelvterületen használt, eredetibb *gyenge* alak s a csupán ennek megfelelő *zsenge*-féle hangváltozás; továbbá e ritkább képzés: *gyengéded*. Budenz (Verzweig. der ugr. spr. 68. l.) vog. *üemisch* dünn, osztj. *üamik* szókkal yeti egybe.

100. *hamis* falsch. — szlov. *hamičija* hinterlist, *hamičen* hinterlistig, *hämisch*, *hamičnost* hinterlistigkeit Kleinm.; horv. *hamišija* malitia Mikl. — rut. *hamišnyj* falsch Csop. Miklosich a német *hämisch* szóból származtatja mind ez alakokat a magyarral együtt, de ellene szól a HB. *homus* adata; a mi pedig a szláv alakokat illeti, azok úgy hangzásban mint jelentésben szorosabban egyeznek a magyar *hamis*-val, mintsem a német *hämisch* szóval.

101. *hant* rasen. — horv. *anta* markhaufen, *antañe* das setzen der markhaufen, *antati* markhaufen setzen Fil.; szerb *anta*, *antañe*, *antati* id. Pop. — rut. *hanta* határdomb Csop. Magyar eredetének kriteriuma a szláv szó alakján mutatkozó hangfogyatkozás s annak szűkebb jelentésköre.

102. *hintó*. — *hintov* carpentum Jambr.; szerb *intov*, *hintov* kutsche Pop.; horv. *hintov* kalesche, kutsche, staatswagen Fil. —

rut. *hintüv* id. Csop. A magyarban rokon jelentéssel *hinta* mellékalakja is van, melytől a denom. *hintáz-* és *hintál-* származékok erednek. Ezek a *himbál-* igével együtt az ugor *k_sg_s* «moveri» (currere, fluere) alapigéhez vonhatók, melyhez a m. *hajt-* «agere» is tartozik. Erre a teljesebb *hilyinta*, *hilinta* hangalak is látszik mutatni, mely ebből válhatott **hijinta*, **hajinta*.

103. k á b a blödsinnig, dumm. — szerb *taba* dummkopf Pop. Szláv szókezdő *t* sohasem válhatik a magyarban *k*-vá, míg az ellenkező eset, hogy t. i. egy szókezdő *k* a szerbben *t*-vé változott, számos analogián mutatható ki. (l. fentebb 69. l.)

104. k e n ő c s salbe, schmiere. — horv. *keňača* die wagenschmiere, die zwischen der achse und nabe sichtbar wird Fil. Wesz.; szerb *keňača* id. Pop. — rut. *keňöč*, *sekërkeňöč* Csop. V. ö. *ken-*, *kendő*.

105. k o m p p fähre, überfuhrplatte, fährkahn. — szerb *kompá* fähre Pop.; horv. *kompá* fliegende, schwimmende brücke Fil. A szláv véghangzónak hiánya a magyar alakon mutat a magyarból való kölcsönvételre.

106. k o n t y haube, schöpf. — szerb *konda* zopf Pop. A szláv alak csak igen kis nyelvterületen ismeretes és jelentés tekintetében is sokkal specialisabb a magyarénál.

107. l o p ó dieb; heber. — horv. *lopov* schurke, schelm, kujon, schlechter kerl (*lopov svih lopova* ausbund aller schelme), *lopovstvo* schelmerei, dieberei, *lopovština* id. Fil.; szerb. *lopov*, *lopovstvo* id., *lopovluk*, *lopovština* diebstahl. V. ö. *lop*.

108. m e z ő. — horv. *mezevo* die au Fil.; szerb *mezevo* weites feld. Pop. E szó magyar származásának egyetlen kriteriuma, hogy a szlávágnak csak aránylag kis részében ismeretes.

109. m é n e s stuterei. — szlov. *koňski menuš* equaria Habd. — rut. *mineš* Csop. V. ö. *mén*.

110. s á n t a. — *šantav* claudus, *šantam* claudico, *šantanye* claudicatio Jambr.; szlov. *šantati* hinken, krumm gehen, *šantav* hinkend, krumm, *santavec* hinkender, *šantavost* krummheit Kleinm.; horv. *šantati*, *šantav*, *šantavac*, *šantahe* id. Fil.; szerb *šantati*, *šantav*, *šantahe* id. Pop. Leschka azt írja róla, hogy «*peris gentibus slavicus usitatum est, inprimis in Hungaria; sed neque Bohemis, Russis, Moravis atque Polonis ignotum*»; de orosz szótárban, mit itt különösen számba kellene vennünk, nem találtam

s Miklosich sem hoz fel rá adatot összeállításában, noha e szót ő is idegennek tekinti a szláv téren. Tekintetbe veendő itt az egészen magyaros szöveg s azon körülmény, hogy a szlávból átjött *šantav* alak a magyarban csakis *sántó*-vá lett volna. (L. Nyőr VIII. 102. l.)

111. *síp*. — *šip* tibia Jambr. A szlovén nyelv társdialektusai sem ismerik már e szót s ez magában véve elég kritérium idegen eredetére; de számba vehető még, hogy van egy ugor *s₂g₂*-«sonare» ige (magy. *szó*), melyhez a *sipog*-, *sipút*-igék mint momentán képzésű származékok csatlakoznak (v. ö. *hugyap*-, *ülep*); úgy hogy a *síp* szó ép oly képzővesztett nom. verbale lehet, mint *híd*, *gond* stb. V. ö. *sipos* cikkét.

112. *sipos*. — *šipuš* tibicen Jambr. Az hogy a *šip* szó mellett határozottan magyar képzésű *šipuš* alak is előfordul, szintén erős bizonyítékot szolgáltat e szók magyar eredetére nézve.

113. *satyor* handkorb. — szerb *šatura* brodkorb Pop. Hangzására nézve egyezik a *butyor* szóval, melynek szintén hasonló *butura* alak felel meg a szlávban; l. 94. szám alatt.

114. *telek* grundstück. — illir *talek* telek Dank. — rut. *telek* id. Csop. Dankovszky adata nem fordul elő egyéb szótárakban s Miklosich sem ismeri; ¹⁾ ebből nyilván következik, hogy ha egyáltalában használatban van az illir nyelvekben, csak igen kis körben lehet ismeretes s így vele szemben a közdivatú magyar szót semmiesetre sem lehet szlávból eredt kölcsönszónak tartanunk.

115. *toty* a plump, träge, faul. — horv. *tutlav* träge, unkundig Fil.; szerb *tutlav* id. Pop. Magyaros képzést tüntet fel s alapszava is összevethető azon ugor *t₂g₂* «stare, cessare» igével, mely az észti *toğu* träge, schläfrig szóban, továbbá a lapp *tokkones* inutilis, finn *tuhma* stupidas, magy. *tohányu*, *tunya*, *gyáva* alakokban maradt fenn (l. MUSz. 232.)

116. *vár* festung, burg. — *var* castula Bell.; bulg. *vari* (plur.) turris Mikl. A ritkább képzésű *várad*, *várda* bizonyítják régi elemnek a magyar szókincsben.

117. *város*. — *váraš* civitas, urbs, *váraška* hisa praetorium Jambr.; dalm. *varos* varos Verancs.; szlov. *varoš* stadt Kleinm.; horv. *varoš* id., *varošac* städchen, *varošanče* stadtkind, *varošanka*

¹⁾ E szót t. i. felhossa a kölcsönvételek közt, de csak rutén alakját említi.

städterin, *varošić, varošica* städchen Fil.; szerb *varoš, varošica, varoška, varošanka* id. Pop.; bulg. *varoš* Mikl. — rut. *varoš* id. Mikl.

118. *vár megye* komitat, gespanschaft. — szlov. *varmeda* gespanschaft Kleinm.; horv. *varmedija, varmeda* komitat, gespanschaft Fil.; szerb *varmeda* id. Pop.

C) Idegen eredetű magyar szók.

a) Török eredetűek:

119. *árok* der graben, kanal. — *járek* vallis Jambr.; szlov. *jarek* graben, wiesenfurche Kleinm.; szerb *jarak* graben, *jalak* graben, kanal Pop. — csag. *arík* kanal Vámb.; oszm. *arug* graben Zenk.; kojb. *érek* riss, spalte Cast.; oszm. *jaruk* spalte, furche, ritz, wunde Zenk.; kaz.-t. *jarik* hasadék, repedés Bál.; v. ö. köztörök *jar-* hasít. — Nem tekinthető a magy. *árok* kölesönvételenek a szlov. *jaruga* bergschlucht, graben Kl-inm.; szerb-horv. *jaruga* id. Pop. Fil., melyek alkalmasabban felelnek meg az oszm. *arug* alaknak.¹⁾

120. *báj* incantatio, magia PP. — ószlov. *bajati* incantare, *fabulari* Mikl.; újszlov. *baja* zauber, reiz, loos, *bajati* zaubern, löseln, *fabeln* erzählen, *bajavec* zauberer, *bajaven*, zauberisch, gauklerisch, reizend, *bajilo* zauberstoff, zaubermittel Kleinm.; horv. *baj* die mythe, märchen, *baj* reiz, anmut, kinderschrecken, *bajač* zauberer, *besprecher, bajalač* beschwörer, zauberer, *bajalo* id. (magy. *bájoló?* v. ö. *mazalo* anstreicher), *bajanie* das zaubern, *bajati* *fabeln* erzählen, *bajan, bajevan* mythisch, *fabelhaft* Fil.; szerb *bajati, bajanie, bajan, bajač* id. *bajka* fabel. — csag. *baj* varázslat, *bübáj*, turkom. *bájü, büjü* id. Vámb. Az oszmanliban csak származékalakokban (*bajil-, bajgin, bajliš*) s tovább fejlődött «ohnmacht» jelentéssel fordul elő, minélfogva közvetlen török kölesönvételeknek a szláv alakok nem tekinthetők. De a magy. *báj* sem tartható szláv eredetűnek, mint Miklosich állította; mert míg a magyarban már a legrégebb emlékekben előfordul a *bájos* névszó s az összeforrt

¹⁾ S nem *jaruk*-nak, mint Mikl. hiszi; mely bár rokon az *arug* alakkal, mégis specialisabb jelentésű s értelme nem «árok», hanem «hasadék vágás, seb».

*büvösbáj*os ikerszó, az ószlovénben, honnan pedig kölcsönszavainknak legnagyobb részét vettük, csak *bajati* igei alakja található, s nem egyszermind a **báj* névszó. Ellene szól a szláv kölcsönvételnek a teljesebb, mai déli szláv *baja* alak is, melyből a magyarban csak is *baja* vagy *bája* hangzású szó válhatott volna, minélfogva a szó vándorlásának útja csak is úgy képzelhető, hogy a keleti törökségből a magyar, ettől a szláv vette át.

121. *bátor* *tapfer*, *kühn*. — *batriv* *audax*, *animosus*, *batrivost* *audacia*, *animositas*, *batrivo* *animose* Jamb. ; horv. *batriviti* *mut* *einflössen*, *ermuntern* Fil. ; szerb *batriti* *aufmuntern* Pop. — csag. *batir* *tapfer* Vámb. ; kaz. *batir* *bátor*, *hős* Bál. ; ujb. *batur* *brav*, *tapfer* Vámb. ; csuv. *pattir*, *pader* *сильный*, *герой* *erős*, *hős* ; v. ö. mong. *baγadur* *hős*.

122. *bátor* : *ám-bátor*. — *bátor* *omnino*, *sane* Jamb.

123. *bár* — *bár* *saltem*, *dummodo*, *barem* *saltem*, *dummodo* Jamb. ; szlov. *bar*, *barem* *wenigstens*, *mindestens* Kleinm. ; horv. *bar*, *barem*, *barema* *wenigstens*, *mindestens*, *wenn* *schon* ; *bar si mu kazao* *du wirst* *es ihm* *doch* *gesagt* *haben* Fil. ; szerb *bar* *wenigstens* Pop. V. ö. *bátor*.

124. *bélyeg*, *billeg* *kennzeichen*, *merkmal*. — dalm. *biligh* *bileg* Ver. ; ószlov. *bělegъ* *signum* Mikl. ; ujszlov. *bileg*, *bilega* *kennzeichen*, *merkmal* *biležiti* *anmerken*, *bezeichnen*, *notiren*, *biležnik* *notar* Kleinm. ; *bileg* *zeichen*, *merkmal*, *stempel*, *bileg prema viednosti* *wertstempel*, *nota*, *postzeichen*, *marke* ; *bilega* *abzeichnen*, *ein* *weisser* *fleck*, *listovna bilega* *briefstempel*, *bilegovati* *bestempeln*, *bilegovan* *bezeichnet*, *bilegovina* *stempelgeld* Fil. ; szerb *belega*, *belegovina* *id.*, *beležiti* *bezeichnen*, *beleženje* *das* *aufzeichnen*, *beležnik* *notar*, *beleška* *anmerkung* *im* *buche*. — csag. *bilgü* *jel*, *bélyeg* *Abus.* ; oszm. *bilgü* *zeichen*, *merkmal* *Zenk.* ; ujb. *belkü* *jel*, *nyom* Vámb. ; jak. *belü* *zeichen*, *kennzeichen* Böht. ; alt. *pilek* *знакъ*, *задатокъ* : *jel*, *felpenz* *Alt. gramm* ; csuv. *palla* *знакъ*, *примѣта*, *клеймо* : *jel*, *bélyeg* *Zolot.* ; v. ö. tör. *bil-* «tudni». A szláv alak nem lehet az oszmán-törökből való, mert annak *bilgü* szava a szlávban csak *bilgija* hangzással lehetne meg. A magyar közvetítést a csuvas *palla* alak is megerősíti, mely nyílt véghangzójával a többi törökség *bilgü* alakja ellenében épen egy régibb **beleg*, **belek*-re utal, a milyent az altaji dialektusban (v. ö. *pilek*) meg is találunk. A csuv. *palla* véghangzójára nézve v. ö. csuv. *pola* *hal* és

tör. *balik*, *çürä fark* és *kujruk*, *tupra föld* és *toprak*, *ora láb* és *atak*, *azak*, *ajak*; továbbá, hogy a magy. *sereg* a csuvasban *sara*,

125. **bér** (*urbér*, papi *bér*) zins, dienstlohn. — dalm. *bir* birsag Verancs.; szlov. *bir*, *bira* abgabe Kleinm.; horv. *bira* steuer, abgabe, pfarrzehent, grundzins Fil.; szerb *bir* abgabe, steuer Pop.; bulg. *bir* id. Mikl. — rut. *byr* census Mikl.; — csag. *birgu* adomány, adó Vámb.; oszm. *vergü* gabe, geschenk, steuer, zoll Zenk; **bere*: kaz. *birüse* (3. szem.) adósság Bál., oszm. *veresi* credit, Übergabe, Überlieferung; jak. *berik* geschenk, *biärī* das geben, gabe Böht.; alt. *perū* даръ, жертва adomány, áldozat Alt. gramm.; csuv. *paru* милостыня alamizsna, adomány Zolot. — V. ö. tör. *beradni* A kezdő media csupán a keleti törökségben ismeretes, minélfogva a déli-szláv nyelvekbe csak is magyar közvetítés útján kerülhetett.

126. **béres** mietling, knecht, ackerknecht. — *biruš* boarius Jambr. — rut. *bérés* id. Csop.; — v. ö. *bér*.

127. **csikós** pferdehüter. — szerb *čikoš* aufseher der jungen, ungezähmten pferde auf der heide Wesz. Pop. — rut. *čikoš* id. Csop. — csuv. *tiga*, *tiga* ¹⁾ жеребенокъ csikó Zolot.; jak. *tii* ein füllen im zweiten jahre Böht.; alt. *taj* 2 éves csikó Alt. gramm.; kaz. *taj* id. Bál.; oszm. *taj* füllen Zenk.; csag. *taja* kalb Zenk.

128. **csoport**, **csopor** ein erdklos, eine erdscholle, *csoportgyülekezet* eine rotte, versammlung. PP. — horv. *čopor* die herde, horde, trifft, rotte, rudel; *čopor cigana* zigeunerbande, *č. sviňa* eine schweinherde, *na čopore* rudelweise Fil.; szerb *čopor* eine herde vied Wesz. Pop. — csag. *čopor* gomoly, rakás, *čoporos* egy rakásra jönni. Az oszmanliban nincs meg e szó, tehát csak magyar kölcsönvétel lehet; hiszen a magyarban teljesebb hangalakkal és jelentéskörrel is szerepel.

129. **ezer**. — dalm. *jezero* ezer Verancs.; *jezero* mille Jambr.; szlov. *jezer* id. az eredeti *tisoč* és kölcsönvett *tavžent* mellett, *jezer-nica* zahl tausend Kleinm.; horv. *jezero* id. Mikl., Wesz.; a szerben egy másféle kölcsönszó használtatik e fogalomra, a görög eredetű *çiljada*. — rut. *ezerj* id. Csop. — perzsa *hezār* tausend Zenk.,

¹⁾ E csuvas alak mindenesetre többet foglal magában, mint a köztörök *taj* s valószínűleg egy dimin. **tajgak* kopott mása.

a mely török úton kerülfhetett a magyarba. Bár a perzsa *hezār* az oszmanliban is használatos, a szláv *jezero* nem tartható ez alak átvételének; mert 1) ama szó csak is az irodalmi nyelvben szerepel; 2) éppen a nyugati törökséggel közvetlen, földrajzi érintkezésben álló szláv népek, pl. a szerb, nem bírják szókinsükben a *jezero* szót; 3) hangtanilag egy oszmanliból eredt *hezār*-nak a szlávban ily alakot kell vala felvennie: *hezara*, *ezara*, de semmiesetre sem változtatta volna kezdő mássalhangzóját *j*-vé; míg más részről több példa bizonyítja (l. fennebb 69. l.), hogy átvett magánhangzón kezdődő szó elé éppen szokásos a *j*-nek elibetoldása; a szláv *jezero* tehát csak is a magy. *ezer*-nek lehet a mása.

130. gy a p o t. — *gyopot* gossipium Jamb. — csag. *japuk* ¹⁾ gyapjú, lótararó Vámb., oszm. *japuk* pferdedecke, satteldecke Zenk.; csag. *japak* die zusammengeklebte wolle am rücken des schafes, welche als watta gebraucht wird Vámb.; kún **jabov*: *jabovli* lanatus cod. Cum. A szókezdő és végző mássalhangzó változása csakis a magyar nyelv területén történhetett meg; v. ö. tör. *jinži* és magy. *gyöngy*; továbbá *pamuk* és *pamut*.

131. gy ö n g y. — *gyungy* gemma, unio Jambr. — rut. *dönd* id. Csop. — csag. *jinzü*; ujj. *jünzü* id. Vámb.; oszm. *inzi*, *inçi* id. Zenk.; kojb. *nindü*, *néndü*, *tindü* Castr., kún *ingcu* gemma cod. Cum.; alt. *jinji*, *inji* жемчугъ id. Alt. gramm. A szláv szónak egész hangalakja a török szónak csupán magyar közvetítéséből magyarázható.

132. h á m kummet. — *hám* helcium Jambr.; szlov. *ham* pferdekummet, joehgeschirr Kleinm.; horv. *ham* id., *hamovi* pferdegeschirr; *hamar* geschirrmeister, *hamiti* einspannen, anschirren, Fil.; szerb *am* geschirr des wagenpferdes, *ham* pferdekummet, Pop. — rut. *zama* id. Csop. — alt. *zom* яrho iga, *zomit* ²⁾ хомутъ

¹⁾ A magyar *gyapot* «baumwolle» szó jobban megfelel a török «schafwolle» értelmű *japuk* szónak, mint a *gyapju*, mely egy eredeti török *japku* alakra utal. A *gyapju* szóval azonos végű *borju* azonban *bozgu*, *bozagu* alakból ered.

²⁾ E szó a keleti szláv nyelvekbe kerülvén át, lassanként egész Európában elterjedt; tőle valók az orosz *zomutъ*, szlov. *homot*, bulg. *homъt*, szerb *homot*, cseh *homout*, lengy. *zomat*, *zomato*, s valószínűleg ebből a lett *kamantai*; továbbá középfi. *komat*, ujf. *kummet*. A törökben etymológiája is van, de meg azon-

hám Alt. gramm.; kaz. *kamit* lóiga Bál.; v. ö. tör. *kam-* kötni és magy. *kötőfék*. Miklosich e szláv alakok s a magy. *hám* mellett az ófelnémet *chamo* s a középfelnémet *kam* «zaum» szavakat hozza fel, de ezek hangtanilag nem egyeztethetők sem a magyar, sem a szláv alakokkal. A magyart illetőleg csak a középfeln. alak vehető tekintbe, mert szorosabb érintkezés csakis e kor óta áll fenn e két nép között s egyéb német kölcsönszavaink is legfeljebb idáig vezethetők vissza; már pedig *kam*-ból a magy. nyelv újabb korában nem igen válhatott *hám* alak. De a szlávban sem válhatott a német alakokból *am* és *ham* (hanem a korhoz képest, melyben a német kölcsönvételnek történnie kellett *hamo* vagy *hama*, *kam* vagy *kama*. Úgy hisszük nem merész feltevés, ha éppen ellenkezőleg fogjuk fel a dolgot, vagyis a német *chamo* alakban mását látjuk egy magyar **chamo*-nak, mely a mai *hám*-ot megelőzte. Erre nézve számba vehető, hogy a magyarság Európában való megjelenésekor, különösen mint lovas nép gerjesztett félelmet s hogy ebbeli kiváló ügyessége mindenkor nagy hírben állott.

133. k a n t á r halfter, zaum. — *kantár* capistrum Jamb. — rut. *kantar*, *kantarj* id. Csop. — csag. *kantar* das kurze leitseil Vámb.; jakut *zantarga* ein riemen, der vom gebiss des pferdes zum sattel geht und durch den der kopf bei gebogenem halse in die höhe gehalten wird Böht.; mongol *zantarga* id. Kowal.; v. ö. mong. *zantarku* traben Schmidt.

134. k a r d. — szlov. *kord*, *kordeč*. *kordež* dolch, degen Kleinm.; szerb *torda*, *đorda* säbel Pop.; horv. *čorda* sabla Fil. — perzsa *kārd*, *kard* culter. — Az oszmanli népnelvben a török *kılıç* van használatban; ennél fogva a felhozott déli-szláv alakok nem eredhetnek közvetlen érintkezésből. Az éjszaki szláv nyelvekben ugyan szintén előfordul e szó (orosz és lengyel *kord*, litván *kardas*), de ezekben lehet az külön kölcsönvétel szintén török népek útján; a déli-szláv nyelvekre nézve, a magyar közvetítés onnan világlik ki, hogy a szót még nem találjuk az ószlovénban, sem az éjszaknyugati cseh, morva stb. dialektusokban. ¹⁾

felül pl. a kazáni *kamit* nem lehet orosz kölcsönszó, mert orosz *хомутъ* *chomut*-nak maradt volna meg (v. ö. *хозяинъ* és *chozijn*, *хозя* és *chozü*).

¹⁾ Miklosich a magy. *kard* szót szláv kölcsönszónak nézi; de 1) az ószlovénban nem mutatható ki; 2) a déli szláv nyelvek-

135. kép bild. — dalm. *kyp* kip Verancs.; *kip* icon, imago, effigies Jambr.; szlov. *kip* bild, bildsäule, *kipar* bildhauer, *kipati* bilden, *kipčić* bildchen Kleinm.; horv. *kip* bild, standbild, statue, *kipac* ein kleines bild, *kipar* bildformer Fil.; szerb *kip* bild Pop; ó-szerb *kip* vultus, persona. — kojb. *kip*, kar. *kep* vorbild, form Cast.; ujb. *kep* form, bild Vámb.; jak. *kiüb* form, gestalt Böht.; oszm. *gibi* -képpen; mong. *keb* form, vorbild Schmidt.

136. kín. — horv. *kina* marter, peinigung, plage, qual, *kinac* peinigter, *kinba* plagerei, *kiniti* peinigten, martern, Fil.; szerb *kititi*, *kinba* id. Pop. — csag. *kin* kín, gyötrellem Vámb.; ujb. *kin* plage, marter, qual Vámb.; kún *kin*: *kinov* cruciatus, *kinaidilar* cruciaverunt, *kinadi* torsit, *kinalip* affligens se cod. Cum.; alt. *kijn* myenie kinzás, kín Alt. gramm. Mint a *kép*, úgy a *kín* szó is csakis a törökség keleti ágaiban ismeretes, minélfogva csak a magyarság útján jöhettek a szlávba.

137. kincs der schatz. — *kinch* thesaurus, *kinchim* orno Jambr., *kinč* schmuck, *kinčarija* verzierung, *kinčati* schmücken, zieren, *kinčnica* schmuckkästchen Kleinm.; horv. *kinč* schmuck, zier, *kinčéne* das schmücken, zieren, *kinčiti* schmücken Fil., *kinčuriti* sich putzen Wesz. — perzsa *genž* schatz, insbesondere ein verborgener Zenk. — E perzsa szó az oszmanliban is előfordúl, de a szlávok mégsem vehette innen által; mutatja az, hogy a *kinč* a törökséghez legközelebb élő szerb nyelvben nem ismeretes; továbbá bizonyítja a kezdőhangokon mutatkozó változás, mely egy a magyar nyelv történetében lefolyt hangfejlődés eredménye, a mennyiben a régi emlékek a perzsa *genž* szónak még hübb *kéncs* mását is fenntartották.

138. kóró. — horv. *korov*, *korovina* unkraut Fil.; szerb *korov* id. Pop. — Hogy e szláv szavak kétségtelenül magyar eredetűek, bizonyítja a *kóró*-nak e nyelvben való szélesebb jelentésköre (a mennyiben nemcsak gazos kóró van, hanem pl. kukoriczakóró, czi-rokkóró is) s az egész nyelv területén való használata. De kimutatásra

ben (a szlovénban is) a *korda* alak s változatai vannak általánosán elterjedve, míg a *kord* csak egy igen kis vidékre szorítottik mellékalakképen; már pedig e *korda* alakból a magyarban is *korda* vált volna; 3) hátra volna éjszakiszláv nyelvek hatását felvenni, de ez egyéb esetekben nem mutatható ki.

szorúl, hogy e szó a magyarban is csakugyan idegen, még pedig különösen török kölcsönvétel. Vámbéry felhossa «magyar és török szóegyezés»-eiben s az ujj. *kuruk* üres, száraz, csag. *kuruk* id., oszm. *kuru* id. szokat állítja melléje; de Budenz birálatában azon jelentésbeli különbség miatt, hogy «a magyar szóban lényeges fogalom: szár, sarj» elvetette. Azomban kérdés, vajjon ezen mai főjelentés nem lehet-e másodlagos, vagyis hogy a *kóró* szó eredetileg kiválólag száraz növény szárakra vonatkozva nem alkalmaztatott-e csak később egyéb növény szárakra is? Tényleg a népnyelv csakis oly kisebb növények hajtását jelöli vele, melyek nagyobb-részt száraz, lágybelsejű, üres száruaknak mutatkoznak; így van *boqácskóró*, *ökörfarkkóró*, *tengeri kóró*, de sohasem *nyirkóró*, *fűzkóró*, *szőlőkóró*, még ha magában álló, egyes hajtások is. Márton is így fordítja a *kórot* «der dürrer stängel» és Fogarasi is mint első jelentést említi ezt «der dürrer stängel der pflanzen»; hasonlóképpen tartja a Tájszótár különösen kiemelendőnek, hogy a «a széke-lyeknél a kóró a plántáknak nemcsak asszú, hanem nyers szárát is teszi.» Már csak ezeknek alapján sem lehetne teljesen hibásnak tartanunk a török *kuru* száraz és magy. *kóró* összehasonlítását; de a kettő egybetartozásáról teljesen meggyőz bennünket azon tény, hogy különböző tatár nyelvekben elő is fordul a *kuru* száraz szónak ily alkalmazása «száraz növény szár»-ra; így: csuv. *χura* сухая трава, száraz fű (v. ö. *χuruk* *torat* сухой сучокъ, száraz ág), s ugyancsak csuv. *korik* трава fű, *korik-udî* зеленика, lycopodium complanatum Zolot.; kaz. *kura* üres növény szár, *kura* málna bokor Bál.; kún *kovra* dumus, tövisbokor.

139. orosz slán. — szlov. *oroslan* löwe, *oroslanka* löwin Kleinm., *oroslavnica* id. Mikl.; horv. *oroslan* lav Wesz. — csag. *arслан* Vámb.; oszm. *arслан*, *aslan* Zenk.; kaz. *arслан* Bál.; kún *astlan* cod. Cum.; alt. *arслан*, *arsil-aju*; mong. *arsalan* id. Schmidt. Miklosich a fentebbi szláv kölcsönzőkat a magyarral együtt közvetlen török hatásnak tulajdonítja, holott nem érthető, minő hangtani törvény kényszerítette volna a szláv nyelveket a török alaknak ily nemű elváltoztatására, midőn a szerb és bulgár nyelv *arслан* alakban megtarthatá. A magyarban pedig az *oroszlán* szó előfordul már az újabb (szláv réven jött) oszmán-török hatás előtt is ily alakban s hívebben felel meg a csuv. *arisan*-nak, mint az oszm. *arслан*-nak.

140. sárga: *sárga-répa*. — horv. *šargarepa* gelberübe, carotte, möhre Fil. — csag. *sariġ* Vámb.; oszm. *sari* Zenk.; kaz. *sari* id. Bál.; kún *sarog*, *sare*, *sari* flavus cod. Cum.; alt. *sari* és csuv. *sara* желтый, русый, рыжий: sárga, szőke, vörös Alt. gramm. és Zolot.; jak. *ari* geschmolzene, russische butter (v.ö. tatár *sari maj* vaj) Böht; mong. *šira* gelb Schmidt.

141. sárkány drache. — szlov. *šarkan* draco Mikl. — rut. *šarkan* id. — kún *sazagan* (*sazagan*) draco, serpens Cod. cum.

142. sereg. — *šereg junacki* exercitus Jambr.; szlov. *šereg* heer, rotte, tross Kleinm.; horv. *šereg* compagnie, *šerežan* serežaner Fil.; szerb *šereg*, *šerežanin* id. Pop. — csag. *čerig* Vámb.; oszm. *čarik*, *čeri* Zenk.; kaz. *čireü* id. Bál.; jak. *sārī* heer, krieg Böht.; alt. *čerü* войско, полкъ id. Alt. gramm.; csuv. *sara* id. Zolot.; mong. *čarik* kriegsmacht, kriegsheer. Megvan az éjszaki szláv nyelvek közül is az oroszban: *šerenga* «reihe, zug (soldaten)», kis oroszban és lengyelben *šereg* id. Ezek magyar kölcsönvételeknek mutatkoznak kezdő mássalhangzójuknál fogva.

143. tanács rat. — *tolnach* consilium, *tolnachim* interpres, *tolnachenye* interpretatio, *tolnachnik* consiliarius, interpres, *tolnachtvo* consultatio Jambr.; szlov. *tanáč* reichstag Kleinm., *tolnačiti* beratschlagen Wesz.; horv. *tolnač*, *tanáč* consilium Mikl. — rut. *tanáč* rat Csop. — A török *tani-* ismerni igétől származó szó, bár a megfelelő képzés a török nyelvek ismeretes szókincséből nem mutatható ki (v. ö. MUSz. 179. l). — Magyarságát a szláv alakok ellenében ama nyelvbeli szélesebb jelentésköre is (v. ö. csángó *tanáč* beszéd, *tanáč*zol beszéll) bizonyítja s azon körülmény, hogy a szlávtság csak aránylag igen kis területen ismeri. V. ö. régi *tanács* alakját.

144. tűzok. — «illyr. et croat. *túzok*» mondja Leschka, e magyar szónak szláv eredetét akarván kimutatni, holott kétségtelen, hogy a magyarban régi török kölcsönvétel s épp úgy felel meg a csag. *tugdak*, *tujdak* alaknak, mint a búza a tör. *bogdaj*-nak. Az oszmanliban nem találjuk e szót ily alakkal, minélfogva a déli szlávtság *tuzok* szava csakis magyar kölcsönszónak tekinthető.

145. tükör. — ószlov. *tykrъ* spiegel Mikl. — csuv. *tügür* és *tügürt* зеркало, tükör. A régi *tiker* (*tikre-t*) alak még hívebben egyezik a szláv szóval.

146. v ál ú. — szerb *valov* schweintrog Pop. — rut. *valiiv*,

valov rinne, trog Mikl. — csuv. *volak* корыто, колода, válú Zolot.; kaz. tat. *ulak* abrakválú, esatorna Bál.

147. *vásár* markt, handel. — horv. *vašar* der markt, die messe, marktgeschenk, *vašarene* das markten, *vašarište* ort, wo markt gehalten wird, *vašariti* markt halten, *vašardija* marktfahrer marktgast Fil.; szerb *vašar*, *vašarene*, *vašarište*, *vašariti*, *vašaržija* id. Pop. Wesz. — rut. *vašar* markt Csop. — perzsa *bāzār* markt, kauf, handel. — Alig vonható kétségbe, hogy a perzsa *bāzār* és a magy. *vásár* közt kölcsönzési viszony forog fenn; de nyilván való egyszersmind, hogy a perzsa szó nem a magyarban nyerte először azon elváltozott alakját, mellyel e nyelvben mutatkozik, hanem csakis egy harmadik, közvetítő nyelv terén. E közvetítő nyelvet illetőleg három esetet lehet felvennünk: 1) lehetett azon kiveszett, ó csuvasfele török nép nyelve, melytől a magyar egyéb török kölcsönszavait is nyerte; ez esetben a szláv *vašar* magyarból eredt kölcsönvétel; 2) szolgálhatott ilyenül az oszmanli is, melyben megvan a *bazar* szó s mely mint számos más szót, ezt is átadhatta; ezen felvétel mellett a szláv változtatta volna el a *bāzār* alakot *vásár*-ra s a magyarban szlávból eredt kölcsönvétel lenne; végül, 3) lehetett közvetítő nyelv egy előttünk ismeretlen, kiveszett nép nyelve, melylyel a szlávtság régibb történetében érintkezett s az ettől átvett kölcsönstót átadhatta a magyarnak is. Az utóbbi esetet nem lehet elfogadnunk, mert akkor megkellene e szónak lenni az ó-szlovén szókincsben, a melyben pedig nem találjuk. De nem állhat a második eset sem; a *bazar* szó ugyan átment a törökségből a déli szlávtságba, de nem *vašar* hanem megfelelőbb *pažar* alakban; már pedig, hogy ennek mellékalakjául tekintsük a *vašar*-t arra semminemű analogiánk nincsen. Ezek után leginkább még az első eset fogadható el, vagyis hogy a szláv *vašar* magyarból eredt kölcsönvétel. Nem szól ennek ellene, hogy valamint az oszmanliban *bazarži* kaufmann, händler szó van, a szlávtságban is található *vašaržija*; mert a török *-ži* képző is át van már véve, illetőleg ilyen képzésű szókról elvonva, pl. *bolta* mellett van: *boltažija* (szintígy a *-luk* képző: *gazdaluk* gazdaság, *lopovluk* dieberei)¹⁾

¹⁾ Ki kellett hagynunk a török eredetű kölcsönstók sorából a *szán* és *tolmács* szókat, melyek a magyarban kétségtelenül tatár népek nyelvveiből kerültek be (v. ö. kirgiz *san*, *sanak*, csuv. *šona*,

b) Német eredetűek:

148. b a k t e r. — szerb *bokter* nachtwächter Pop. — ném. *wachter, wächter*. A szókezdő *v*-nek *b*-vé változása, továbbá a szóközépi γ -nak felcserélése *k*-val magyar közvetítést bizonyít, v. ö. *Valentin* és *Bálint*; *riktájk, hapták*: ném. *richtet euch, habt acht*.

149. b á r s o n y. — *bársun* holosericum Jambr.; szlov. *baršun* sammet, *baršunast* sammten Kleinm.; horv. *baršun* sammet, *sammethaar*, *baršunka* sammetgras, *baršunar* sammetmacher Fil.; szerb *baršun* purpurfarbes tuch, sammet. — rut. *baršan, baršun*, id. Mikl. — Ezen elterjedt európai szót¹⁾ a magyar közvetlenül az újfelnémet **barchen* (v. ö. középfeln. *barkan*), *barchent* alakokból vette által *š*-vé változtatván el a palatalis γ -t s illeszkedőkké alakítva a magánhangzókat. A szláv alakok magyar eredetét különösen ez utóbbi hangváltozás mutatja.

150. c z u k o r. — *czukor* sacharum Jambr.; szerb *cukor, cukar* id. Pop., Mikl. — rut. *cukar* id. Csop. — Az arab *sukkar*, perzsa *šakar* kezdő mássalhangzójának *c*-vé való változása a németben történt, hol már az ófelném. korban van *zukura* alak, közép s újfeln.-ben *zucker*. A szláv nyelvek *cukor* szava azonban nem felel meg az ófelném. *zukura*-nak, mert ez így megmaradt volna, a mint csakugyan a szerbben a *cukor, cukar* s az oszmani-
ból került *šeter* mellett *cakara* és *sahara* is található; de nem felel meg a későbbi *zucker* alaknak sem, mert nem érthető, miért változott volna a második vocalis mélyhangúvá, midőn ez alak a szlovénban *cuker*, a lengyelben *cukier* s a kisoroszbán is *cuker*

kún *tolmac, telmac, csag. tilmanč*) és általánosak a déli szláv-
ságban is, az első *sani*, a másik *tolmac* és *tomač* alakban. Előfordul-
nak ugyanis a legtöbb éjszaki szláv nyelvekben is, pl. az oroszban
azonos alakban (azonkívül a *tolmács* a németiségben), minél-
fogva kizárólagosan magyar kölcsönvételeknek nem bizonyít-
hatók.

¹⁾ Az arab *berkán*-ból származik; ebből lett az olaszban *baracane*, francziában *baracan*, középlatinban *barracanus, parchanus*, a középfelnémetben *barkan*, az újfelnémetben *barchent*. Diez, Wörterb. I. 51.

kiejtéssel maradhatott fenn. Csak a magyar önhangzó-illeszkedés nyújt itt felvilágosítást, minélfogva a fentebbi szláv alakokat magyar kölcsönvételeknek kell tartanunk.

151. fertály. — *fertaly* quadrans Jambr.; szerb. *vertal* viertel Wesz. Egészben véve magyaros elváltoztatása a ném. *vierteil* szónak; v. ö. *ortály* és ném. *urteil*, *fortély* és *vorteil*.

152. fillér, *fülyér*. — illir *füyer* id. Dank.; bulg. *füler* numus Mikl. — ném. *vierer*. A hangváltozás magyarosságára nézve v. ö. *fullajtár* és ném. *vorreiter*; *kalomár*: *krämer*, *kramer*; *polgár*: *bürger*, *purger*; *mordály*: *mörder*; *fülmendör*: *vormünder*; *pellengér*: *pranger* stb. analogiákat (l. Nyelvőr VII. 105).

153. font. — szlov. *funt* pfund, *funtnica* pfuntbirn, *funten* pfündig Kleinm.; horv. *funt* pfundgewicht, *funtenača* pfundbirne Fil.; szerb *funta*, *vunta*, *funat* pfund, *funtarka* art birne, *funtača* art apfel; — rut. *funt* id. Csop. — A *pf* hangsoportból a magyar inkább a spirans, a szláv az explosiva hangot tartja meg különösen a szó kezdetén. Így ném. *pfaster*: magy. *flaszter*, *flastrom*; *pfannkuch*: *fánk*; *kipfel*: *kifli*; míg a szlávban a ném. *pfug* szónak *plug*, a *pflegen*-nek lengy. *pielegować*, sőt magának a *pfund*-nak is a szerbben *pund*, lengyelben *pudek*, oroszban *puđ* felel meg. Mennyire nem szeretik a déli szláv nyelvek a dentilabialis kemény spiranst szókezdőül használni, legjobban régiebb kölcsönvételeik bizonyítják, melyekben a magánosan álló *f* kezdőhangot is *p*-re változtatták; így lesz az ófelném. *fila* fűrész: szláv *pila*; ném. *folc*, *volk*: lengy. orosz *polk*, ószlov. *plъкъ*; ném. *fasta*, *faste*: szláv *postъ*; ném. *phlaster*: ószlov. *plastyr* emplastrum; ófelném *flasca*: ószlov. *ploskva* palaczk; ófelném. *frisc*: ószlov. *prěsenъ* recens; olasz *foccaccia*: illir *pogača*; lat. *frigere*, olasz *friggere*: szerb *prigati*; olasz *fazzolo*: szerb *patel*, m. *fátyol* (Mikl. Fremdwörter). Ezek után alig lehet kétség, hogy a szláv nem változtatta el a német *pfund* szót *funt* alakúvá, hanem ez elváltozással vette a magyartól által.

154. fontos. — horv. *funtaš* eine einpfündige sache, ein pfund schwer, einpfündig, *funtuš* pfundleder Fil.; szerb *funtaš* flachs, der pfundweise verkauft wird, pfundwage Pop. V. ö. *font*.

155. forint. — horv. *forint*, *forinta* guldenstück, *forintača* guldenschein Fil.; szerb *forinta* gulden Pop. — Az olasz *florino*-nak megfelelő német *florin* a magyarban nyerte végső

járulékmássalhangzóját, v. ö. *rozmarint*, *rubint*, *tulipánt* stb. (Nyelvőr VI. 450).

156. *fullajtár*. — *feletar* subauriga Jambr. — ném. *vorreiter*. A magyar közvetítésre nézve l. *fillér*.

157. *gyömbér*. — *gyumbër* zingiber Jambr.; szerb *đumbir* ingwer Pop. — A latin *zingiber* szó a középfelném. *gingebër* közvetítésével került a magyarba olyféle hangváltozással, minővel a *genge* alakból *gyöng*e lett. A szláv alakok nem lehetnek egyenes német kölcsönvételek; mert ekkor nem érthető az első szótag mély hangzója, mely azomban igen alkalmasan válhatott magy. ö-ből, mint több más példában (v. ö. *đund* gyöngy, *eskut* esküdt stb.).

158. *harcz*. — *harcz* certamen, *conflictus*, *harczujem* pugno, *confligo*, *harczuvanye* velitatio Jambr. Bell.; szerb *harc* kampf Pop.; «olim apud slavos in usu fuisse *hartz*, sed nunc iam obsoletum esse videtur». Leschka. — Miklosich ellenében, ki e szót még «Fremdwörter in den slav. Spr.» művében magyar kölcsönvételeknek tartotta, de «Slav. elem. im Magyarischen» értekezésében mint szláv kölcsönszót hozza fel, Mihály József mutatta ki német eredetét a *hetz*, dial. *hatz* szóból, melyből épp úgy alakult, mint *sarcz* a *schatz*-ből, *piarcz* az olasz *piazzo*-ból. Az *r* közbeszúrt mássalhangzó a szláv alakokat kétségtelenül bizonyítja magyar kölcsönvételeknek (l. Nyelvőr X. 53).¹⁾

159. *herczeg*. — *herczeg* princeps Jambr.; horv. *herceg* herzog, *hercegiña* die herzogin, *hercežki* herzoglich Fil.; szerb *herceg* herzog Pop. — A ném. *herzog* szón végrehajtott magánhangzói illeszkedés magyar közvetítésre utal.

160. *hóhér*, régibb nyelvben *hóhár*, *hahár* MA., Zrinyi, Veráncs; Bornem. Nyelvőr VII. 105. 242. — *hahar*, *haharicza* carnifex, *haharia* carnificia, *haharim* carnifico Jambr., horv. *hahar*: *vješar* hänger Fil., — rut. *hovherj*, *hovhera* id. Csop. — Középfeln. *hahaere*, *haher*; «mely osztrák kiejtéssel *háher*, *hohernek* hangozhatott». A kriterium, melynél fogva a szláv alakok

¹⁾ Szilasi (Nyelvőr X, 495) nem fogadja el e magyarázatot s a német *herzen*, *hurzen*, *hürzen*, *harsieren*, *hersieren*, *herczieren* «galopp reiten» jelentésű szókkal veti egybe. Ezek közül csak a *harsieren* és a *hurzen* alak egyeztethető a *harczol* alapszavával, de *harsieren* előfordúl a magyar *harszir* (Heltai) alakkal, a *hurzen* pedig mély magánhangzója miatt ne illik a *harczol*-hoz.

magyar kölcsönzéseknek tekinthetők, itt is a magánhangzói illeszkedés.

161. kapitány, kapitán. — kapitàn capitaneus Jambr.; szlov. kapitan kapitän Kleinm., szerb kapetan hauptmann, kapetanica frau des hauptmanns, kapetanija kommando, kapetanstvo hauptmannschaft Pop. — Mint a legtöbb újabkori hadi fogalom, úgy a kapitány is közvetlenül a németből került át hozzánk, hol a középlatin capitaneus a francia capitain közvetítésével kapitännek hangzik. Ennek csak is a magyarban kellett okvetetlenül kapitán-vá változni.

162. karmazsin. — szerb karmažin carmesin Pop. — A szlovénban karmezin alakban van meg, de ez, mint a magyar, egyenes kölcsönvétele a német karmesin szónak, mely ismét a középlatin carmesinus-ból való. A szerb szónak magyar részről való közvetítését a magánhangzói illeszkedés s a ž hang mutatja, mely kiválóan magyar hangváltozás (v. ö. József, Izsák, ízsóp).

163. kartács. — szerb. kartač kartätsche Pop., horv. kartača id., kartačnica kartätschen-kasten Fil. — ném. kartätsche. — A magyar közvetítés bizonyítékai ugyanazok, mint a kapitan szónál.

164. kastély. — kastely (olv. kaštel) castellum Jambr.; kastel (olv. kaštel) castrum Bell. — ném. kastell. — A szövegző liquida jésítése magyar sajátság v. ö. füstély: fustel, pendely: bendel, tégely: tiegel, sindely: schindel stb. (l. Nyelvőr VII. 243).

165. kaszárnya. — horv. kasarna kaserne Fil.; szerb kasarna id. Pop. — Ném. kaserne. V. ö. kapitány.

166. káplár. — horv. kaplar der korporal, kaplarija korporalschaft, kaplarovica korporalin Fil.; szerb kaplar, kaplarija, kaplarovica id. Pop. — ném. korporal, kaporal, kapral. Bár az r—l-féle metathesisre több magyar analogiát hozhatni fel, mint léra e. h. réla, petlóreum, kaláris e h. koralis (klat. corallus) stb. (Nyelvőr VII, 348), a kaplar szónak közvetlen magyar részről való kölcsön vételét mégis főképp jelentéséből következtethetjük (v. ö. kapitány, kaszárnya, harcz, sereg stb.).

167. mester. — szlov. mešter artifex, meštrija handwerk Mikl., szerb mešter meister Pop. — A német meister szó közvetlen átvételéből más alakok származtak e nyelvekben; így szlov. mojster, mojstria Kleinm., szerb majstor, majstorija, majstorica

stb. Pop., minélfogva a fentebbi alakok magyar réven jötteknek tekinthetők. Jóformán hozzájuk tartozik a horv. *meštar* szó is, tekintve, hogy a déli szlávsnak sok *-tar* végű szava van, melyeknek analogiájára az eredetileg *mešter* hangzású szó átalakulhatott.

168. *meszely*. — szerb *mesel'* seidel Pop. — rut. *mésél* id. Csop. — ném. *mással*, v. ö. *massel*. V. ö. *fertály*.

169. *pallos*. — szerb *paloš*, *palošina* pallasch Pop.; horv. *paloš* ein langes schlachtschwert der reiterei, die fuchtel, *palošina* die fuchtel. — ném. *pallasch*, franczia *pallache*, olasz *palascio* Diez Wörterb. A magy. *pallos* hosszú mássalhangzója nyilván mutatja, hogy e szó közvetlenül a németből került át hozzánk; de nem tartható ilyennek a szláv *paloš*, második szótagjának zártabb hangzója miatt, mely hangváltozás a számos *-os* végű szók analogiájára főkép a magyarban keletkezhetett. Tekintetbe vehető itt a jelentés is: v. ö. *kard*, *hóhér* stb.

170. *pántlika*. — szerb *pantlika*, *pantlika* art mehl-speisen, band, bandwurm, *pantlikara*, *pantličara* bandwurm, *pantličica* bandgras Pop.; horv. *pantličica* spanisches gras Fil. — rut. *pantlik* id. Csop. — osztrák *pantel* band. — A német *-el* végű szavak *-li* végűre való változtatása kiválólag magyar sajáttság, v. ö. *mantel*: *mándli*, *leibel*: *lajbli*, *glasel*: *glázli* stb. (I. Nyelvőr VII, 245). Miklosich alap nélkül tartja a magyarban szláv kölcsön-szónak.

171. *perecz*. — *perècz* spira Jambr., horv. *perec* bretzel, *perecar* bretzelbube, *bretzelmann*, *perecnik* bretzelbäcker Fil.; szerb *pereca* bretzegebäck, *perečija* bretzenverkäufer Pop. — osztr. *pretz*, *bretze*. A kezdő mássalhangzó világosan mutat magyar közvetítésre.

172. *prófont*. — szerb *provonta* proviant Pop.; horv. *profunt*, *profunta* kommissbrod, pumpnickel Fil. — német *proviant*. — Hadi fogalom; ezenkívül számba jöhet a szláv *profunta*, *provonta*-nak magánhangzós vége.

173. *réf*, *rőf*. — *rèff* ulna Jambr.; szerb *rij* elle Pop., Wesz. — rut. *réf* id. Csop., *rij*, *ryaf* Mikl.; — ném. *reiß* abroncs, mérő eszköz Sanders. A kizárólagos «elle» jelentés, továbbá a szerb *rij* magánhangzója a magyarság bélyegét viseli magán.

174. rostély. — *roštělý crates* Jambr.; horv., *roštil* rost, rostgestell Fil.; szerb *roštil* rost zum braten Pop. — ném. *röster*, *rost*, **roster*. A végső mássalhangzó elváltozása kétségtelenül magyaros (Nyelvőr VII, 105); v. ö. a *kastély*, *meszely*, *fertály* cikkeket.

175. rúd. — *rudo temo* Jambr.; *rúdo* deichsel Kleinm.; horv. *rúda* deichselstange am pferdewagen Fil.; szerb *ruda* deichselstange Pop. — rut. *rud* id. Csop.; — ném. **rut*, *rute*, középfeln. *ruote*, ó-felném. *ruota*. A magyar és szláv alakok a német ellenében egy közös hangváltozást mutatnak, t. i. a kemény explosiva lágyítását, a mi aligha lehet esetleges találkozás. A magyar pedig nem vehette a *rúd*-at át a szlávból, mert akkor a szláv véghangzót is megtartotta volna, s így csak a másik eset állhat, hogy t. i. a szláv vette át a magyartól. Erre mutat azon körülmény is, hogy míg a magy. *rúd* általánosabb «stange» értelmű, a szláv *ruda* specialisabb fogalmat («szekérrud»-at) jelöl.

176. silbak. — szerb *šilbok* schildwache Pop. — német *schildwache*. — Jelentése s a *v—b* változás bizonyítja magyar kölcsönvételnek.

177. sógor. — szerb *šogor* schwager Pop.; horv. *šogor* id., *šogorica* schwägerin Fil. — rut. *šogar* id. Csop. — ném. *schwager*. — E német alak összes változásai csakis a magyar hangtani törvényekkel magyarázhatók.

178. s o r o p ó, *sarampó*. — szerb *šarampov* eine art verschanzung Wesz. Pop.; horv. *šarampov* id. Fil. — Valószínűleg a ném. *schranke*, *schränkenbaum* elrontása, mely azomban csakis a magyarban történhetett, mit a kezdő mássalhangzó-csoport szétbontása bizonyít.

179. s o b a. — szlov. *soba* zimmer, *sobica* zimmerchen, *kämmerlein* Kleinm.; horv. *soba* zimmer, appartement, kammer, *sobar* zimmerkellner, *sobarica* stubenmädchen Fil.; szerb *soba*, *sobar*, *sobarica* id., *sobica* kleines zimmer, *sobnik* stubenkamerad. — rut. *sobajanka* stubenmädchen Csop. — ném. *stube*; v. ö. *szobor* és szl. *stobor*. Miklosich «Fremdwörter in den slaw. Spr.» tanulmányában (1867) még felveszi a szlávba jutott idegen elemek közé; de midőn négy évvel utóbb a magyarba átjött szláv kölcsönszókat kutatja, az idézett szókat, az egész déli szlávtságban általánosan használt ószl. *istъba*, szlov., szerb, horv. *izba* zelt (szintén

kölcsönvétele a német *stupa, stube* szónak) mellékalakjaiúl tekinti s a magyar *szoba* szót előbbi nézetével éppen ellenkezőleg szlávól eredt kölcsönszónak. De a szláv *istba* szóból a magyarban semmi esetre sem válhatott volna más, mint egy *isztoba, osztoba*, vagy legfeljebb még a *szikra*: *iskra* változás mintájára *szitoba* alak; más részről nem találunk analógiára, mely a szlávban *istba, izba*: *soba*-féle hangváltozást igazolna, s így az egyetlen elfogadható magyarázat, hogy az illir *soba* német forrásból magyar révén jött kölcsönvétel.

180. tányér. — horv. *tañir, tañur* teller, *tañirac* tellerchen, *tañiraća* tellerapfel, *tañiriak* tellerschrank Fil.; szerb *tañir, tañur, tañiraća* id. Pop. — rut. *tañir* id. Csop. — A német *teller* szónak, a mint ezt e nyelvből közvetlenül átvett szlov. *talér*, déliszerb *talar*, orosz *talir, taril, tarelka*, lengy. *talerz* kölcsönvételek, de különösen az olasz *tagliere* (melyből maga is elváltozott) bizonyítják, valamikor **taljer, *talér* hangzásúnak kellett lenni. Ezen **taljer* alakból igen természetesen válhatott a magy. *tányér*, régibb *tálnyer* alakja is, épp úgy, mint a *borju, varjú, sarjú, perje* szavakból *bornyú, varnyú, sarnyú, pernye* lett; de egyszersmind a *tángyer* alak is e h. **táljér, tánjér*, v. ö. ugyancsak *borgyú, vargyú, sargyú*. A *j*-nek ezen erősbülése folyékony hang után kiválóan magyar sajtáság s így a fentebbi szláv szók is magyar kölcsönvételek.

181. torony. — horv. *toran* turm, kirchturm, kloster-turm Fil.; szerb *toran* id. Pop. — rut. *toron* id. Mikl. — közép-felném. *turn* id. Ha a déli szlávok közvetlenül veszi át e szót a németből, épp úgy változtatja volna át, mint a szlovén, t. i. *turen* alakúvá; csak a magyar nyelvtörténeti hangfejlődéssel egyezik meg az *u*-nak nyiltabbá válása s a végső *ú* fejlesztése; v. ö. *dögöny*: *degen, bókony (balkon)*: *balken, hókony*: *hacken* stb. (Nyelvőr VII, 246).

182. törköly treber, trester. — szerb. *tèrkul* weintreber Wesz. *trkul* id. Pop. — bajorném. *torkel*, olasz *torcolo* Mikl. A magyar *törköly* alakilag teljesen megfelel a ném. *torkel* szónak (v. ö. *törtöly*: *turtel-taube*) s jelentésbelileg is egyeztethető, ha felteszszük, hogy mint több más analog esetben előbb a *törkölyszőlő, törkölybor, törkölypálinka*-féle összetételek voltak használatban s ezekből vonatott el az eredetileg «sajtó»-t jelentő *törköly*

«treber» értelemmel. A szerb *terkul'* azonos jelentésű a magyar szóval s e körülmény már maga utal arra, hogy onnan eredt kölesönvételnak tekintsük; de bizonyítja ezt e szó hangalakja is, mely ha közvetlenül jön a németségből, csakis *torkla*, *torkula* lehetne (v. ö. szlov. *torkula* ölpresse).

183. *zománecz*, *zsománecz*, *zomalczos* (Radvánszky lev. gyűjt.) — horv. *žumance*, *žumanac* der dotter im ei, das gelbe im ei, leindotter, *žumančast* dottergelb Fil.; szerb *žumance* id. Pop.; dalm. *zomalce*: (olv. *žomalce*) Verancs. — ném. *schmelz*. Miklosich ellenében, ki a *zománecz*-ot szlávból eredt kölesönvételnek tartja Simonyi mutatta ki helyesen e szó eredetét s vándorlása útját (l. Nyelvőr X, 98.). Magyarázataihoz még megjegyezzük, hogy a *žumanac* úgy alakult az eredetibb *zsománecz*-ből, mint *tanac*, *fűnat* a *tanz* és *font* szóból s hogy a képzőknek oly elvonása és mással való helyettesítése, minővel a *žumanak*, *žumanac* szót magyarázza, több más analógiában is előfordúl, v. ö. *szürke* és *óriás*.¹⁾

c) Latin eredetűek.

α) Igék.

184. *formál*-. — szlov. *formalivati* creare Mikl. — lat. *formare*. Miklosich a névszói *forma* alakot állítja melléje, de ebből *formáz*-lett.

185. *fundál*-.: szlov. *fundalivati* fundare Mikl. — lat. *fundare*.

β) Névszók.

186. *kezele*, *keczelye* Dunántúl «kötény, ruha», a székelységben «felső asszonyi köntös» Tájsz. — horv. *kecela* die schürze, *kecelica* dim. id. Fil.; szerb *kecela*, *kecelica* id. Pop. — latin *casula* misemondó ruha, v. ö. *kantus* és *köntös*, továbbá Pázmány használatát «A Calvinisták Váradon a kelyhekből serlegeket, a *keczelék*ből rokolyákat, a papi öltözetekből szoknyákat

¹⁾ De nem helyesíthető a felhozott «*lőcza*: *lőka*»-féle példa, mert ezek külön-külön alakokkal fordulnak elő a szlávban is, amaz = *lavica*, ez = *lavka*.

és fardagályokat csinálának» (Nyelvtud. Közl. XV, 342), melyben a *keczele* még azonos értelmű a *casula*-val. Hogy e szláv alak nem közvetlen, hanem magyar úton jött latin kölcsönvétel, legjobban bizonyítja a délszláv *košula*: «hemd» szó, mely a *casula*-nak egyenes átvétele.

d) Szláv eredetű, azaz visszakölcsönzött szók.

α) Ige.

187. rendel. — szlov. *rendeluvati*, -*ujem* «docere»; bulg. *rendeluva* Mikl. — ószláv *redъ* reihe, illir *red*.

β) Névszók.

188. a k ó. — horv. *akov* eimer, ahm, ohm, *akovće* eimer-fass Fil.; szerb *akov*, *akovće* id. Pop. — rut. *akiv* id. Csop. — A régi szláv *okov* még most is megvan ily alakban s eredeti «beschlag» jelentésével e nyelvekben, csak a magyarban változott *akó* alakúvá s «folyadékmérték» jelölőjévé. Egyéb *o* kezdetű szláv szók is így maradtak meg az illirben. v. ö. *ocel*, *ocet*, *oblok*, *obrok* stb.

189. a s z t a l. — horv. *astal* der tisch Fil.; szerb. *astal* id. Mikl. — ruténban csak *astalaš*. — szláv *stolъ*, mely maga is él még, de a szerbben már csak továbbképzésekben. V. ö. egyéb ily kezdetű ószláv szókat, ószl. *stog*: szerb *stog*, ószl. **straga* (esz-trenga): szerb *struga*, ószl. *straža*: szerb *straža* stb.

190. b a r á t m ö n c h. — «Das aus dem magy. zurück-entlehnte *barát* bedeutet im osten des neuslov. sprachgebietes mönch». Mikl. — rut. *barat* freund Csop. — ószl. *bratъ*. V. ö. ószl., újszlov. *brazda*, *britva*, *brêgъ* stb.

191. b a r n a. — horv. *barna* der gaul Fil.; szerb *barna* id. Pop. — rut. *barna* braun Csop. — szl. *brna* fuscus; v. ö. *barát*.

192. b a t k a, b a p k a. — szerb *bapka* eine alte münze Pop.; horv. *bapka* id. Fil. — szláv *bobъ* bohne, mely a mai illyrben is így hangzik még; v. ö. *forint*, *máriás*, továbbá *akó*.

193. b á r d. — szlov. *barda* ascia Mikl. — ószl. *brady* culter etc. Mikl. V. ö. *barna*, *barát*.

194. b ö d ö n y. — szlov. *beden* tönnehen Mikl. — rut. *deben* id. Csop. — szerb. horv. *badan* bottich, tonne Fil., Pop. —

(S nem ném. *butten*, mint Simonyi hiszi; ebből *puttony* lett a magyarban, míg a *bodony*, *bödöny* szóközépi mediája szláv közvetítésre utal). Az eredetibb *bodony* alaknak magashangú *bödöny*-vé változása magyar sajátosság.

195. *csata*. — szlov. *čata insidiae* Mikl. — ószl. *četa* cohors Mikl.; de v. ö. *čeljad* (familie, magy. *család*) s ugyancsak *četa* rotte Kleinm.

196. *császár*. — szlov. *časar kaiser* Mikl. — ószl. *césarъ*; v. ö. *csata*.

197. *csorda*. — horv. *čorda* eine rinderherde, herde Fil.; szerb *čorda* herde Pop. — ószl. *čreda* id. Mikl. A kezdő mássalhangzó-csoport szétbontása magában véve még nem bizonyítja a magyarból való visszakölcsönzést; ilyen tünetény mutatkozik a szlávtságban is, különösen ha a második consonans folyékony hangú, pl. ószl. *bluža*: szlov. *bolha*, szerb, horv. *buha*; ószl. *člъnъ* szlov. *čoln*, *čolnek*, horv., szerb *čunak*; tót *tlumač*, szlov. *tolmač*; szlov. *črepati* és *čerpati* schöpfen Kleinm.; hozzá kell járúlni egyéb kritériumoknak is, minő itt a mássalhangzói illeszkedés.

198. *csordás* — horv. *čordaš* der herdenhüter Fil.; szerb *čordaš* herdeführer Pop. V. ö. *csorda*.

199. *csóka*. — horv., szlov. *čóka* corvus monedula Bell., Mikl. — szlov. *kavka*, horv., szerb *čavka* id.

200. *daróc*. — szerb *doroc* art oberkleid Pop. — ószlov. *daravъъ*: *derati* lacerare Mikl. V. ö. *csorda*, *csóka*.

201. *dorong*, *durung* Tjsz. — szerb *durunga* stange Steph. — ószl. *drag*, szlov. *drôg*. Az ószláv orrhangú magánhangzó a lenyelt kivéve az összes szláv nyelvekben elváltozott, de fenntartotta nyomát a magyar kölcsönszókbán; ha tehát egy ószláv nazalizált magánhangzóval szemben mai déli szláv szóban orrhangot találunk, az aligha lehet más, mint magyar kölesönszó. A visszakölcsönzésre nézve számba jöhet ez esetben a szláv alak véghangzója is, mely egy rövidebb magyar alak mellett többnyire átvételre mutat.

202. *dunya*, *dunnya*. — horv. *duña* das federbett, dunnenbett, tuchet Fil.; szerb *duña* obertuchet Pop. — horv., cseh, tót *dužna*, *duhna*: id. Kiválóan magyar hangsajáttság a szóközépi *hú* hangcsoport metathesise és assimilatiója, így lett a balatonmelléki *tohonya* alakból *tonyhó*, *tunya*, a csángóságban

fennmaradt *lohány*-ból *lanyha*, a nyelvemlékek *ehnyit* szavából *enyhít*, a szláv *кухня*, *duxña*, *vižnie*-ből: *konyha*, *dunya*, *dunnya*, *vihnye*; de a déli szlávtság kedveli e hangcsoportot s nem csak *kuhña*, *kuhiña*, hanem maga a *duxña* is megvan a horvátban. E szerint a *duña* alak visszakölcsönzés a magyarból.

203. érsek. — *ersek* archiepiscopus Jamb. — Az egyházra vonatkozó elnevezéseket a magyar általában a szlávtól vette, v. ö. *pap*, *püspök* s így valószínű, hogy az *érsek* is a szláv *arxiepiskup* elrontása s magyarosítása. Leschka szerint «formatum est secundum gallicum *archevêque*», csakhogy minő közvetítéssel, midőn a németben *erzbischof* használatos?

204. gazda. — szlov. *gazda* herr, *gazdar* hauswirt, hausvater, hausherr, *gazdarica* hausfrau, haushälterin Kleinm.; horv. *gazda* haushalter, quartierträger, landwirt, *gazdaluk* das vermögen eines gazda, *gazdarica* haushälterische frau, *gazdovati* wirtschaften, *gazdovañe* das wirtschaften Fil.; szerb *gazda*, *gazdaluk*, *gazdarica*, *gazdovati*, *gazdovañe* id. Pop. — rut. *gazda* id. Csop. — szláv *gospoda*, mely a déli szlávtságban is általánosan ismeretes. E szónak összerántásából a szláv nyelv területén csak *gozda* alak válhatott volna, míg a *gazda* nyiltabb hangzója világos bélyegét viseli magán a magyar nyelvtörténeti hangfejlődésnek. Magyar kölcsönszónak bizonyítja e szót a szláv *gazdašag* is.

205. gazdaság. — horv. *gazdašag* das vermögen eines gazda Fil.; szerb. *gazdašag* id. Pop. V. ö. *gazda*.

206. gánicza kukoriczalisztból készült száraz eledel Marczal vidékén Tajsz., *gránicza* izsgáncz, puliczka, mamaliga Tjsz., *gánicza* breiknödelchen Fogar. — magy. szlov. *ganica* breiknödelchen Mikl. — nyugati szlov. *zganec*; szerb, horv. *zganeci* id. Mikl. A magyar *izsgáncz* mellékalak bizonyítja, hogy a *gánicza* és *gánicza* csakugyan a szláv *zganec* megfelelői és úgy vannak magyarosítva, mint *skadarka*, magy. *kadarka* eine art traube, *skalice*: *gálicz*, *шкорпъ*: *kopacz* eunuch, *škatula*: *katulya* Mikl.

207. határ. — horv. *atar*, *hatar* das gebiet Fil.; szerb *atar* ager, fines Steph., *hâtâr* markung, gebiet, *hâtâriti* grenzstein setzen Pop. — Miklosich e szót nem veszi fel a szláv kölcsönvételek sorába, holott az egész déli szlávtságban — bárhonnan is került oda — el van terjedve egy szó, mely alakilag megfelel a *határ*-nak s mivel tágabb jelentésű, kétségkívül kölcsönvételi

viszonyban áll vele: ez a *kotar* zaun um den heuschober, gebiet, kreis, bezirk Pop. Fil.; szlov. *kotâr* territorium Jambr., mely az ószlovén valamely dialectusában *ȝotar*-nak is hangozhatott (v. ö. orosz *хуторъ* vorwerk, meierei) s a magyarban **hotár*, *határ* alakot ölthetett. A szerb *hâtâr*, mely már csakis a magyar speciálisabb jelentéskörrel bír, alakilag sem megfelelője ama régi alaknak; bizonyítja az első szótag nyiltabb hangzója, mely hangfejlődés nem szokott a szlávtságban, míg a magyar nyelvtörténetben rendes jelenség; továbbá az *atar* mellékalak, melynek leginkább újabb kölcsönvételekben van analógiája (l. fönnebb).

208. hiúz, *héúz*. — *heusz* lynx Jambr. — szlov. *hevec* luchs Kleinm.; v. ö. szláv *paveza* és *paizs*, *pavuz*: *pózna*, *čavka*: *csóka* stb. analógiákat. Miklosich e szót sem említi a szlávból eredt magyar kölcsönvételek között.

209. huszár. — szerb *usar* husar, räuber, *husar* id. — szerb *gursar*, *gusar*, *husar* «seeräuber, strassenräuber». Csakis a magyar nyelv fejlődésében nyerte a szerb *husar* «lovas katona» jelentését, a mennyiben eredetileg, mint Pesty Frigyes adata bizonyítja (Nyelvőr VI, 26), e nyelvben is még «prædo» értelmű volt. Azt tehát, hogy a szerb alakhoz ma a «lovas katona» jelentése is hozzáfűződik, nem lehet másnak tulajdonítani, mint magyar nyelvi hatásnak.¹⁾

210. ispán. — szerb *išpan* oekonomieverwalter, *išpanovica* frau des išpan's Pop. — rut. *išpan* gespannt Csop. — szlov. *župan*, régebben valószínűleg **žpan* v. ö. *istáp*, *iskátulya*, *iskola*, *izsgáncz* stb.

211. katona. — horv. *katana* ein kriegler zu pferd, *katanija* die kriegler zu pferd Fil.; szerb *katana* reiter, husar, *katanija* coll. id. Pop. — rut. *katuna*, *katona* id. Csop. — Budenz szerint «homályos eredetű szó, melyre nézve az ószl. *katunъ* castra is tekintetbe jöhet». A magyarban e szónak semmi etymonja sem mutatható ki, tovább nem családósítható s így eredetére nézve

¹⁾ Ezen esetet épp úgy lehet visszakölcsönzésnek tekinteni, mint mind azokat, melyekben a kölcsönszó csupán elváltozott alakokkal kerül vissza, pl. *csóka*, *asztal*, *császár* stb.; a különbség csak az, hogy amazoknál hangtani, itt jelentésbeli az egyedüli kritérium, mely az idegen nyelv hatását bizonyítja.

idegennek lehet tartanunk, még pedig a szlávból, honnan egyéb «katona» értelmű szót is vettünk át (*huszár, levente, poroszló, vitéz* stb.) s hol a fentebbiek szerint éppen egy alkalmas szó kínálkozik, melyből a «katona» alapértelme «táborbeli» is kiválik. A mai szerb-horv. *katana* azonban nem megfelelője a régibb szláv alaknak, a mennyiben az *-a* véghangzó már magán viseli a magyar átalakítás bélyegét. De a *katana*-nak középső hangzója is inkább a magyar *katona* szóénak felel meg, mint a *katun*-énak, melytől nyíltság tekintetében két érezhető hangfoknyi távolságban van, mi még oly nyelvben is, hol a nyiltabbá válás rendes hangfejlődési törvény, pl. a magyarban ritkaság (v. ö. *muganek* HB. és *maga*). V. ö. még a szó jelentésére nézve: *káplár, hadnagy, huszár* stb. ugyane fogalmi körhöz tartozó kölcsönszavakat.

212. *kerep, kerép, keréb* fahrschiff PP. — horv. *kerep* mehrere an einander gebundene schiffe zur überfuhr; schiff auf welchem die wassermühle ruht, *kerepica* dim. id. Fil.; szerb *kerep* id. Pop. — szerb *korab* schiff, ószl. *korabъ* id. Mikl. V. ö. *bödöny*. Visszakölcsönzést bizonyít a végső mássalhangzó megkeményítése is, mely mint a *keréb* alak bizonyítja, a magyarban történt meg.

213. *kormány* steuerruder PP. — horv. *korman* steuer-ruder, *deichsel*, *kormaniti* steuern, *kormaneće* das steuern Fil.; szerb *korman*, *kormaniti* id. Pop.; szlov. *korman*, *kormaniti* id. Kleinm. — szerb *krma* hinterteil eines schiffes, steuerruder Pop. A magy. *kormány* úgy viszonylik a szláv *krma*-hoz, mint *mortovány* a magy. *mortova*, szláv *mrtva* alakokhoz; az tehát, hogy az illirben *krma* mellett *korman* is előfordul csak a magyarból való visszakölcsönzés felvételével érthető. De erre mutat azon magánhangzó is, mely a kezdő mássalhangzó-csoportot felbontja; mert az ily bontás a déli szlávban a liquida *r* mellett *tompa* è közbeszúrásával szokott történni, pl. *kréma* és *kèrema* schenke Wesz., *kréag* és *kèréag* krug, *krst* és *kèrst* kreuz Wesz., sőt maga a *krma* is megvan *kèrma* alakban; az tehát, hogy a *korman* még azonfelül magánhangzói illeszkedést is mutat a magyarból való visszakölcsönzésnek eredménye. V. ö. *kormányos*.

214. *kormányos*. — szerb *kormanos* steuermann Pop.; horv. *kormanos* id. führer Fil.; szlov. *kormanús* id. Kleinm. V. ö. *kormány*.

215. k o r s ó. — horv. *koršov* krug Fil.; szerb *koršov* id. Pop. — ószl. *krъcagъ*, tót *krčah* id. Mikl. Lehet, hogy nem szláv eredetű visszakölcsönzött szó, hanem török származású magyar kölcsönvétel mint a *kóró*, *oroszlán* stb.. v. ö. török *korčak*, *kurčak* kasgari *kugurčak* «báb» és cserem. *korčák* «báb» és «fazék». Ebből jöhetett az orosz *ропухъ* «fazék» szó is (l. Ny. Közl. VI, 307).

216. m a r h a. — *marha* pecus Jambr.¹⁾; horv. *marha* rindvieh, hornvieh, hausvieh Fil. — rut. *marha* id. Csop. — szlov. *mrha* pecus, merx; ófelném. *merhá* Mikl. A szlovén *merha* «aas» alakja világosan mutatja, minővé kellett volna a régi szláv *mrha* szónak az egész déli szláv nyelvterületen változni, ha fejlődése eme nyelv történetében történik; v. ö. *kormány*. A magyarból való visszakölcsönzésre vonatkozólag számba jöhet még az idézett szók kizárólagos «pecus» jelentése is, mi tudvalevőleg magyar nyelvtörténeti fejlemény.

217. p a j z s. — szlov. *paiž* schild Mikl. — cseh, tót *pavéza* id. olasz *paves* Mikl. V. ö. *hiúz*.

218. p a l a c z k f l a s c h e — szerb *palacka* patrontasche Pop. — ószl. *ploskva* flasche, ófelném. *flasca* Mikl.

219. p a r a s z t. — szerb *parasnik* bauersmann, *parasnica* bauerin Pop.; horv. *parasnik* id. Fil. — ószl. *prostъ* simplex, rudis Mikl. Az eredeti alak is megvan a déli szlávtságban, de nem a specialisabb «bauer» jelentéssel; így szerb *prost* frei, los, einfach, einfältig, gemein Pop.

220. p a r l a g. — horv. *parlog* ein verwahrloster weinberg, *parložiti* vernachlässigen den weinberg *parložkinja* der grosse brachvogel Fil.; szerb *parlog*, *parložiti* id. Pop. — rut. *palag* lehde Mikl. — szlov. *prêlog* abacker Mikl., horv., szerb *prelog* brachmist Fil. Pop. V. ö. *kormány*.

221. p a t y o l a t. — *pacholat* calantica Jambr. — rut. *patolat* feine leinwand Csop. — szerb *patel* brautschleier, olasz *fazzolo* kendő (Nyelvőr X, 385).

¹⁾ Miklosich «Fremdwörter in den slav. Sprachen» cz. értekezésében mint Jambressich közlését fölhozza ezt: „*marha velika* armentum»; pedig Jambr.-nél voltaképen ezt találjuk: «Armentum: chreda *velike marhe*. Nagy marhából álló tsorda», melyben az «armentum» nem a *marha*, hanem a *chreda* szónak felel meg.

222. *perém, prém.* — *perem* fimbria Jambr.; horv. *perem* gebräme Mikl. A horvátban és szerbben nem fordul elő az eredetibb *prem* alak is s így a kezdő mássalhangzó-csoport szétbontása csakis a magyar nyelvfejlődésben történhetett.

223. *remete.* — *remete* eremus Jambr. — szlov., szerb, horv. *remeta* id., olasz *romito* id. Mikl.

224. *rétes art kuchen* PP. — *rites* artolaganus Jambr. — illir. *red* rend, sor, rét; ószl. *redь* id. Mikl.

225. *sarka elster.* — horv. *sarka* eine art wildente Fil.; szerb *sarka* bläshuhn, bläsente Pop. — szerb *sraka* elster, szlov. *sraka* id. Közönséges eset állat- s növénynevek átvételénél, hogy más hasonló fajtákra is alkalmazzák, sőt csakis azokra foglalják le (l. a *pipacs* szó eredeti és származott jelentéseit, Nyelvőr X, 340.).

226. *tanya ort zum fischen* PP. — szerb *taña* ort, wo fische gedörnt werden, *tañar* fischer auf der tanja Pop.; horv. *taña, tañar* id. Fil. — cseh *táne* vertiefung im flusse; v. ö. közép-lat. *tunna* Mikl.

227. *tara czk böller.* — szerb *taračka* böller Pop.; — szlov. *trásk* krachen, *tresk* id., donnerschlag Kleinm.; cseh *tresk* fulmen Mikl. Alakváltozás s fejlődött jelentés egyaránt mutatja a magyar visszakölcsönzést.

228. *tár, társzekér.* — horv. *tarni* fracht- (in zusammensetzungen), *tarna kola* frachtwagen, *tarnice* fuhrmannswagen, lastwagen Fil.; szerb *tarin, tarnice* id., *tarnični* wagen- Pop. — ószláv *tovar* onus, merx, v. ö. tör. *tavar* pecus Mikl. Az ajakhangú lágy spirans beleolvasztása a magánhangzóba főképp magyar sajáttság, v. ö. *csóka, pajzs, daróc, hiúz.*

229. *tompá.* — szlov. *tumpast* stumpf Kleinm. — ószláv *tapь* hebes, újszlov. *tóp* id. Mikl.; l. *dorong.*

230. *vánkos.* — szerb *vankoš* kopfkissen Pop. — horv., szlov. *vaňkuš* polster, kopfkissen Kleinm.; ném. *wangeküssen.* A szerb alak második hangzójának nyiltabb volta szemben a társ-dialectusok alakjaival, továbbá jésítetlen *n* hangja visszakölcsönzésre mutat. Miklosich ismeri az eredeti szerb *vaňkuš* alakot is.

231. *vargánya* egy gomba neme Tájsz. — szerb *vargañ* pfefferschwamm Pop.; *vargañ* art essbarer schwämme Wesz. — Az illirben *vèrgañ* alak is szerepel, mely még eredetibb *vrgañ*-ra

utal, a mihez képest a fentebbi alakokban a magánhangzói illeszkedés csak magyar hatásnak lehet eredménye; v. ö. *kormány*.

Pusztán képzőjüknél fogva mutatkoznak kölcsönzötteknek a következők:

232. *bandás*. — szerb *bandaš* bandist Pop. — szlov. *banda* bande, Kleinm. Lehet egyenes német kölcsönvételnek is tekintenünk é szót.

233. *bicskás*. — horv. *bičkaš* liederlicher mensch Fil., Wesz. — A magy. *bicska* alak valószínűleg csak a *bicskia* török eredetű szláv kölcsönszó változata e h. *bicskja*, v. ö. *haramja*.

234. *dereš*. — szerb *dereš* prügelbank Pop.; szlov. *dereš* id. Mikl.; horv. *derež* prügelbank, folterbank Fil. — rut. *dereš*, id. Csop. — v. ö. szláv *derati* schinden, losschlagen. A szlovénban *dereš* annyit is tesz, mint «menschenschinder»; de ez alighanem csak származott értelem, v. ö. *derešnik* henker, schinder, *derešija* schinderei, henkerei Kleinm.

235. *dudás*. — *dudaš* lyripiparius Jambr.; horv. *dudaš* dudler, sackpfeifer, bockpfeifer. Fil. — szláv *duda* rohrflöte Fil.

236. *ikrás*. — szerb *ikraš* rognier Pop.; horv. *ikraš* der lauchkarpfen. Fil. — szláv *ikra* fischrogen. Fil.

237. *koczkás*. — *koczkàš* aleator Jambr.; — szláv *kostka* csontocska, *kocka* würfel Kleinm.

238. *máriás*, *márjás*. — szerb *marjaš* der ziebzeher, münze und rechnungsgeld von 10 para Pop.; horv. *marjaš* id. Fil. — lat. *Maria*, szláv. *Marja*.

239. *orgonás*. — *orgonàš* organarius Jambr. — rut. *argana* id. Csop., v. ö. lat. *organum*.

240. *pajtás*. — szerb. *pajtaš* kamerad, *pajtašica* kameradin Pop.; horv. *pajtaš* gesellschafter, *pajtašica* gesellschafterin Fil.; szlov. *pajdaš* gefährte, *pajdašica* gefährtin, *pajdašiti* sich beigesellen, *pajdaštvo* bekaantschaft, *pajdašina* kameradschaft Kleinm. — rut. *pajtaš*: id. Csop. — V. ö. szláv *pojata* domus Mikl.

241. *paprikás*. — szerb. *paprikaš* fleischspeise mit paprika gewürzt Pop.; horv. *paprikaš* id. — illir *paprika* beissbere, pfeffer; lat. *piper*.

242. *sajkás*. — szlov. *šajkaš* schaikenzieher Kleinm.; szerb *šajkaš* tschaikenschiffer, tschaikist Pop.; horv. *šajkaš* id. Fil. —

illir *šajka*, *čajka* schiffchen, orosz *šajka* geschirr um wasser zu schöpfen oder zu tragen Schmidt.

243. talyigás. — szerb *taligaš* einspänner Pop.; horv. *taligaš* gabelpferd Fil.; szlov. *taligaš* karrengaul. — illir *talige* der karren, ósl. *telęga* id. Mikl.

244. Ime egész sora a szlávból eredt magyar kölcsönvételeknek, melyek ama nyelvbe a «valamivel birót, foglalkozót» jelentő magyar -s képzővel kerültek vissza (v. ö. még *csordás*). Kiténik, hogy magyar alapszavuk többnyire -a végű, mely az -s képzővel -ás végzetet alkot; nem lesz ennélfogva talán merész a felvétel, hogy mindazon, különösen horvát és szerb -as végzetű szók, melyek fő szavukhoz képest általában «valamivel birót, foglalkozót» jelentenek, tulajdonképen ezek analogiájára alakultak; vagyis hogy e nyelvekben az -as végzet kölcsönvettképző. Azonos értékű és alakú képző nem mutatható ki a szlávtság ősi birtokágyánánt; mert az éjszaki nyelvek közül csakis egy dialektusban fordul elő, a ruténben (Ny. Közl. XVI. 292.), a melyről pedig ki van mutatva, hogy annyira hatása alatt van a magyarságnak, hogy még az utóbbi évtizedekben alkotott szókból is átvett pl. *százalék*, *honvéd*, *választmány*, *napló* (PP. 1801-iki kiadásában még csak *naplókönyv*). Példák e képzésre: *šubara* pelzmütze és *šubaraš* der eine pelzmütze trägt Pop.; *orgule* orgel: *orgular*, *orgulaš* orgelspieler Fil.; *tambura* tamburin: *tamburaš* tamburinspieler Kleinm.; *kèrst* kreuz: *kèrstaš talér* kreuztaler, *kèrstaš vojnik* kreuzfahrer Wesz; *čerga* zigeunerzelt: *čergar* és *čergaš* der unter dem zigeunerzelte wohnt Pop.; *gajde* dudelsack: *gajdaš* dudelsackpfeifer; *meda* grenze: *medaš*, *medar* angränzer, nachbar Pop.; de ezek ellenében v. ö. *dobaš* trommel; l. *dob*.

e) Kétes eredetű magyar kölcsönzők.

245. b a k a infanterist. — szerb *baka* ungarischer infanterist Pop. Újabb katonai műszó s így az egyetlen szláv dialektusban, a melyben előfordul, magyarból eredt kölcsönszónak tartható. V. ö. ném. *wache* őr.

246. b a k k a n e s. halbstiefel. — szerb *bakkanča* bandschuhe Pop. — rut. *bokanči*, *boğanči* id. Csop. — A szláv alak szóvégi hangzója s a szó jelentése magyar kölcsönvételnek bizonyítja. V. ö. dial. *bokancs*, *bokancz*.

247. *bitang* hin und her schweifend, vagabund, herrenlos. — horv. *bitanga* vagabund, strolch, faulenzler, ein herrenloses pferd, *bitanže* das vagabundiren, faulenzen, *bitanžiti* vagabundiren, faulenzen Fil.; szerb *bitanga* faulenzler, herrenlos Pop. — rut. *betanga* taugenichts Csop. Magyar voltát bizonyítja nemcsak a nyelvben való tágabb jelentése, hanem kétségtelen egybetartozása a *bitol* igével, melynek jelentése «bitangol, jogtalanul él valamivel». Ezeken kívül alaki tekintetben is a magy. *bitang*-ból igen is válhatott a szláv *bitanga*, míg egy szláv *bitanga* a magyarban is csak ilyen véghangúnak maradt volna meg.

248. *bútor* möbel, gepäck, *bugyor*, *butyor*. — szlov. *bútara* Bürde Kleinm.; horv. *butura* ballen (eine waare) pack, packet, *buturica* id. Fil.; szerb *butura* pack, packete Pop. A bővebb szláv alak a rövidebb magyar mellett csak az utóbbi átvételével magyarázható alkalmasan; de a magyarban is aligha eredeti, mint ezt a *batyú*, *motyó* szókkal való hangbeli rokonságából következtethetnők;¹⁾ mert az oroszban is előfordul *буторъ* «hab und gut» jelentéssel (Orenburg környékén).

249. *csákó* soldatenmütze. — szerb *čakov* czako Pop. V. ö. *baka*.

250. *csatló* leiste. — szerb *čatlov* querstange beim wagen Pop.; horv. *čatlov na kolih* die sperrleiste am wagen Fil. V. ö. *csat* fibula.

251. *gyolcs*. — *gyolgy* syndon Jambr. — rut. *đovč*, *đoč* id. Csop; Mikl. Miklosich a szlávban idegennek tartja.

252. *hagyma*, *hajma*. — szerb *alma* eschlauch Pop. A magyar szó teljesebb hangtestű s így a szerbre nézve kétségkívül kölesönvétell; Vámbéry (NyK. VIII, 149) török eredetűnek tekinti.

253. *hajdú*. — szerb *ajduk*, *hajduk* räuber, pandur, gerichtsdienner, weinheber, *hajdukovati* ein hajduk sein, *hajdučina* räuberhandwerk, *hajdučica* räuberin, eine pflanze: lychnis coronaria, *hajdučka trava* achillea millefolium, *hajdučka opita* daphne mezereum, *hajduštvo* räuberei Pop., horv. *ajduk*, *hajduk* id. *hajdučija* die

¹⁾ Képzésre nézve a *batyu* és *butyor* úgy viszonylanék egymáshoz, mint *odú* és *odor*; v. ö. még a *pender*, *csokor*, *bokor* szókat rokon nyelvi másaikat.

heiducken, *hajdučica* räuberin, *hajdučiti* sich als heiduck gesellen, *hajdučičte* räuberhöhle, *hajdukanie* räuberleben Fil.; szlov. *hajdúk* pandur, räuber Kleinm. — Homályos eredetű szó, de a szláv nyelvekbe nyilván csak a magyarból került. Szarvas kimutatása szerint (Nyelvőr VI, 444.) eredeti régibb jelentése: «barompásztor»; ebből fejtett a «katona, poroszló» értelem s ebből végül a szláv nyelvekben «rabló;» de mint Filipovics megjegyzi, itt is előbb enyhébb árnyéklattal («in den türkischen provinzen weniger abscheulich und näher dem heldentume»). Nem okozhat nehézséget a szóvégző *k*; ennek megvannak analogiái a magyarból átment kölcsönszavak közt (l. a bevezetésben 71. l.).

254. *h e g e d ű*. — horv. *hegede*, *egede* geige, *egedati* spielen auf der deutschen geige, *hegedanie* das spielen etc. Fil.; szerb *hegede*, *egede* geige. Magyar származására nézve tekintetbe vehető a képzőstül is átment *hegedüs* szó.

255. *h e g e d ű s*. — szerb *egeduš*, *egedaš*, *hegeduš*, *hegedaš* geiger Pop.; horv. *egeduš* der violinspieler Fil. V. ö. *hegedű*.

256. *k o c s i*. — *kochie* vehiculum, curriculum, rheda Jambr.; szlov. *kočija* kutsche, *kočijaš* kutscher, *kočijašiti* kutschieren Kleinm.; horv. *kočija* wagen, kutsche, *kočijaš* pferdenlenker, fuhrmannknecht, *kočije* der bauernwagen mit zwei pferden Fil.; szerb *kočija*, *kočijaš*, *kočijašiti* id. Pop.; bulg. *kočijъ* id. Mikl. — rut. *kočija*, *kočika* id. Csop. A szó eredete bizonytalan; megvan a németben is *kutsche*, az olaszban *cocchio* alakkal; v. ö. még francia *coche*. De a szláv alakok *-ija* végzete nyilván a magy. *koči* szó véghangzójából való; v. ö. török *harami*, *bički*, *deli* és szláv *haramia*, *bičkia*, *delia*. Maga a magyar szó, ha ugyan egyáltalában pannoniái kölcsönvétel,¹⁾ semmikép sem származhatik rövidebb alakjánál fogva sem a szlávból, sem az olaszból s legfeljebb csak a német *kutsche* alakkal volna összevethető.

257. *k o c s i s*. — *kochis* auriga Jambr. — rut. *kočiš* id. Csop. v. ö. *kocsi*. Nem vonható ide a szláv *kočijaš*, mely a már szlávósított *kočija*-nak származéka, bár valószínűleg szintén magyar eredetű képzéssel.

¹⁾ Újabb értesülésem szerint egy magyar *Kocs* nevű helység nevéből ered, melynek kocsigyártmányai a külföldön is hírre verődtek. E magyarázat oklevélbeli adatokkal is bizonyítható.

D) Egyező magyar-szláv szók az eredetibb hovatarozás
kritériumai nélkül.

258. b i r k a. — horv. *birka art schafe* (in der Bácska) Fil.; szerb *birka* id. Pop.

259. c z i p ó. — horv. *cipov* weisses weizenbrod, *cipovka* kleiner laib brod auf die reise Fil.; szerb *cipovka, cipovčica* id. Pop. — rut. *cjipiv, ficjiv* id. Csop.

260. g é m. — horv. *gem* pelikan, sackgans Fil.; szerb *gem* id. Pop.

261. h é j a. — szerb *eja* eule, häher Pop.; horv. *eja* eule. A magyar alak ugyan ma teljesebb; de számos példáját látjuk annak is, hogy szókezdő *h* idő folytán eltűnhetik a déli szlávban.

262. k a n k ó. — szerb *kankov* gonorrhoea Pop.; horv. *kankov* Fil. Természetesen más a székely *kankó*, mely Kriza szerint «akárminemű fa, vas horog v. kapocs.»

263. k a p o c s. — szerb *kopča* heftel, *kopčati* hefteln, *kopčar* heftelhaken Pop.; szlov. *kopča* schnalle, *kopčati* hefteln Kleinm.; horv. *kopča* heftel, ohr, gesperre, *kopčanica* türband, *kopčati* mit knöpfen spielen Fil. — rut. *kapča* id. Csop. Miklosich az ófelném. *kafsa*, középfelném. *kafetze, kafse*, lat. *capsa* szókkal egyeztette; de Budenz (NyK. VI, 307) figyelmeztet a nagyobb jelentésbeli eltérésre (*kafse* «reliquienkapsel»),

264. k o p ó. — szerb *kapov* fanghund Pop. — rut. *kopiv, kapiv* id. Csop.

265. m a m l a s z. — szerb *mamlaz* dummkopf Pop.; horv. *mamlaz* dummkopf, geck, *mamlazovati* schlingeln, *mamlažtina* schlingelei. V. ö. szlov. *mamiti* locken, betäuben, täuschen.

266. p a n d ú r. — szerb *pandur* wächter der öffentlichen sicherheit, gerichtsdienner, *pandurovati* pandurendienst tun, *pandurnica* pandurenhütte, wachthaus Pop.; horv. *pandur, pandurovati* id. *pandurija* amt des pandurs Fil.; szlov. *pandur* id. Kleinm. E szó nyilván idegen a magyarban is; de mint több hasonló jelentésű szónál lehet a magyar közvetítő a szlávásra nézve.

267. s á s. — *šaš* carex Jambr.; szerb *šáš* ried, rietgras, maisstroh Pop.; horv. *šaš* rietgras, die stängelblätter am kukurutz, *šaša, šašak* id. Fil. Miklosich a szót szlávól eredt magyar kölcsönszónak tartja, de etymont a szlávban sem mutathat ki; másrésről v. ö.

nád, mely szintén vízi növény s ugor szó. A votjákban van is egy azonos jelentésű *šas* alak, mely nem lehet orosz kölcsönvétel, mint-hogy itt e szó elő sem fordul. V. ö. még tör. *saza rét*; *nád*.

P ó t l á s o k.

268. *sátor*. — szerb *šator* zelt, *šatorište* ort, wo einst ein zelt gestanden, *šatorje* gezelt, *šatra* markthütte, *šatrica* kleine markthütte Pop.; szlov. *šator* tentorium, conopeum Jambr. — perzsa *čadır*. E szó előfordul ugyan az oszmanliban is *čadur*, *čadir* alakban, de hogy a déli szláv nyelvek még sem vehették innen által, mutatja a szókezdő *š*, mely egyenes oszmanli kölcsönvételekben nem váltakozik *č*-vel (v. ö. szerb *čizma* stiefel, *čibuk* pfeifenrohr, *čok* viel = tör.); továbbá a szóközépi kemény mássalhangzó. De kétségtelenné teszi a dolgot az, hogy elő is fordul az oszmanli *čadur*-nak kölcsönvétele a szerbben, de *čador*-nak hangzik.

269. *bika*. — horv. *bika* taurus Mikl. szlov. *bika* id. Jambr.; szerb *bika* Mikl. — rut. *bika*. A török *buka*, *buga* ellenében a magyar alak közösen a szláv *b,къ* (ószl. *byкъ*, bolg. *bik*, szerb *bik*, szlov. *bik*, orosz *быкъ*) alakkal *u: i (i)* változást mutat fel, mi azt mutatja, hogy a magy. *bika* nem a török, hanem a szláv szó átvétele. A *bikъ*-nak szorososan megfelelő szerb alak csak *bik*; látni való tehát, hogy a magyar — mint több példában kimutatható — a szláv -ъ végvocalist -a-ra változtatta s az így származott *bika* alakot a déli szlávtság visszakölcsönözte.

270. Városnevek közül kétségtelenül magyar eredetűek a következők: szerb *Tur* Győr, máskép *Janok*-nak hívják; *Varad* Nagyvárad; *Sentandrija* Szent-Endre; *Sentomaš* Szent-Tamás; *Sečuj* Székeső; *Hercegsuloš* Herczegszöllös; *Čalokez* Csallóköz; v. ö. még *Erdel*-t, l. föntebb Pop.

Helyreigazítás. Fentebb a *bársony* szót tárgyazó cikkben (101. l.), elfogadva Miklosich egybevetéseit, a német *barchen*, *barchent* szóból származtatam a magyar alakot. Ez ellen tiltakozik a csuvas *porzen* шелкъ (seide), mely a perzsa *beršim* «seide» mása s mely mindenesetre jobban megfelel a *bársony*-nak, mint a fentebbi német szók. A szláv alakok magyar eredete ezzel még inkább meg van erősítve.

R ö v i d í t é s e k .

Bál. Szentkatolnai Bálint Gábor. Kazáni-tatár nyelvtanulmányok, Budapest 1877.

Bell. J. Bellostenece, Gazophylacium seu Latino-illyricorum onomatium ærarium. Zagrabie, 1740.

Böht. Otto Böhtlingk, Über die Sprache der Jakuten. St.-Petersburg, 1851.

Bud. Budenz József, Magyar-ugor összehasonlító szótár, Budapest, 1872—1881. — Miklosich «Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen» művének ismertetése. Nyelvtudományi Közlemények VI, 299 s köv., Budapest, 1867. — Jelentés Vámbéry Á. magyar-török szövegezéséről, u. o. X, 67. s köv., 1873.

Cast. Alexander Castrén, Versuch einer koibalischen und karagassischen Sprachlehre. St.-Petersburg, 1857.

Cod. Cum. Codex Cumanicus bibliothecæ ad templum divi Marci Venetiarum, ed. Comes Géza Kuun, Budapestini, 1880.

Csop. Csopey László, Magyar szók a rutén nyelvben. Nyelvtud. Közl. XVI, 270. Budapest, 1881.

Dank. Gregorius Dankovszky, Magyaricæ linguæ lexicon critico-etymologicum. Posonii, 1833.

Fil. Iván Filipović, Neues Wörterbuch der kroatischen und deutschen Sprache, Agram. 1875.

Gramm. Alt. Грамматика алтайскаго языка, составленная членами алтайской миссии. Казань, 1869.

Habd. J. Habelič, Dictionar ili reči slovenske etc. u Nemškom Gradcu 1670. E munkát csak Miklosich idézetei után használhattam.

Jambr. Andreas Jambressich, Lexicon Latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica etc. Zagrabie, 1725.

Kleinm. Jul. Kleinmayr, Anton Janežičev slovensko-nemski slovar, u Celovcu, 1874.

Lesch. Stephanus Leschka, Elenchus vocabulorum europæorum cum primis slavico-magyarici usus etc. Budæ, 1825.

Mikal. J. Mikalja, Thesaurus linguæ illyricæ. Laureti, 1649. E munkát is csak Miklosich idézeteiből ismerem.

Mikl. Franz Miklosich, Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen. Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften,

philosophisch-historische Classe XV., Wien, 1867. — Die slavischen Elemente im Magyarischen u. o., 1871.

MA. Molnár Albert, Dictionarium Latino-ungaricum. Heidelbergæ, 1621.

PP. Franciscus Páriz Pápai, Dictionarium Latino-hungaricum. Posonii, 1801.

Pop. Georg Popović, Wörterbuch der serbischen u. deutschen Sprache. Pančova, 1881.

Schmidt J. J. Schmidt, Mongolisch-deutsch-russisches Wörterbuch. St.-Petersburg, 1855.

Steph. Lupi Stephani F. Lexicon Serbico-germanico-latinum. Wien, 1818.

Vámb. Vámbéry Ármin, Magyar és török-tatár szóegyezések, Nyelvtud. Közl. VIII. k., Budapest, 1870. — A török-tatár nyelvek etymologiai szótára, Nyelvt. Közl. XIII. Budapest, 1877. — Čagataische Sprachstudien, Leipzig, 1867. — Ujgurische Sprachmonumente, Innsbruck, 1870.

Verancs. Faustus Verantius, Dictionarium quinque nobilissimarum Europæ linguarum, latinæ, italicæ, germanicæ, dalmaticæ et ungaricæ. Venetiis, 1559. Ujra kiadta Thewrewk József, Pozsony, 1833.

Wesz. Rud. V. Veselić, Rečnik ilirskoga i nemačkoga jezika, u Beču. 1853.

Zenk. J. Th. Zenker, Dictionnaire turc-arab-persan. Leipzig, 1866.

Zolot. Н. Золотницкий, Корневой чувашско-русский словарь, etc., Казань, 1875.

ószl. ószláv, *szlov.* szlovén, *horv.* horvát, *dalm.* dalmát, *bulg.* bulgár, *rut.* rutén, *lengy.* lengyel, *or.* orosz, *ófelném.* ófelnémet, *középfelném.* középfelnémet, *újfelném.* újfelnémet, *ném.* német, *oszm.* oszmanli, *kaz.* kazáni tatár. *kojb.* kojbál, *karag.* karagasz, *jak.* jakut, *alt.* altaji tatár, *turk.* turkoman, *csag.* csagataj, *csuv.* csuvas; *HB.* Halotti beszéd, *Bc.* Bécsi codex, *Mc.* Müncheneri codex, *Nyelvör* (v. *Nyör*) Magyar Nyelvör, *Ny. Közl.* Nyelvtudományi Közlemények.

SZÓMUTATÓ.¹⁾

<p>1 *akó 109.
apa 77.
apród 77.
*asztal 109.</p>	<p>30 béres 94.
*bicskás 116.
birka 120.
bitang 117.
bíró 78.</p>	<p>*deres 116.
dob 78.</p>
<p>5 áld- 76.
áldomás 77.
áldó 77.
árok 92.
-ás (képző) 117.</p>	<p>35 bírság 87.
bokor 88.
bosszú 78.
*bödöny 109.
bútor 117.</p>	<p>60 *dorong 110.
*dudás 116.
*dunya 110.</p>
10 ásó 77.	<p>40 czipó 120.
czukor 101.
csal- 87.
csalárd 88.
csaló 88.</p>	<p>enged- 76.
Erdély 78.</p>
<p>baglya 77.
baka 117.
bakkanacs 117.
bakter 101.</p>	<p>45 *csata 110.
csatló 118.
csákó 118.
*császár 118.
csikós 94.</p>	<p>65 ernyő 78.
esküdt 78.
ezer 94,
érsek 111.</p>
<p>15 bandás 116.
*barát 109.
*barna 109.
*batka 109.
báj 92.</p>	<p>50 csomó 78.
csont 88.
csoport 94.
*csorda 110.
csordás 110.</p>	<p>70 falat 78.
far 78.
fattyú 88.
fegy- 76.
felel- 76.
fertály 102.</p>
<p>20 bán- 76.
bánt- 76.
bár 62.
*bárd 109.
bársony 101, 121.</p>	<p>55 *csóka 110.
csukló 78.</p>	<p>75 -féle 78.
fillér 102.
fiók 79.
font 102.
fontos 102.</p>
<p>25 bátor (audax) 93.
bátor (ám-bátor) 94.
beteg 77.
bélyeg 93.
bér 94.</p>	*daróc 110.	<p>80 forint 103.
formál 103.
fullajtár 103.
fundál- 108.
futó 79.</p>
		85 fűzér 79.

¹⁾ A csillaggal jelzett szók a magyarban szláv eredetűek, de melyeket a szlávok ismét visszakölcsönözött. A számok a lapokra vonatkoznak.

- *gazda 111.
 *gazdaság 111.
 *gáncza 111.
 • gém 120.
 90 gomb 88.
 gödör 89.
 gyapot 95.
 gyám 89.
 gyenge 89.
 95 gyolcs 118.
 gyömbér 103.
 gyöngy 95.
- hadnagy 79.
 hagyma 118.
 100 hajdú 118.
 hajós 79.
 halász 79.
 hamis 89.
 hant 89.
 105 harc 103.
 harminczad 79.
 haszon 79.
 *határ 111.
 háló 79.
 110 hám 95.
 hegedű 119.
 hegedűs 119.
 herczeg 103.
 héja 120.
 115 hintó 89.
 *hiúz 112.
 hordó 79.
 hóhér 103.
 *huszár 112.
- 120 ikrás 116.
 inas 79.
 *ispán 112.
- kankó 120.
 kantár 96.
 125 kapitány 104.
 kapocs 120.
 kard 96.
 karika 80.
- karmazsin 104.
 13 kartács 104.
 kastély 104.
 kaszárnya 104.
 *katona 112.
 kába 90.
 135 káplár 104.
 kezele 108.
 kenőcs 90.
 *kerep 113.
 keszkenő 80.
 140 kettős 80.
 kép 97.
 kincs 97.
 kín 97.
 *koczkás 116.
 145 kocsi 119.
 kocsis 119.
 kofa 80.
 koldtúl- 76.
 koldus 80.
 150 komp 90.
 konty 90.
 kopó 120.
 *kormány 113.
 *kormányos 113.
 155 korsó 114.
 kóró 97.
 kutya 80.
- lapú 80.
 lép 81.
 160 látó 81.
 lopó 90.
 lógó 81.
 lugas 87.
- majd 82.
 165 mamlasz 120.
 *marha 114.
 *máriás 116.
 ment- 77.
 merettyű (mereggyö) 82.
 170 mester 104.
 meszely 105.
- mező 90.
 ménes 90.
 mérő 82.
 175 mérték 82.
 műhely 82.
- nyuszt 82.
- orgonás 116.
 oroszlán 98.
 180 ország 82.
 óriás 82.
- *pajtás 116.
 pajzs 114.
 *palaczk 114.
 185 pallos 105.
 pandur 120.
 *paprikás 116.
 *paraszt 114.
 *parlag 114.
 190 *patyolat 114.
 pántlika 105.
 perez 105.
 *perém prém. 115.
 prófont 105.
- 195 ráadás 83.
 remek 83.
 *remete 115.
 *rendel- 109.
 réf róf 105.
 200 rétes 115.
 rojt 83.
 rostély 106.
 rovás 83.
 rúd 106.
- 205 sajkás 116.
 sajtó 83.
 sark 83.
 santa 90.
 sárga 99.
 210 sárkány 99.
 sás 120.
 sátor 121.

	sekély, cseke 83.		*talyigás 117.		úr 87.
	sereg 99.		tanács 99.		vall- 77.
215	silbak 106.	235	*tanya 99.		varga 87.
	síp 91.		*taraczk 115.	255	*vargánya 115.
	sípos 91.		tányér 107.		vágás 87.
	sok 83.		*tár 115.		vágó 87.
	sor 83.		teher 85.		válú 99.
220	sorompó 106.	240	telek 91.		*vánkós 115.
	sógor 106.		tolvaj 86.	260	vápa 87.
	sőre 83.		*tompá 115.		vár 91.
	szabó 83.		torony 107.		vármegye 92.
	*szarka 115.		totya 91.		város 91.
225	szatyor 91.	245	tölcsér 86.		vásár 91.
	szállás 84.		törköly 107.	285	virág 87.
	szár 84.		tunya 86.		virraszt- 77.
	sziget 84.		túzok 99.		virrasztó 87.
	szoba 106.		tündér 86.		
230	szurdék 84.	250	tűkőr 99.		zománcz 108.
	szürke 84.				
	szűrszabó 85.		ún- 77.		

MUNKÁCSI BERNÁT.

ISMERTETÉSEK ÉS BIRÁLATOK.

Über die Sprache der Nord-Ostjaken — von Dr. Aug. Ahlqvist:
I. Spachtexte und Wörtersammlung. — Helsingfors 1880.

Végre megindultak Ahlqvistnak közlései az osztják nyelvről s reményljük, hogy nem soká tartogatja már a vogul nyelvről valókat sem. Mind ezeket az ugor összehasonlító nyelvészet munkásai várva várják, mint eredeti önálló kutatások eredményeit, melyek az e nyelvekről való amúgy sem igen bőséges ismereteinket kiegészíteni s megigazítani fogják. Ahlqvist, ki már 1858-ban járt a vogulok és osztjakok földjén, — s újra megint 1877-ben s utoljára még egyszer 1880-ban, nyomozásainak közzétételét eddig nyilván csak azért halasztotta, hogy még nem eléggé teljeseznek s tökéleteseknek vélte; ámde ez a teljesség és tökéletesség relativ becsléssel kellék, melyet örökké lehet fokozni s örökké el nem értnék találni. Fontosabb dolog, a mi nyelvészetünk szempontjából, hogy hiányos ismereteink újabb, önállóan gyűjtött és a kellő gonddal pontosan följegyzett anyaggal gazdagodjanak, a melyet azután a szükség kívánta módon föl lehet dolgozni s a mely különösen az eddigi ismeretnek bírálatára is képesít.

De ne pöröljünk a kutatóval, hogy mért nem adta még mind azt, a minek már régen jó hasznát vettük volna; inkább vegyük köszönettel az imitt nyújtott adományt, a mely ezutánra még többet ígér.¹⁾

¹⁾ Meg kell jegyezni, hogy az 1858—1880. évek között Ahlqvistnak egyéb fontos munkálatai is megjelentek: «Läran om verbet i mokscha-mordvinskan» 1859; — «Versuch einer mokscha-mordwinischen Grammatik nebst Texten und Wörterverzeichniss» St. Petersburg. 1861; — «Anteckningar

Az osztják nyelvnek északi dialectusát, a melyre Ahlqvistnak fentírt közlése vonatkozik, eddig jobbadán csak a Vologodszki-féle orosz-osztják szótár meg a Máté-evangéliom első 10 fejezetének szintén Vologodszki szerzette fordítása alapján ismerjük. Ezekből kellett Hunfalvynak is az éjszaki-osztják nyelv leírását kifejtenie (NyKözl. XI.), csak hogy még Regulynak egy kis osztják szójegyzékét is használhatta, a melyben némi nyelvtani adatok is találhatóak. Igaz, hogy a Vologodszki munkálataiban foglalt nyelvényeg terjedelemre sem megvetendő (vagyis a mint Ahlqvist is megengedi «nicht ganz unbedeutend»), kivált a szótára, mely elég bőven hozza a származékokat és még itt ott egy kis mondatot is fölvett; de némi kívánni valót hagy az orosz betűvel eszközölt hangjelelése, noha azt egészben véve eléggé megfelelőnek kell találnunk. Sőt meglátszik, hogy Vologodszki az orosz írásjegyeknek különös czélra való elégtelenségén segíteni iparkodott; így pl. az úgyn. aspirált *l* hangot (melyet Castrén szerint a szurguti dialectusban *tl*, *thl*-nek, illetőleg *dl*, *dhl*-nek ejtenek, természetesen a dentalis előhang kellő reductiójával) az *л* mellé vetett spiritus asper-féle jeggyel tünteti föl — *л*, s megjegyzi hogy «эта литера произносится съ приложеніемъ языка къ небу плотно, такъ чтобы вышло сл (azaz: e betűt kiejtik, a nyelvet szorosan az ínyhez illesztve, úgy hogy *sl*-féle hang eredjen)»; — az egy hangzónak ejtendő *ng*-t (= gutt. nasalis *ñ*) fölibe vetett félkör-jeggyel írja: *ñr*. Bizonytalan ejtést a Vologodszki-féle írásmód tkp. csak a következő esetekben hagy fönn: 1. szókezdő *и* lehet akár *i*, akár *ji*, pl. *илби* = *ilbi al*; *инкь* = *jink víz*; — 2. *н* következő *e*, *и* előtt lehet *n* is meg *ñ* is (*ne*, *ni* vagy *ñe*, *ñi*): *немь* = *nem* név, *нел* = *ñel*-nyelni (Ahl.); *нижи* = *niži* halászó horog (Ahl. *niši*, *niš*), *ниръ* = *ñir* nyári saru. — Kiteszi Vologodszki rendszeren az accentus-jegyvet

i Nordtschudiskan» 1859; — «Muistelmia matkoilta Venäjällä vuosina 1854—58» 1861; — «Suomalainen runousoppi kielelliseltä kannalta» 1863; — «Om Ungerska sprakets förwandskap med Finskan» 1863 (Suomi); — «Suomalainen Murteiskirja» 1869; — «De vestfinska sprakens kulturord» 1871; — ugyanaz németül «Die Kulturwörter der westfinnischen Sprachen» 1875; — «Suomen kielen rakennus» 1877 (ismertetve NyK. XVI, 295—312); 1871—75 kiadta s jórészben maga írta a «Kieletär» füzetait (megjelent I, 1—6. füz., II, 1. füz.).

is, de ennek czélja nem lehet csupán csak a hangsúly helyének feltüntetése, (hiszen egytagú szókon is találjuk), hanem egyszersmind, legalább részben, a szótagbeli vocalis nyújtott voltát is jelöli, a mint Ahlqvist közlésének egybevetésével láthatjuk: *sōrim*, A. *sōrim* száraz; *ādīm*, A. *ādīm* rossz; *ēdir*, A. *ēdir* derű; *līlīn*, A. *līlīn* eleven, lelkes; *mūgol*, A. *mūgol* máj (mogol mellett) || *ḡannēḡo*, A. *ḡannēḡo* ember (tkp. összetétel: *ḡanda-nē-ḡo*); *pozāl*, A. *pasāl*-meghalni; *ulām*, A. *ulām* holmi, ruha; *urā*, A. *urā* veszekedés; *votās* (így is: *vōtas*), A. *votās* szélvész; *ḡorās*, A. *ḡōrās* kép. Többnyire az első szótagon találjuk Vol.-nál a hangsúly-jegyvet, s Ahlqvist közlése szerint e szótag sokszor rövid vocalisú; az első szótagon túl A.-nál is ritka a hosszú vocalis; leggyakoribb még az *ī*, összevonva *iji*-ből, pl. *šavīta-ḡo* őrző = Vol. *šavījita-ḡo*. — Egyéb-ként Vologodzski hosszú vocalis jelölésére kettős betűvel is él: *zūu* hosszú = *ḡū* A., *tīim* született = *tīm* A.

Ahlqvist közlésében a hangjelölés természetesen még pontosabb s következetesebb. Kiemeljük, hogy kétféle *l*-jeggyel él: a közönséges *l* mellett, középen finom vonalkával jelzett *l*-vel, melynek amattól való különbségét nem igen könnyen veszi ki szemünk; írjuk helyette alul ponttal, ezt: *ḷ*. Ez utóbbi az aspirált (illetőleg affricata-féle) *l*-nek jegye, mely igen általános használatú, úgy hogy a tiszta *l* szerepét aránylag igen csekélyre szorította. Fölvethetjük itt mindjárt a kérdést, hogy fontos-e a kétféle *l* megkülönböztetése? Fontos az mindenestre a tényleges ejtés hí visszaadása tekintetében s azon lehetőségre nézve, hogy ez ejtésbeli különbség különböző hangfejlődéssel áll kapcsolatban. Eddig ugyan annak ily etymologiai fontosságát még nem sikerült fölfedeznünk: van olyan *ḷ* szó elején és közepén, mely a rokon nyelvek szerint eredeti *l*, s van szintén *l*, mely régibb *d* (*t*)-nek helyébe lépett: pl. *ḷiḷ* lélek = vog. *lil*, *lili*, zürj.-votj. *lol*, *lul*, m. *lélek*, finn *löyly* | *ḷū* csont = vog. *lu*, f. *luu*, cser. *lu* | *ńol* nyíl = vog. *ńāl*, lp. *ńuol*, finn *nuole*, m. *nyil* | *pālīn* felhő: f. *pilve*, mord. *pele*, cser. *pil* | *ḡul* hal = f. *kala*, lp. *kuele*, mord. *kal* stb. || *ḷē*-enni = vog. *tē*-, mord. *seve*-, finn *syö*-, *sö*- | *ḷōn* ér, ín = vog. *tān*, zürj. *sōn*, f. *suone*, *sōne* | *vēlīm* velő = vog. *valem*, finn *üdime*, mord. *udime*, lp. *aōdem* | *naḷ* nyél = vog. *näll*, mord. *nede*, lp. *nadda*, finn *lüde*. Látni való, hogy az *ḷ*-nek még nem lehet valami különös hangtörténeti értéket tulajdonítani, s így megkülönböztetését (pl. a MUGSzótárban)

bátran mellőzhettem, annyival inkább, mert Reguly osztB. szójegyzékében sem érezte azt szükségesnek. Az affricált *l*-hangot épen csak különös osztják fejlődésnek kell tartanunk, mely végpontját az osztIrt. *d* (*t*)-ben érte, a mennyiben ez eredeti *l* helyére is került. Legfeljebb azt lehet sejteni, hogy a tisztán maradt *l* az osztjákban inkább eredeti, semhogy *d*-ből való *l*: pl. *pēlek* oldal (Irt. *pēlek* s nem *pēdek*) fél, oldal = lp. *pele*, mord. *pälä*, cser. *pēle* | *lang*-fedni (Irt. *lañ*-, S. *link*-): l. MUGSz. 760. sz. De azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az ilyen *l* is már ingadozó-nak mutatkozik Ahlqvistnál: pl. *langol* (Obd. alak) és *langil* fedél, *lālem* (Obd.) és *lālem* eszem.

Továbbá megkülömböztet Ahlqvist kétféle *g*-t: *g* és fölibe vetett ponttal *ǰ*; ez utóbbi lágy gutturalis spirans (γ), mely csak két vocalis között fordul elé s érintkező consonans előtt χ -vá lesz, pl. *ńoŕa* hús, *ńoŕos* (v. *ńoŕos*) nyuszt, *ōŕol* szán, *moŕol* máj, *joŕotlem* jövök, *taŕa* ort, *tōŕol* toll (*toŕlñ* tollas), *tūŕorlem* zárok (*tuxŕip* záró, retesz). Azt látjuk, hogy leginkább *o*, *u* mellett divatozik a γ , azaz határozottan mélyhangú szókban; gutt. nasalis (\tilde{n} : Ahlqv. \tilde{n}) után mindig *g* van, valamint magashangú vocalis mellett, pl. *meǰil* (*mevil*, *meil*) mell, *šigil* tapló; *uñgil* száj, *voñgemalem* megvágók, *eñgilem* leoldok. Külön hangtörténeti értéket nem tulajdoníthatunk a γ -nek, s megkülömböztetését csak az ejtés hű leírása ajánlja. Egyes esetekben még váltakozik is Ahl. közlése szerint *g* és γ (*šagam* és *šaŕam* dohány, *loǰitlem* és *loŕotlem* mosok, *jogan* és *joŕan* kis folyó); Reguly csak egyféle *g* jeggyel él (pl. *togol*, *ńogos*), és ezzel beéri Castrén is az osztIrt. nyelv leírásában (megjegyzésén, hogy *a o u* előtt, szintilyen előző vocalis után a *g* «aspirált-nak», azaz tkp. spiransnak hangzik = \acute{c} a törökben).

A gutt. nasalist (\tilde{n}) Ahlqvist fölül pontos \tilde{n} -vel jelöli. Tekintve hogy ezen az osztjákban is csak szóközepén és végén előforduló hang részben az $\tilde{n} + g$ -nek (*ng*) utódjának mutatkozik, érdekes hogy Ahlqvist közlésében még gyakran a teljes $\tilde{n}g$ -vel való alakokat találjuk: *puñgil* fél, oldal (de: *puñla* félre; osztIrt. *puñat* oldal); *uñgil* és *uññil* száj; *loñgim* bemenet (*loñlem* bemegyek), *voñgema* = *voñema* - Volog. (v. ö. *vág*- MUGSz. 583. sz.) stb. De a szóvégén mindig csak \tilde{n} fordul elé; ilyen jelesen a birtokosnévképző \tilde{n} (*tiniñ* áros, drága, *toŕlñ* tollas, *eplñ* szagos stb.), a melynek a vogulban \tilde{n} és *n* felel meg. Erről a képzőről pedig épenség-

gel nem tudjuk, hogy előbb *ŋg* volt volna, s így nem helyeseltetjük Hunfalvy írásmódját (NyKözl. XI, 34), ki még ezt is *ng*-vel adja (pl. *tohling*), úgy mint a többi esetekben, a hol legalább történeti alapja van.

Legfontosabb Ahlqvist közlése hangtani tekintetben, a nyújtott (hosszú) vocalisok rendes jelölése által, — fontos annál fogva, mert a vocalis-hosszúságnak gyakran nyelvtörténeti alapja van a régibb teljesebb alakot sejtet. Ilyen jelentőségű az osztB.-ben a hosszú vocalis, mely pótló nyújtásból való: pl. *señs* mellett, *sēs* hárs; *kēn* könnyű (vogK. *kigne*), *sēm* szem (ug. *s₂lm₂*), *tēl* teli (vogK. *tagle*, finn *tüüde*) stb. De sokszor a hosszú vocalist oly szóalakban találjuk, mely amúgyis teljesebb mint a rokonnyelvekbeli másai, úgy hogy pótlásról nem is lehet szó; e mellett számba kell venni, hogy az első szótagbeli vocalis hosszúsága ahhoz van kötve, hogy utána egyszerű consonans következik, s mihelyt több lesz a consonans, az a vocalis is rövid alakban lép föl: pl. *tōgol* toll mellett: *toxlīñ* | *sāχis* v. *saysi* zsír, *saysañ* zsíros | *tūgorlem* zárok; *tuxrep* záró | *ēbel*: *epliñ* szagos | *jūlip* új: *jilpa* újra | *jōlīχ*: *jolχīñ* hüvös, nyirkos | *nōmis*: *nomsīñ* okos | *ōmislem* ülök: *omsim* ült | *rōgip*: *rogpiñ* hazug | *nōlīm* seb: *nolmīñ* sebes | *ōlīm* álom: *olmīñ* álmos, *olmālem* álmodom stb. A vocalist követő *ŋg* még megengedi a nyújtást, de rendszeren mégis csak rövid vocalis van *ng* előtt: *pūngil* és *pungil* oldal (de csak: *puñla*), *lōnga-jogan* és *laññal-jogan*. Ezen, az első szótagban, bizonyos kedvező föltétel mellett (egyszerű consonans következtével) mutatkozó vocalisnyújtást jobbadán a hangsúly hatásának kell tulajdonítanunk. Szintígy igen sűrű Castrén jelzése szerint az osztIrt. dialectusban is ezen vocalisnyújtás, s itt még a következő több consonans sem látszik akadálynak: pl. *ōdam* álom: *ōtmañ* álmos | *ōmsem* ültem | *ēbet* szag: *ēpsend*-szagolni.

Az Ahlqvist közlésében foglalt osztják szövegek közt természetesen leginkább az eredetiek vonják magukra figyelmünket. Hiszen ezek az első eredeti osztják nyelvmutatványok, a melyek egyáltalában megjelentek; mert Castrén grammatikája annyira tisztán alaktan, hogy alig egy-két kis mondatot találunk benne (pl. 67. l. *ma tau erekte i met en tajdam* ausser dem pferde besitze ich nichts; 32. l. *tau sāgarīvet keres* das pferd ist grösser als die kuh; *nānk jugodīvet ār* der lärchenbaum ist von den bäu-

men der grösste), — a Reguly hozta osztják énekek pedig még megfejteltenek és kiadatlanok (alakjukról szól, némi kis mutatvány mellett Hunfalvy: NyK. XI, 218. skk.). Nem sok ugyan A.-nak eredeti szövege; mindössze öt kis mese, 53 találós mese, s 4 dal; de ez is elég arra, hogy némileg megítélhessük, mennyire alkalmazkodnak a fordított textusok az orosz eredetihez. De azt is látjuk belőlük, mint szerepelnek ezekben is a nyelv eredeti sajátosságai, melyek jobbadán a vogul nyelvvel közösek, pl. a szenvedő (passivum) és a tárgyas igeragozás. Nem lehet itt föladatnom, hogy belőlük alaktani vázlatot állítsak össze; hiszen Ahlqvist a jelen közlését csak I. résznek czímezi, a melynek kiegészítő II. része nem lehet más mint az osztják nyelv grammatikája. Csak egy részletet hadd emeljek itt ki, mely szintén osztják-vogul egyezéstül tűnik föl. A *-na* ragos casusalak, melyet grammatikáink (Castrén és Vologodszki textusai alapján Hunfalvy) csak locativusnak (s innen instrumentalisnak) ismernek, az Ahlqvist közlötté mesékben előfordúl mint *l a t i v*-értékű casus is (illativus, allativus): Ahl. 3. *mantseñen orna* menének (ketten) az erdőbe (in den wald); *juganna pitseñen a* folyóra estek; 4 l. *juz puina joxtas a* fa tövéhez érkezett; *žatna loriseñen a* házba gördültek (bele); 6. l. *žatna loñnes* házba bement; 7 l. *amsäten kat lanžremna* üljetek két vállamra; 9. l. *mandlemen pūgolna* menjünk a faluba; 11. l. *sēpna pontsale* zsebre (zsebbe) tette. E szerint helyes Regulynak e példája is (Hunfalvy, NyK. XI, 79.): *ma vasne mensem* «én a városba mentem» (e mellett: *ma vasne ollem* én a városban lakom). Szintigy pedig *n*-ragos az északi-vogulban mind a locativus, mind a lativus (illativus, allativus), az utóbbi nagy ritkán még végvocalissal (*-ne*); a kondai-vogulban meg *-n* locativus, *-ne* lativus-értékű.

A fordított textusok egyik része, 5 darab a bibliai történetből, Ahlqvistnak 1877-ben volt osztják szolgája- és tolmácsától, Morochovtól ered, a ki írástudó (azaz írni-olvasni tudó, грамотный) ember volt. A ennek orosz leiratát magának megint tollba mondatta s ejtés szerint pontos hangjelöléssel leírta. — A textusok másik része új kiadása a Vologodszki-féle fordításoknak: Máté evangéliom első 10 fejezete, a Tizparancsolat, Hitvallás (Symbolum fidei). Ezeket a szent-pétervári akadémia könyvtárában őrzött Sjögrén-féle kézirat (másolat)-ból először Wiedemann adta ki 1868-ban (a Lucian Bonaparte-féle gyűjteményben), s e kiadásból átvette Hunfalvy,

saját transcriptióját alkalmazva, a NyKözl. XI. kötetébe. Ahlqvist külön másolatot vett a Sjögrén-féle kéziratról, s a textus átírására az osztják ejtéséről szerzett saját tapasztalatait is alkalmazta. Ahlqvistnek ezen új kiadásában tehát a Vologodszki műve tökéletesebb külalakot nyert. De a két kiadást, az Ahlqvistét meg a Wiedemann, illetőleg Hunfalvy-félet egymással egybevetve, különböző írásmódon (átíráson) kívül is találunk itt-ott eltérést szóalakokra és különböző nyelvtani alak használatára nézve; itt ott van egy kis kihagyás is (a W.-H. kiadásban), mely jobbadán szedőhibának mutatkozik, a milyen különben is mind a két kiadásban fölmerül egynéhány. Úgy látszik, hogy Wiedemann Vologodszki textusán némi változtatást is tett, bizonyos alakok következetes egyformaságát szerezvén (vagyis hogy «revideálta», a mint ő az efféle kiadások cím lapján ki is szokta tenni); de meglehet hogy Ahlqvist is egyet-mást igazított rajta.

Az említett eltérések közül lássuk először a szóalakra vonatkozókat. Ilyen mindjárt az, hogy A. az *l*-végű ige-tők (pl. *ul*-, *esl*-) ind. præs. egyes-sz. 3 szem. alakján nem írja ki külön még a præsens-jelölő *l*-t: *ul*, *esl* (tkp. *ul*, *esl*), míg H. a lappangó jelentős elemet föltünteteti: *ull*, *esll*. — A parancsoló mód több. 2 szem. -t és teljesebben -*ti* (*tí*); A. is ismeri mind a kettőt, de többször -*él* a -*tí*-vel, kivált rövidebb ige-tőkön, hol H.-nál csak -*t* van: pl. *vogati* (H. *vogatí*) 7, 7; *manati* 9, 13; *manati*, *longati* 10, 5; *al xurijati* 10, 31. stb. — A személy-névmások dativusa A.-nál többnyire az illető személy ragjával végződik, utána következő *a* casusrag nélkül, mely teljesebb alak rendszeren található W.-H.-nál. Így A. *luel* «neki» (H. *luela*): 1, 25. 2, 5. 11. 3, 15. 4, 6. 7. 8. 9. 10. 11. 5, 32. 39. 40. 8, 2. 4. 7. 8. 15. 19. 20. 21. 22. 28. 9, 9. 18. | A. *liel* «nekik» (H. *liela*) 8, 32. 9, 24. 28. 10, 1. 15; (H. *luela*, hiba e h. *liela*) 4, 19. 8, 26. 9, 12—15. | A. *manēm* «nekem» (H. *manema*) 2, 18. 3, 14. 4, 9. 7, 21. | A. *neñēn* «neked» (H. *nñēna*, írva: *nñgena*) 2, 13. 4, 9. 5, 30. 6, 6. 18. 8, 29. De meg kell jegyezni, hogy a személynévmásoknak *a* végű dativusuk is előfordul A.-nál: pl. *luela* neki 5, 31; *liela* nekik 9, 18. 10, 5; *manēma* nekem 10, 34. 38; *neñēna* neked 8, 13. 9, 2; *neñilana* (csakis így) nektek 5, 18. 20. 34. 44. 6, 14. 9, 29. — Személynévmásnak accusativusa: A. *lielal* (H. *liel*) 4, 21. 24. 5, 2. 6, 2. 26. 10, 21. — Genitivus-értékű alak, birtokszó (illetőleg postpositio előtt): A. *neñilan* tí (H. *nen*, helyesen *neñ*, nominativus

alak) 3, 9, 5, 44. 48. 7, 15. 16, 20. Hunfalvy kiadásában általában *nen* áll = «ti», pedig a szem. névmásokról szóló §-ban ugyancsak *neñ*-nek hangzik a «ti», úgy mint A.-nál is. — Egyéb esetek: 2, 11. *mojlipsa* A., *majlipsa* H. («даръ, подарокъ, ajándék» Volog. szótárában is csak *mojlipsa*) | A. *joutla* (H. *jutla*) 3, 10. 7, 19; *joutsajin* (H. *jutsajin*) 5, 25; *joulma* (H. *julma*) 5, 29. 30; *joulmala* (H. *julmala*) 7, 31; *joulmata* (H. *julmata*) 5, 22; *joultalajit* (H. *jul-*). 8, 12. (a *jout*- és *joul*- «dobni, vetni», ige Volog. szótárában is csak így, nem *jut-*, *jul-*) | A. *pis* 7, 22. 9, 33; H. *pos* (két külön szó *pis* «csoda» és *pos* «jegy, jel, czél» Volog.; a szövegbe inkább *pis* illik | A. *puśl* potest 5, 14. 36. 6, 24. *puślem* possum 9, 28; H. *pusl*, *puslem* (Volog. szót. szerint is helyes az *ś*-vel való alak; más a *pus*- ige: «fejni») | A. *lavittotet* (*lavittotet*) «káromlók, átkozók» 5, 44; H. *lavittodet* (Ahl. szótárában a *lavit*- igét egybefogja az Obd. *lau*-val s így fordítja «sprechen; schimpfen, schmähen;» Vologodszki szótárában külön ige: *lavit*- «бранить, ругать», és *lob*- «говорить» = A. *lop-lem*; Reguly szójegyzékében: *lauet*- «böse sein» és *lau*- «sprechen»; e szerint a *l*-vel való alakhoz nem fér kétség, sőt a vogulban is találjuk a mását: *laut*-) | A. *logita* 6, 17; H. *logita* (Ahl. szót. *logit*-, *logot*- waschen, spülen; schleifen, schärfen); Volog.-nál ez két ige: *logit*- «waschen» és *logot*- «schleifen», szintígy Reg. *logit*- és *logot*-; itt tehát az *l*-vel való alak kell) | A. *pulañ* 5, 25. 9, 3. 32; H. *pulañ* (*pulang*): (Vol. szót.-ban ugyan *pulañ*, vagy akár *puläñ*, de H. szót.-ban mégis *pulañ*) | A. *sõmitsata*, *sõmitta* 6, 25. 28; H. *lumitsata*, *lumitta* (Ahl. is él a *sõmit*- «induere» igének *l*-es alakjával: 6, 29. *lumitl̄s*, a mely helyen H.-nál még egy harmadik változata kerül elé, *luñit*-: *lungitl̄jis*; a kétféle, nyilván azonos alak a kezdő *l*-nek, illetőleg az *l̄*-nek *sl*-féle ejtéséből magyarázható; Reg.-nál *s*-vel: *somet*-, Castrénnál az osztIrtban *tũmd*-) | A. *tās* «сокровище, kincs» 6, 19. 20; H. *taś* (Volog. *taś* és *tas* «birtok, vagyon, gazdagság», de a «kész: bereit, vorrätig» jelentés mégis a *taś* alakot illeti, a *tašta*-приготовлять, *taštipsa* припасъ szókban; e szerint, úgy látszik, igazza van Ahl.-nak, a ki szótárában kétféle ilyen szót különböztet meg: *tās* «herde, eigentum, vermögen, waare» [csak hogy a szót.-ban ezt is *ś*-vel írja: *tāś*, de származéka: *tāsiñ* «reich, vermögend»] és *taś* «fertig» | A. *unlt̄ita* (*χο v. jaχ*) tanítvány, ученикъ 10, 42; H. *unlt̄ijilta* (helyes mind a két alak; Volog. szót.-ban azomban:

unltijta *üaviremet* ученики, de meg: *unltijilta* *zot* tanuló- v. tanítóház, iskola; 9, 37. 5, 1. *unltiita* *jaj* A.: *unltim* *jaj* H.) | 9, 16. *jolipta* «lappen, fleck» A.: *jolipsa* H. (itt bajos megmondani, melyik a helyes alak; Volog. szót.-ban csakugyan ez van: *jolipta*, de az *-ipsa* igen közönséges nom. verbale-képző; a kifejthető *jol-*igének mása a vogulban: *lol-* «foltozni», innen *loltä* «folt». | A. *kalliptim* 1, 18; H. *zadliptim* (írva *hadliptim*, sajtóhiba e h. *kadliptim*, a mint H. szótára mutatja) (*Osip* panna *kalliptim* *jupina* v. *kadliptim* *jubina* ennek fordítása: по обручении съ Иосифомъ «nach der verlobung mit Josef»; обручение «verlobung»-ot pedig Volog. szótára szerint nem a pusztá *kallipta-* v. *kadlipta-* ige jelent, hanem ez: *još kadlipta-*, szószerint: «kezet fogatni» [v. ö. kézfogó]; az idézett helyet tehát mind A. mind H. kiadásában meg kell igazítani a *još* szó betoldásával; maga a *kadlipta-* ige causativuma a *kadl-* v. *katl-* «fogni, tartani» igének, a mely pedig a már az osztB.-ben nem használatos *kat* «kéz»-től származik, tkp. «kezelni» [v. ö. finn *käsittä-* manu capere, captum tenere; mente capere, comprehendere]; megtetszik tehát, hogy a *kadliptim* alak még jobban tünteti föl a szó eredetét, mintsem A. *kalliptim*; de megtetszik az is, hogy A. szótára hibásan értelmezi a *kalliptim* szót «vereinigung»-nak, meg a *kallipta-* igét «verbinden, vereinigen»-nek; ez Volog. szót.-ban így van: *jega kadlipta-* сочетать, tkp. «össze-fogatni». | A. *kat jaj-apsisañen* 4, 18: H. *kad jaj-apsiañen* «két testvért» (nem hiba-e az *apsisañen* alak, a dualis-képző előtt való *s*-jével? vagy olyan, csak a dualis számára való bővebb tő-e a *jaj-apsis-*, a milyen a vogulban eléfordúl *-nš*, *-nč* képzővel: vogK. Máté 20, 24. *kit jegepüvinč* két testvér; 4, 18. *kit jegepüvinčagme* két atyafiát; meg pluralisban: 23, 8. *jegepüvinčet*?) | A. *li vörinelna* 5, 10: H. *li vorelna* (az A. *vorinelna*-ban kétszer van meg a *vörna* postpositio casusragja) | A. *arattëlna* 10, 22.: H. *arattina* (*arattina*) (Volog. szót. szüneten a teljesb hangú *arattelna* alakot adja). | H. rendszeren *olinpela* (névutó «-ért, végett, ról, felől»): A. *olinpela*.

Más-más nyelvtani alakot találunk a következőkben: A. *jastal* (præs., говорить) 3, 2: H. *jastas* (præt.) | A. *luel eslsale* (eresztette őt) 3, 15: H. *luel eslale* (ereszti, допускаетъ) | A. *li at vantset* (præt. alak, úgy mint az oroszban: чтобы они видели) 5, 16: H. *li at vandlet* (ut videant) | ib. *at sįjalset* (чтобы прославляли): H. *at sijallet* | A. *li at vantset* 6, 1: H. *li at vandlet*

(úgy mint 5, 16) | A. *mas* (præt. alak, potentialis kifejezésére: по-далъ бы, адна) 7, 9. 10: H. *mal* (præs.) | A. *at neriset* (чтобы посту-пали) 7, 12: H. *at nerijilet* (hogy cselekedjenek) | A. *kuš-γolta neñ al mansen* (wohin du immer gingest) 8, 19: *kušγolta niñ al manlen* (akárhova te még, куда ты ни пойдешь; az *al* tiltó szó «ne» itt az orosz ни-nek felel meg, mely helyett не is fordul elé; v. ö. hasonlót a mordvinban Нук. XVI, 325) | A. *an usltilet* (не по-святя, nem böjtölnek) 9, 14: H. *usltijiset* (ez a præt. sehogysem érthető; jóformán sajtóhiba) | A. *at usis* (чтобы погибъ) 5, 30: H. *at usl* (hogy elveszen). A praeteritum-alaknak potentialis kifejezésében való használatára nézve meg kell azonban jegyeznünk, hogy az a W.-H. kiadásban is található: 10, 25. *at us* чтобы онъ былъ; 10, 26. *madot jelba an edis* что бы не открылось, *madot an leramis* что бы не было узнано. Úgy látjuk, hogy A. a præt. alakot Vologodszki szerint tartotta meg, Wied. pedig azt néha præsensre igazította át. — A *nelχōsjañ rutet* (plur.: tizennégy nemzetségek) 1, 17: H. *nelχōsjang rud* (sing.: t. nemzetség) | A. *sitet katχōsjañ Isus kits* 10, 5: H. *si katχōsjang Isus kits* (e tizenkettőt elküldé Jézus) | A. *lonχmanna* bemenvén (ti), bemenvétek 10, 12: H. *longtanna* (-ta képzős nom. verbale; de 10, 14. *etmanna* kimen-vén ti) | A. *si χojen panna* 5, 24: H. *si χo panna*.

Más-más szót használ a két kiadás: 1, 20. *kabašas* (явился, megjelent) A.: *kažasašas* H. (Volog. szót.-ban a «megjelenni, являтся, появляться» értelemre *kabasi-j-* van; *kažasaš-* elé sem fordul, hanem csak *kažula-* увидѣть, meglátni, A. *kašala-*) | 5, 20. *jorašta jaχ* A., *orkašta jaχ* H. (mind a kettő «kérkedő, kevélykedő, nagykodó nép» a «farizeusok» kifejezésére; *jorašta* величаться, важничать [gross-tun, wichtig-tun: *joriñ* гордый, stolz], *orkašta* гордиться, stolz sein, sich brüsten; alább 7, 29. A.-nál is *orkašta jaχ*) | 9, 11. *mola verta* (длѣ чего, miért, tkp. «mit tenni» = mi célra): H. *mola vorna* (H.-nak saját igazítása, de a melyre nincs szükség; Volog. a «miért»-et *vorna*-val kifejezve így adja: *muj vorna*, s a *muj verta*-t berezovinak jelzi) | 10, 10. *juš-su* (посохъ, stab) A., *još-su* H. (*juš* út, *još* kéz: A. *juš-sū*-ját «wanderstab»-nak értelmezi; *još-sū* meg tkp. «kézi bot»; ez utóbbit találjuk Volog. szót.-ban) | 10, 23. *an jetšalta . . lakka kertta* (не успѣете обойти нем értek v. érkeztek megkerülni = mind el nem járjátok, Izráel városait), H. *an soχnīp-taletta . . lakka kertta* (tkp. «nem végeztek megkerülni»; mégis

jobban illik az infinitivushoz a *jetša-*, mintsem a *soynipta-* ige; Volog. szót.-ban ez utóbbinak fordításául nem is találjuk az *успѣвать* orosz igét) | 5, 45. *jažet* (népek) A., *žojet* (emberek) H. | 4, 21. *katten i-jī-požñen* A., *kad i-jī-požñen* (jelzőül a «két» az eredeti szövegekben is *kat* : *kat žoj* két ember).

Egyéb eltérések: 3, 16. *luel tūrum-žāret punžāsset* («neki» az egek megnyíltak, *отверзлись небеса*): H. *lu oxtina t. p.* («fö-lötte») | 5, 14. *neñ mura novī jukana ulleta* *вы свѣтъ мира, vos estis lux mundi*; *novī jukana* tkp. «világosságúl, vil. gyanánt», szintígy 5, 13. *sol jukana* «sóúl»): H. *neñ mura novī ulleta* | 6, 18. *neñ asen si, an-ñitot vanttott* A., *niñ azen, si an-ñitot vanttott* H. (A. tehát a *si* mutató névmást, mint valamely utó-articulust, az *asen*-hez csatolja, H. pedig mint elő-articulust a következő appositíóhoz; A. fölfogása mellett szólhat 6, 6. *neñ si asen, žanižot vanttott* «te az atyád, titkost látó» = «a te atyád . . .»; ez H.-nál is így: *niñ si azen . . .* | 6, 34. *žoleit-žatl lu-lu nōmisata pitl lu muklal olīñpēla* (a holnap nap maga gondolni fog az ő bajairól) A.: *ž.ž. lu nomisata pitl lu-lu muklal olīnpela* (a kettős *lu-lu* nyilván a «maga»-t fejezi ki, s így helyesen áll az első helyen, *nōmisata* előtt) | 9, 27. *sēmlī katten* («vak kettő»: két vak) A., *kad sēmla* (két vak) H. (az oroszban: *двое слѣпыхъ*; az A. *katten* nyilván ennek a collectivum-féle *двое*-nak felel meg, s így alkalmasint Vologodszki textusából való, kinek szótárában *kadn* «два, двое, пара») | 10, 25. *luel ūnlata-žo lampa at us* (öt tanító ember félévé hogy legyen) A., *lu unltata-žožel lamba at us* («az ő tanítója-félévé hogy legyen»; ez utóbbi jobban megfelel az oroszoknak is: *чтобы онъ былъ, какъ учитель ero*) | 4, 23. *ūnlaman tom nūbit olīñpēla* («tanítván amaz országról» = *predikálván евангеліе царствія*) A., *unltaman nubit olīnpela* (A. betoldotta a *tom*-ot; talán még jobb lett volna *tūrum-nubit* «mennyország»). | 6, 1. *žojet sēmet jelpina* (emberek-szemek előtt) A., *žojet semat* H. (emberek szemére = e. láttára; az orosz textusban: *предъ людьми*, emberek előtt; a *semat* [nem *semet*] alak nyilván casus-alak, jóformán prolatív értékű; lásd alább, 145. l., a *vītat*-ról való jegyzetet).

Együttal kijegyezzük azon kihagyásokat és egyéb hibákat, melyek A. kiadása szerint a H. közölte textusban vehetők észre; ezek részint nyilván sajtóhibák, részint kerülhettek bár a Sjögrén-féle másolatból. Kihagyások: 4, 5. *žot langil oxtija* H. (*jemīñ-žot*

l. o. szentház, templom tetejére) | 5, 22. *χοη jastal: niñ sump-χο* (A. a *χοη lu lampa χοηα jastal: а кто скажетъ брату своему*) | 5, 32. *lu imel panna krek vermel sajit* (A. *lu imel panna anta pa-χο panna krek vermel sajit* съ женою своею не за прелюбодѣянiе) | 6, 28. *nomisna űugasleta* (A. *muj nomisna űukasleta* что заботитесь) | 8, 8. *tob jasta jaziñ* (A. a *top jasta jasiñ* а только скажи слово) | 9, 4. *admas samlanna nomisleta* (A. *neñ atmas s. n.*) | 9, 7. *lu lermipsajel visle* (A. *lu kilis, lu lermipsajel visle* он всталъ, взявъ одръ свой) | 9, 30. *nem χοjatna al usla* (A. *χurijati, nem χ. a. u.*) | 10, 13. *neñ χοζα jogo kertsal* (A. *neñ χοζα jogo at kertsal* къ вамъ да возвратится) | 10, 33. *i ma an usta jersalem* (A. *i ma tomija an usta j.*) — De van A.-nál is egy-két kihagyás: 7, 7. *ova senkati, i puslet* (H. *ova senkat, i niñilana puslet*, и отворятъ вамъ) | 8, 29. *roman uvitta pitset* (H. *li roman u. p.*) — Betűhibák, H.-nál: 3, 12. *sitaml tisztit* (olv. *sistaml*) | 4, 18. 19. *veltaslata* (*χul v. halászó*): olv. *velpaslata* A. (*veltaslata nem sajtóhiba, mert H. a szótárába is fölvette; Volog. szót. csak a p-s alakot ismeri, s csakis ez helyes azért is, mert ez ige velpas «fang, jagd, jagdbeute»-től való származék*) | 5, 14. *omisla* (olv. *omitla* A. «wird gesetzt»: *omitsetzen* | 5, 39. *χadnal* (ударить, üt: A. *χatéal*; ez ind. præs. alak, *χatća*-igétől, melyet Vog. szót. *χatśa* nak is ír; a *χadnal* alkalmasint onnan eredt, hogy a Sjögrén-féle másolatban *χatéal* helyett *χadéal* volt írva, orosz дч-vel, а mit nem gondos kéziratban könnyen дн (*dn*)-nek nézhetni; elesik ezzel H. szót.-ban a *χad*-ige, s alapját vesztette H.-nak abbeli gyanítása (NyK. XI, 147), hogy *χadnal* egy kis nyoma az *n*-képzős conjunctivusnak [potentialisnak]) | 5, 45. *lu nagla* (солнцу своему: olv. *najla* A.) | 5, 45. *jim χanneχοjet oztina* (jó emberekre: olv. *oztija*, úgy mint e vers végén: *veskatla χοjet oztija*) | 7, 23. *leramlem* (объявлю: olv. *leramlem* A.) | 8, 4. *vanltijisa* покажись: olv. *vantlijisa = vantliša* A.) | 8, 26. *ševinga (ševiña) jis* (csendessé lett: olv. *teviña jis*; Volog. szót.-ban csak *teviñ*; v. ö. vogul *täuänt-, tavent-* csenedesedni; H. szót. a *ševiñ*-et csak is e helyből vette) | 9, 2. *jezaša* (légy bátor, bízzál: olv. *jezaša = ješaša* A.) | 10, 17. *χotlana* (az ő házaikban; olv. *χotlalna*). — Hibák A.-nál: 4, 5. *kulna* (olv. *kulna*) | 5, 36. *i-ūbit* (olv. *i űbit*) | 5, 42. *pitsaja* (olv. *pitsaja*) | 6, 5. *al vantlajit* (olv. *at vantlajit*) | 6, 12. *i muñ eslilu kũteuna kreklau* (mi is bocsátjuk ellenségeinknek vétkeiket: olv. *kreklal* H.) | 6, 25. *šuksimati*

(olv. *šuksimati*; mindjárt következik *šukašat*) | 6, 26. *neñ il kinsá* (olv. *neñ li kinsá*) | 10, 7. *žolš* (olv. *žolš*) | 10, 34. *seviranta* (olv. *sevirantta*). — Megjegyzem, hogy 4, 2 *lanɣmats*, melynek helyébe H. *langmas*-ot kíván, A.-nál is így van: *lanɣmats*.

Vologodszki műveiből fölvette Ahlqvist még a Hitvallás és Tíz-parancsolat fordítását; de ezeket már ő is derekasan «revideálta», félig-meddig egészen újra fordította. Föltűnő, hogy A. a határozó -o- képzőt, melyet a Máté-fordításban megtartott, itt *at-ra* változtatta (*nítat, katltat, etimat* stb.). Imitt egybeállítjuk, részletező egybevetés helyett, e két rövid szövegdarabot Vol. (Hunf.) és Ahl. szerint.

a) Hitvallás (Symbolum fidei).

1. (Vol.) *Ma evillem i torim azija, izagat kadltoda, num turum i mū verimota, i izagat sit muj muñ arateuna nidot i an-nidot* | (Ahl.) *ma evillem i torim asija, i-sagat katltata, tūrum pa mū tīltimata, pa i-sagat sit muj muñeu nítat i an-nítat.*

2. *izidi evillem Jisusa Xristaja, torim poga, ita timota, madot azi elta tiis izagat ulta nobdet elbina, novija novi elta tiimota, jena torima jena torim elta ultoda, tiimota [evillem] a antom verimota, i-kem azel panna vultoda, i lu veelna izagat vul | i-sidi evillem Isusa Xristaja torim poga, it sēma pitimata, matat asi-elta sēma pits i-sagat-ulta nuptet jelpi, navija navi-elta etimata, jena torima, jena torim-elta taimata, a antu tīltimata; evillem i-kem asel panna ultata, i lu veelna i-sagat ul.*

3. *ma evillem, što (что) si torim poz' nomilta sagat vozlas mū oxtija, žanne-žojet pada, i muñeu ilbatta krekiñ sorom elta, i žannežoj noga lu-lu oxtela vis jemiñ lil elti, jemiñ evi elta, i žannežoja jis | ma evillem, si torim poz' numilta-sagat vozlas mū oxtija, muñ žannežojet vorna pa muñeu ūnltata kreket-elta, pa žannežoj el lu-lu oxtija vis, jemiñ lil-elta, jemiñ evi Marija-elta, i žannežoja jis.*

4. *ma evillem, što si Jisus Xristos muñ krekiñ jaz vorna perna oxtina kardī lunketna senkim us, šogasis i mua šamiltim us | ma evillem, si Isus Xristos muñ krekiñ jaz vorna perna oxtija kartilunketna senkim us, šukasis i mūva šamiltim us.*

5. *i evillem, što lu nož jilbalas sorim elta žolmit žadlna, žodi žemiñ nepketna sit olīnpela žanzim | pa evillem, lu sorim-elta nož jilpalas žolmet žatlna, žoti jemiñ nepketna sit olīnpela žanzim.*

6. *evillem, što lu num turmet oxtija (—), i omisl torim azel jem pelak sagat | evillem, num-turmet oxtija etlas, i omisl lu torim asel zoša jim-pelak sagat.*

7. *izidi evillem, što si Jisus Xristos pa jogodl nomilta suditta liliñodet i užimodet, i žana ulta pidl vek-keša | i-sidi evillem, si Isus Xristos pa jogotl num-turum-elta suditta liliñatet pa pasāli-matet, pa žāna ulta pitl vek-keša.*

8. *ma izidi evillem jemiñ lila, madot lu torim veelna ulipsa i lil izagata mal, i lu torim azi elta etl; luel izidi mosl poiksata i čes mata, žodi malu jia i poga, lu laltipsajelna jemiñ jaz [jel nubitna muj tiil] potarset | ma i-sidi evillem jemiñ lila, matat lu torim veielna volta lal i-sagata mal, pa torim asi-elta etl, luel poiksata i sijaletata mosl jina pa pozna, lu laltipsajelna jemiñ jaz potarset.*

9. *ma evillem i jemiñ žoda, mada Jisus Xristos kitim jazna i lu zoša unltim jazna mū lovatna omissa | ma evillem i jemiñ-žota, mata Isus Xristos kitim-jazna pa lu zoša unltita-jazna mū lovatna omissa.*

10. *ma evillem i pernaja longiltipsaja, madotna žannezo krek sistansal | ma evillem i pernaja-longiltipsaja, matatna žannezo krek sistansal.*

11. *evillem, što pozalimodet nox jilbalalet | naitšalem, pasāli-matet jilpalalet.*

12. *i lavillem jogot nubit volipsa, amin | pa lavillem jogot ulta nubit-volipsa: jena.*

b) A. tíz parancsolat:

1. (Vol.) *Ma niñ tormen ullem; al ullet niñ zoša pa tormet ma tombemna | (Ahl.) ma neñ tormen ullem; al ullet neñ zoša pa tormet ma tompina.*

2. *al vera niñena luñet nemolti si žorazibot, muj numin vandlen, muj mū oxtina i muj jinketna i mū ilbina; al poikša i al jirašla | lonx neñena al vera, nem-molti si žorpi, muj noman vantlen, muj mū oxtina, pa muj jinket lipina i mū lipina; al poikša i al jirašla.*

3. *al kašta niñ tormen nem takila | al kašta tormen nem tākila.*

4. *nomisan taja jemiñ žadl, jemiñ volpasna i jim veretna siršna ulta mosl; žut žadl vera, i si žadletna izagat ulta žodiñ verlan soxnipta, a labitmit žadl torim pada | jemiñ žadl nomman taja, jemiñ*

volpasna pa jim verctna si zatlna ulta most ; žōt žatl vera, i si žat-letna ī-sagat ulta žōtīn verlan sožnīpta, a lābīmet žatl tōrim vōrna.

5. *niñ jīin šaviĵiman taja i anken, siršna ojaña mū oxtīna volta pidlen i žū-nobteña jilen | asen ĵima taiĵa pa anken, siršna ojaña mū oxtīna volta pitlen i žuv-nuptīña jilen.*

6. *žannežo al vela | žannēžo al vela.*

7. *pa-žo imi panna i evi panna krek al vera | pa-žo imi panna, evi panna muĵpa ragīm nē panna al jourtĵa.*

8. *al lolma | al lolma.*

9. *ulti sagat niñ ložsen oxtĵa rogop kol al jasta | ložsen oxtĵa rōgīp-jāsiñ al jasta.*

10. *al lita raχtoden imi, al lita ložsen χod, anta lu mūl, anta lu robotajel i lu ord-nīngel, anta kalañel, anta lu lovil i izagat ulta voj-χolel i izagat sit mola pa-χoja pidl | al lita raχtaten imi, al lita vanna-tajtata-χoijen žōt, anta lu mūl, anta lu level pa ort-nēl, anta lu kalañel, anta lu lovel i ī-sagat-ulta voj-χulel pa ī-sagat sit muĵ pa χoĵa χitl.*

Végül átveszek itt Ahlqvistnak eredeti és fordított textusai-
ból egy-egy mutatványt; a két elsőt hű fordítással, mely Ahlqvist-
nak német fordításától csak itt-ott valamicskét eltér, a mit a
jegyzetekben igazolok. Átírásomban az *l* és *ĵ* (*γ*)-nek *l* és *g*-től
való megkülömböztetését mellőztem; megjegyzem, hogy az 1. sz.
mutatványban (obdorszki nyelvjárás szerint) Ahlqvist sem él külön
l-vel. A többi darabok berezovi nyelvjárás szerint valók.

1.

Az erdei-ördög (*menk*).

Kat χoĵ mantseñen orna. orna jogotseñen, lēbes-χāt vertseñen. χāt ĵetsas, put kavīrtta pitseñen ; lēvman ĵetsasñen, χoĵseñen. un χoĵ jastal : „minēmen tada olta ant ragīl“. lin ālīñ sagat kiltseñen, loĵoteta pitseñen. lin χāt-evīlt etseñen. un χoĵl lavol : „tam-žatl velpaslalta mandlemen“. aĵ χoĵ jastal : „kat tagaina mandlemen velpaslalta“.

Két ember az erdőbe ment. Az erdőbe jutottak (érkeztek), kunyhót (tkp. galy-házat) csináltak. A kunyhó elkészült, kezdtek

ételt főzni (tkp. üstöt főzni); megétkeztek, lefeküdtek. Az öregebbik ember (tkp. nagy ember) szól: «nekünk itt lenni nem alkú (nem alkalmas, nem jó).» Ők (ők ketten) reggel fölkeltek, megmosdottak. A konyhóból kiléptek. Az öregebbik ember azt mondja: «ma vadászni megyünk.» A fiatalabbik ember (a kis ember) szól: «két helyre (azaz: külön-külön h.) menjünk vadászni».

aj ʒajl ošas evtim nōgor-juʒ, paltamata pites. lu vantlale: evtim juʒ pa-ʒōrpi, neñ-ʒojna evtim ant ol, or-menkna sēvrīm si juʒ; por-mim tagael lōr vītat. aj ʒoj jogo kerlas, jojtas ʒātna. ješa os (us), un ʒojl jojtas, langi velmal. un ʒoj lavol: „vensen pa-ʒōrpi, mala vantsen?“ aj ʒoj jastal: „minēmen tada olta ant ragil; mandlemen pugolna; tam tagana ʒallemen“. līta āmasseñen. un ʒoj jastal: „min mandlemen tam jugan sagat nīgīs; oltēm sagat nōga līvman ʒaslem, ʒul līvman ant ʒaslem“. aj ʒol lavol: „ʒul ʒoltša ošlemen?“ „ošlemen, ant ošlemen, ma verem“.

A fiatalabbik ember talált (látott) egy levágott czédrusfát, megijedt (megfélemltet). Ő megnézi: a levágott fa másféle (másképű); embertől (tkp. nő-férfi-től) levágva nincs, erdei-ördögtől (menk-től) van levágva az a fa. Lábnyma (tkp. lépett-helye) a mocsár partján (szélén el) [van] ¹⁾. A fiatalabbik ember visszafordult, a konyhához érkezett. Egy keveset volt, megjött az öregebbik ember, evetet ejtett volt el (tkp. evet az elejtettje). Az öregebbik mond: «arcod megváltozott (másképű), mit láttál?» A fiatalabbik szól: «nekünk itt lenni nem alkú; menjünk a faluba; e helyen meghalunk.» Leültek enni. Az öregebbik ember szól: «menjünk e folyó mentében lefelé; egész életemben (tkp. életem szerint, éltemen át) [csak] húst tudok enni, halat enni nem tudok (=szoktam enni, .. enni nem szoktam)».²⁾ A fiatalabbik azt mondja: «halat hol találunk?» «Találunk, nem találunk, az az én dolgom».

lojseñen, jugan sagat mantseñen. si jugan Asna etes. lin nīgīs vantleñen: verim pol ūla. un ʒoj lavol: „pol ʒoša mandlemen“. pol ʒoša jagotseñen. juʒ-pon amtīm As vītat. šangam rep-evīlt nimlañ ʒoj ʒatmal. un ʒoj jastal aj ʒoj pēla: „si pon onʒ sevrā“. apsel lavol: „malaj sevīrlem?“ un ʒoj lajem neremas, lu sevīrtsale. juʒ-pon noʒ ālīmteñen: pon lipina it uns, it soʒ. si ʒulñen sara kim taltseñen; selta nāgasseñen; līta pitseñen. it pul evtas, semlal paitas vītīs: nimlañ ʒoj si jil, ūla, jādopsañal nūvīñ ʒōl-juʒ. lin ʒošain jojtas menk; lavol: „nin līlten?“ „alt līlmen, sāmlamen vaʒlaten.“

„*sāmlan vaḡimat, ʒundi amtimat juʒ-ponlan?*“ „*min ant ossemen, neñ juʒ-ponlan*“.

Fölállottak, a folyó mentében indultak. Az a folyó az Ob-ba szakadt (tkp. kiment). Ők lefelé néztek: kész (megcsinált) halrekesz látható. A nagyobbik ember mond: «menjünk a halrekeszhez». A rekeszhez érkeztek. Vessző-rekesz van az Ob partja mellett lerakva (ültetve). A hegy oldaláról³⁾ egy hótalpas ember hajt le. Az öregebbik ember szól a fiatalabbikhoz: «e halrekeszen léket vágj.» Az öccse azt mondja: «minek vágjam?» Az öregebbik ember megragadta a fejszét, ő (maga) vágta. A vessző-rekeszt fölemelték: a rekeszben egy lazacz (нелма), egy tokhal [volt]. E két halat mindjárt kihúzták; azután letisztították; kezdtek enni. Egy falatot lemetszett [az egyik], szeméit a partnak vitte: hótalpas ember ime jön, látható, botja ágas fenyűfa. Ő hozzájuk érkezett az erdei-ördög; mondja: «ti (ketten) eszték?» «Hadd együnk⁴⁾, sziveink kívánják (= megéheztünk).» «Sziveitek kívánták (= megéheztetek), [de] mikor rakattak le vessző-rekeszeitek?» «Mi nem tudtuk, [hogy] a te rekeszeid».

menk-igi kat jas sasamdas, kat ʒon-patna taññartsale kitemtak. ʒātna joʒtaptasle, jogo loñset. ʒon-pati-evilt il eslsale. menk put verta pites. put verta sagat karti pailla pites. karti-ūgor paillas, ūgor jetsas, lita āmassat, or-menk ʒolom nāvrem pilna. tūvim ʒojlal lilli ʒojsat, ant lapitsale. āt-kūtīpa jis, menk-igi kīlas, karti-ūgor vīsle, etes kim. un ʒoj kuñs-ōlīñna noʒ potkasle: „kila, menk si kim etes, si lālaimen“. *aj ʒoj lavol: „livmemena ʒol mandlemen?“* *un ʒoj loimtas, menk nāvrem ʒoša joʒtas, noʒ ālimtsale, lu ʒojtel-tagaina pontsale. lu ʒosingiš ʒois.*

Az öreg *menk* (erdei-ördög) két kezét kiterjesztette, két hóna alá nyomta mindakettőt. A házhoz vitte, bementek. Hóna alól leeresztette. Az ördög kezdett ételt (tkp. üstöt) készíteni. Ételkedés közben kezdett vasat kovácsolni. Egy vas-horgot kovácsolt, a horog elkészült, leültek enni, az erdei-ördög három gyermekkel. A hozott emberek étlen feküdtek le, nem etette őket. Éjfél lett, az öreg *menk* fölkel, a vashorgot vette, kiment. Az öregebbik ember könyökkel föltasította [a fiatalabbikat]: «kelj föl, a *menk* ime kiment, megsz bennünket (megevődünk)». A fiatalabbik azt mondja: «megevésünkre nézve hova megyünk⁵⁾ (tkp. megevésünknek h. m.)?» Az öregebbik ember fölállott, egy ördög-fíúhoz

odament, fölemelte, a maga fekvőhelyére tette. Maga lefeküdt melléje.

menk-igi žāt-langalna žoññes, vīs veras. karti-ugrel si vīs-evilt il esltsale, si ūgorna tūcīm žojñen kātta utšesle. lu űavremel nož ūgormasle, tom žoj oroñna. nogiš taltel sagat űavremel űvol: „asi, ma“. menk-igi lavol: „asina al evlĭpta“. vīs-evilt ogel nož etes. karti-šākna ož možti žajsa. ož-vĕlĭmlal kim rĭsat; lu lĭsle: „ma űavremem ĕbĭlna avol“.

Az öreg ördög a háztetőre mászott föl, csinált lyukat, vas-horgát azon lyukon át leeresztette; a horoggal a hozott két embert meg akarta fogni. [Ámde] a maga fiát horgászta föl, amaz ember helyett. Fölhúzása közben a fia ordít: «apa, én [vagyok]» Az öreg ördög azt mondja: «ne hitess az apá-val (az apa szóval).» A lyukon át följött a feje. Vaskalapácscsal a fejét beütötte (tkp. a fej beütetett). Az agyveleje kifreccsent; ő megette: «az én fiam szagával szaglik.»

sara-sara žātna loññas űavremlal vantta. tut kumaldas, norina manas: űavremel antom, tomeñen āmasleñen. menk jastal: „ma űavremem malaj nin žoim-tagainna pontseten?“ „min ant pontsemen“. „nin ant pontseten, žoltša si žožtas? sasā ollaten, ma ninĕn žalĕvat lĭllam“.

Csakhamar a házba bement a gyermekeit nézni. Tűzet gyújtott, a hálópadhoz ment: gyermeke nincs. Az a kettő [ott] űl. Az ördög szól: «az én gyermekemet miért tettétek a tí hálóhelyetekre?» «Mí nem tettük oda» «Tí nem tettétek, honnan jutott hát oda? most⁷⁾ [csak] feküdjetek le, én holnap titeket megeszlek».

žalĕvat žotlas, menk-igi kim etes. aj žoj jastal: „un sot ant tajlem, sisi lĭllĭ tangā žallem“. un žoj jasl luel ponamtsale, jaslna il űartamtsale, ĩ žojl antoma jis. optĭtlal žašsat, si optĭt vĭsle, sĕpna pontsale. menk-igi ov-evilt aññarmas, jastal: „eta kim“. kim etes, menk-igi lĕsatmal jentta-žār. jentta kātaltseñen jegā soglantata; nem-moltat il ant paitlañen. žandĭ-žo kesina sans soppi katĭltsale. menk lujet žandĭ-žo sans-ňogajna il loñsat. soglantman kitemtak il korĕseñen. menk lavol: „žandĭ-žo, mañĕm esla. lu jastal: „ma neñĕn žoltša esllem? tamotta lausen: ma neñĕn lĭlem“. menk jastal: „si-lovat jim vera, esla“. lu jastal: „mañĕm pa lĭlen?“ „malaj ma lĭlem? masa porana žandĭ-žo vantlem-ke, pun ant űožtale, žorl vantsem“.

Másnap megvirradt, az ördög kiment. A fiatalabbik ember

szól: «nagy erőt nem bírok, íme étlen talán meghalok»⁸⁾. Az öregebbik a kezét reája vetette, kezével lenyomta; az egyik ember semmivé lett. [Csak] a haja maradt meg; azt a haját fölvette, zsebre dugta. Az öreg ördög az ajtón betekintett, szól: «gyere ki». Ő kiment, az ördög küzdő tért (tkp. játszótért) készít. Összefogódtak⁹⁾ birkozni: egyik sem dönti le [a másikat]. Az osztják ember késsel hátat (t. i. az ördög hátát) keresztül metszette¹⁰⁾. Az ördög ujjai az osztják ember háta-husába behatoltak. Birkozván mind a ketten földre estek. Az ördög mondja: «osztják ember, eressz el engem». Ő szól: «én téged miért eresszelek? Tegnap azt mondád: én téged megeszlek.» Az ördög szól: «annyi jót tégy (=légy oly kegyes), eressz el». Ő szól: «engem még megeszel-e?». «Minek egyelek meg? Ha valamikor osztják embert látok, szőrét sem érintem; tapasztaltam az erejét.»

tom xoj esiltsale. menk sāsna vanzman mandl. itam aj xoj optit-pōgol sēp-evilt kim logoptsale. javolmasle, aj xoj lālaña jis. jōgo mantseñen, itam xolna ollañen.

Amaz ember eleresztette. Az ördög térden csúszva elmegy. Most¹¹⁾ a fiatalabbik embernek a hajcsomóját a zsebéből kivette. Oda dobta, a fiatalabbik ember élővé lett. Haza mentek, még most is élnek.

Jegyzetek. ¹⁾ Ahl. «längs dem sumpfe»; a *vīt* szót Ahl. is «ufer»-nek adja (v. ö. vogul *vata, vātū ufer*), s hozzá tartozik *vitū* «breit» (úgy mint *szél* és *széles*); magát a *vitat* alakot prolatívus-félének veszem («am ufer hin, no bepery»): v. ö. Máté 6, 1. *semat* Vologodszki textusában: *xojet semat* mintegy «emberek szemént» (=e. szeme láttára, = e. előtt); v. ö. *sagat* «szerint», *xuvat* hosszant.

²⁾ Ahl. «mein leben hindurch habe ich fleisch gegessen und kenne [es], fische [aber] habe ich nicht gegessen und kenne [sie] nicht.» A *livman xaslem*-et így fordítván «nem tudok enni», számba vettem a vogul *kās-* (=oszt. *xas-*) «tudok [vmit tenni]» ige használatát *-m* végű (=oszt. *-man*) gerundiummal, pl. *Vāta-kum* 1. *vātalahtim āt kāsī* «kereskedni nem tud», vagy akár: «kereskedni nem szokott».

³⁾ *šangam rēp-evilt* «vom gipfel des berges» Ahl.; szótárában: *šangam* v. *šongam* «berg, hügel» meg *rēp* «hügel»; az utóbbin, melynek itt *šangam* a jelzője, nyilván a hegynek emelkedő elő-

részét kell értenünk: v. ö. Castr. *rēp* «steiles ufer»; így az egésznek jóformán a «hegyoldal» felel meg. Volog.-nál: *rep-šunk* холмъ, пригорокъ (hügel, anberg).

⁴⁾ *alt līlmen* «darum essen wir» A. — Az *alt*-ot egynek veszem azon *at*-val, mely a Volog. textusaiban az indicativus alaknak fölszólító értelmet ad (путь, да): «hadd eszünk, h. együnk». Illenék bár az «igenis» értelem is, melyet szintén az orosz да is fejez ki: «igenis, eszünk, да кушаемъ».

⁵⁾ Ahl. «wenn wir auch aufgefressen werden, wohin gehen wir». A *lēmema* lativ ragos (-a) gerundium itt legalkalmasabban tekintet-határozónak vehető.

⁶⁾ *tut kusmaldas* «er schaffte feuer an» A.; nyilván egyenesen maga szerezte a tüzet — vagyis: «gyújtott tüzet». S valóban ezt jelenti a *kusmalt*- ige, a mint az osztírt. *kušmett*- (e h. *kušmett*-) «égetni» (*kušm*- égni) bizonyítja. V. ö. a vogulban: *kosemt*- égni (láng nélkül), *kosemt*- égetni.

⁷⁾ A *sasā*-t «most» vagy «most mindjárt»-nak fordítván, azt vélem, hogy az orosz часъ «óra» szótól való, mely Volog.-nál *čos*, *šos* alakkal van meg. V. ö. ceй-часъ «mindjárt», s a zürjénben *čas*-tól *časöd* «sogleich, eben jetzt».

⁸⁾ Így Ahl. szerint. A *sot* «erő» szót Vol.-nál nem találom, sem *tangā* «vielleicht». «Erőt» jelentő közönséges szók: *vei* és *jor*; azonkívül van Vol. *šom* v. *šum* сила; *šumla* erőtlen, gyenge. A *tangā*-ról meg azt gyanítom, hogy *tam-žadl* «hodie» helyett való: «íme étlen ma meghalok».

⁹⁾ Az e mondat élén való *jentta* szó fölösnek látszik; talán kimaradt utána *χārna*: «a küzdő-téren összef. b.»

¹⁰⁾ *katīlsale*: Ahl. szót. *katīl-lem* «entzwei schneiden (Obd.); Vol.-nál nincs meg.

¹¹⁾ *itam* = *ittem* Reg., a ki vog. *än*-vel fordítja.

2.

A bűnbeesés.

Xannēxo ulta pada tōrim partas sūniñ tagi miv uxtina; šalta toga laññilsale olīñ χannēxo, nemil Adam. tōrim partas luel šada ulta, rupitta i lavilta si tagi. si sūniñ tagi lipina tīvs ar-sir juχ, i si juχ pēla vantta kaša us; i si juχ uxtina tīvsat ar-sir eplīñ riχt, lēta eumaña us. si juχ kūtīn ātel tīvsañen kat juχ; i juχ nemil us

ʒannēʒo lāl ɔltipsa, kimit juʒ nemil jam-pa-ūdīm uitipsa juʒ. „ʒun ɔlāñ juʒ-evilt lēlten riʒ, nem-ʒuntta palta ant pitleten i sorim ant uitleten“, törim nuʒmīs; a kimit juʒ ɔlāññin törim nuʒmīs: „tam juʒ riʒ-evilt al lēvaten; ʒun lēlten, isi ʒatl šaʒ ušleten; si togołpi muj-ārat juʒ riʒ-evilt isat lēta ragil“.

Az ember lakására (tartózkodására) az isten parancsolt egy boldog helyet a földön; azután oda bevezette az első embert, neve Ádám. Isten parancsolt neki ott lakni, dolgozni s azt a helyet őrizni. Abban a boldog helyben termett sokféle fa, s a fákra nézni gyönyörűségül volt, s a fákon termettek sokféle édes bogyók, [azokat] enni jóízű volt. A fák között külön termett két fa; az egyik fának neve volt az ember-élet hosszabbítása (megtoldása), a második fa neve a jó és rossznak megismerésének fája. «Ha az első fáról bogyót esztek, soha nem fogtok félni s halált nem ismeretek», így szólt az isten; de a második fáról isten így szólt: «E fa bogyójából ne egyetek; ha esztek, azon nap meghaltok; ezen kívül¹⁾ valamennyi fának bogyójából mind enni lehet.

ʒannēʒo ulipsaja kuł vašmasel; šaltta sagat vers duma ʒannēʒo kareka laññiltta, muj pada piris isat vojť kūtīn šenk rozpiñ voj, jemiñ-voj. lu lipel lañš, simiś lepiltapsaiñ jasiññin nuʒmīs Jeva pēl: „partas-li törim nenān ant lēta matti juʒ-evilt?“ Jeva nuʒmīs: „men isat lēlmen muj-ārat juʒ riʒt; a si juʒ ɔlāññin, matot enmel si sūniñ tagi kūtlapīn, törim nuʒmīs: al lēvaten lu-eviltel, lep al ra-ʒaten, aštob nen al ušlaten“. sirtīn jemiñ-voj nuʒmīs: „antom, nen ant ušlaten; a törim űllale, ašto si ʒatl-evilt, ʒun nen lēlten si juʒ riʒt, nen sēmlen punšajslañen, i nen sam torma jilten pa űta pitlaten, muj jam muj ādīm“.

Az embernek [boldog] életére az ördög irigykedik; ennél fogva elhatározta az embert bűnbe bevinni, a mi végett kiválasztotta valamennyi állatok közt a legravaszabb állatot, a kígyót. Ő beleje bement, s ilyen csalfa beszéddel szólt Évához: «parancsolt-e isten nektek valamely fától nem enni?» Éva felelt: «mi egyaránt eszünk valamennyi fa bogyóiból; de azon fáról, a mely e boldog helynek közepén nő, isten így szólt: ne egyetek ő tőle, hozzá ne érjete, hogy meg ne haljatok.» Azután a kígyó szólt: «nem, ti nem haltok meg; de isten tudja, hogy az naptól fogva, hogy azon fa bogyóit eszitek, a ti szemeitek megnyílnak, s ti magatok lesztek istenné s tudni fogjátok, mi jó, mi rossz.»

Imi ankirmas juḡ uḡtija i ḡulimsa ; „ḡoti-sagat jamit si juḡ riḡet“, numsis undrel libin, „ḡun li-eviltel ḡannēḡo si-mort nomsina jil“. pa lu usle riḡ ant-partim juḡ nū-evilt pa lēse. šaltta masle ojgajel, lu pa lēse. sirtin punšajssañen len sēmlal, i tami šos len kajsalaslan, len nār-lomaltañen. len ḡolt jēlemsajñen, pa iḡa jersalasañen molti ārat lipet i antiptilsañen. ḡatl jetna jūm kem. pa ḡullalen tōrim tur-sī, matot šušis juḡt kūtīn. paltap pa jēlem-evilt Adam imel pilna ḡanemasañen tōrim veš-evilt juḡ saiḡa. tōrim voḡsale Adam pa lopis: „Adam, ḡoda neñ?“ Adam ūuḡmīs : „ḡulsem neñ tur-sījen, šaltta paltamasem, sit pada, ma nār-lomalta, i sit-evilt ḡanemasem“. tōrim pa ūuḡmīs luel : „ḡoj lolin neñen lopis, neñ nār-lomalta, jesli lōlin neñ ant lēsen si juḡ-evilt, ma ant-partim juḡ-evilt?“ sirtin Adam ūuḡmīs : „neñ mīm imem manēm masle riḡ si juḡ-evilt, ma pa lēsem“. sirtin tōrim ūuḡmīs imija : „muj verta neñ sidi versen?“ imi ūuḡmīs : „jemīñ-vojn ma ḡušsajem, sit pada ma lēsem“. sirtin lopis tōrim jemīñ-voj pēl : „sit pada muiḡa neñ sidi versen, ojla panda mana ; neñ ḡon-soḡen uḡtina vankila, nupten ḡuvat miv lēva ; kant ponlem neñ kūtān i imi kūta, pa neñ ruten i imi rutel kūta ; tami purmīl neñ oḡen uḡtija pa neñ lu jotlangilel tōgomlen“. imija pa lopis : „neñ uḡtēna kitlem ār kāš-muš, pa lairt kāši kūtīn ev-poḡ tajlen, pa neñ ojgajen neñ numpen un at ul“. Adama pa lopis : „ḡun ḡultmasin imen jasna pa lēsīn si juḡ-evilt, miv ukšima at jil, šogatilman lētat lēlen nupten ḡuvat“. šaltta kim vošatsa tōrimin sūniñ tagi-evilt ; pa tōrim sī losele toḡlīñ-tōrim, matot tutiñ alta-kēšin si ūuḡ laulsale.

Az asszony pillantott a fára s elbájoltatott. «Mennyire jók azon fa bogyói, gondolá magában, ha azoktól az ember annyira okossá leszen.» S vett bogyót a tiltott (nem-parancsolt) fa ágáról s ette. Azután adott belőle a férjének, s ő is ette. Akkor megnyílt nekik (kettőnek) a szemük, s azonnal látták, hogy ők mezítelenek. Ők igen megszégyelték magukat, meg sok levelet össze kötöztek s megövezkedtek [vele].

A nap majdnem estére vált (este-lett + nyi = közel annyira van, hogy este lett). S hallják az isten szavát, a ki elhaladt a fák között. Félelemből és szégyenből Ádám a nejével elrejtöztek Isten színe (arcza) elöl egy fa mögé. Isten hívta Ádámot s mondá: «Ádám, hol vagy?» Ádám szólt: «hallottam a szavadat, aztán megfélemlettem, azért [hogy] én mezítelen [vagyok], s azért elrej-

‘töztem.» Isten megint szólt neki: «Ugyan²⁾ ki mondta neked, [hogy] te mezítelen [vagy], ha ugyan²⁾ te nem ettél arról a fáról, a melyet én eltiltottam (a tőlem nem parancsolt fáról)?» Azután Ádám szólt: «nőm, a kit adtál (a te-adott nőm), nekem adott bogyót arról a fáról, én meg ettem. Akkor isten szólt az asszonyhoz: «miért tettél így?» Az asszony felelt: «a kígyó által csábítottam el, azért ettem.» Azután szólt isten a kígyóhoz; «azért hogy te így tettél, eredj szerencsétlen útra; has-bőrödön másszál, s életeden át földet egyél; haragot vetek te közzéd és az asszony közé, meg a te nemzetséged és az asszony nemzetsége közé; ez rá lép a te fejedre, s te megharapod az ő lába sarkát.» Az asszonynak meg mondá: «te reád küldök sok bajt-betegséget, s nehéz fájdalom között szülsz gyermekeket (leány-fiút), s a te férjed legyen nagy fölötted». Ádámnak meg azt mondá: «minthogy nőd beszédére hallgattál, s azon fáról ettél, legyen a föld átkozottá (utálatossá); kínlódván eszel ételt egész életeden át.» Azután kihajtottak istentől a boldog helyből; és isten oda egy angyalt (tkp. tollas v. szárnyas-istent) állított, a ki a tüzes karddal azt a fát őrizte.

¹⁾ Ahl. «diess ausgenommen» = *si togolpi*. Tekintve, hogy «*кромѣ, ausser, -n kívül*» egyébként *tombina* (*кромѣ toro: sit tombina*), szószerint: «ama-félen», a *togolpi*-nek is *pi* utórésze tkp. «fél, oldal»-t jelent, a *togol* meg csak «amaz, túlsó, másik» lehet; v. ö. Vol. *tugol-žo* *прочиū* (der übrige, der andere). Észrevevesszük, hogy ennek a *togol*, *tugol*-nak a *to* mutató névmástő az alaprésze, meg hogy az egész *togol*, *tugol* a magy. *túl*-nak a *mísa* (*túl-só*).

²⁾ Így fordítom a *lōlin* szót, melynek különösen a második helyén (*jesli lōlin neñ ant lēsen*) ilyen értelme kifejthető: «bizony, ugyancsak, valóban». Vele egyazonnak látszik Máté 10, 26. *lulna*.

A Máté-fordításból. 2, 1—14.

1. *χun Isus sēma-pitas Viplejem Judej vošna Irod χān ulīm-zatleina, sīršna mudra jaj χola-pēlak-elta Jerusalim voša jogotset i pōtarlet: (2) χoda jilpa sēma-pitīm Judej χān? muñ lu tūrum-χūsel vantsu χola-pēlakna i jogotsu luela oχ punta. (3) sit χulman Irod χān nōmīsna lillas i ī sagat-ulta Jerusalim voš-tel mur lu panna. (4) i ākīts ī-sagat-ulta oχ-pōpet i nepākiñ jaj mur-elta, insisas li-eltel: χoda mosl sēma pitta Xristosa? (5) li jastaset luēl: Viplejem*

Judej vošna ; jelli-jastata jemiñ iki nepākna žanzim sidi : (6) i neñ Viplejem Judej mū, nem-moltina aija an ullen Judej oxiñ vošet kinša ; neñ-elta etl lavilta-žo, matot ma Israil murem šavil.

7. *siršna Irod žaniža mudra jaž vogimna žus etim-pora li ettel purilš. (8) i liel Viplejem voša kitmalna jastas : manat i tarinlaman purijāt navirem oliñpēla ; pa žun uitleta luel, ajkol manēm paitat : ma manlem, luela ož ponlem. (9) li, žān partipsa žulmelna, manta pitset, pa si žūs, mata li vantset žola-pēlakna, mans li jelpina, žun jogot jogots i lolimtas si taga ožtina, žoda navirem us. (10) žūs lolimtim kašalamna li āmitset šenk ūn āmīpna. (11) žōda lonžset, kašalaset navirem lu ankel Marija panna, i šāns-ož ožtija korimna luel ož ponset ; i li tāsēl etlīmna luel mojlišpa tūset : sōrni, jemiñ-onž pa jemiñ-voj.*

12. *pa oliimna liela partipsa us tōrim elta, an kerlata Irod žoša, pa-sir jušna manset li jirel pēla. (13) li manmel jupina, sī, tōrim-levi Osip žoša oliimna ulman etis pa jastal : kila, navirem pa lu ankel vija, pa žonta Jegipet mūva, pa ula toda si vonta, žun ma neñēn jastalem ; Irod žān tam navirem kašta pitl, velta luel. (14) lu kilš, navirem pa luel ankel vis āttije, pa Jegipet mūva mans.*

Máté 6, 6—13.

6. *neñ žun poikšalen, neñ ādel žōtena longa, pa neñ jupenna ovi tuzrimna, poikšama neñ tōrim asena, matot an űila ; pa neñ asen, žanijot vanttot, sēm vantman neñēn mal. (7) poikšatanna mol-tas jāsīñet al pōtartat, žodi verlet perнала jaž ; li nōmislet, li ār pōtrelna žullajit. (8) li žōrāspija al juvati ; neñ tōrim asen ušl, muj-sir nūša tajlata, neñ lu žoša vožten jelpi. (9) neñ sidi-sagat poikšat :*

mun asieu, turmet ožtina ultot ! neñ jemiñ nemen muñ žoša jemiñ at ul ; (10) at jogotl neñ tūrum-nupten ; nen kašen at ul i mū ožtina žodi tūrum ožtina ; (11) űai muñ mosta lēvipaseu mija mu-ñeu tamžatl ožtija ; (12) i esla muñeu muñ kreklau, žodi i muñ eslilu kūteuna kreklal ; (13) pa al esla muñeu žusipsaja pitta ; no muñeu šavija kul-elta. neñ žoša ul tūrum-nūbit, i vei, i sīmiltipsa nūbit žuvat. jena.

Hátra van még, hogy Ahlqvistnak osztják szógyűjteményéről is szóljak, s jelesen azt az eddig ismert osztják szókincscsel egybe-
vessem. De ezt most máskorra kell halasztanom.

BUDENZ JÓZSEF.

KISEBB KÖZLÉSEK.

A jakut genitivus. Böhtlingk Otto (Über die Sprache der Jakuten. 163. l.) a jakut esetragokról szólván, a genitivusra vonatkozólag ezt mondja: «Für den genitiv findet sich im Jakutischen keine endung, und es wäre nicht unmöglich, dass dieser casus sich im Türkisch-Tatarischen erst nach der spaltung entwickelt hätte.» Ezen tételt munkájának egyéb részében is hangsúlyozza; így mondattanában (251. l.) a birtokosragok tárgyalásánál felhossa, hogy «két névszó között való viszonyulás, melyet számos nyelv a jakutban teljesen hiányzó genitivussal, vagy praepositiókkal szokott kifejezni, a jakutban birtokos ragokkal jelöltetik meg». Ezen állítás, bár a jakut nyelvet épen nem ismerjük fogyatékosabbnak más török nyelveknél, magában véve nem tartoznék a merő valószínűtlenségek közzé. A genitivusi viszony különösebb megjelölése birtokosragokkal bíró nyelvben amúgy is csak fölösleges dúskodás a nyelv háztartásában; mert hiszen a két névszó egymáshoz való viszonyítását a birtokos rag is eléggé megjelöli. Innen van, hogy valamint pl. a magyarban, úgy a török nyelvekben is a genitivus ragja legtöbb esetben el is maradhat a birtokost jelentő szó mellő'; így pl. a kazáni tatárban *keşe žakšiläri* az ember jósága, *aulibiz karti* falunk vénje, *kalayiz türäse* városotok birája használtatik zeke helyett: *kešeneñ*, *aulibizniñ*, *kalayizniñ* (Bálint G. Kazáni tatár nyelvtan 103. l.). S noha a genitivusrag alkalmazásának különösebb szüksége egyéb török nyelvekben sem forog fenn, mind a mellett azt tapasztaljuk, hogy kivétel nélkül mindenütt előfordul a *-niñ*, *-iñ* (*-niñ*, *-iñ*) alakú végzet a kérdéses casusviszony szorosabb megjelölésére. Kissé sajátságosnak tűnhetik fel tehát már

eleve is, hogy éppen a jakutban, mely pedig teljesebb casusrendszert tartott fenn, mint bármely más török nyelv, — ne maradt volna meg éppen semmi nyoma sem az általános használatú török genitivusnak, a mint azt Böhlingk kereken kijelenti. S valóban, ha a Böhlingk közölte textusokat szorosabban átvizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy a jakutban is előfordul egy, a köztörök genitivusznak alakilag is megfelelő *-in, -in, (-un, -ün)* végzet, mely bár korlátoltabb körben, de mégis ugyanazon funcióval szerepel, mint egyéb török nyelvben a genitivus. Íme a példák.

a) Olyan példák, a melyekben az *-in, -in* végzettel ellátott névszó személyragtalan; vagy első személyű személyraggal való: *k i s i n k ĩd ĩj a r i n k ĩm ĩ a r i s ü* die zeit, da der winter wütet, währte 8 monate (8. l.); *ıkkis k ü n ü n sarsın ärdänñitigär örüs uta . . .* *tıatıgar tübitü* am morgen des zweiten tages erreichte das wasser des flusses . . . den wald (39); *sirin maigita . . . ardırrai* die beschaffenheit dieser gegend sind . . . steine (31); *sirin äräjittün sättü uon kösünän ağıllar* wegen der beschwerlichkeit der gegend werden dieselben zu 70 kös gerechnet (31) || *bu sirgä külär bitin gitta* kaum waren wir in diese gegend gekommen (13). (v. ö. köztörök *anıñ bile ö* vele); *bisigi b ä j ä b i t i n g i t t a ü z ä isär üs kıl ilimnärbitin ütärbit* wir warfen drei fischernetze aus haar, die wir mit uns führten, aus (38); *min sogotox ç a s a ç p i n g i t t a ç ä l b i t i m* ich blieb mit meinem kosaken allein zurück (42); *bu tilin gitta barbıta* mit diesem worte gieng er (szótár 62. a.) | *tabalar bitin sinhatıax tuspututtan* damit wir unsere renntiere konnten ausruhen lassen (szótár 110. a.) | *mıjigin kisi itäjüjüçä suoçun kurduk tapıllara* sie liebten mich auf eine ungläubliche weise (szótár 71. a.) (v. ö. köztörök *anıñ gibi* akképen).

b) Az esetek túlnyomó számában az *-in, -in* genitivusi értékkel bíró végzet harmadik személyű birtokosragos alakokon fordul elő: *sirin ustata kımä suoç* der umfang des von ihm (bewohnten) landes (ist) maaslos (3); *sirin timnıta . . . küstäç* die kälte seines landes ist . . . heftig (3); *kinnär ölörbüt kisilärin çännara buruolü turdaçına* als das blut der von ihnen getödteten menschen dampfte (6); (*Äžigän*) . . . *sirin ağılgıta . . . mannik* die physiognomie des landes (von Shigansk) ist dieser art (8); *bulttarin ättara buollaçına* was die namen ihrer jagd anbetrifft (9); *bu ämāçsini . . . barı Džokuskai sirin Saçata bilär* diese

alte frau kennen . . . alle Jakuten der umgegend von Jakutsk (11); (11); *öj ün bārdā ḡolobura suoḡa* die vorzüglichkeit ihres gedächtnisses war ohne gleichen (14); *ḡospoḡtorun añardara ḡalara* es blieb von ihren . . . vorratskammern nur die hälfte übrig (14); *bu sir töḡürüm tātın ivāḡa sūrbū kōs āḡsilāḡa* dieser umweg betrug 20 kōs (26); *Uḡur ḡajaların ūlara iḡıllan kīrān* aus den felsen am Utschur war wasser gedrängt worden (27) | *ātiāytān tüktārī . . . guorad otuttan taḡsa kārgānı . . . itābitın* es ist unmöglich . . . das weinen . . . der familien der stadt, deren über dreissig waren, zu schildern (7); *min kōrōrüm . . . örüs ūtun irdün* ich hatte nur die . . . wasserfläche des flusses, . . . gesehen (11); *oloror oloḡtorun sanāların maıḡıtın sitü bilbitım* ich machte mich mit ihrer art und weise zu leben, und mit ihrer denkungsart vollkommen vertraut (16); *min sannım kini ölor tīn in timnītın bāliātābitā* meine schulter bemerkte die kälte des atems der sterbenden (19); *bājätā . . . Saḡa oloḡun kāskilın oñororgo olorbuta* er selbst . . . lebte . . . der bereitung einer lebenszukunft für die Jakuten (22); *bājälärın atıların . . . biārällärü* ihre eigenen waaren . . . pflegten sie . . . zu überlassen (23); *attarın ataḡtarın bājan* (bindend) die füsse seiner pferde (32); *attarın säptärın, bājätın tañasın arbaytanar* er bessert aus die geschirre seiner pferde und seine eigenen kleider (32) | *orḡuja turar it asi-lıḡın algıḡıḡar tūsān* als ich . . . in einen kessel fiel, in dem futter für die hunde kochte (szószerint: fövő kutya-ét-lének üst-jébe) (5); *kinnār ḡiälärın iksatıḡar* dicht an ihrem hause (11); *ölüöḡ kün ün tünügār äppitā* die nacht vor ihrem todestage sagte sie (19); *ün min isin . . . tañara . . . oloḡun atayar* bete für mich zu den füssen . . . des sitzes . . . gottes (20); *irdıbitın örüs būsun ḡārıḡar tūsārārbit* (wir pflegten) all unser gepäck auf den schnee des Utschur-eises abzuwerfen (27); *ıam iḡın mañnaıḡı künügār . . . kälbıppıt* am ersten Mai gelangten wir an (30); *Ükkä ajannābıppıt bās iḡın mañnaıḡı künnärıḡar* wir reisten in den ersten tagen Juni's (tulajdonképpen: des fichtenmonates) nach Udskoi ab (31); *ärä idärın añardarıḡar da tiibāt* es erreicht nicht einmal die hälfte ihrer mühen (32) | *süräḡtärın isittän* aus dem inneren ihres herzens (6); *bājälärın ötüttän* von ihrer seite (7); *örüs sürügün kūsüttän* wegen der heftigkeit der strömung (39) | *kini tājätın bājanın, maıḡıtının* in folge ihres reichthums

[ő maga gazdagsága] und ihrer verhältnisse (23) || Szintígy névutói viszonyozók előtt, mint: *axtabin bu žon . . . basibatābittarin . . . žadañē žoñño kömō bu olallar in isin* ich erinnere mich, wie diese leute (meinen ältern) . . . dank dafür abstatteten, dass jene . . . hülfreich waren gegen arme leute (6); *žajařal bārillāx tustāx . . . bārd ārāji . . . tulujallar in isin* es muss . . . lob erteilt werden dafür, dass sie grosse beschwerden . . . ertragen (32); *bu da bu olbutun isin* dessen ungeachtet (szótár 39. b.); *künnārim āspittarin da isin* trotzdem, dass meine tage vorüber gegangen sind (u. o.); *žaitax da bu olbutun isin* dem sei, wie ihm wolle (u. o.); *tösō da bařalāx bu olbutun isin* er mag noch so ein freund davon sein (u. o.). V. ö. ezekre nézve a köztörök *aniñ ücün* „a miatt, azért“ szólást | *sürāřim žaja istam mītin kurdük kutammītim* ich erschreck, als wenn mein herz entzwei gegangen wäre (29); *amtana ular amtan in kurdük* sein geschmack (war) wie der des birkhuhns (37) | *bu ölöřün gitta* sobald er gestorben war (21); *čai itētā baribit žāñin tarřatar in gitta* als uns die wärme des tees das blut eben im umlauf gebracht hatte (24); *bu sirtān . . . barallar in gitta* kaum waren (die pferde) . . . von diesem orte gegangen (31); *bajařal ūtun gitta bulanan* sich vermischend mit dem wasser des meeres (34); *ařam ölöřün gitta kälbitā* mit dem sterben meines vaters kam er (szótár 62 a.) | *kini ölbütün da gännū* auch nach ihrem tode (10) | *ürāř . . . kum ař in ustun* dem sande entlang . . . eines flusses (12); *örüs žā s in ustun* dem ufer des flusses entlang (39) | *bu barī kötör . . . ičigās sirdārgā kötörün sāřina* (in der zeit) wenn diese vögel . . . in die warmen länder heinflogen (17); *tin in . . . tařsarin sāřina* (in der zeit) als seine seele . . . heraustritt (20); *kün . . . tūs ārin sāřina* wenn die sonne sich zum untergange neigte (28); v. ö. *csuvas on čoynā* „azon időben“, hol az on szintén genitivus („annak idején“) | *ölü öřün inninā . . . ořolobutum* ich pflegte sie . . . vor ihrem tode (19); *tañara žiätin innigār* vor dem gotteshause (szótár 37. b.) *okko kīriāř in inninā* bevor er auf die heuernte geht (szótár 38. a.)

Azon általánosan elismert lelkiismeretesség mellett, melylyel Böhtingk a jakut nyelvnek minden legapróbb jelenségét feldolgozni igyekezett, csaknem fel sem tehető, hogy ezen aránylag igen sűrűn előforduló *-in*, *-in* végzettel ne számolt légyen. S csakugyan

megtaláljuk erre vonatkozó nézetét a személyragozás tárgyalásában, hol azt a harmadik személy épebb alakjának tartja a fogyatékosabb *-a, -ä, -o, -ö*, illetőleg *-ta, -tä, -to, tö* mellett. Mi szolgálhatott e felfogásnak alapjául, igen könnyen elképzelhetjük, ha meggondoljuk, hogy az *-in, -in* végzet — mint a fentebbi összállításból is kiténik — legtöbbször harmadik személyragos szón fordul elő; továbbá hogy a török 3-ik személy eredetibb alakjául csakugyan a *-tin, -tin* alakot kell felvennünk, melynek nyoma még fenn is maradt a 3-ik személyragos szó ragozott alakjában, mint ez pl. az oszmanli *ata* atya dativusa *atasına*, locativusa *atasında*, ablativusa *atasından* alakjaiból is kiténik. Azonban tévedett, midőn a jakut *-in* ragot ezen régibb hangállapot maradványának tartotta; mert mint az *a)* alatt adott példák bizonyítják, az *-in* végzet előfordul első személyű raggal való és személyragtalan szókön is; továbbá mondattani szerepe kizárólagosan csak jelzői lehet (l. 256. l., hol B. maga is kifejti az *-in* végzet ilyen használatát), ellenben sohasem állhat más mondatrészképpen, mint a valódi személyragok, az *-m, -ñ* s *-ta, -tü (a, ä)*.

A jakutban is tehát, mint egyéb török nyelvben van genitivus-rag s így magától elesik Böhlingk ama következtetése is, hogy «nem volna lehetetlen, hogy a köztörök genitivus csak a török nyelvek széllyelválása után fejlődött ki.» E nézetnek akkor sem lehetne jogosultsága, ha esetleg a genitivus csakugyan nem találtatnék meg a jakutban is; mert e rag előfordul még a csuvasban is, melynek pedig különfejlődése semmi esetre sem újabbkori a jakuténál; e mellett sokkal természetesebbnek látszik, hogy egy kevésbé szükségelt viszonyjelölőnek, minő a fentebbiek szerint a személyragozó nyelvekben a genitivus — valamely egyes nyelvben elhanyagolása, mint ugyanannak számos társnyelvben minden ok nélkül való fölmerülése. A genitivus ragja pedig, nemcsak hogy a török alapnyelvben lehetett meg, hanem úgy látszik megvolt már a közös altaji ősnyelvben is *-n (-ñ)* alakkal; legalább igen feltűnő, hogy az összes altaji nyelvcsoporthoz e tekintetben meg egyeznek. A mongolban mássalhangzós végű tön *-un -ün*, magánhangzós végű tön *-jin* alakkal bír; a tunguzban a genitivus változatlan alakja *-ñi*, a mandsuban meg *-ni* és *-i*; a szamojédban *-n, -ñ* vagy ennek elkopásával csupa véghehezet (Castrén, gramm. 110. l.); az ugor alapnyelv genitivus-ragja szintén *-n* (a finn,

mordvin, cseremisiz és lapp nyelvben -n; ugyanez lehet a magyar *ennen-, tennen-, önnön-maga* névmásokban s talán a Faludinál előforduló *erön-erővel*-féle szólásban).

MUNKÁCSI BERNÁT.

Magy. leány. — Nemzetségneveink egyik legkiválóbbikának a *leány* szónak eredetéről eddig még mit se tudunk. Mit is jelent voltaképpen a *leány* szó? A leány ifjú, fiatal, még nem házas nő jelent s már a régi nyelvben is «puella és filia» értelemben egyaránt használatos volt. A németnek két szava van rá: *mädchen* és *tochter*. Nézzük, hogy a leány ellenfele a «férfi, a még nem házas fiatal ember» nem nyújt-e valami felvilágosítást szavunk megfejtésére. Mi is a *leány* ellenfele? Az *ifjú* nem, mert csak prægnanter jelent fiatal *embert* (azaz férfit), azután meg ép úgy mondhatjuk a «leány»-ra is. Keresve se találánk a *leánynak* illőbb párját a *legény*-nél; mindkettő *ifjú*, az hajadon, emez nőtlen fiatal embert jelent. A *legény* szóról meg azt tudjuk a MUGSzótárból, hogy alaprésze egyazon a vogul *lengä*-vel, mely «fiatalt, ifjút» jelent (*lengä kum* junger verheirateter mann, bräutigam). Az *ny* pedig ugyanaz a kicsinyítő képző, a mely a *kicsiny, kemény, sovány* stb. szókban is megvan. Már maga az a körülmény, hogy a *legény* szóban, adott etymológiája szerint, nincs meg tulajdonképpen a ‚masculus‘ fogalom, azt sejteti velünk, hogy akkor a *leány* szóban a ‚femina‘ fogalmának kell meglenni. Nem is lehetetlen, hogy épen ennek (‚femina«) kifejezése által különbözött eredetileg a *leány* szó a *legény*-től (úgy hogy pl. ez utóbbi mellé a német *jüngling* állítható, míg a *jungfrau* a *leány*-nak felelne meg). Hogy a *leány* szó csakugyan «fiatal-nő»-nek magyarázható, legitt akarom fejtegetni.

A göcseji nóta így szól: *Liván vásár lész a hjétén* Ny. I, 372; ezenkívül a népnyelv *liánynak, leványnak* s a régiséggel egyezőleg legtöbbször *léánynak* ejti. Mi a tanuság mind ebből? Hosszú magánhangzó a legtöbb esetben valamely mássalhangzó elem beolvadásából magyarázható s ezzel kapcsolatban épen a *leány*-beli *é* vezetett arra, hogy a szó első részében, a *lé, lev, li* alakban, szintén arra a *lengä*-re ismerjek, mely a *legény* szónak is alaprésze. Az ugor *ng* nyomát a dialektikus alakok még megőrizték. Hogy pedig ugor *ng*-nek a magyarban igen sokszor *j* felel meg, arra több példát idézhetünk, így: *faj* = ugor *p,ng*; *fej* = vog. *päñ*,

ug. *p₃ng₃*; *rej-t*: finn *rii-ttä* = ugor *r₃ng₃*; *sajog*: ugor *s₃ng₃*; *raj-t* = finn *langa*, ug. *r₃ng₃*; *vő* (*veje*) = cser. *venge*, ug. *v₃ng₃*. Az is közönséges tünemény, hogy a *j* rendszeren *é, í*-be csap át, pl. *téj*: *té, fej*; *fű-kető, nyíro-k*: ugor *ü₃gr₃*, *tíl*: ug. *t₃gl₃*; *bíz* is hajdani *bojzo*-ra utal. Szakasztott ily esettel van dolgunk a *leány* szóban is, melyben a *lengä* csak *lej*: *li, lé* s végül *le* alakban maradt meg. Most még csak a szó hátra levő részét kell megfejtenuünk, melyben okvetetlenül benne kell lenni a *nő* fogalmának, a mint fentebb jeleztük. Már csak ebből az okból se tarthatjuk a hátra levő *-ány* szórészt, legalább egészen nem, diminutiv képzésnek, nem tekintve, hogy így e szó a magyar hangzó-illeszkedéssel ellenkeznek. Nem marad más hátra, mint hogy összetett szónak tartssuk a *leány-t*, melynek egyik része a *le* «fiatalt» jelent, az *-ány* pedig «nő»-félét. Ez utóbbira nézve lehetne az *anya* (ugor *an₃*) vagy az *ányg* (vog. *ané*, zürj. *úne*) szóra gondolni, csakhogy az előbbinek majdnem az összes ugarságban «öregebb nő», az utóbbinak is «nagy néne (tante)» a jelentése. Sokkal valószínűbb a vogul *ā* vagy *āj* szó, mely amúgy is „*leányt*“ jelent (Szorokin vogul szójegyzékében, NyK. XVI, 472. *āim* leányom, *āg* «leány, mädchen», a mi nyilván az *āj*-nak eredetibb alakja). Azt hiszem, hogy ennek az *āj* (*āg*)-nak az *-ány* szórészből csak az *á* felel meg; az *ny-t* pedig akár diminutiv képzőnek vehetjük, a milyen a *legény* szóban is van. Némi kétséget támaszthatna ugyan e magyarázat ellen az *āj* szónak az osztjákban található *evi* felhangú alakja; de több példát idézhetünk, melyben az eredeti mélyhangú szó magasba csap át, pl. *kor*: oszt. *kereš*, osztB. *kariš*; *facsar*: osztB. *pazirt*-, *padirt*-, osztIrt. *petr*-, *pekír*- s *pusr*-; *far*: osztIrt. *pir*, *pira*; *fog*: osztIrt. *penk*, osztS. *pank*; *mar*, *marj*: osztB. *marik*, osztIrt. *merek*.

Még csak azt jegyzem meg, hogy ilyen összetételre épen nemzetségneveknél, több példát is felmutathatunk. Ilyen maga az *iffjú* szó, mely személyragos alakjában (*íja-fíja*) még el is választható; ilyen továbbá a cseremisiz *ik-šebe* infans, továbbá a mordvin *ej-kakš* s a vogul *ā-pi*. Hasonló összetétellel van dolgunk a magyar *férfi* (*férj-fíú*) szóban (v. ö. cser. *pü-erge* s a megfelelő *üdüramaš* «frau, weib», élén az *üdü* leány szóval). Összetételnek bizonyította még Budenz az *asszony* szót is (MUGSz. 759. l.).

Fejtegetésünk végeredménye tehát az, hogy a magyar *leány*

eredetileg *lengü + aj + n* három elem összeolvadásából származó összetétel «fiatal nő v. leány» (v. ö. még vogul *viš-ne* «mädchen» tkp. «kis-nő» e mellett: *viš-çar* v. *uš-kum* «knabe», tkp. «kis-ferfi»).

KÚNOS IGNÁCZ.

Egy adat a mordvin hangtanhoz. — Még a múlt század végéről bírnak egy kis kátét, melyben az egyes lapok egyik fele orosz nyelvű, a másika meg az orosznak erza-mordvin fordítása. Teljes címe: Краткий Катихизисъ, переведенный на Мордовской языкъ, съ наблюдениемъ Россійскаго и Мордовскаго просторѣчія, ради удобнѣйшаго онаго познанія, воспріявниихъ святое крещеніе. (*Rövid káté, mordvin nyelvre fordítva az orosz és mordvin közönséges beszéd figyelembe vételével* stb.) 1788.

Az erza szöveg gyarló szolgálai fordítása az orosznak s benünket ezúttal főleg azért érdekel, mert benne egy eddig észre nem vett hangváltozás található. Az egész kis káté ugyanis, két orosz szót kivéve, szóközépi *g* helyett következetesen *d*-t tüntet fel, még pedig legtöbbször liquidák után. Az eddig átkutatott mordvin szövegekben csak egy példa volt található ily hangváltozásra, a *terge-* hívni ige, melynek mordvin szótáraink *terde-* alakját is felemlítik. Ez egyetlen adathoz a fentírt káténak következő példái járúlnak:

a) *n* után: 1. *pinden* 4a (*pingü* idő), *pindede* 2b | 2. *landa* 9a (*langa* felszín), *landazost* 14b | 3. *kendelems* 21b (*kengelems* hazudni, rágalmazni), *kendelež* hazug 12a, *kendilimado* 22b | 4. *pondavtoms* 22a (*pongavtoms* akasztani). — Ugyancsak ilyen hangváltozás van még a *gak* (*jak*) nyomatékosító partikulában is, melynek e szövegben mindig *dak* alakja van. Nagyobbára szintén *n* végű szók után járúl: 5. *monändak* 7a, *tonändak* 12b, *tendak* 15a, *kinändak* 19b, *kiändak* 21a, *kirdicendak* 3a. Nem *n* után járúl e partikula ez egy példában: *tejdkak* 11b.

b) *l* után: 6. *jaldá* 17a (*jalga* társ, barát), *jaldat* 12a, *jaldaso* 18b | 7. *čopuldavtož* 6b (*čopulgavtoms* elsötétetni) | 8. *keldi* 20b (*keltgems* szeretni, megölelni) | 9. *neldems* 21a (*nelgems* elvenni, elrabolni).

c) *r* után: 10. *terdems* 16b (*tergems* hívni, meghívni) | 11. *ordolemkel* 13a (*orgolems* eleredni, megszaladni), *ordolež* 5b, *ordolemede* 17b, *orduli* 21a.

Egyéb hangok után az egy orosz *knidaso* 2a (*kniga* könyv) mutat még ily hangváltozást, egy helyt azonban még a *g*-s alak is található. — Nem változott azonban a *g* dentalissá oly esetben, midőn helyzeténél fogva *k*-ba ment át, pl. *pinksta* 3a, *pinkstast* 16b, hasonlóan: *lankso* 6b, *lanks* 13a.

Hogy e sajtóságos hangváltozás nem áll egymagában az ugor nyelvek körében, bizonyítja épen a magyar nyelv, melyben szintén

akadhatni elvételre ilyen példákra. Így: *hender buczka* = *henger bócz* Ny. IV:476; *inderkedik* = *ingerkedik*. A Tájiszótár egy *landul alakot* említ, mely a *lángolnak* felel meg.¹⁾ Magánhangzók után: *sugár* és *sudár* (MUGSz. 367); *víg* és *vidám* (u. o. 615); *kolédiom* = *kollégiom* (Debreczen); *förmeted* és *förmeteg* Ny. II:367; *paprád*: *paprág* Ny. VII:352. Több példánk van arra, hogy a *g* szavégén *t*-re változik, pl. *sög*: *söt*, *kedig*: *kegyét* (v. *pedig*: *pegyét*), *addig*: *aggyit*, *leg*: *let* (pl. *letesletjobb*).

KÚNOS IGNÁCZ.

A csuvas többesszámról. — A csuvas nyelvben, mint a többi törökségben is, két többesképző van: *pronominalis* (a személynévmasok többese) és *nominalis* (egyéb névszókön). Ezek közül azonban csak a *pronominalis* többes-képző közös alakú az egész törökségben, a mennyiben a csuvas *r* (*pir* mí, *sir* tí) rendes változata a köztörök *z*-nek (*biz*, *siz*) s ennek a jakut *t* (*-bit* -*rit*) is megfelel, mely nyilván *d* helyett való. Ily alakban tehát megvolt már e képző a török alapnyelvben is. Közönséges *nominalis* többes-képző a törökség legeslegnagyobb részében *-lar*-*-ler*, csak az egy csuvas nyelvnek van merőben más képzője: mélyhangú szókön *-sam*, *-zam*, magashangúakon *-säm*, *-zäm*. Több ok szól a mellett, hogy a *-lar*, *-ler* képző hajdan a csuvasban is megvolt, mert: 1. előfordúl ez valamennyi más török nyelvben; 2. a mongol *-nar* többes-képző is vele egyazonnak látszik. A csuvas nyelvnek ezen különös többes-képzése csak úgy magyarázható meg, hogy e nyelv az általános török többes-képző elejtésével valamely önálló szót alkalmazott a többes-szám kifejezésére, olyat a mely a többes-számnak újabb jelölésére alkalmasan szolgálhatott, azaz: «sok, csoport, sereg» értelmű szót, a milyen ott is található, hol a többes-számnak rövid képzővel való jelelése még ki sem fejlődött. Szintígy az ugor *-d* képző elhagyásával fejezi ki a többes-számot a hegyi cseremis *-vülä* = *pülü* sok; úgyszintén a zürjén *-jas*, votják *-jos* nem egyéb mint a zürjén *jöz* «nép, emberek, társaság» (votják *jöz* «rokon, társ») szónak többes-képzőül való lefoglalása (lásd: Budenz, MUGSzótár 404. l.).

Ugyanily «csoport»-féle szó a *-sam* képzőre vonatkozólag a törökségben kettő kínálkozik, a kellő hangalaki egyezéssel. Az egyik a csagataj *çom* «haufe» = ujugur *som* «dicht», oszmanli *som* «massiv», altaji-török *som* «fest, dicht». Mind a kétféle alaknak (*som* v. *çom*) ugyanis megfelelhet a csuvas *sam*, mert: 1. a köztörök szókezdő *s* rendesen a csuvasban is *s*; — 2. még szókezdő *ç* ellenében is fordul elő néha a csuvasban *s* (pl. *silim* = alt. *çalim*

¹⁾ A régiségben igen sokszor található e példa: *Sidmond* = *Zsigmond*.

harmat, *sis-* = alt. *čič-* *cacare*, de oszm. *sič-*); — 3. a vocalis-külömbiséget illetőleg meg lehet jegyezni, hogy a csuvas nyelv köztörök zártabb vocalis ellenében gyakran nyiltabbat tüntet fel: így a köztörök *-dur* causativ képző a csuvasban *-tar*; *šamze* puha = *jamšak*; csuv. *lar-* ülni = *oltur-*, jak. *olor-*.

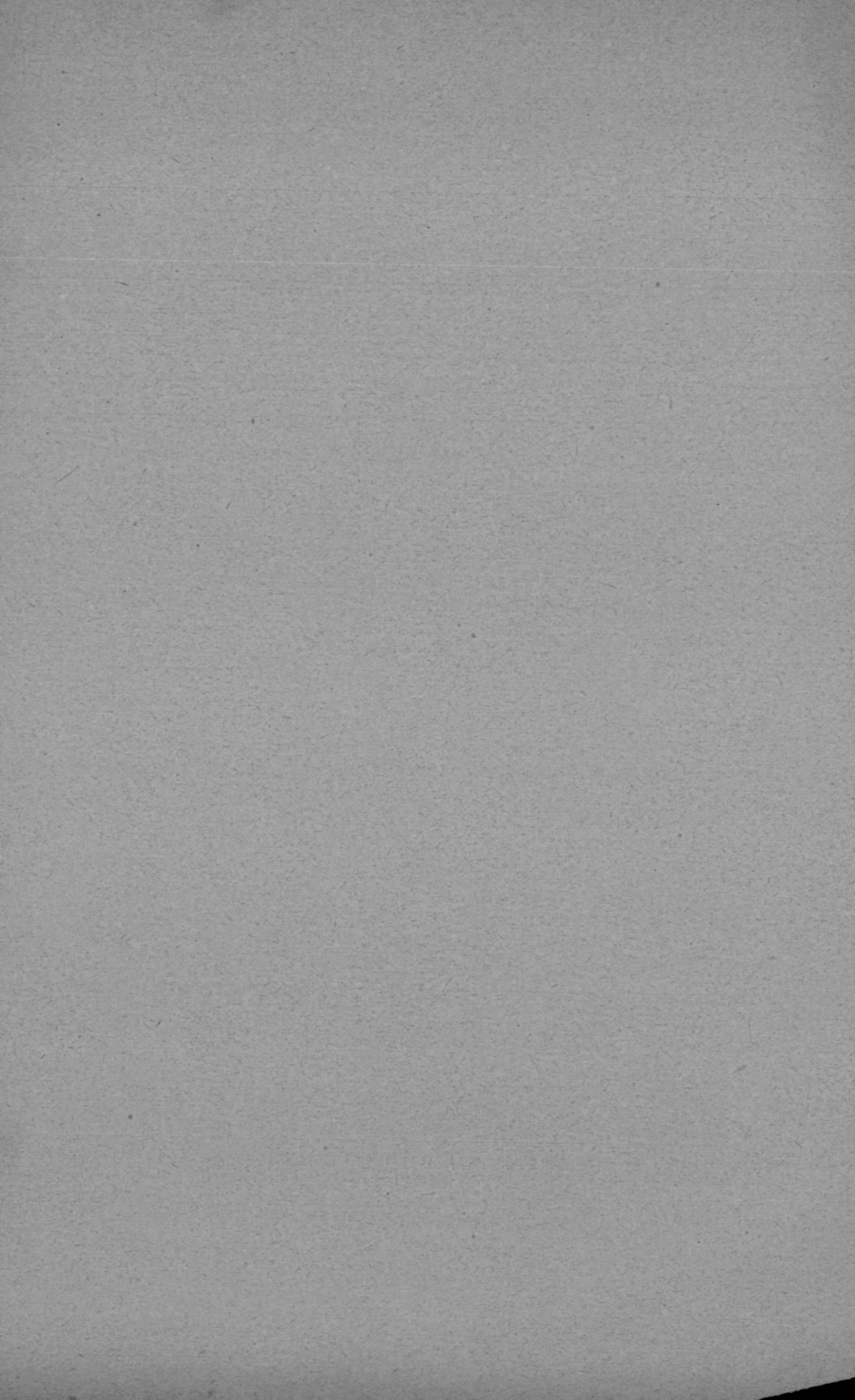
A másik szó, melylyel a csuvas *sam* szintén egybeállítható: török (csagataj, kirgiz, oszmanli) *san* «szám». Itt számba veendő a magyar *szám* szó is, melyet török kölcsönszónak kell tekinteni, minthogy ugor megfelelője nincsen. Tekintve, hogy a magyarba került török kölcsönzések egy része a csuvasból való, a tör. *san*-nak megvolt csuvas alakját bátran *m*-esnek vehetjük föl; hiszen más szókban is áll török szövégi *n*-vel szemben csuvas *m*: csuv. *vurum* hosszú = *uzun* (jak. *usun*); csuv. *tüdüm* füst = *tütün*.

Most már csak azt kell kérdeznünk, hogy melyik illik jobban a csuvas *-sam*-hoz, mint a többes-szám jelelőjéhez: a tör. *som* (čom)-e vagy *san* (**sam* «szám»)? A pluralis-jelelés szerepére nyilván azt kell alkalmasabbnak tartanunk, a melyiknek jelentése mégis közelebb áll az igazi pluralis-értelemhez. Ez pedig határozottan a *san* (*sam*) «szám» szó, mely velünk mindig «sok egyeseke t» képzeltet (v. ö. *šámos* «zahlreich»), melyeket akár meg lehet olvasni; a *som* pedig tkp. «sűrű, tömör» (*dicht*, *fest*, *hart*, *massiv*), tehát épen olyan testekről mondható, a melyekben «sok külön egyes részeket» meg nem különböztethetünk (*som gömüs* *massives silber*, *som temir* *hartes eisen*).

Nem lehet elválasztani a névszók többesét jelölő *-sam*-tól a csuvas igeragozás többes 3-dik szem. alakjában mutatkozó *se* ragot sem. Már Schott megjegyzi (»*De lingua Tschuvassorum dissertatio*» 16. l.) «*Ejusdem particulæ sam formam decurtatam esse suspicor se*, vel simpliciter *s*, quod in tertia pluralis persona verborum themati affigunt». Ehhez Budenz is hozzájárul (NyKözl. I, 361. l.). Szövégi nasalis elhagyására példa a csuvasban az egyes-sz. 1. személy ragja *-p* = **pen*, = köztörök *-men*.

Bizonyosnak vehető, hogy az erdei-cseremisiz *-šamoč*, *-šamič* nominalis többes-jelelő *šam*-ja is a csuvas *-sam* kölcsönvétele. Budenz is megjegyzi (NyKözl. III, 433. l.), hogy ez a csuvas *-sam*-val közösnek látszik, a végén pedig az ugor *-d* többes-képző van (v. ö. dativus-raggal *šamotlan*), mely ezen kívül csak a több. 3. személyragban (*-št* «-jok») meg több. 3. szem. igealakban maradt meg (*pokta* *hajt*: *poktađ* *hajtának*). A cseremisizbe amúgy is több török, kivált csuvas név- és ige-képző ment át, pl. *-luk*, *-ser*, *-rak*, *-lan*, *-dar*, (l. NyKözl. III, 421). Másrészt a többes-számi képző ismétlésére érdekes példát nyújt a magyar nyelv (Göcsejben: *faimak*, *földeimek*).

PATRUBÁNY LUKÁCS.

A M. T. AKADÉMIA NYELVÉSZETI KIADÁSAI.

Kaphatók a M. T. Akadémia könyvkiadó hivatalában Budapesten (Akadémia-épület) s minden hazai könyvárusnál:

NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK. Kiadja a M. T. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkeszti Hunfalvy Pál, I—XIV. köt.; szerkeszti Budenz József, XV. XVI. köt. 1862—1880. Ára egy 16 kötetből álló teljes példánynak 30 forint. Egy-egy kötetnek különvéve 3 frt. Az I-ső és X-dik kötet külön nem adatik.

NYELVEMLEKTÁR. Régi Magyar Codexek és Nyomatványok. Kiadja a M. Tud. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Áron. 1864—79. 8-adrét.

Egyenkint:

- I. kötet. Bécsi Codex. Münchener Codex. Közzéteszi: Volf György (XXX. és 381 l.) Ára 2 frt.
- II. kötet. Weszprémi C. — Peer C. — Winkler C. — Sándor C. — Gyöngyösi C. — Thewrewk C. — Kriza C. — Bod C. Közzéteszi: Volf György. (XVIII és 406 l.) Ára 2 frt.
- III. kötet. Nagyszombati C. — Szent Domokos C. — Virginia C. — Közzéteszik: Komáromy L. és Király P. (IV. és 345 l.) Ára 2 frt.
- IV. V. kötet. Erdy Codex 2 kötetben. Közzéteszi Volf György. 1876—77. I. fele. XIX és 487 lap. — II. fele. 532 lap. Ára 4 frt.
- VI. kötet. Tihanyi Codex. Kazinczy Codex. Horvát Codex. Közzéteszi: Volf György. 1879. XVIII és 359 lap Ára 2 frt.
- VII. kötet. Ehrenfeld Cod. — Simor C. — Cornides C. — Sz. Krisztina élete. — Vitkovics C. — Lányi C. — Közzéteszi Volf György. 1878. LX. és 388 lap Ára 2 frt.
- VIII. kötet. Sz. Margit élete. — Példák könyve. — A sz. apostoloknak méltóságáról. — Apor C. — Kulesár C. — Közzéteszi Volf György 1879. XLII. és 418 lap Ára 2 frt.
- RÉGI MAGYAR NYELVEMLEKEK.** I. Halotti Beszéd, Régi Biblia. Buda, 1838. 5 frt. — II. Kinizsi Pálné imakönyve Vegyes m. iratok. Buda, 1840. 2 frt. — III. Tatrosi Biblia. Vegyes m. iratok. 1842. 2 frt. — IV. 1. Guary-codex. Buda, 1844 Ára 1 frt.
- RÉGI MAGYAR KÖLTÖK TÁRA.** (Corpus poetarum.) Szerkeszti Szilády Áron. I. kötet Codexbeli versm. radványok Ára 2 frt.
- II. kötet. XVI. századbeli magyar költők Ára 2 frt.
- III. kötet: Tinódi Sebestény összes művei 1881. Ára 2 frt.
- CODEX CUMANICUS** bibliothecae ad templum Divi Marci Venetiarum. Jegyzetekkel és glossariumokkal kiadta gróf Kuun Géza. Nagy 8-ré. Ára 5 frt.
- UGOR FÜZETEK.** Adalékok az ugor nyelvek ismeretéhez és összehasonlításához. I. szám. Genetz A. Orosz-lapp nyelvmutatóványok. 8-rét 60 kr. III. szám. Halász J. Svéd-lapp nyelvtan és olvasmányok 8-rét. Ára 60 kr. (Különnyomatok a »Nyelvtud. Közlemények«-ből).
- RÉGI MAGYAR NYELVÉSZEK** Erdősitől Tsétsiig. (Corpus Grammaticorum linguae Hungaricae veterum.) Kiadta Toldy Ferencz Ára 2 frt.
- REGULY ANTAL HAGYOMÁNYAI.** A Vogul föld és nép. Kidolgozta Hunfalvy Pál. Ára 2 frt.
- MAGYAR-UGOR ÖSSZEHASONLÍTÓ SZÓTÁR.** Irta Budenz József. Teljes Ára 5 frt.
- A MAGYAR IGEIDŐK.** Irta Szarvas Gábor. Ára 1 frt.
- A HELYES MAGYAROSZ ELVEI.** Irta P. Thewrewk Emil. Ára 1 frt.
- A MAGYAR NYELVÜJÍTÁS** óta divatba jött idegen és hibás szólások bírálata. Irta Imre Sándor. Ára 1 frt.
- KALEVALA.** A finneknemzeti eposza. Fordította Barna Ferd. Ára 1 frt.
- SIMONYI ZS.** A magyar köztörzsök, egyuttal az összetett mondat elmélete. (A mellérendelő köztörzsök.) Jutalmazott pályamunka Ára 1 frt 20 kr.
- KAZANI-TATÁR NYELVTANULMÁNYOK.** Irta Sz. Bálint Gábor. I. füzet. Kazáni-tatár szövegek. 8-rét. 1875. 170 lap. II. füzet. Kazáni-tatár szótár 8-rét. 1876. 178 lap. III. füzet. Kazáni-tatár nyelvtan 8-rét 1877. Egy-egy füzetnek Ára 1 frt.
- ÉRTEKEZÉSEK A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖREBŐL.** Kiadja a M. T. Akad. Az I. oszt. rendeletéből szerk. Gyulai Pál, osztálytitkár. I—VIII. köt. 1867—1880. Ára 20 frt 20 kr. IX. köt (1—5 szám) Ára 1 frt 30 kr.